DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

OSMANLI DEVLETİ'NİN 700
700. KURULUŞ YIL DÖNÜMÜ

XVI. YÜZYIL
OSMANLI DEVLETİ'NDE

CÜLÛS
VE
CENAZE
TÖRENLERİ

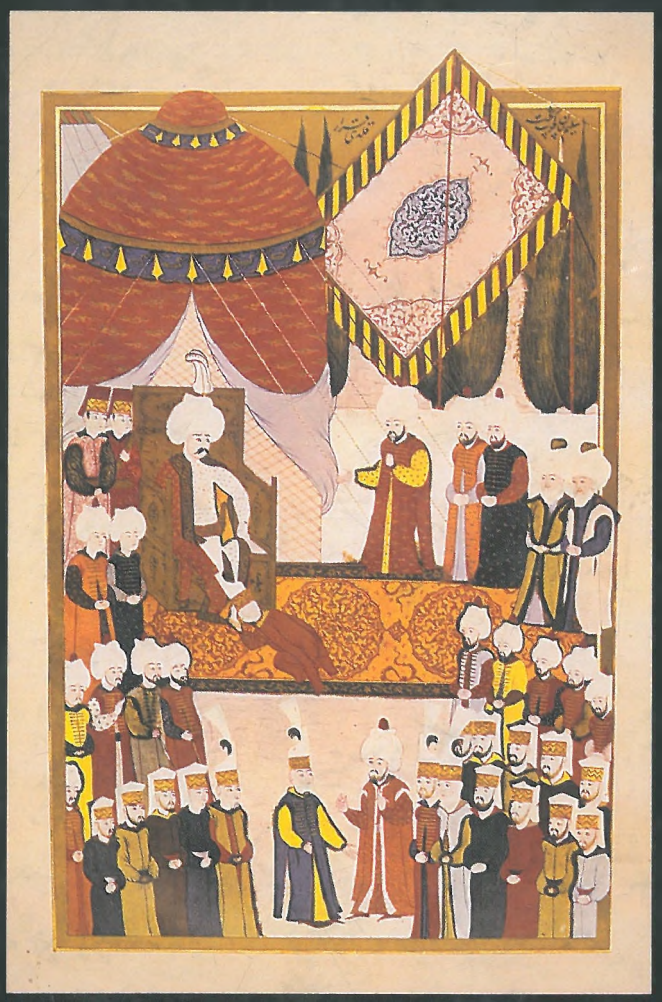

Zeynep Tarım Ertuğ

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI
OSMANLI ESERLERİ

Jotelsiz PDF Kitap Arşivi - https://kitap.org

Sevgili Anne ve Babama

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI / 2340
Yayımlar Dairesi Başkanlığı
Osmanlı Eserleri Dizisi / 16

XVI. YÜZYIL OSMANLI DEVLETİ'NDE CÜLÛS VE CENAZE TÖRENLERİ

ZEYNEP TARIM ERTUĞ

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

© T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI, ANKARA – 1999
ISBN 975-17-2151-2
Kapak Düzeni / Canan BAYRAM
Kapak Minyatürü: I. Selim'in Cülûsû, *Hünername I*, 201a

Ertuğ, Zeynep Tarım
XVI. yüzyıl Osmanlı Devleti'nde cülus ve cenaze törenleri / Zeynep Tarım Ertuğ. - Ankara : Kültür Bakanlığı, 1999.

XI, 175 s. : rnk. res. ; 31 s. - (Kültür Bakanlığı yayınları ; 2340. Yayımlar Dairesi Başkanlığı Osmanlı eserleri dizisi ; 16)
ISBN 975-17-2151-2

I. k.a. II. Seriler: .
956.10152

Birinci Baskı, 3.000 Adet

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ – ANKARA, 1999

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Dünya tarihi içinde olduğu gibi Osmanlı dönemi kültür tarihi içinde de törenler hem içerik hem biçim bakımından önemli bir yere sahiptir. Bu neviden resmi devlet törenleri devletlerin kültürel kimlikleri içinde bulunan iktidar anlayışlarının en belirgin aynası olarak küçük topluluklarda bile dikkati çekmektedir. Elimizde bulunan çalışma bu bakımdan iyi bir örnek olup, kendi sahasında bir boşluğu dolduracağı ümit edilmektedir.

Eserde üstünde durulan Osmanlı padişahlarının ölümleri, cenaze merasimleri, arkasından bir sonraki padişahın tahta çıkması olan cülus törenleri bu konudaki minyatürler ve tarih kaynakları karşılaştırılarak birlikte değerlendirilmiştir. Bu metod eseri zenginleştirmesi yanında sözkonusu törenleri daha anlaşılır hale getirmiştir.

Bakanlığımızın Osmanlı Devleti'nin 700. kuruluş yıldönümü münasebetiyle basmakta olduğu Osmanlı serisi içinde kültür tarihi kaynaklarını oluşturacak eserler özellikle seçilmiştir. Bu çerçeve içinde bu defa Sayın Zeynep Tarım Ertuğ tarafından yazılan "XVI. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Cülûs ve Cenaze Törenleri" isimli eseri sunmaktan kıvanç duyarız.

M. İstemihan TALAY

Kültür Bakanı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ IX

KISALTMALAR XI

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
CÜLÛS-I HÜMÂYÛN

I-Cülûs Öncesi 3

A-Taht Mücadeleleri veya Tahtın Varisinin Tesbiti 3

1-Başlangıçtan Onbeşinci Yüzyılın Sonuna Kadar 3

2- Onaltıncı Yüzyılda Cülûs Öncesi Taht Mücadeleleri 5

a- I. Selim'in Cülûsundan Önce Taht İçin Verdiği Mücadele 5

b- Kanunî Süleyman'ın Cülûs Öncesi Durumu 14

c- II. Selim'in Cülûsundan Önce Taht İçin Yapılan Mücadeleler 14

B- Cülûs Müjdesi ve Ölüm Haberinin Verilmesi 28

1- I. Selim'in Tahta Davet Edilmesi 29

2- Kanunî Süleyman'ın Tahta Davet Edilmesi 30

3- II. Selim'in Tahta Davet Edilmesi 31

4- III. Murad'ın Tahta Davet Edilmesi 33

II- Cülûs ve Cülûs Törenleri 34

A- Sultan I. Selim'in Cülûsu ve Cülûs Töreni 42

B- Kanunî Süleyman'ın Cülûsu ve Cülûs Töreni 47

C- II. Selim'in Cülûsu ve Cülûs Töreni 56

D- III. Murad Cülûsu ve Cülûs Töreni 70

III- Cülûs Sonrası 78

A- Cülûsun İlanı 79

1- I. Selim'in Cülûsunun İlan Edilmesi 79

2- Kanunî Süleyman'ın Cülûsunun İlan Edilmesi 80

3- II. Selim'in Cülûsunun İlan Edilmesi 80

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

4- III. Murad'ın Cülûsunun İlan Edilmesi 80
B- Cülûs Bahşiş ve Terakkileri 81
1- I. Selim'in Cülûsunda Verilenler 81
2- Kanunî Süleyman'ın Cülûsunda Verilenler 82
3- II. Selim'in Cülûsunda Verilenler 82
4- III. Murad'ın Cülûsunda Verilenler 83
C- Cülûs Tebrikleri 86

İKİNCİ BÖLÜM
ÖLÜM VE CENAZE TÖRENLERİ

I- Padişahların Hastalıkları, Ölümleri ve Cenaze Törenleri 89
A- II. Bayezid'in Hastalığı, Ölümü ve Cenaze Töreni 89
B- I. Selim'in Hastalığı, Ölümü ve Cenaze Töreni 93
C- Kanunî Süleyman'ın Hastalığı, Ölümü ve Cenaze Töreni 100
D- II. Selim'in Hastalığı, Ölümü ve Cenaze Töreni 132

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

A-XVI. Yüzyıl Cülûs Törenlerine Genel bir Bakış 139
1- Cülûs Törenlerinde Bulunması Gereken Kişiler 139
2 -Cülûs Törenlerinin Yapıldığı Yer 144
3- Biat Töreni 145

B- XVI. Yüzyıl Cenaze Törenlerine Genel Bir Bakış 149
1- Cenazenin Hazırlanması 149
2- Ölümün Gizlenmesi 150
3- Matem renkleri ve alametleri 153

BİBLİYOGRAFYA 157
RESİM LİSTESİ ve BELGELER 165

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ÖNSÖZ

Törenler tarih ilminin olduğu kadar sanat ve kültür tarihinin de önemli parçalarından biri olup, biçimleri ve nitelikleri açısından kendi çağlarına ışık tutan önemli olaylardır. Her devlette yapılan tahta çıkış ve cenaze törenleri devletler büyüyüp belli bir kültür ve sanat anlayışına ulaştıkça gelişip yeni boyutlar kazanmıştır. Bu törenler, içinde bulunduğu çağın dünya görüşünü yansıttığı gibi devletlerin özel karakterlerine de ışık tutmaktadır.

Milletlerin gelenek ve göreneklerinin incelmiş ve gelişmiş bir görüntüsü olan devlet protokolu içinde en çok dikkat çekenlerinden biri batılı devletlerdeki taç giyme törenleridir. Araştırmalara konu olan taç giyme törenlerine karşılık gerek eski Türk devletlerindeki tahta çıkış, gerekse Osmanlı devletindeki cülûs ve cenaze törenleri birkaç makale ve tebliğin dışında bir çalışmanın ana konusu olamamıştır.

Bu çalışmada, sanat tarihinin önemli kaynaklarından olan minyatürlerin birer tarihî belge niteliğinde, tarihî verilerle birlikte kullanılması hedeflenmiştir. Bu tarz bir çalışma minyatürlerin daha iyi anlaşılmasını sağladığı gibi tarihî olayların da daha iyi değerlendirilmesi sonucunu verecektir.

Çalışmanın her aşamasında kıymetli katkılarını esirgemeyen hocam Prof. Dr. Nurhan Atasoy'a ve eseri okuyup tavsiyelerde bulunan hocam Prof. Dr. Mübahat Kütükoğlu'na, gösterdikleri kolaylıktan dolayı Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Müdürü Dr. Filiz Çağman'a, Topkapı Sarayı Arşivi Şefi Ülkü Altındağ'a, resimleri çeken Dr. Ahmed Vefa Çobanoğlu'na, eseri düzenleyen Sinan Aktaş'a çeşitli yardımlarından dolayı Dr. Yücel Dağlı'ya, Dr. Nur Taviloğlu'na, eşim Necdet Ertuğ'a, sevgili kardeşlerim Nur ve Sadi'ye teşekkür ederim.

Zeynep Tarım ERTUĞ
Kanlıca, 1999

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

KISALTMALAR

AÜ İFD	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
AÜ DTCFD	Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
İA	İslam Ansiklopedisi
İÜ EF	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
MAD	Maliyeden Müdevver Defterler
STY	Sanat Tarihi Yıllığı
TED	Tarih Enstitüsü Dergisi
TSA	Topkapı Sarayı Arşivi
TSK	Topkapı Sarayı Kütüphanesi
TSM	Topkapı Sarayı Müzesi
TD	Tarih Dergisi
Üniv. Ktb.	İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

GİRİŞ

Tahta çıkış törenleri olan cülûs törenleri, en eski Türk devletlerinden itibaren her devirde yapıldığı gibi Osmanlı devletinde de kuruluşundan başlayarak çeşitli şekillerde kutlanmıştır. Küçük bir aşiretten üç kıtaya hakim büyük bir imparatorluk haline gelen Osmanlı devletinin gelişim çizgisi içindeki farklılaşmaları tesbit etmek için cülûs ve cenaze törenleri önemli göstergelerdir.

Bu törenler özellikle XV. yüzyıldan itibaren daha çok önem kazanmış olup, daha sonraki görkemli törenlerin başlangıcı ise XVI. yüzyılda şekillenmiştir. Ayrıca tarihî konulu ilk ayrıntılı minyatürler XVI. yüzyıla ait olup bunların çoğunlukla tarihî bilgilerle de çakıştığı görülmüştür.

XX. yüzyıldan önce çoğunlukla babadan oğula geçen idarî sistemde her yeni idarecinin başa geçmesi bir öncekinin ölümü ile beraber olmuş, böylece iki önemli olay birlikte yaşanılmıştır. Bunun için öncelikle ölüm ve cenaze törenlerinin incelenmesi uygun görülmüştür. Hükümdarların ölümleri bazı eski Tarih'lerde siyasi akış içinde ele alınmışsa da, olayın devamı olan cenaze törenleri ile ilgili kısım konuyu kâfi derecede aydınlatacak nitelikte değildir.

Başlangıçta cülûs ve cenaze törenleri bütün Osmanlı hükümdarlarını kapsayacak şekilde incelenmesi düşünülmüşse de törenlerin zaman içinde gösterdikleri değişiklikler çalışmanın sınırlandırılmasını gerektirmiştir. Osman Bey'den Fatih'e kadar iki dönem, Fatih ve II. Bayezid bir ara dönem, Sultan II. Selim'den III. Murad'ın cülûsuna kadar bir dönem III. Murad'dan sonrası da iki veya üç döneme ayırarak inceleme mecburiyeti ortaya çıkmıştır.

Bu iki konudaki genel bilgi ve kanaatler çoğunlukla XVII. yüzyıla ait olup önceki devirlere ait kayıt ve tesbitler ise bu çağdan itibaren yazılan Tarih'lerdeki bilgilere dayanmaktadır. Halbuki siyasî olarak son yükseliş yüzyılı kabul edilen XVI. yüzyıl sade Türk âdetlerinin geliştirilip, artık bir imparatorluk geleneğinin oluştuğu ilk görkemli yüzyıldır. XV. yüzyılda başlayan büyük değişim ana çizgilerine bu asırda kavuşmuştur. Yukarıda izah edilen sebeplerin dışında tarihî konulu minyatürlerin bu çağda ve bu konularda yoğunlaşmış olması da XVI. yüzyıl üzerinde çalışmayı gerektirmiştir.

Ayrıca bu çalışmanın öncelikle XVI. yüzyılın kaynaklarına göre hazırlandığını, herhangi bir yanılgıya yol açmamak için şimdilik, sonraki dönemlerde yapılmış olan törenlerin örnek olarak kullanılmadığını ve kıyaslamalardan kaçınıldığını bilhassa belirtmek gerekir. Tam anlamıyla üzerinde araştırma yapılmamış dönemler için böyle örneklemeler kolay bir yol olmakla beraber her zaman yanıltıcı olma ihtimali vardır. Nitekim, bugün Osmanlı Devletinde teşrifat, gündelik hayat, gibi doğrudan Osmanlı dönemi kültür hayatına dair bilinenlerin bu neviden kıyaslamaların neticesi olduğu kanaatindeyim.

Tez, cülûs ve cenaze olarak iki ana başlık altında ele alınıp önce her konunun kendisi, sonra buna bağlı olarak yapılan törenler incelenerek cülûsu hazırlayan önemli şartlardan biri olan tahtın varisinin tesbit edilmesi "Cülûs öncesi" olarak ayrı bir başlık altında incelenmiştir. Taht mücadelelerinin törenlerle ilgisi olmadığı düşünülebilir ancak, cülûsun sadece tören kısmı ele alınmayıp olayın kendisinin de incelendiği göz önüne alınırsa cülûsu hazırlayan şartlardan birisi olarak gerekliliği kabul edilebilir. Aslında bu mücadelelerin cülûsun yapılış biçimini bile etkilediği görülmektedir. Meselâ, Sultan I. Selim'in cülûs töreninin Topkapı Sarayı'nda değil de Yenibahçe'de otağ-ı hümâyûnda yapılmış olması taht kavgalarından birinin sonucudur.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Cülûsu hazırlayan bütün şartlar göz önüne alınmaya çalışılmış, sözkonusu yüzyılda şehzadeler sancaktan gelip tahta çıktıkları için yolda geçen bu zaman içinde cenazenin de bekletildiği önemli günler yaşanmıştı ki bunlar, tesbit edilebildiği kadarıyla yazılmıştır. "Cülûs sonrası" ise cülûsun ilanı ve verilen in'amlar olarak iki bölüm olarak ele alınmışsa da aslında bunlardan "Cülûs bahşiş ve terakkileri" iktisat tarihinin sahasına giren başka bir çalışmayı gerektirmektedir. Burada sadece cülûsun bir uzantısı olarak ele alınmıştır. Cülûs sonrası konuları içinde olması gereken ve her cülûs sonrası yapıldığı düşünülen "Kılıç alayı" için ayrı bir başlık açılmayıp "Cülûs ve Cülûs Törenleri" başlığı altında ele alınmıştır. Zira her devirde yapıldığı zannedilen kılıç alayının XVI. yüzyılda Türbeler ziyareti olarak cülûsun bir uzantısı olarak yapılmış olduğu gözlemlenmiştir. Nitekim konu, gerek yazılı kaynaklarda gerekse minyatürlerde ayrı bir başlık açılmasını gerektirecek şekilde ele alınmamıştır.

Tahta verilen önem ve saltanat sahiplerinin devlet adına da olsa tahtlarını korumak için verdikleri mücadele, bu uğurda katledilen şehzadeler devrin anlayışını en güzel biçimde yansıtmaktadır. Törenlerin biçimlerini kavramak için o çağın anlayışını bilmek zorunluluğu çalışmayı bu yöne itmiştir. Bir başka deyişle devlet protokolu olarak törenlerin ortaya çıkarılması devrin sanat ve kültür anlayışının daha iyi tanınması sonucunu verecektir de denilebilir.

Cenaze törenleri kısmında ise, padişahların hastalıkları veya ölüm sebeplerinden başlanarak defnine kadar yapılan işlemler ele alınmıştır. Konuyu sadece cenaze töreni şeklinde ele almak yapılan törenle ilgili bazı noktaları eksik bırakmaktadır. Gerek cülûs, gerekse cenaze törenlerinde eski Türk âdetlerinin etkileri görülmüşse de, bunlar konuların içinde belirtilmiştir. Orta Asya'dan beri çeşitli devletler kurmuş, çeşitli topluluklar halinde yaşamış olan bu esnada Çinlilerle, Asya kavimleriyle, Arap ve İranlılarla, Karadeniz'in kuzeyindeki kavimlerle, Anadolu'nun eski yerlileriyle, Bizanslılarla, Memluklularla karşılaşıp hareketli ve etkileşime açık hayat tarzlarıyla Türkler ve bağlı boylar, Osmanlı Devletini kurup içinde birçok milletle birlikte yaşamışlardır. Bu durumda elbette yapılan törenlere kadar akseden bazı etkileşimler olmuştur.

Merasimler çerçevesi içinde bir başka önemli hedef XVI. asırda insanı kendi devri içindeki özellikleriyle tesbit edebilmektir. Bunun için zaman zaman bilinçli olarak iktibaslar yapılmıştır. Devletin üst düzey yetkilileri içinde yer alan insanın ölüm karşısındaki tepkileri, insanî ilişkileri, tahta çıkmak gibi bütün iktidara sahip olması yahut iktidarı kaybetmesi karşısındaki tavır en iyi biçimde kaynaklardan tesbit edilebildiği kadarıyla kendi ifadeleri ile verilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmadan sonra XVII. yüzyıldan itibaren iki kısım halinde ele alınacak olan cülûs ve cenaze törenleri kendi içinde kıyaslamalara ve etkileşim ile ilgili değerlendirmelere imkân verecektir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

BİRİNCİ BÖLÜM

CÜLÛS-I HÜMÂYÛN

I- Cülûs Öncesi

A- Taht Mücadeleleri veya Tahtın Varisinin Tesbiti

1- Başlangıçtan Onbeşinci Yüzyılın Sonuna Kadar

Baba tarafından Osmanlı hanedanına mensup her erkek çocuk doğuştan itibaren padişah olmaya hazırlanır ve öyle yetiştirilirdi. Ülkenin, hanedanın ortak malı olarak kabul edilmesinden kaynaklanan bu durum her asırda devlet için bir problem olmuştur. Bütün şehzadelere eşit hak tanıyan zihniyet, ölen padişahın arkasından bir takım çekişmelere sebep olur sonuçta, devlet adamlarının da desteğiyle galip gelen şehzadelerden birisinin padişah olmasıyla sonuçlanırdı.

Osman Bey iki kardeşinden daha küçük olmasına rağmen beyliğin ileri gelenleri tarafından tercih edilmişti. Ailenin en büyüğü olan amcası Dündar Bey bu hakkın kendisine ait olduğunu düşünüyordu ancak, beylerin ve halkın Osman Bey'i istemesi üzerine o da yeğenine biat etmişti[1]. Fakat bir müddet sonra yeniden aşiret reisi olma hevesini gündeme getirmişse de Osman Bey tarafından halledilmiştir. Kardeşlerinin ise Osman Bey'i destekledikleri görülür[2].

Orhan Bey, henüz babasının sağlığında birçok sorumluluk üstlenmesiyle bir sonraki Bey olarak seçilmiş gibiydi. Gerek babasının vasiyeti, gerekse beylerin desteğiyle başa geçen Orhan Bey'e kardeşi Alaüddin'in yardımcı olduğu biliniyor. Hadîdi ise bu kardeşin isminin Ali olduğunu ve babaları öldüğü zaman Orhan'ın reisliği önce bu kardeşine teklif ettiğini ancak Ali'nin kabul etmediğini yazar[3].

I. Murad, ağabeyi Süleyman Paşa'nın ölümü üzerine Halil ve İbrahim isimli diğer kardeşlerine tercih edilerek babasının vasiyeti üzerine tahta çıkmıştır. Üç oğlundan Savcı Bey babasının sağlığında 1385'de isyan etmişse de Murad Bey tarafından bastırılan hareket sonucu öldürülmüştür.

Yıldırım Bayezid, babası I. Murad'ın Kosova savaşı sonunda bir Sırp askeri tarafından öldürülmesi üzerine devlet erkânı tarafından tahta davet edilmiştir. Esasen şehzade Bayezid ve Yakub Beyler babalarıyla savaşa katıldıklarından ordugâhda idiler. Hemen babasının otağına gelen Bayezid, tah-

---

1 Mehmed Neşrî, *Kitab-ı Cihan-nümâ*, yay., Faik Reşit Unat-Mehmet Altay Köymen, Ankara 1987, I, s. 79.

2 Tayyip Gökbilgin, "Osman I", *İA*, IX, s. 434.

3 Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*, Haz. Necdet Öztürk, İstanbul 1991. s. 60.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ta çıkmış ve kardeşi Yakub Bey'in öldürülmesini emr etmiştir[4]. Osmanlı tarihinde devlete ve hükümdara karşı bir isyanı görülmediği halde katledilen ilk şehzadedir. Her ne kadar ilk kardeş katlinin I. Murad'la başladığını söyleyen bir kayıt varsa da[5] verilen bilgilere dayanılarak oluşan genel kanaatler Yıldırım Bayezid'le başladığından yanadırlar.

Yıldırım Bayezid'e kadar ciddi bir saltanat kavgası olmamıştır. Bunda devletin ileri gelenleri olan soylu Türk beylerinin devletçi ve idealist yaklaşımlarında birlik olmalarından kaynaklanmıştır. Halbuki Yıldırım Bayezid'in Ankara savaşında esir düşüp ölmesinden sonra hayattaki şehzadelerinden dördü Süleyman, Musa, İsa, Mehmed Çelebiler herbiri ayrı ayrı bölgelerde hükümranlıklarını ilan etmişlerdir. Bunda devlet erkânının artık tamamiyle farklı görüşlere sahip olmasının büyük rolü vardır. Herkes kendisine en yakın bulduğu şehzadenin Sultan olmasını istiyor ve onunla birlikte mücadeleye katılıyordu. Belki de devletin kuruluşundaki idealizm, güç ve kuvvetin artmasıyla yerini menfaatlerin korunmasına bırakmıştı. Çünkü artık komşu devletler ilk zamanlardaki kadar büyük bir tehlike değildiler. Sonuçta Çelebi Mehmed'in diğerlerine galib gelmesiyle birlik, uzun ve yırpratıcı bir aradan sonra yeniden kurulmuş, âdeta Osmanlı devleti ikinci bir başlangıç yapmıştı.

Çelebi Sultan Mehmed, Edirne'de hastalandığı zaman derhal vezirlerini toplamış ve kendisinden sonra tahta geçmesi için büyük oğlu Şehzade Murad'ı getirtmelerini istemiştir[6]. Saltanat mücadeleleriyle devletin sarsılmasını istemeyen Sultan, ölümünden evvel vasiyetini yaparak bir sonraki padişahı belirlemiştir.

Böylece tahta geçen II. Murad, saltanatının son yıllarında büyük oğlu Şehzade Mehmed lehine tahttan çekilmişse de daha sonra devletin dış siyaseti gerektirdiği için yeniden tahta geçmiştir. Ölümünden önce ise vasiyetini yazmış bütün devlet erkânının bildiği gibi tahtı oğlu II. Mehmed'e bırakmıştı[7].

II. Mehmed babasının vasiyeti üzerine tahta geçer geçmez herhangi bir saltanat mücadelesine meydan vermemek için küçük kardeşi Şehzade Ahmed'i katlettirdi [8] ve bunu meşrulaştırıp daha sonraki padişahlara da yol göstermek için meşhur Kanununu koydu. Buna göre kime saltanat nasip olursa diğer kardeşlerini katledebilirdi[9]. II. Mehmed, "Nizâm-ı Âlem" için kardeş katlini tavsiye eden bu kanunla öncelikle devletin birlik ve bütünlüğünün korunması gerektiğini vurgulamak istemiştir. Fakat bu kanunun saltanat mücadelelerine bir çözüm getirmediğini hemen sonraki olaylar göstermiştir. Nitekim Fatih'in oğulları Bayezid ve Cem arasındaki mücadele daha sonra Bayezid'in kendisiyle şehzadeleri ve şehzadelerinin kendi aralarındaki çekişmeleri en yakın örneklerdir.

---

4 Müneccimbaşı Ahmet Dede, *Müneccimbaşı Tarihi*, yay. İsmail Erünsal, I, s. 128; Anonim, *Tevârih-i Âl-i Osman*, F. Giese neşri, Haz. Nihat Azamat, İstanbul 1992, s. 29.

5 Ahmedî, Dâsitan-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman, Nihat Sami Banarlı neşri, *Türkiyat Mecmuası*, VI, İstanbul 1939, s. 123.

6 *Osmanlı Tarihleri I*, Âşıkpaşaoğlu Ahmed Âşıkî(Âşık Paşazâde), *Tevârih-i Âl-i Osman*, yay. Çiftçioğlu Nihal Atsız, 1936. s. 155; Neşrî, II., s. 551.

7 Âşık Paşazâde, s. 190.

8 Neşrî, II, s. 683.

9 Abdülkadir Özcan,"Fatih'in Teşkilat Kanunnâmesi ve Nizam-ı Âlem için Kardeş Katli Meselesi", *TD*, sayı 33, s. 7-53.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

II. Mehmed Fatih'in ölümüyle (Nişancı) Karamanî Mehmed Paşa hem Amasya Valisi Büyük Şehzade Bayezid'e hem Karaman Valisi Şehzade Cem'e haber göndermiştir. Şehzade Cem'e giden haberciler henüz İstanbul'dan çıkmadan Bayezid'in damadı Sinan Paşa tarafından tutuklanarak Cem'in durumdan haberdar olması dolayısıyla İstanbul'a gelmesi engellenmiştir[10]. Fatih ölmeden önce veliahd tayin etmediği gibi herhangi bir vasiyette de bulunmamıştır. Şehzade Bayezid İstanbul'a gelinceye kadar dedesinin yanında kalan oğlu Şehzade Korkud tahta vekâlet etmişti. Halbuki o sıralar Şehzade Cem'in oğlu Şehzade Oğuz Han da sarayda idi. Vezirlerin vekâleten Korkud'u seçmiş olmaları devlet ileri gelenleri ve askerin Bayezid'i istediklerini göstermiştir[11]. On dört gün sonra gelip tahta oturan Bayezid'in[12] Şehzade Cem ile olan macerası bilinmektedir. Cem'in ülke sınırları dışına çıkmasıyla bir müddet sonra da oğlu Oğuz Han boğdurulmuştur. Saltanat mücadeleleri içinde en fazla dikkati çekenlerden biri olan Cem hadisesi devleti uzun müddet oyalamıştır. Böylece saltanatının ilk yıllarında kardeşi ile uğraşan Sultan II. Bayezid son senelerini de oğullarının tahta talip olmaları yüzünden rahat geçirememiştir.

2- Onaltıncı Yüzyılda Cülûs Öncesi Taht Mücadeleleri

a- I. Selim'in Cülûsundan Önce Taht İçin Verdiği Mücadele

II. Bayezid'in oğullarından ortancası Şehzade Korkud, bilindiği gibi çocukluğunda amcazâdesi Oğuz Han ile birlikte dedesi Fatih'in yanında bulunmuş, onun ölümüyle babası gelinceye kadar tahta vekâlet etmişti. Eğitimine özen gösterildiği anlaşılan Şehzade, devrinin ileri gelen bilginlerinden olup Manisa ve Saruhan valisi idi. Daha sonra Teke sancağına atanmasına ve babasının Şehzade Ahmed'i tercih eden tutumuna oldukça gücenmişti. Bunun üzerine güya hacca gitmek niyetiyle fakat izin verilmeme endişesiyle gizlice hareket eden Korkud 28 Muharrem 915/ 18 Mayıs 1509'da Mısır'a doğru yola çıkmıştı[13]. Mısır Sultanı tarafından oldukça iyi karşılanmasına rağmen birkaç ay sonra tekrar yeni sancağı Antalya'ya dönüp babasından özür dilemişti[14]. Herhalde büyük şehzade olmasından dolayı veliahd olmayı kendi hakkı olarak görüyordu.

Şehzade Şehinşah[15] Karaman valisi olup, babasından önce öldüğü için kardeşler arasındaki saltanat mücadelelerine karışması söz konusu olmamıştır.

Saltanatının son yıllarında iyice yaşlanıp hastalanan Sultan II. Bayezid sağlığından duyduğu endişe dolayısıyla devlet meseleleriyle gereği gibi ilgilenemediğinden idareyi vezirlere bırakmıştı. Bu yüzden tahta şehzadelerinden birini geçirmeyi düşünüyordu. Aslında devlet erkânı da bu fikri destek-

10 Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't-tevârih* II, İstanbul 1279-80, s. 4.

11 Müneccimbaşı II, s. 370.

12 Şehabettin Tekindağ, "Bayezıt II. nin Tahta Çıkışı", *TD*, X/14, (1959), s. 90.

13 Kemal Paşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman, IX. Defter*, Millet ktb. Ali Emiri ksm., nr. 29, vr. 8a.

14 Müneccimbaşı, II, s. 420.

15 Hadîdî *a.g.e.*inde bu şehzadenin ismini Cihanşah olarak kaydeder. *"Cihan-şâh'a virilmişti Karaman"* s. 366.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

liyorlardı. Büyük Şehzade Ahmed, yumuşak huylu ve uyumlu olmasından dolayı başta Padişah olmak üzere bütün devlet adamlarının tercihi idi. Bir başka görüş Padişahın Şehzade Ahmed'i tercih etmesinin sebebini kalabalık bir aileye sahip olmasına bağlar[16] ki bu daha zayıf bir ihtimaldir. Sultan Bayezid'in etrafındakiler fazlasıyla sözlerinin geçmesine alışmışlardı. Mademki Padişah bir veliahd tayin etmek istiyordu bu, bol bol ihsanlarını gördükleri yumuşak huylu Şehzade Ahmed olmalıydı.

Gerçekten de Amasya ve Tokat Valisi Şehzade gönderdiği hediyeler ve mültefit tavrıyla herkesin gönlünü alıyordu. Sonuçta Padişahın tercihinin Şehzade Ahmed olduğu anlaşılmıştı. II. Bayezid bu çok sevdiği oğlunun kendisinden sonra tahta çıkmasını istiyordu.

Şehzade Selim, başkentden uzak bir merkezde Trabzon'da valilik ediyordu. Oğlu Süleyman ise büyümüş, idarecilik tecrübelerinin başlaması gereken bir yaşa gelmişti. Bunun için babası Trabzon Valisi Şehzade Selim, kendisine en yakın olan Şebinkarahisar'ı Şehzade Süleyman için istedi. Şehzade Selim'in elçileri durumu Sultan Bayezid'e arz edince devlet erkânı Şehzade Ahmed'in onayının alınmasını teklif ettiler. Bu tavsiyeler üzerine Sultan Bayezid gerçekten de Şehzadeye elçi gönderip fikrini sordurdu[17]. Devlet erkânının tahmin ettiği gibi Şehzade Ahmed kendi sancağına çok yakın olduğu gerekçesiyle kabul etmedi. Şehzade Selim'in elçileri başka bir sancak bulunması tavsiyesiyle geri gönderildiler. Bu defa Bolu'yu talep eden Selim'in elçileri yeniden İstanbul'a gittiler ve yine bekletildiler. Padişah Şehzade Ahmed'in onayını almadan böyle önemli bir tayin yapmak istemiyordu. Sultan Bayezid'in habercileri Şehzade Ahmed'e gidip durumu anlattılar fakat bu kez de Şehzade, Bolu sancağının yolu üzerinde olduğu gerekçesiyle duruma itiraz etti. Padişah böylece bu teklifi de reddetti. Şehzade Selim oğlu Şehzade Süleyman için yaptığı üçüncü teklifte Karadeniz'in kuzeyindeki Kefe'yi istedi ve Şehzade Süleyman Kefe'ye tayin edildi.[18]

II. Bayezid artık iyice yaşlanmış ve hasta idi. Devlet erkânı biraz da Padişahın gevşek tutumundan cesaret alarak idarenin değişmesini istiyorlardı. Hükümdarın tercihi yukarıda işaret edildiği gibi Şehzade Ahmed'den yana idi. Yine daha önce vurgulandığı gibi bu seçimin yapılmasında devlet adamlarının rolü büyük olmuştu. Her fırsatta Şehzadenin iyi huyları, yaptığı işler Padişahın yanında anlatılıyordu[19]. Buna karşılık Şehzade Selim'in Gürcüler üzerine yaptığı akınlar, Kızılbaşlara karşı sert tutumu serserilik ve saldırganlık olarak niteleniyor, devlet için ilerde bir tehlike oluşturacak ve ülke kapılarını İranlılara açacak olan Anadolu'daki Kızılbaş hareketleri görmezlikten gelinerek olaylar en olumsuz şekilde Padişaha aktarılıyordu. Hatta bunun üzerine Sultan Bayezid, Şehzade Selim'e gönderdiği tekdirnâmede sadece kendi sancağı olan Trabzon'da kalıp başka işlere karışmamasını belirti-

---

16 İshak Çelebi, *Selimnâme*, Üniv. Ktb., TY. nr. 2587, vr. 15a; Saad bin Abdülmüteal, *Selimnâme*, TSK R. 1277, vr. 14a; *Tâcü't-tevârih II*, s. 138.

17 Müneccimbaşı tarihine göre II. Bayezid, Şehzade Süleyman'a önce Şebinkarahisar'ı sonra da Bolu'yu istekleri üzerine vermiş fakat Şehzade Ahmed, yakın adamı Yularkıstı Sinan Paşa'yı göndererek duruma itiraz etmiş ve kabul edilmiştir. Müneccimbaşı, II, s. 421; *Tâcü't-tevârih* II, bu olayı aynı şekilde kaydeder. s. 136.

18 Celâlzâde, *Selimnâme*, Haz. Ahmed Uğur-Mustafa Çuhadar, Ankara 1990. s. 64.; Abdülmüteal, *Selimnâme*, vr. 17b.

19 *Tâcü't-tevârih* II. s. 138.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Resim 1
II. Bayezid devlet erkânı ile birlikte, Şükrî, Selimnâme, 52b.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yordu[20]. Selim bütün olanları bizzat kendisi Padişaha anlatmak istiyordu. Eyaletinin çok küçük ve uzak olduğu gerekçesiyle önce ödeneklerinin artırılmasını, daha sonra da Rumeli'de bir sancak verilmesini istedi. Yeni sancağına giderken babasını ziyaret edip konuşabileceğini düşünüyordu[21]. Başkentteki adamları sayesinde her şeyden haberdar oluyor, aleyhindeki propogandaları, Şehzade Ahmed taraftarlarının kendisini engellemek istediklerini haber alıyordu.

Babasıyla mutlaka görüşmesi gerektiğine inanmıştı. Ödenekleri arttırıldı, ancak yeni sancak ve görüşme isteği reddedildi. Bunun üzerine o da yakınlarıyla birlikte 916/ 1510 senesinde oğlu Süleyman'ın yeni tayin edildiği Kefe'ye geçti. Burada oğlu tarafından törenle karşılandı[22]. Bu sırada Kırım Hanı olan Mengli Giray da onun için bir karşılama töreni hazırlamıştı[23]. Kırım Hanı Şehzade Selim'e çok mültefit davranıp, oğlu Saâdet Giray'ı bir miktar askerle birlikte emrine verdi. Şehzade Selim, İstanbul'a gönderdiği habercilerle Rumeli'nde bir sancak talebini yenileyip babasıyla görüşmek istediğini bildirdi. Yıllar sonra nedimi Hasancan'a bunları anlatırken, aslında kendisinin muharebe etmek gibi bir niyeti olmadığını fakat vezirlerin babasıyla görüşme isteğine âdet değildir, ancak padişahı isterse davet eder, diye mani olduklarını nakletmiştir[24].

Şehzadeye nasihat etmesi için İstanbul kadısı Sarı Gürz gönderildi[25]. Anadolu'da nereyi isterse verileceği belirtiliyor bir an önce kendi eyaletine dönmesi tavsiye ediliyordu. Şehzade Selim ise ısrarla babasıyla görüşmek istiyor kendisine verilecek olan sancağın Şehzade Ahmed'in sancağına denk olmazsa kabul etmeyeceğini söyleyip Trabzon'dan başka neresi olursa kabul edeceğini belirtiyordu[26]. Böyle söylemiş olmasına rağmen Şehzade Selim'in Anadolu'da bir sancağa razı olmayacağı anlaşılmıştı. Nitekim geri dönmek bir yana Kefe'den Rumeli'ye geçti. Yanında kendisine katılan Rumeli askerinden başka Trabzon'dan getirdiği altı yüz adamı vardı. Ayrıca bu hareketi desteklediği görülen Kırım Hanı'nın küçük oğlu da üç yüz kişi ile kendisine katılmıştı[27].

Bu sırada Edirne'de bulunan II. Bayezid Sarı Gürz'ü ikinci defa gönderdi[28]. Şehzade Selim,

---

20 *"Ol diyarda zamanlı ve zamansız savaş ve uğraşa atılırmışsın. İhtiyat yolunu tutup yönetiminde bulunan ilin korunmasıyla yetinesin", Tâcü't-tevârih* II, s. 140.

21 Müneccimbaşı II, s. 422.

22 İshak Çelebi, vr. 14a.

23 Bu törenin nasıl olduğu hakkında herhangi bir kayda tesadüf edilememiştir.

24 Hoca Sadeddin, "Selimnâme", yay. Ahmet Uğur, *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, IV/4,(1980) s. 224-241

25 *Tâcü't-tevârih* II, s. 142.

26 TSA E. 5490, ayrıca konuşmalarından beğenmediği bir yer olursa Kefe'de bile kalmayacağı anlaşılıyordu.

27 TSA E. 6329.

28 Celâlzâde'nin *Selimnâme*si'nde Sarıgürz'ün Selim'i bir defa ziyaret ettiği kayd edilmişken adı geçen diger kaynaklar iki defa olduğunu söylerler. Hatta M. C. Şehabettin Tekindağ, "Bayezid'in Ölümü Meselesi", *TD,* sayı 24, (1970) s. 3. isimli makalesinde bu ikinci görüşmeyi tarafların Tunca kıyısında karşılaşıp anlaştıkları zamanda olduğunu yazar. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* II, Ankara 1983, s. 239, n. 3 de Sarı Gürz'ün son görüşmesi diye yazar. *Tâcü't-tevârih*'de ise Kefe veya Rumeli'ndeki ilk görüşmeyi Sarı Gürz'ün yaptığını yazıp ikinci görüşmeden bahsederken elçinin kimliğinden bahsetmez ancak Tunca kıyılarında Çukur Çayır denen yerdeki karşılaşmada anlaşma yapılırken Sarı Gürz'ün gidip geldiğini kaydeder., II, s. 152.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

adamlarını göndererek babasının elçisini bir günlük yoldan karşılattı[29]. Bayezid gönderdiği haberde "Mektubunda el öpmeye gelmek istediğini belirtmişsin, sana ziyarete gelmek için izin yoktur, çünkü sen gelirsen diğer kardeşlerin de gelmek isterler memlekette karışıklık çıkar. Rumeli'de istediğin yer sana sancak olarak verilecektir " diye cevap vermişti.

Silistre sancağını isteyen Şehzade Selim öncelikle babasını görmek konusunda ısrar ediyordu. Dönmek ise asla düşünmediği şeydi, Sarı Gürz bu görüşmede II. Bayezid'in selamını söyleyip, rızasından bahsedince, "Benim onların rızasında olmadığım birçok defa görülmüştür bu şimdi mi anlaşıldı? Küçük günahlarda ısrar etmek büyük günahlara sebep olur, büyük günahda ısrar etmek neye sebep olur bilinmez. Razı olmaktan bahsettiği kasıt Trabzon'a dönmek ise gökden cebrail inip, peygamber dilek etse kabul etmem" dedikten sonra Sarı Gürz'e kendisine cevap verilinceye kadar bekleyeceğini Şehzade Korkud gibi geri dönmeyeceğini söylemiştir[30].

Teklifleri reddedilen Selim, yanında başlarında Saâdet Giray'ın olduğu Kırım kuvvetleriyle birlikte Edirne'ye doğru hareket etti. Şehzade Ahmed kardeşinin Kefe'den Akkirman'a oradan da Edirne'ye doğru hareket ettiğini duyunca telaşlanıp kendi ordusunu toparladı.

Bütün bunlar olurken Anadolu'ya bakacak olursak durumun pek de iyi olmadığı görülür. Şehzade Korkud, Antalya sancağından bir türlü memnun olmamış bu bölge halkının çok kaba olduğunu ileri sürerek sevmemişti. Nihayet birkaç kişiyi hazinesini korumak için bırakıp bir gece eski vilayeti Saruhan'a doğru yola çıkıp gitmişti[31]. İşte bu olay üzerine Teke ili civarında ortaya çıkan Şahkulu adında biri etrafına topladığı kızılbaşlarla iktidar boşluğundan yararlanarak devlete isyan etmiş önce Korkud'un hazinelerine saldırıp adamlarını öldürmekle başlayıp geçtiği yerleri tahribe, katliama başlamıştı[32]. Asiler önce Anadolu Beylerbeyi Karagöz Paşa ile karşılaştılar; şiddetli bir savaş oldu. Paşa'nın ordusu dağıldı, kendisi Şahkulu'nun adamları tarafından yakalanıp Kütahya önlerinde öldürüldü, bunlarla başa çıkamayacağını anlayan Şehzade Korkud ise Manisa kalesine sığındı. İsyanın büyüklüğünden geç haberdar olan II. Bayezid bu duruma çok kızarak Şehzade Ahmed taraftarlarından olan veziri Hadım Ali Paşa'yı Anadolu'ya isyanı bastırmaya gönderdi[33], Şehzade Ahmed'den de Paşa'ya yardım etmesi istendi. Hadım Ali Paşa kendisine yardıma gelen Ahmed'e bu olay halledilir edilmez tahta çıkacağını müjdeledi hatta, bunun üzerine oldukça aceleci davranan Şehzade, yeniçerileri kendisine biat ettirmek istediyse de Selim tarafını tutan askerler kabul etmediler[34]. Ali Paşa ise büyük bir gayretle asilerin üzerine yürüdü Karaman ve Çubuk ovası civarında çarpıştılar, kendisine biat etmeyen yeniçerilere kızan Şehzade Ahmed ise orduyu yalnız bırakıp, kaçan asilerin peşinden giden

---

29 İshak Çelebi, vr. 17a.

30 *Sen gidip bana bir cevap getirinceye kadar beklerim. Zannetmesinler ki ben Korkud emrem gibi bir yere kadar gelip geri dönerim, bu konuda baş vermeğe razıyım; ancak, fikrimden dönmek ihtimali yoktur*" dedi. "*Benim Padişah tarafından elçi geldiğimi herkes biliyor. Muhalefette bulunursanız Padişah mahçub olur ve fitneye sebeb olur*" dediğimde, "*Ne gerekse olsun*" diye cevap verdi TSA E. 6322, krş, Uzunçarşılı, II, 239, n. 3.

31 İshak Çelebi, vr. 18b.

32 *a. g. e.*, vr. 19a.

33 Anonim, *Tevârih-i Âl–i Osman*, s. 132.

34 Şehabettin Tekindağ, "Bayezid'in Ölümü Meselesi", s. 5.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ali Paşa'ya gerektiği şekilde yardım etmedi. Nitekim, Ali Paşa asiler tarafından öldürüldü.

İşte bu olay, zaten asker tarafından pek sevilmeyen Şehzade Ahmed'den yeniçerinin iyice nefret etmesine sebep oldu ve Şehzade Selim'in cülûs şansını arttırdı.

Tekrar Rumeli'ye dönülecek olunursa İstanbul'daki devlet adamlarının tesiriyle Hasan Paşa komutasında bir ordu Şehzade Selim üzerine gönderilmişse de Paşa, Selim'le çarpışmaktan kaçınarak geri dönünce Padişah kendisi ordunun başına geçmiş ve iki ordu 8 Cemaziyelevvel 917/ 3 Ağustos 1511 tarihinde[35] Çukur Çayır denen yerde karşılaşmışlardı. Şehzade Selim böyle bir karşılaşmanın iyi olmadığının ayrıca babasıyla görüşme imkanının da kalmadığının farkındaydı,. hemen yakın adamlarından birini Padişaha gönderip niyetinin babasıyla görüşmek olduğunu bildirdi. Elçi, Selim'in niyetini en iyi şekilde anlatınca daha önce de Şehzade ile görüşmüş olan Molla Nureddin Sarı Gürz, meseleyi tamamen anlamak ve anlaşmaya varmak için gönderildi. Şehzade Selim'e Semendire, Bosna ve Mora'dan birisini seçmesi teklif edildi. O da Semendire'yi seçtiğini söyledi. Sarı Gürz yine çok iyi intibalarla dönmüş ve Padişaha Selim'in niyetinin gerçekten iyi olduğunu anlatmıştı.

Bütün bu görüşmelerde kaynakların hepsi Sarı Gürz'ün Selim için daima iyi şeyler söylediğini kaydederler. İşte bu olumlu haberler sonucunda, Sultan II. Bayezid hayatta olduğu sürece yerini bir başka şehzadeye terketmeyeceğine dair söz verip: "Mademki ruh sultanı gönül tahtında oturmakta ola, kardeşlerinden birini yerime geçirmeyem. Saltanat emri ilâhî bir nasiptir. Allah'ın takdirine bırakıla"[36] diyerek yazdığı ahidnâmeyi gönderiyor, Şehzadenin istediği Semendire'ye ilaveten Alacahisar'ı ve Vidin'i de veriyor hemen yeni sancağına doğru yola çıkmasını istiyordu[37].

Aslında şehzadelere Rumeli yakasında sancak vermek âdet değildi fakat o sıralar Anadolu'da Şahkulu Baba Tekeli isyanıyla birlikte ciddi bir Şiî tehlikesi ortaya çıkmış, askerin büyük bir kısmı Ali Paşa ile birlikte Anadolu'ya sevkedilmişti. Ayrıca Rumeli'ndeki mevcut askerin de Şehzade Selim tarafına geçmeleri her zaman mümkündü. Yeniçerilerin baştan beri Selim taraftarı olduğu biliniyordu. Şehzade Korkud'un Teke İli (Antalya)nden kalkıp izinsiz olarak eski sancağı Saruhan'a yerleşmiş olması Anadolu'da yeteri kadar karışıklığa sebep olmuştu. II. Bayezid güçlü ve kararlı Şehzade Selim'e söz dinletemeyeceğini anlamış istediği gibi akınlar yapması için Semendire'yi ona vermişti[38]. Bir de tahta geçmek için acele eden Şehzade Ahmed vardı ki; O da askerini toplayıp Amasya'dan çıkmış babasına gönderdiği mektuplarda kardeşleri Korkud ve Selim'in derslerini vermek istediğini söyleyip izin istiyordu. Şahkulu olayındaki kayıtsızlığı yanında bu konudaki fazla gayretli tavrı gözden kaçmıyordu. Bir savaş tehlikesinin yaşandığı günlerde Bayezid buna izin vemedi ancak Şahkulu'nun adamlarından kalanlarının takibine izin verildi.

Padişahın etrafındakiler Rumeli'de istediği sancağı alan Şehzade Selim'in gitmiş olmasından yararlanarak bu esnada Ahmed'i tahta geçirmeyi teklif ettiler. Her şeye rağmen bu konuda ısrarlı olan

---

35 TSA E. 3703.

36 *Tâcü't-tevârih*, II, s. 153.

37 Şükrî-i Bitlisî, *Selimnâme*, TSK. H.1597-98, vr. 43b; *Tâcü't-tevârih*, II, s. 152, 153.

38 TSA E. 12276.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Resim 2:
II. Bayezid - I. Selim Karşılaşması, Şükrî, Selimnâme, 44a.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sultan Bayezid'in da aynı fikirde olduğu anlaşılıyordu. Celâlzâde'ye göre devlet erkânından çok Padişah acele ediyordu. Yapılan toplantıda Şehzade Selim'i Semendire'ye (ki zaten bu sırada Semendire O'na verilmişti) Ahmed'i de Karaman sancağına göndermek teklif edildiğinde, Bayezid Han, *"Dileğiniz beni memnun etmek ise benim padişahlık etmeye mecalim kalmadı. Kendi isteğimle saltanatı oğlum Ahmed'e verdim. Bundan sonra padişahınız O'dur hazırlığınızı yapın"* demesi üzerine Şehzade Ahmed'e haber gönderildi[39].

Diğer taraftan babasına itimad etmeyen Şehzade Selim, herhangi bir durumda en kısa yoldan başkente ulaşabilmek için sancağına gitmeyip Edirne civarında oyalanıyordu. Bayezid Han sancağına gitmesi için haber gönderdiğinde ise gerekçe olarak Hadım Ali Paşa ile Şahkulu muharebesinin sonucunu beklediğini ileri sürüyordu. Mazereti kabul edilmeyip yeniden ikaz edilince mecburen yola çıktı. Fakat mümkün olduğu kadar ağır ilerliyordu nihayet, Zağra civarına gelince durup, beklemeye başladı. Sonuçta, kaygılarında haklı olduğu ortaya çıktı. Babası sözünde durmayıp Şehzade Ahmed'i tahta çıkarmak istiyordu. Selim Han bu sıralarda babasına yazmış olduğu tarihsiz bir mektupta yolda oyalanmasının sebeplerini izah edip Anadolu'daki yenilgi üzerine II. Bayezid'in İstanbul'a Şehzade Ahmed'i tahta çıkarmak üzere gittiklerini duyduğunu belirtip, daha yakın olduğu halde niçin kendisinin tercih edilmediğini soruyor kendisinin de bunu ümit ettiğini yazıyordu[40].

917/1511 senesi Rebiülahir ayının sonlarında Sultan II. Bayezid'in orduyla birlikte İstanbul'a doğru hareket ettiğinin duyulması, gelen haberleri doğrulamıştı. Şehzade Selim yazdığı mektupta durumu kabullenmiş gibi kırgın bir üslûp kullanmış olmasına rağmen babasının niyetinin ciddi olduğunu anlayınca hemen yola çıkmıştı[41]. Otuz bin atlı askeri olan Şehzade üç gün içinde Zağra'dan Çorlu yakınlarına geldi[42]. Karıştıran ovasında iki ordu karşılaştılar. Bayezid Han, ayaklarından rahatsız ve yaşlı olduğundan arabanın içindeydi[43].

Selimnâme'de bu karşılaşma ile ilgili minyatürde Sultan II. Bayezid kırmızı sikke, beyaz sarık, mor sırma desenli elbisesi ile tahtırevanın içinde oturmaktadır. Pencereden görünen yüzü üzgün olup savaş sahnesine dönüktür[44]. (Bkz. resim 2) İlk hareketi Padişahın askerleri başlattılar. Bu şiddetli çarpışma sonucu Şehzade Selim ve askerleri yenildiler. Şehzade, Ferhat Paşa'nın da yardımıyla takipçilerin elinden kurtularak Karadeniz sahiline geldi. İğneada'dan gemiye binip Kefe'ye geçti, askeri de arkasından gitti[45].

Sultan Bayezid, İstanbul'a gittikten sonra kendisine gelen haberlere göre Şehzade Ahmed yola çıkmış Maltepe'ye geldikten sonra durumu anlamak ve babasını ziyaret etmek için izin almak üzere

---

39 Celâlzâde, *Selimnâme*, s. 85.

40 TSA E. 12276.

41 Anonim, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 134.

42 Lütfi Paşa, Sultan Selim'in Zağra değilde Filibe'de bekleyip oradan geri döndüğünü kaydederse de bahsi geçen diger kaynaklar Zağra isminde birleşirler. *Tevârih-i Âl-i Osman*, İstanbul 1341, s. 202.

43 *Tâcü't-tevârih* II, s. 157; Celâlzâde, *Selimnâme*, s. 85, 86.

44 Şükrî, *Selimnâme*, vr. 44a.

45 TSA E. 3703.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yularkıstı Sinan Paşa'yı İstanbul'a göndermişti. Bu esnada Şehzade Şehinşah'ın ölüm haberini de almış olan Padişah bütün olanlardan dolayı çok üzgün ve hasta idi. Şehzade Ahmed'e izin verdi. Fakat olanları takip eden yeniçeri, Ahmed'in tahta çıkmak üzere olduğunu duyunca o gece ayaklanıp devlet ileri gelenlerinin evlerini basıp yağmaladılar.

Asker çok açık bir şekilde Şehzade Selim'i istiyordu. Üsküdar yakasına bütün gidiş gelişleri kontrol altına almış kimseyi bırakmıyorlardı. Büyük bir kuvvet olan yeniçerilere karşı direnmek mümkün değildi. Tahta çıkmasına neredeyse bir gece kalan Şehzade Ahmed üzüntüsünden ağlamış ve İstanbul'a girmeye cesaret edemeyerek Karaman'a gitmek üzere geri dönmüştü.

II. Bayezid askerin bu direnişi karşısında O'nun adamlarını çağırarak Selim'i orduya serdar tayin ettiğini söyleyip "Oğlumu askerime kumandan tayin ettim, hiçbir şeyden şüphe etmeyip hemen gelsin onun da fikrini öğrenip ona göre bir yol tayin edelim" demişti. Bu haberi Şehzade Selim'e yazan Yusuf, İstanbul'un içinde bulunduğu durumu anlatıp herkesin kendisini beklediğini belirtiyordu[46]. Padişahın daha sonra kendisinin de ayrıca bir hüküm gönderdiği görülecektir.

Böylece Ahmed'in tahta geçmesinden ümitlerini kesenler gizlice Şehzade Korkud'a haber gönderip Padişahın, Şehzade Ahmed'i tahta çıkarmak ihtimalinin kalmadığını Selim'in tahta çıkacağını ondan önce İstanbul'a gelmesini söyleyip davet etmişlerdir[47].

12 Muharrem 918 /30 Mart 1512 de yanında lalası olduğu halde İstanbul'a gelen Şehzade Korkud, şehre gizlice girip doğrudan yeniçeri ortalarına sığındı o gece orada kalıp ertesi gün Yazıcı Kemal isimli birinin evinde misafir edildi[48]. Kendisine gereken saygıyı gösteren yeniçeriler oldukça mültefit davrandılar hatta kaldığı evin önüne yayabaşılardan iki kişiyi nöbetçi olarak görevlendirdiler. Fakat padişah olarak I. Selim'i istediklerini de açıkça söylediler.

Şehzadenin gizlice İstanbul'a girip yeniçerilere sığınmış olduğunu duyan Padişah buna çok üzüldü, sebebini sordurduğunda ise Şehzade Korkud, Şehzade Ahmed'den korkup kaçtığını ve babasını ziyaret etmeyi dilediğini ifade etti[49]. Padişahla Şehzade arasında arabuluculuk yapan yeniçeriler, Korkud'un affedilmesinde olumlu rol oynadılar.

Nihayet Padişahın izniyle bir hafta sonra 19 Muharrem'de Şehzade Korkud, Topkapı Sarayı'na kabul edildi. Hediyelerle gelen Korkud Bey'i paşalar ve beylerbeyiler Ortakapı'ya kadar gidip karşılayıp el öptüler sonra hep beraber II. Bayezid'in huzuruna çıkıldı. Burada paşalar dışarı çıkıp kapıcıbaşıların oturduğu yerde oturup beklediler. Korkud Bey iç ağaların da bulunduğu huzurda Padişahın önce ellerini sonra dizlerini ve ayaklarını öpüp "Çok şükür sizi gördüm" demiş, Padişah da "Nasılsın, neden geldin" diye sorunca kusurlarının bağışlanmasını, Ahmed'den korktuğunu ifade edip, yazdığı

---

46 TSA E. 7072 "..amma Sultanım şöyle itikad edesün ki cümle âlem Sultanıma dualar edip, serir-i saltanata da geçip oturmanızı isterler".

47 İshak Çelebi, vr. 76a.

48 TSA E. 6420 den naklen; Çağatay Uluçay "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu" *TD*, VIII/11-12, (1955), s. 185, n. 54.

49 İshak Çelebi, vr. 77a.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

arznâmesini öpüp, babasının önüne bırakıp çıkmış. Dışarı çıkınca paşalar ve beyler yine Şehzadeyi orta kapıya kadar geçirip padişahın yanına döndüklerinde Sadrazam, Korkud Bey için, "İç kapıya geldiğinde hançerini çıkarıp çuhadarına verdi" demiş. Şehzadenin getirdiği hediyelere karşılık içinde gümüş avadanlık ve Bursa kumaşlarının olduğu hediyeler hazırlanmış Matbah eminine de daha önce Şehzade Ahmed, Edirne'ye geldiğinde nasıl ziyafet verilmişse öyle bir ziyafet hazırlaması söylenmişti [50].

Gerçek niyetini açıklayamayan Şehzade Korkud, yanında getirdiği yirmi bin filoriyi askerlere dağıttığı halde birşey yapamamış üstelik birkaç gün sonra seraskerlik için İstanbul'a davet olunarak gelen Şehzade Selim'i karşılamak mecburiyetinde kalmıştır.

b- Kanunî Süleyman'ın Cülûs Öncesi Durumu

Şehzade Süleyman, başka erkek kardeşi olmadığı için babası I. Selim'in ölümü üzerine problemsiz olarak tahta çıkmıştır. Bu zamana kadar ölen veya II. Murad ve II. Bayezid gibi tahttan çekilen padişahın yerine layık görülen şehzadelerden birisi resmen veliahd tayin edilmiyorsa da gerek padişahın, gerekse önceleri beylerin, sonraları devlet erkânının çeşitli tercihleri oluyor ve padişah olmasını istedikleri şehzadeyi istikbale hazırlıyor yani destekliyorlardı. Fakat Şehzade Süleyman, Yavuz Sultan Selim'in tek erkek evladı olduğundan böyle bir seçim de söz konusu olmamıştı.

Yavuz Sultan Selim'in idareyi tamamen elinde tutan disiplinli tavrı, henüz genç olması, zaferlerle geçen sekiz senelik başarılı idaresi, ayrıca, kendinden başka padişah namzedinin olmadığı güvencesiyle Şehzade Süleyman'ın babasının sağlığında tahta çıkmak gibi gereksiz bir niyetinin olmayışı tamamen problemsiz ve doğal olarak tahta çıkmasını sağlamıştır. Son yıllarda II. Murad'dan bu yana ilk defa hiç kan dökülmeden bir padişah tahta çıkmıştır. Hatta II. Murad dönemindeki Düzmece Mustafa vakası göz önüne alınırsa I. Murad'dan bu yana taht için hiçbir mücadele verilmeden cülûs gerçekleşmiştir denilebilir.

c- II. Selim'in Cülûsundan Önce Taht İçin Yapılan Mücadeleler

Kanunî Sultan Süleyman'ın Abdullah, Murad, Mahmud, Mustafa, Mehmed, Bayezid, Selim, Cihangir isimli sekiz oğlu olmuştu. Bunlardan Abdullah, Murad, Mahmud genç yaşta ölmüşlerdir. Babası tarafından çok sevildiği söylenen Mehmed ise Manisa sancağında valilik ederken ölmüş cenazesi İstanbul'a getirilerek bügünkü Şehzadebaşı'na defnedilmişti. Daima babasının yanında kalıp sancağa çıkmayan Şehzade Cihangir taht mücadelelerine hiç karışmamış ve ileride görüleceği gibi Şehzade Mustafa'nın katlinden sonra Halep'de, babasının yanında iken eceliyle ölmüştür.

Sultan Süleyman'ın hayattaki şehzadelerinin en büyüğü herkes tarafından çok sevilen Şehzade Mustafa idi. Yaş sırasına göre sonra Selim, Bayezid ve Cihangir geliyordu. Bunlardan sadece Mustafa'nın annesi Gülbahar Hatun[51] olup diğerlerinin annesi Kanunî tarafından çok sevildiği ileri sürülen

---

50 TSA E. nr. 6577, krş; Ç. Uluçay "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu" TD, VIII/11-12, (1955), s. 187,188.

51 Çağatay Uluçay, Şehzade Mustafa'nın annesinin Mâhidevran kadın olduğunu söyler "Mustafa Sultan", *İA*, XIII, s. 690; Busbecq ise herhalde halk arasındaki bir rivayeti naklederek Mustafa'nın annesinin Kırımlı bir cariye olduğunu kaydeder. *Türk Mektupları*, Terc. H. Cahit Yalçın, s. 42.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Resim 3:
Şehzade Mustafa'nın Kanuni'yi ziyareti, Ârifî, Süleymannâme, 477b.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Hürrem Sultan idi. Mihrimah Sultan ise Padişahın tek kız evladı olup onun da annesi Hürrem Sultan idi ve daha sonra veziriazam tayin edilen Rüstem Paşa ile evlenmişti.

Özellikle asker ve halk tarafından çok sevilen Şehzade Mustafa kırk yaşına yaklaştığında uzun yıllar devlete birçok zaferler kazandıran babası da artık yaşlanmaya başlamıştı. Dedesi Sultan I. Selim'in, idarede bazı aksamalar başladığı zaman babası Sultan II. Bayezid'i tahtından indirip yerine geçtiği unutulmamıştı. Kanunî'nin idaresinden memnun olmayanlar için cömertliği ve yardımseverliğiyle tanınan Şehzade Mustafa iyi bir fırsattı. Diğer yandan en büyük şehzade olup, kendini sevdirdiği için herhangi bir resmiyeti olmadığı halde herkes tarafından veliahd gözüyle bakılıyordu. Bu da Şehzade Selim ve Bayezid'in anneleri Hürrem Sultan'ı, anne baba bir kızkardeşleri Mihrimah Sultanı ve kocası Veziriazam Rüstem Paşa'yı rahatsız ve tedirgin ediyordu. Onu sevenler padişah olmasını istemekle, sevmeyenler tahta talip olduğu iddiasıyla, iyi yetişmiş bir şehzadenin kötü sonunu hazırladılar.

Bu dedikodulardan önce babası tarafından çok sevildiği anlaşılan Şehzade Mustafa'nın Kanunî'yi ziyaretini tasvir eden minyatürde[52] babasına benzediği belirtilmek istenmiştir. Kırmızı iç serpuşlu beyaz sarığı[53], kırmızı iç, lacivert kolsuz desenli dış kaftanı ile kıyafetinin aynı olması biraz da bu benzerliği vurgulamak için olmalıdır. Bir elinde ok bir elinde yay olan Kanunî'nin yüzü aşağıdaki sâzendelere dönük olup Şehzade Mustafa tahtın önünde diz çökmüş olarak oturmaktadır. Önündeki meyve tabakları ön tarafdaki iki sâzende Padişahla Şehzade arasındaki güzel günlere ait bir sohbet meclisini gösteriyor (Bkz. resim 3)

Uzun yıllar seferden sefere koşan Kanunî artık iyice yorulmuş ve sağlığı bozulmuştu. Bunun için, hazırlandığı İran seferine önden ordunun başında Veziriazam Rüstem Paşa'yı göndermişti. Ordu kış günü Aksaray'a ulaşıp konakladıkdan sonra Rüstem Paşa tarafından sipahiler ağası Şems Ağa Pa-

---

52 Ârifi, *Süleymannâme*, TSK H. 1517, vr. 477b.

53 Osmanlılarda serpuş, kavuk, sarık gibi genel isimlerle anılan başlık, sivri ve sert bir külahla üzerine sarılan dülbend olmak üzere iki kısımdan meydana gelmektedir. Külah olarak tesmiye edilen kısım için sikke demek de mümkündür. Zira başlık biçiminin tekemmülünden evvel Hz. Mevlana'nın torunu Ulu Arif Çelebi tarafından Süleyman Paşa'ya bir sikke gönderildiği Süleyman Paşa'nın bunun giydiği daha sonra da bu sikkenin üzerine dülbend sarıldığı rivayet edilmektedir. Mehmed Zeki, "Serpuş", *TOEM,* 49-62, İstanbul 1335-1337. s. 104. Sikke mevlevilerin giydiği bir başlık olup keçeden yapılır ve tepe kısmı çok sivri olmayıp biraz yuvarlak bir kavisle döner. Fakat sikke bugün hala âyin sırasında mevlevilerin giydiği bir başlık olup kelime olarak başlığın bir parçasını değil tamamını çağrıştırmaktadır. Bundan dolayı bu iç kısma sikke demek mümkünse de bütün sivri ve dik başlıklar için kullanılan külah daha genel bir tabir olduğundan tercih edilebilir. Asırlarca kullanılan bu başlık biçiminin içindeki serpuşun bir adının olmaması mümkün değil gibi görünmektedir. Fakat bu neviden ayrıntıları tesbit edebildiğimiz Tayyarzâde Mehmed Atâ ve İsmail Hakkı Baykal'ın eserlerinde başlıklar hakkında bilgi verirken böyle bir tesbit yapabilmek mümkün olamadı. Yukarıda adı geçen serpuş isimli makalede ise Müellifin de kararsız bir ifadeyle külah ve serpuş kelimerini kullandığı görülmektedir. Minyatürlerde biçim yine değişiklik göstermektedir. Burada çizgiler biraz da nakkaşın zevkine göre şekil değiştirerek sivri veya yuvarlak olabilmektedir. *Süleymannâme* minyatüründe sivri külahlar hemen dikkati çekerken *Hünernâme I* minyatürlerinde üst kısımları iyice yuvarlaklaşarak külah kelimesinin sivriliğini tedai ettirmeyecek bir biçimde tarikat başlıklarındaki taclara benzerler. 1640 tarihli narh defterinde ise kırmızı mavi ve yeşil çukadan yapılan "kellepûş" dikkati çeker. Sarık içlerindeki bu iç serpuşların kellepûş olarak tesmiye edilmiş olabilecekleri bir ihtimal olmakla beraber kesin değildir. *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri,* Haz. Mübahat S. Kütükoğlu, İstanbul 1983, s. 149, 150.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Resim 4

Şehzâde Bayezid'in Kanuni'yi ziyareti

Ârifi, Süleymannâme 570a.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dişaha haberci olarak gönderilmişti[54]. Gelen haber; ordunun Şehzade Mustafa'yı istediğini Sultan Süleyman'ın yaşlandığını, geri kalan ömrünü Dimetoka saraylarında geçirmesini dilediklerini ve Şehzade Mustafa'nın tahta çıkmak istediğine dair söylentileri içeriyordu. Padişah buna inanmadığını ifade etmişse de tereddütte kaldığı anlaşılıyor[55]. Bunu en açık şekilde o sıralar sipahi oğlanları ağası olan Şems Paşanın manzumesinden naklen yazdığını söyleyen Peçevî, Padişahın Sadrazamdan gelen telhisi okuduğunda "Hâşâ, Mustafa Hân'ım bu küstahlığa cüret ede ve benim hayatımda böyle bir vaz'-ı nâ ma'kûl irtikâb ide, bazı müfsidler kendüler mail olduğı şehzadeye mülk münhasır olsun diyu bühtân iderler, zinhâr bu sözü bir dahi lisana getürmeyin ve bu makûle mesâviye vücûd virmeyin" dediğini kaydedip, böyle sözlerin yayılmamasını tenbih ettiğini de ilave eder[56]. Yine de Sultan Süleyman, Rüstem Paşa'ya hemen İstanbul'a dönmesini ve sefere kendisinin çıkacağını bildirdi. Gerçekten Kanunî böyle birşey söyledi mi veya söylemişse bile bu ilk andaki mantıklı tavrını sonradan nasıl değiştirdi. Belki de o kış hemen İstanbul'a dönen Rüstem Paşa verdiği başka bilgilerle Padişahın aklını çelmiş yahut söylenildiği gibi saray içindeki Mustafa düşmanlarının aleyhte söylentileri mi etkili olmuştur anlaşılamamaktadır.

Rüstem Paşa, Mihrimah Sultan'ın kocası olup o da Hürrem Sultan gibi Şehzade Mustafa'nın veliahd konumunda olmasından rahatsız oluyordu. Çünkü, Kanunî'nin ölümü halinde Hürrem Sultan Mustafa'nın annesi olmadığından hâmisiz kalacağı muhakkaktı. Rüstem Paşa'nın Şehzade Mustafa'yı sevmediği konusunda bütün kaynaklar müttefikdirler. Fakat Şehzade Mustafa aleyhinde Padişaha haberler gönderdiği her zaman belirtilmez. Mesela; Müneccimbaşı, mevsim kış olduğundan geri dönüldüğünü[57] söyler ki, pek makul görünmüyor. Devrin tarihçisi Celâlzâde ise "Paşa tarafından ulak ile sipahi oğlanları ağası ve çavuşbaşı gelip memleketin durumunu anlatmışlar çıkan fermanla askere izin verilip, Rüstem Paşa'nın İstanbul'a dönmesi emredilmişti" deyip başka bir açıklamada bulunmaz[58].

Böylece bir kış beklendikden sonra gerçekten de 4 Ramazan 960/ 14 Ağustos 1553 senesinde Kanunî Sultan Süleyman İran seferi için ordunun başına geçerek İstanbul'dan yola çıktı. Yenişehir'e vardıklarında Şevval ayının başıydı bu esnada Ramazan bayramı gelmişti. Şehzade Bayezid Yenişehir'de konaklayan babasını karşılamak üzere orduya geldi. Padişah, Şehzade Bayezid'i Rumeli'nin muhafazası için görevlendirmiş ve hemen Edirne'ye gitmek üzere yola çıkmasını istemişti. İleride de görüleceği gibi bu yıllar Bayezid'in henüz babası tarafından sevildiği ve itibar gördüğü yıllardı.

Şehzade'nin babasıyla bu görüşmesini otağ içinde tasvir eden minyatürde[59] Kanunî Sultan Süleyman tahtda, Şehzade Bayezid iskemlede karşılıklı oturmuş görünmekteler. Otağın dışında sağ tarafda iki hasodalı, solda devlet adamları ön tarafta ise kapıcılar olup, Padişah Şehzade ile yalnız gö-

---

54 Tayyip Gökbilgin, "Süleyman I.", *İA*, XI, (1979) 134.

55 Şerafettin Turan, *Kanuni'nin oğlu Şehzade Bayezid Vak'ası*, Ankara 1961, s. 29.

56 Peçevî İbrahim Efendi, I, *Tarih*, İstanbul 1283, s. 300.

57 Müneccimbaşı, II, s. 564.

58 Celâlzâde Mustafa Koca Nişancı, *Geschichte Sultan Süleyman Kanunis von 1520 bis 1557, oder Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l- Mesâlik*, Petra Kappert'in faxmile neşri, Wiesbaden 1981, vr. 432a.

59 Ârifi, *Süleymannâme*, s. 570a.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

rüşmektedir. Arka planda görünen askerler ise olayın ordugâhda geçtiğini gösterirler (Bkz. resim 4)

12 Şevval'de ordu Bolvadin'e ulaştığında Şehzade Selim babasının elini öpmeye gelmişti. Kanunî bu oğlunun da askeriyle birlikte sefere katılmasını uygun görmüştü[60]. Böylece Selim babasıyla birlikte yola devam etti. Kanunî'nin küçük oğlu Cihangir ise zaten İstanbul'dan itibaren babasıyla birlikte idi.

Yol boyunca şehzadeler âdet olduğu üzere kendi sancaklarına en yakın yerde orduya gelip civarda çadırlarını kurduruyorlar, ertesi gün devlet adamları şehzadeye el öpmeye gidiyor, şehzade tarafından kendilerine hilatler giydiriliyordu. Daha sonra şehzade yakın adamlarıyla birlikte babasını ziyarete otağ-ı hümâyûna gidip hem el öpüyor, hem de yapılacak muharebe hakkında emir alıyordu.

Böylece Bayezid ve Selim'den sonra büyük Şehzade Sultan Mustafa da 26 Şevval'de ordu Ereğli'yi geçip Aktepe isimli menzilde konakladığında ziyaret için ordu-yu hümayûn civarına çadırlarını kurdurmuştu. Ertesi gün devlet erkânı Şehzadeyi ziyarete giderek el öpüp hilatler giydiler. Aynı gün Şehzade atına binip ordu içine girmişti. Dîvânhâne-i hümâyûna yaklaşınca atından inmiş kendisini karşılayan vezirler önünden yürüyerek otağ-ı hümâyûna kadar götürmüşlerdir. 27 Şevval Cuma günü Babası Kanunî Sultan Süleyman'ın isteğiyle ziyarete gelen Şehzade, içeriye girer girmez sorgusuz sualsiz, muhtemelen babasını bile görmeden dilsiz cellatlar tarafından katledilmiştir. Dışarda bekleyen mirâhuru ve bir ağası da aynı anda katledilmişlerdir[61].

Bu çarpıcı sahne bütün ayrıntılarıyla Hünernâme II minyatürleri arasında yerini alımıştır[62]. Kanunî, otağ-ı hümâyûnun önündeki taht üzerinde beyaz kaftanıyla oturmakta olup, otağı bir balıçe çiti gibi çeviren perdenin(zukak) iç tarafında biraz önce görevlerini yapmış dört cellat yüzleri Padişaha dönük olarak durmaktadır. Perdenin hemen önüne kurulmuş olan küçük bir çadırın önünde öldürülen şehzade ve iki adamı yerde yatmaktadır. Ellerinde asa olan iki kapıcı ise henüz öldürülmüş olan şehzadenin başında durmaktadır. (Bkz. resim 5) Şehzadenin öldürüldükten sonra bu şekilde çadır önünde teşhir edildiğinden diğer kaynaklar da bahsederler.

Bu olay münasebetiyle minyatürlerin tarihî kaynak olma niteliklerinin başka bir boyutunu görmek mümkün olmuştur. Minyatürler ve dîvan edebiyatının birbirine paralel dikkatleri olup, halkın duygularını inciten hadiseler karşısında şair ve nakkaşların daha hassas davranıp sanatkardan beklenen duyarlılıkla hadisenin ayrıntılarına indikleri görülmektedir. Nitekim, o sırada orduda bulunan Yahya Bey'in meşhur Mersiyesi[63] minyatürdeki tasviri tamamlar.

"Tonandı ağlar ile nûrdan menâra dönüp"

mısraında Şehzadenin o gün beyaz elbiseler giydiğini ve uzun ve muntazam boyu ile nurdan minareye benzediği ifade edilir. Minyatürde de katledilmiş yerde yatan Şehzadenin üzerinde beyaz bir el-

60 *Tabakat,* vr. 435a, 435b, 436a.

61 a. g. e., vr. 436b, Peçevî I, s. 303.

62 Seyyid Lokman, *Hünernâme II,* TSK H. 1524, vr. 168b.

63 Bu mersiye ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Atilla Şentürk, *Yahya Beğ'in Şehzâde Mustafa Mersiyesi yahut Kanunî Hıcviyesi,* İstanbul 1998; Mehmed Çavuşoğlu, *Yahya Bey ve Divanından Örnekler,* Ankara 1983.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Resim 5

Şehzade Mustafa'nın öldürülmesi, Hünernâme II, 168b.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Resim 6

Şehzade Mustafa'nın öldürülen oğlunu tabutu, Hünernâme II, 17

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bise olduğu görülür. Yazarı belli olmayan aşağıdaki iki mısra ise Şehzadenin Şevval ayının başında Cuma günü öğle namazından önce dört cellat tarafından öldürüldüğünü belirtirken minyatürde de dört kişi olarak tasvir edilen fakat tarihlerde bahsedilmeyen dört cellata dikkati çeker.

"Âhir-i Şevval idi Cuma güni vakt-i sala
Kıydı çün ol hazrete cellâd-ı çarh-ı bî-vefa"[64]

Padişahlar için mersiyeler yazıldığı ve cenazelerinin minyatürlere konu olduğu biliniyor. Fakat Şehzade Mustafa örneğinde olduğu gibi tahta rakib olduğu iddiasıyla öldürülen şehzadeler için böyle mersiyeler yazılmadığı gibi bunlardan herhangi birinin minyatüre konu olduğu da görülmemiştir[65].

Yalnızca Şehzade Mustafa olayı ile bağlantılı olarak daha sonra Şehzadenin Bursa'da boğdurulan küçük oğlunun tabutu bu minyatürün bir devamı olarak tasvir edilmiştir[66]. (Bkz. resim 6).

Aynı gün veziriazamlık Rüstem Paşa'dan alınmış ve ikinci vezir Ahmed Paşa'ya verilmişti. Kanunî sadece bu hareketiyle bile Rüstem Paşa'nın bu konudaki olumsuz tavrını kabullenmiş görünüyor. Cenaze ise kazeskerlere vekaleten namazı kıldıracak olan ulema ile birlikte Ereğli'ye gönderilmiş oradan da defnedilmek üzere Bursa'ya götürülmesi emredilmişti[67].

Busbecq, Padişahın henüz İstanbul'dan çıkmadan evvel Şehzadenin katli için fetva aldığını söylerse de bizim kaynaklarımızda böyle bir fetvadan bahsedilmez. Çoğunlukla halk arasındaki söylentileri değerlendiren yabancıların bu konularda her zaman yanılma payı vardır[68].

Kanunî Sultan Süleyman'ın tahtının korunması ve II. Selim'in istikbaldeki saltanatının garantisinin ilk kurbanı böylece Şehzade Mustafa olmuştu. Ordu tarafından fazlasıyla sevildiği anlaşılan Mustafa için herkes çok üzülmüş ve Padişahın asla silemiyeceği bir hata olarak zihinlerde kalmış halk tarafından sevilmedikleri bilinen Hürrem Sultan ve Rüstem Paşa olayın tahrikçileri olarak suçlanmışlardır.

"Bir Urus câdûsının sözin kulağuna koyup
Mekr ü âle aldanuban ol acûzeye uyup" [69]

diyen Şair Nisayî'nin mısralarında bu zihniyet en güzel ifadesini bulmuştur. Buna benzer şeyler Rüstem Paşa için de yazılmış olup örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Çoğunlukla, günahsız Şehzade kötü insanların emellerine kurban oldu denilmişse de zaman zaman Mustafa'nın da tahta talip olduğuna dair haberler vardır. Peçevî, Şehzade Mustafa'nın kandırıldığını söylerken[70] Celâlzâde de aslında Şehzadenin çok masum olmadığını, vilayeti olan Amasya ve ci-

64 Mehmed Çavuşoğlu, "Şehzade Mustafa Mersiyeleri", *TED*, sayı 12, (1981-82), s. 644

65 Ârifi, *Süleymannâme* vr. 611a da bulunan minyatür Düzmece Mustafa olayına ait olduğundan bu gruba girmez.

66 *Hünernâme II*, vr. 171a.

67 *Tabakat*, vr. 436b, 437a; Peçevî I, s. 303; *Hünernâme II*, vr. 169a, 169b.

68 Busbecq, *Türk Mektupları*, s. 46, 47.

69 Mehmed Çavuşoğlu,"Şehzade Mustafa Mersiyeleri", s. 652.

70 Peçevî I, s. 300.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

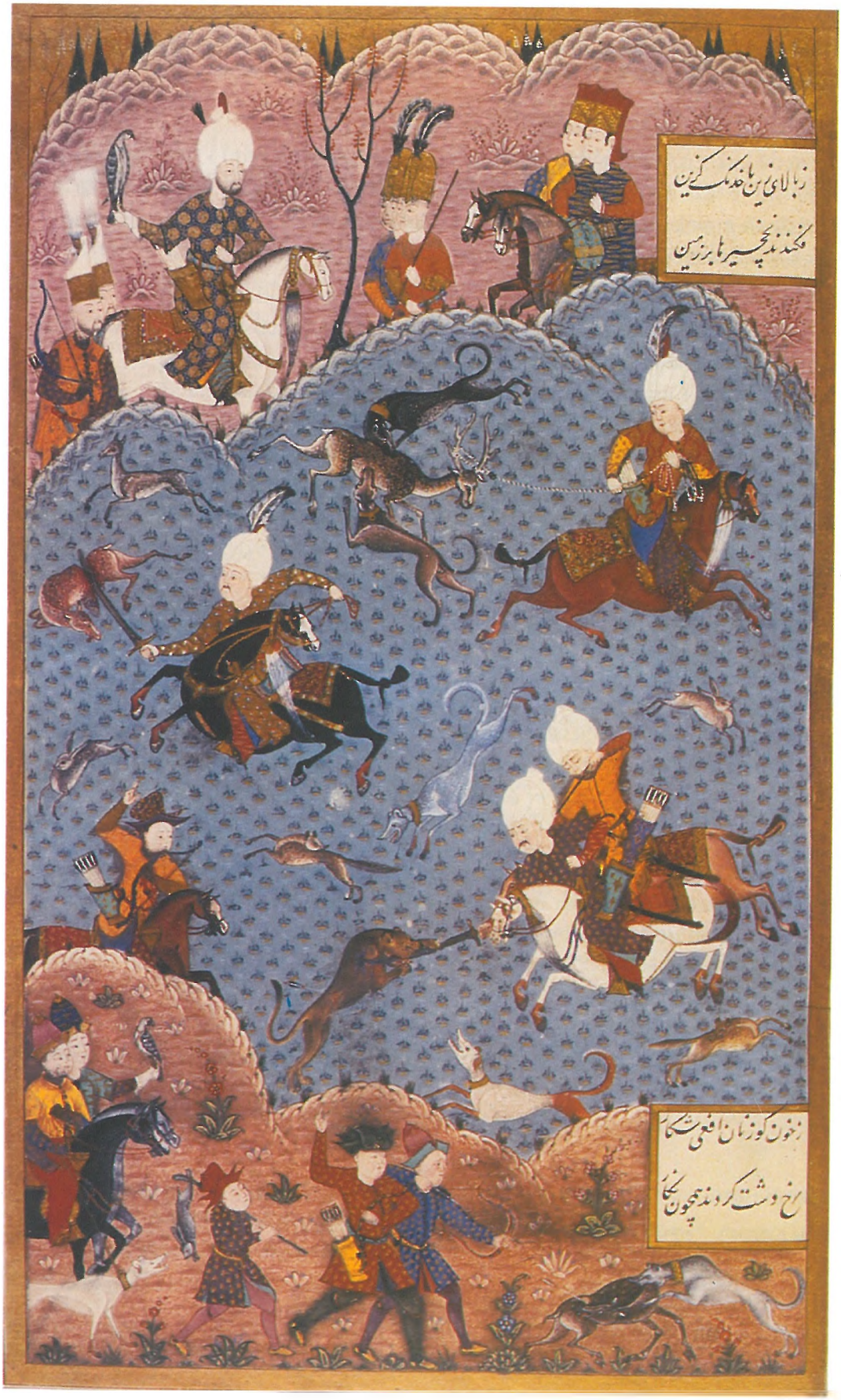

Resim 7
Kanuni, Şehzade Selim ve Cihangir ile avda, Ârifi, Süleymannâme, 576a

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

varında adamlarının halka zulmettiklerini ve kendisinin iyi kalpli olmasına rağmen bunlara fırsat verdiğini kaydeder[71]. Her zaman her yerde böyle şeylerin olabileceği göz önüne alınırsa bunun katil sebebi olmayacağı da düşünülebilir.

Her zaman taht mücadeleleriyle yakından ilgilenip taraf tutan hatta Yavuz Sultan Selim'in cülûsunda olduğu gibi istedikleri şehzadeyi tahta çıkıncaya kadar destekleyen ordu için bu olay derin bir üzüntüye sebep olmuştu. Fakat Rüstem Paşa'nın azledilmesiyle çıkması muhtemel tatsızlıkların önü alınmıştı. Böylece Padişah kendisine kırgın olan orduyla birlikte Nahcıvan seferi için yola devam etmiş o kışı geçirmek üzere Halep'de konaklamıştı.

Bu sefer esnasında yanında bulunan Şehzade Selim ve Cihangir'le birlikte çıktığı avı tasvir eden minyatürde babalarının seyrettiği şehzadeler avlanırken görünürler[72]. Şehzadeler sorguçlu kavukları, mükemmel donanmış atlarıyla hemen farkedilirler. Siyah at üzerinde elinde kılıcı ile bir hayvanı öldürmekte olan Selim'e karşılık Cihangir'in daha genç olduğu hemen farkedilmektedir. Bu fevkalade hareketli ve güzel sahnenin üst tarafında bir tepe üzerinde avlananları seyreden Kanunî Sultan Süleyman sağında iki solak solunda iki peyk ve iki hasodalı olduğu halde sağ elinde bir av kuşu ile at üzerinde durmaktadır. Padişahın her zaman yanında bulunup özellikle tören sahnelerinin önemli unsurları olan bu kişilerle çizdiği durgun tablo minyatürün içinde hareketli avlananlar grubuyla oldukça güzel bir denge oluşturur. (Bkz. resim 7).

Kanunî'nin yanından ayırmadığı sevgili şehzadesi Cihangir belki de Hama civarında[73] çıktığı bu son avdan sonra fazla yaşamamıştır. Çok hassas ve hastalıklı olduğu söylenen Şehzadenin ağabeyinin ölümünden etkilendiği de söylenir[74].

Şehzade Mustafa'nın ölümünden sonra annesinin büyük desteği ile Şehzade Bayezid veliahdlığın kendisinde olduğunu düşünüyordu. Şehzade Selim'den birkaç yaş küçük olan ve babasına benzeyen Bayezid belki de daha kıvrak ve atak olduğu için annesi tarafından büyük oğlu Selim'e tercih ediliyordu. Hürrem Sultan'ın desteğiyle beraber Mihrimah Sultan ve Şehzade Mustafa'nın ölümünden bir süre sonra yeniden veziriazam olan kocası Rüstem Paşa'nın tercihleri de Bayezid'den yana idi.

Önce Karaman valisi olarak sancağa çıkan Bayezid sonra Kütahya sancakbeyliğine atanmış ve burayı çok sevmiştir. Aynı zamanda saltanat merkezine yakın olması da kendisine cazip geliyor babasından sonra taht için tercih edildiğini düşünüyordu. Şehzade Selim ise Şehzade Mehmed'in ölümüyle boşalan Manisa'da bulunuyordu. Önceleri Bayezid taraftarı olarak tanınan Lala Mustafa Paşa'nın Selim'e lala tayin edilmesinden sonra iki kardeş arasında kırıcı mektuplar gidip gelmeye başlamıştı. Peçevî, Âli'den naklen iki kardeş arasındaki huzursuzluğun bütün sebebini hırslı bir insan olan Paşa'ya bağlar[75]. Bu zamana kadar Selim'in taht için herhangi bir niyetinin olduğu görülmemişti. O

---

71 *Tabakat*, vr. 438a.

72 Ârifi, *Süleymannâme*, vr. 576a.

73 Nurhan Atasoy-Filiz Çağman, *Türkish Miniature Painting*, İstanbul 1974, Plate 8, metin.

74 Peçevî I, s. 301, 302; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 404.

75 Peçevî I, s. 386 387.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Manisa'da halinden memnun bir halde yaşıyordu. Hatta padişahlık için hiç kimse tarafından tercih edilmiyor olmasını da umursamıyor görünüyordu. Belki de Şehzade Mustafa'dan sonra en büyük evlat olduğu ve saltanat sancağı olarak bilinen Manisa'da bulunduğu için kendinden emindi.

İki kardeş arasında gidip gelen mektuplar gittiçe sertleşiyor ve her defasında Bayezid daha sert bir üslûp kullanıyordu. Buna karşılık Selim verdiği kışkırtıcı cevaplar bir yana, daha akıllıca davranarak Bayezid'in bu mektuplarını babasına gönderek onun güvenini kazanmaya çalışıyordu.

Tam bu sıralarda Hürrem Sultan'ın ölümüyle Şehzade Bayezid en önemli hâmisini kaybetmişti. Daima Hürrem Sultan'ın yanında yer alan Rüstem Paşa ise Şehzade Mustafa olayı ile bu konuda Padişahın güvenini kaybetmiş olduğundan Bayezid'e arka çıkamıyor veya çıkmak istemiyordu. Şehzade Selim ise sakin haliyle özellikle Nahcıvan seferinden itibaren babasının gözüne girmişti. Etrafına topladığı insanlarla günlerini eğlenceyle geçirdiği söylenen Selim doğal olarak Padişahı tedirgin etmiyor bu da Selim'in lehinde oluyordu.

Şehzade Bayezid ise bütün tavırlarıyla Padişahı tedirgin ediyor veliahdlık için verdiği mücadelenin, aslında taht için aceleci bir hazırlık olduğunu düşündürüyordu. Bayezid gerçekten tahtta gözü olduğu için mi yoksa sadece ağabeyi Selim'in kendisine göre uyuşuk ve sinsi tavırları sinirine dokunduğu için mi böyle davranıyordu bilinmez. Bu konuda 1558 de Kanunî'ye elçi gelen Kutbuddin Mekkî'nin yolda Şehzade Bayezid'e uğradığı zaman kendisine Padişah olduğu zaman Mekke'ye daha çok yardım edeceğini söyleyip söz vermesi[76] dikkat çekerse de bu, babası hayatta iken iktidara talip olduğunu göstermediği gibi sadece Şehzade Bayezid'e has bir durum da değildir. Zira her şehzade katledileceğini gönülden kabul etmemişse bir gün mutlaka padişah olacağını düşünür.

Böylece Bayezid'in tavırlarından rahatsız olan Kanunî, Şehzade Selim'in bitmek bilmeyen şikayetlerini de göz önüne alarak iki kardeşin sancaklarını birbirlerine daha uzak olacakları şekilde değiştirmeye karar verdi. Selim Manisa'dan Konya'ya, Bayezid ise Kütahya'dan Amasya'ya tayin edilmişlerdi. Olayın tahtı hedef alacak kadar ciddileşmesi bu tayinler neticesinde ortaya çıkmıştı. Şehzadelerin ilk tepkileri önemliydi. Selim babasının isteğini olumlu karşılayarak, hemen hazırlıklara başlamıştı. Bayezid ise hemen olumsuz bir tepki gösterek Amasya'ya gitmeyeceğini belirtmişti[77].

Şehzade Selim kardeşiyle aralarındaki bu çatışma esnasında babasına karşı daima olumlu, uysal bir tavır sergilemişti. Bayezid'in ise bu nakil kararından itibaren hep memnuniyetsizliğini belirterek itiraz ettiği görülüyordu. Babasına yazdığı mektupta Amasya'ya gitmekten değil de Selim'in sözlerine uyarak tayin edildiğinden gücendiğini, bunun kendisi için ölmekten beter bir hakaret olduğunu belirtiyordu[78]. Babasına yazdığı mektuplar hep bu minval üzereydi. Bazen Amasya'nın çok kötü olduğundan bahsediyor bazen yola çıkacak parası olmadığını yazıyordu. O direndikçe Padişah sabırla ve ısrarla hareket edeceği zaman ona hemen harcırah göndereceğini ve hemen yola çıkması gerektiğini belirtiyordu.

---

76 Ekrem Kamil, "Hicri Onuncu Miladi Onaltıncı Asırda Yurdumuzu Dolaşan Arap Seyyahlarından Gazzî-Mekkî Seyahatnamesi", Tarih Semineri Dergisi, III/ 1/2, (1937) s. 40.

77 M. Çağatay Uluçay, "Selim-Bâyezid Mücadelesi", *Tarih Vesikaları Dergisi*, I/18, (1961), s. 375.

78 Ş. Turan, *Şehzade Bayezıd Vakası*, s. 53.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kanunî, bu durum karşısında nasihat edip, ikna etmesi için Dördüncü Vezir Pertev Paşa'yı Bayezid'e gönderirken ayrım yapmamak için Üçüncü Vezir Sokollu Mehmed Paşa'yı da Selim'e göndermişti. Sultan II. Bayezid zamanında şehzadeler arasında mücadeleler sırasında olduğu gibi aynı şeyler bu olayda da yaşanmış, Şehzade Selim aynı zamanda damadı olan Mehmed Paşa'yı gayet iyi karşılamıştı. Bütün itirazlarına rağmen 15 Muharrem 966/ 28 Ekim 1558'de Kütahya'dan çıkan Şehzade Bayezid oldukça yavaş ilerliyor yollarda gereğinden fazla oyalanıyordu. Pertev Paşa Ankara civarında Şehzadeye ulaşmıştı. Bayezid, bu kadar ilim adamı dururken kendisine niçin Pertev Paşa'nın gönderildiğini Paşa'nın yüzüne söyleyerek memnuniyetsizliğini belirtmişse de, Pertev Paşa babasının kendisini de Selim kadar sevdiğini söylemiş, bazı âyetlerden ve hadislerden örnekler vererek yola devam etmesi için onu ikna etmiştir. Daha sonra Sokollu Mehmed Paşa, Bursa'da Selim'in yanında bir müddet daha kalırken Pertev Paşa görevini yaptıktan hemen sonra geri dönmüştür[79].

Gerek Şehzade Bayezid gerekse Şehzade Selim'in bu tayin sırasında ve daha sonrasında babalarına yazdıkları mektuplardan olayları yakından takip etmek mümkün olmaktadır. Bayezid bu mektuplarda bazen sert bazen yumuşak ama hep Selim'den şikayet etmekte babasının onun etkisiyle kendisini yerinden ettiğini ve kendisine karşı yanlı davrandığını ifade etmektedir[80]. Aynı sene içinde ölen annesi Hürrem Sultan'ın acısının üzerinden bir sene bile geçmeden kendisine bunların reva görüldüğünü belirtmekte, daha sonra aslında Selim'in ahlâken düşük bir insan olduğunu Bursa'da, Maraş'da, Antep'de uygunsuz şeyler yaptığını örneklerle babasına anlatmaktadır. Ankara'dan yazdığını söylediği bu mektupta Kütahya'dan babasının hatırı için çıktığını belirtip, "Amasya şehrine varmazam nice idem, bunca yeminler eyledüm. Benüm sultanum, bu yıl sultanumun hatırı için Amasya etrafında kışlayayum ol şart ile baharda bana Engüri (Ankara) sancağını inayet idesiz" derken açıkça Amasya'ya razı olmadığını söylemektedir[81].

Bu sırada Şehzade Selim de Bursa'da olup Padişahın emriyle önce Bayezid'in sancağına gitmesini beklemektedir. Padişaha gönderilen raporlarda ise Bayezid'in; "Selim Konya'ya gelmeden ben Amasya'ya gitmem" dediğini yola çıktığı halde çok oyalandığını, hâlâ Padişahın ona Amasya'dan başka bir yer vereceğini ümid ettiği yazılıyordı[82]. Şehzade Bayezid'in olumsuz tavrına karşılık Kanunî'nin yine de fazla taraflı davranarak âdeta her an bir isyan çıkacakmış gibi ihtiyatlı davrandığı gözden kaçmamaktadır. Bunun için Bayezid'in Kütahya'dan hareketinden itibaren bütün hareketleri yakından ta-

---

79 Ş. Turan, *Şehzade Bayezıd Vakası*, s. 59 ; Tayyip Gökbilgin, "Süleyman I.", s. 141.

80 *"Ah, bilmem ne idem, bana karındaşımın hatırı için acîb zulm eylediniz, beni yerimden yurdumdan ayırdınız Hiç ben Padişahımdan böyle ummaz idim ah, insaf iderseniz bana olan zulmi sız de bilürsüniz, mürüvvet kande gitti..... Bır kımsenin muradı olmayan yire gitmek güya ki zindana varmak gibidir....."Asıl gücendiğim Selim Han'un maksûdı hasıl olup beni mağbûn eylediginüzdür. Ben Selim Han'un kulumuyam ki bunca zamandan beri cehd ide Bayezıd'ı Amasya'ya gönderin deyü sultanıma ibram ide siz dahi Selim Han'un söziyle Selim Han'un hatırı için beni yerimden yurdumdan ayırup Amasya'ya bırağasuz"* Çağatay Uluçay, Selim-Bâyezid Mücadelesi, s. 380, TSA E. 3924; Şerafettın Turan, "Şehzade Bayezid'in Babası Kanunî Sultan Süleyman'a Gönderdiği Mektuplar", *Tarih Vesikaları* I/16. (1955) s. 123, I. mektup.

81 gös. yer.

82 TSA E. 6027.ilave Çağatay Uluçay, Selim-Bâyezid Mücadelesi, s. 380, TSA E. 3924; Şerafettin Turan, "Şehzade Bayezid'in Babası Kanunî Sultan Süleyman'a Gönderdiği Mektuplar", s. 123, I. mektup.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kip ediliyordu. Bayezid ise mektuplarında da görüldüğü gibi açık sözlü davranıyor babasına muhalif bir tavrı olmadığını Selim Han'dan şikayetçi olduğunu her fırsatta belirtiyordu. Fakat babasının Selim'i koruyup kolladığını görünce artık durumunun tehlikeli olduğunu görüp yanına adam toplamaya başlamıştı. Amasya'ya gitmemeyi itibar meselesi yaptığından, gidişini çok ağırdan aldığı gibi yol boyunca kendisine katılmak isteyenleri de kabul ediyordu. Böylece Amasya'ya kadar çoğalarak devam etmiş, Amasya'ya vardığında ise Anadolu'nun her yerinden kendisine katılmak isteyerek yanına gelenleri "Yevmli" denilen bir nevi asker olarak kaydetmeye başlamıştı.

Bayezid, Amasya'dan yazdığı mektuplarda ise babasına sitem ederek sözünde durmadığını açıkça söylüyor, hatta artık sert ve saygısız bir üslûp kullanıyordu "Ben sultanumun sözüne itimad eyledüm Engüri'den geldim idi bilmez idüm ki böyle ahdinize yalan olacağınuzı Padişah-ı âlemsinüz siz böyle yalan söyleyince ya biz şimden giru kangı sözünüze inanalum"[83] yol boyunca istediği maddi yardımlardan bahsederek, "İstediklerim hod malumunuzdur vallahi billahi virmez isenüz ben Amasya'da durmazam her kande dilersem giderüm zabt edecek has dahi bulurum" Bayezid Amasya'ya yerleşmemek konusunda ısrarlı olduğu kadar da sitemkârdır, diyerek her yere razı olacağını ama asıl niyetinin yine de Kütahya olduğunu bilhassa belirtmektedir[84].

Onun bu ısrarı biraz da herkesin gözündeki durumunu kurtarmak içindir. Bunun için yine Amasya'dan yazdığı mektuplardan birinde herkesin gözünde kötü tanındığını babasının kendisini sevmediğini ve kendisine karşı bir hazırlık içinde olduğunu herkesin bildiğini ifade etmektedir. Bu mektubunda da oğullarının lalaları ve deftardarlar için istediği terrakkileri tekrarlamaktadır[85]. İstediği bütün bu yardımlar herhalde artık çok kalabalık olan askerinin maaşını karşılamak için olmalıdır.

Şehzade Selim açıkça olmasa da aslında babasının himayesinde idi. Önce Bursa'da beklemiş kardeşinden sonra o da kendi sancağına geçmişti. Bayezid'in etrafındaki asker ve halkın gittikçe arttığını gören Kanunî, Selim'in onunla baş edemeyeceğini düşünerek Şehzadeye de asker yazması için resmen izin vermişti[86]. Fakat burada fevkalâde önemli bir konu dikkati çekmektedir. Padişahın resmî müsaadesi olup, hatta askerlerine ödemesi için maddi yardımlar bile yaptığı Selim, yine de yeterli adam toplayamamıştı. Sadece bu bile Bayezid'in Anadolu'da ne kadar sevildiğini göstermeye yetmektedir.

966 Recep /1559 senesi Nisan ayında bütün bu olanlara son vermek için Anadolu tarafına doğru sefer ilan edilmişti. Şehzade Selim'in yeterli adam toplayamadığını gören Padişah, Anadolu Beylerbeyi Cenâbi Ahmed Paşa'ya, Karaman Beylerbeyi Ferhad Paşa'ya ve Ramazanoğullarından Adana Va-

---

83 TSA E. 3924, a g m, II. mektup, s.124.

84 *"Amasya güzel yer imiş sevgili oğluna babadır oğluna layıktır Selim'e virin ben Bağdad'a Kara Hâmid'e Haleb'e kailem seferden geldikten sonra sultanımdan yine Kütahya'yı isterem bana Kütahya'yı Selim'e Manisa'yı viresiz hep fitne ü fesad sakin olsun"* II. mektup, gös. yer.

85 *"Cümle âlem derler ki, Padişah hazretlerinin Bayezid'e yaramaz kasdı vardır bu cemiyetler ve tedarik hep yaramaz kasdı olduğundan derler; âlemde bednâm oldum; bu bednâmlığı kabul edemem"* İ. H. Uzunçarşılı, "Şehzade Bayezıd'ın Amasya'dan Babası Kanuni Sultan Süleyman'a Gönderdiği Arîza", *Belleten;* XXIV/96, s. 598.

86 Ş. Turan, *Şehzade Bayezıd Vakası,* s. 99.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lisi Pîrî Paşa'ya askerleriyle birlikte Selim'e yardım etmek üzere Konya ovasında toplanmalarını emretti[87]. Rüstem Paşa da yanındaki kuvvetlerle olayı takip etmek üzere yola çıkmak üzereyken Şehzade Bayezid'in Amasya'dan çıkarak Ankara civarına geldiği haber alındı. Bunun üzerine Sokollu Mehmed Paşa ve Rumeli Beylerbeyi Mustafa Paşa Rumeli askeri ve bir miktar yeniçeri ile birlikte Şehzade Selim'e yardıma gönderildi[88].

22 Şaban 966/ 30 Mayıs 1559 da iki taraf Konya ovasında karşılaştılar Şehzade Selim'in yanında devlet kuvvetleri olmasına rağmen ilk anda Şehzade Bayezid'in cesaret ve gayreti karşısında zayıf kalmışlarsa da sonra toparlanmışlardı. Çarpışma bir buçuk gün sürmüş son saatlerde Lala Mustafa Paşa'nın gayretleriyle Bayezid'in zaten düzenli birliklerden oluşmayan ordusu bozulmuş, Şehzade Bayezid yanındaki kuvvetlerle Amasya'ya çekilmek zorunda kalmıştı[89].

Şehzade Bayezid, Konya'daki karşılaşmada bozguna uğramış, bunun dışında en önemlisi bütün devlet kuvvetlerinin Padişahın emriyle Selim'in yanında yer aldıklarını gözüyle görmüştü. Artık kendisine yaşama hakkı verilmeyeceğinin farkında idi. Dört şehzadesini de yanına alıp İran sınırına doğru yöneldi bütün sınırlara şehzadenin yakalanması için emirler gönderilmişti buna rağmen Bayezid yol üstünde Erzurum Beylerbeyi Ayas Paşa'nın da hoşgörüsüyle İran topraklarına geçmeyi başardı[90].

Taht için yapılan son şehzadeler kavgası Bayezid'in İran Şahı Tahmasb'a sığınmasıyla fiiliyatta bitmişti. Her ne kadar Bayezid yaşadığı sürece Kanunî Sultan Süleyman'ın tahtı için bir tehlike olmaya devam etmişse de artık tehlike farklı bir boyut kazanmıştı. Olayın bundan sonrası devletin dış siyasetini bir müddet kadar meşgul etmiş, iki devlet arasında Cem Sultan olayında olduğu gibi bir çok pazarlıklar yapılmıştı. Sonuçta 15 Muharrem 968/ 6 Ekim1560 da Şehzade Selim'in adamlarına teslim edilen Bayezid ve şehzadeleri hemen katledilmişlerdir[91].

Bayezid'in İran'a ilticasıyla tahtın tek varisi olan Şehzade Selim onun katledilmesiyle de istikbaldeki sultanlığını garantiye almış oldu. Hiç kimsenin kanı akmadan cülûs eden Kanunî ise önce Şehzade Mustafa sonra Şehzade Bayezid'in katilleriyle tahtı için oğullarını feda ederek bütün Osmanlı tarihi boyunca devam eden taht kavgalarına karışmış oldu.

B- Cülûs Müjdesi ve Ölüm Haberinin Verilmesi

Cülûs müjdesi veya bir önceki padişahın ölüm haberini götürmek için özel bir görevli olmayıp ordudan veya saray mensupları içinde sır saklamasını bilen, güvenilir, yolları bilen, hızlı gidebilen ve özel habercilik yapan görevlilerden birinin tercih edildiği görülmektedir. Osmanlı devlet teşkilatı içinde atlı haberci olarak ulaklar, yaya haberci olarak peykler görev yaparlardı. Posta işlerinde atlı ulak-

87 Peçevî I, s. 391; *Hayrullah Efendi Tarihi*, VII, İstanbul 1273, s. 178.

88 Ş. Turan, *Şehzade Bayezıd Vakası*, s. 103.

89 Peçevî I, 392, 393; Ş. Turan, Şehzade Bayezıd Vakası, s. 114, 115.

90 Peçevî I, 394.

91 a. g. e., I, 409.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

lar her zaman tercih edilirken peyklerin[92] bu işlerde fazla görev yapmadıkları bilinmektedir. Ayr çaşnigîrlerin, dîvân-ı hümâyûn çavuşlarının, kapıcıların da özel durumlarda habercilik yaptıkları bil mektedir. Bunlardan başka gerek saraylılar gerekse devlet erkânı maiyyetleri içinde güvendikleri bu işi yapabilecek birisini de gönderebilirlerdi. Nitekim çok özel haberler söz konusu olduğunda her devirde ve her devlette böyle olabilmiştir.

1- I. Selim'in Tahta Davet Edilmesi

Yavuz Sultan Selim, babasının sağlığında tahtı hiç kimseye vermeyeceğine dair verdiği söz ü rine beklemeye başlamıştı. İstanbul'da yeniçerinin şiddetli tepkisinden sonra artık Şehzade Ahmed hükümdarlığı söz konusu olamazdı. Şehzade Korkud'un ise devlet yönetiminden fazla anlamıyorması, daha sanatkâr bir kişiliğe sahip olması, en önemlisi her iki şehzadenin de yeniçeriler tarafınd istenmiyor olması Padişah için başka seçenek bırakmamıştı. Ahmed'i tahta çıkarmakta çok ısrarlı d ranan II. Bayezid yapacak başka birşeyin kalmadığını görünce Şehzade Selim'i serasker olarak asl rin başına geçirmek üzere İstanbul'a davet etmek zorunda kalmıştır.

Bu sırada Şehzade Selim ise Semendire'ye gitmek üzere hazırlanıyor ve taht meselesinden şi dilik vazgeçmiş görünüyordu. Ayrıca yola çıkmadan babasına özür dileyen bir mektup da gönderm ti. Sultan I. Selim'e İstanbuldaki durumu anlatan Yusuf imzalı bir mektup'da Bayezid'in bu mektu yazan Yusuf'u çağırıp "Oğlumu askerime baş dikdim vallah ve billah ve tallah hiç bir vechile ha etmeyüp bu canibe müteveccih olsun bir türlü şüphe etmesün" dediği kaydedilmiştir[93]. Daha soı da 918/1512 evasıt-ı Muharrem tarihli bir hüküm gönderilerek İstanbul'a davet edilmiştir[94].

İ. H. Uzunçarşılı, Şehzade Selim'e cülûs müjdesini veya Sultan II. Bayezid'in İstanbul'a davet l berini götüren şahsın kapıcıbaşı Yusuf olduğundan bahsederken yukarıdaki mektubun sahibinc bahsetmektedir[95]. Ancak II. Bayezid'den naklen söylenen yukarıdaki cümle İstanbul'a daveti içeı hükümden değil, Yusuf'un raporundan alınmıştır. Celâlzâde ise Selimnâmesinde, giden habercic bahsederken davet için nâme ile birlikte yayabaşılarının gittiğini Şehzade Selim'in yanına çıkınca tanbul'da olan biteni anlatıp babasının davetini içeren mektubu takdim ettiğini bunun üzerine Selim hemen ordusuyla birlikte yola çıktığını kaydeder[96]. Hadîdî, manzum Osmanlı Tarihi'nde, Yeniçeri kethüdası ile birlikte yayabaşının gittiğini söylerken bir önceki kaynağı doğrular;

---

92 İlhanlılarda ve Selçuklularda da habercilik yapan peykler Osmanlı devletinin ilk yıllarında da bu vazifeyi yapmışl da daha sonraları törenlerde padişahın etrafında yürüyerek saltanat şiarından addedilmişlerdir.

93 TSA E. 7072.

94 TSA E. 5814.

95 Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* II, s. 244, n. 1.

96 Celâlzâde, *Selimnâme,* s. 95.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yayabaşılar, bölükler ağasın
Bile yeniçerinin kethüdasın
Koşup gönderdi, itdi tahta davet
Yazup mektub ile ikram ü izzet[97].

fakat anlaşılmayan husus kaç kişinin gittiğidir. Bu konuda daha farklı bir habere de Tenkihü't-tevârih'de rastlanır. Buna göre; askerlerin, "Bize Sultan Selim gibi bir padişah lazımdır" diyerek, mektuplar ve vaadlerle zemberekçibaşı[98] ağayı gönderdikleri ve "Teşrif buyurun biz, sizi padişah isteriz" dedikleri kaydedilmiştir[99].

Bayezid'in daha sonraki tutumu [tahtı terketmek istememesi] dikkate alınacak olursa aslında giden habercinin cülûs müjdesi vermiş olması ihtimali de oldukça zayıftır. Herhalde bu olayda sadece Selim'in İstanbul'a davet edildiğini düşünmek gerekir ancak devrin şartları göz önüne alınırsa bu davetin arkasındaki cülûs müjdesi farkedilebilir. Böyle olduğu için teşrifat kuralları açısından cülûs müjdesini yayabaşılar veya zemberekçibaşı götürürdü diyebilmek oldukça zordur. Aslında Yavuz Sultan Selim'e bir kaç koldan haberci gönderildiği anlaşılmaktadır. Taraftarlarının gönderdiği raporlar hem durumu anlatıyor hem bir an önce İstanbul'a gelmesini belirtiyorlardı. Aynı sıralar yeniçeriler kendi aralarından seçtikleri habercilerle Şehzadeyi başkente davet ediyorlardı. Bunlar çoğunlukla Yavuz'un cülûsunda büyük rolleri olan yayabaşılar idi[100]. Ve hepsinden önemlisi II. Bayezid'in, Selim'in adamlarına verdiği müjde dışında bizzat gönderdiği hükümdür[101]. Oğlunu İstanbul'a davet eden Padişah daha önce Yeniçeriler Kethüdası İlyas ile haber gönderdiğini, bu hükmü de yine daha önce adı geçen Yeniçeriler Kethüdası İlyas ile gönderdiğini açıkça yazmaktadır. I. Selim'e ait minyatürlerin azlığı ise olayı görsel olarak takip edebilmeye imkan tanımamaktadır.

2- Kanunî Süleyman'ın Tahta Davet Edilmesi

Sultan I. Selim'in Çorlu yakınlarında 9 Şevval 926/ 22 Eylül 1520 de Sırt köyünde öldüğü sırada rakipsiz veliahd Şehzade Süleyman, Manisa sancağı valisi olarak görev yapmaktaydı. Padişahın ölümü üzerine ilk önce Sadrazam ve diğer vezirlerin bayram münasebetiyle Edirne'de olmalarından

---

97 Hadîdî, s. 369.

98 Zemberek büyükçe bir ok veya at ve katır sırtında taşınan küçük bir çeşit topa denilirdi. Bunları kullanan zemberekçiler yeniçeri ocağının kuruluşundan beri var olup daha sonraları tüfenklerin yapılmasına nezaret etmişlerdi. Zemberekçi başılar ocağın eskilerinden olduklarından itibarlı ağalardan olup terfi ettiklerinde haseki olurlardı. Onaltıncı yüzyıldan sonraki kaynaklara göre Zemberekçi başı sorgucuna balıkçıl tüyü takar samur ve vaşak kürke kaplı kadife üst elbisesi giyerdi.İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Kapıkulu Ocakları I, İstanbul 1984, s. 231, 232.

99 Hezarfen Hüseyin Efendi, *Tenkihü't-tevârih*, Üniv. Ktb., TY. 2396, s. 175a.

100 Yayabaşılar ocağın en itibarlı ve güvenilir bölüklerinden biriydi. Bunlar ocak beytülmalciliği, hazine bekçiliği, kale muhafızlığı, meydan çorbacılığı, seferde yeniçerilerin zahirelerinin tedariki gibi görevlerde bulunurlardı. Herhangi bir sefer durumunda önceden kadılara ve sancak beylerine yayabaşıların gönderilmesi de onların önemli durumlarda bir çeşit habercilik yaptıklarını gösteriyor. Başlarına üsküflerinin önüne turna telli süpürge sorguç takarlardı. Kapıkulu ocakları, I, s. 214.

101 TSA E. 5814.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dolayı Ferhat Paşa'nın kendi adamlarından birisiyle Şehzadeye haber gönderdiği ancak haberin sadrazam tarafından gönderilmemiş olması şüpheyle karşılanıp dikkate alınmadığı kaydedilmiştir[102]. Fakat Pîrî Paşa ve diğer vezirlerin, hastalığı iyice şiddetlenen Sultan Selim tarafından, vefatından birkaç gün önce otağ-ı hümâyûna çağırıldıkları bilinmektedir.

Nitekim ölüm olayını babasından naklen en ince ayrıntılarına kadar yazan Hoca Sadeddin de Pîrî Paşa'nın Sultan Selim'in vefat ettiği gece orada olduğunu hatta askerin şüphesini uyandırmamak için gece veziriazamın çadırına kimsenin gönderilmediğini ve ertesi sabah dîvân için otağa geldiğini kaydeder[103]. En yetkili makam olarak Sadrazam Pîrî Paşa ordudan ve halktan gizli olarak Silahdarlar Kethüdası Süleyman Ağa'yı[104] Şehzade Süleyman'a gönderdi. Ulak hem cülûs müjdesini hem Sultan Selim'in ölüm haberini vermekle görevliydi. Sadrazam mektubunda "Takdir-i hak ile Sultan Selim ahirete intikal ettiler hiç birşeyi beklemeyip acele ulak tavrında saâdetli tahta erişmeğe inayet oluna" diye yazmıştı. Ayrıca Şehzadenin lalasına da "Aceleyle oğlumu İstanbul'a getiresin" diye bir hükm-i hümâyûn gönderildi[105]. Kanunî Sultan Süleyman'a cülûs müjdesi götüren ulağın Silahdarlar Kethüdası Süleyman Ağa olduğu konusunda kaynaklar biribirlerini tamamlamaktadırlar[106]. Hemen yola çıkan Şehzadenin önden gönderdiği çavuşlar sekizinci gün İstanbul'a ulaşıp Yeni Padişahın gelişini haber verdiler.

3- II. Selim'in Tahta Davet Edilmesi

Kanunî Sultan Süleyman 21 Safer günü Sigetvar'da öldüğü gecenin sabahı bilindiği gibi Sigetvar kalesi de fethedilmişti. O sırada Kütahya valisi olan Şehzade gelip orduya yetişinceye kadar durumun anlaşılmaması için Bağdad Beylerbeyi'ne bir fetihnâme yazılıp ulak hazırlatılmıştı. Aynı zamanda Sokollu Mehmet Paşa tarafından da Şehzadeye Kanunî'nin öldüğünü bir an önce gelip orduya yetişmesini anlatan bir mektup yazıldı. Keseye konulup mühürlenen mektup, Bağdad Beylerbeyi'ne fetihnâme götürmek üzere hazırlanmış olan ulağın eline verildi. Dikkat çekmemesi için bunun da bir fetihnâme olduğu söylenip, haberci çavuşa Bağdad'a giderken yolu üzerindeki Şehzadeye uğrayıp mektubu vermesi kalenin fethini ve Padişahın sıhhat haberini duyurup hiç durmadan yoluna devam etmesi tenbih edildi[107].

21 Safer günü öğle vakti yola çıkan haberci kapıcılıktan çıkma Hasan Çavuş idi. Kaynaklar habercinin sekiz günde İstanbul'a oradan dört günde de Kütahya'ya ulaştığını[108]kaydetmektedirler. Fakat bu konuda yazılmış olan ilginç bir vesikada Hasan Çavuş'un çok hızlı bir ulak olduğu belirtilip

---

102 Anonim, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 140; Tayyip Gökbilgin, "Süleyman I" s. 100, 101.

103 *Tâcü't-tevârih*, II, s. 396.

104 Celâlzâde, *Selimnâme*, s. 220, 221; Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi, *Süleymannâme*, Bulak 1248, s. 10.

105 Celâlzâde, *Selimnâme*, gös. yer.

106 Celâlzâde, *Selimnâme*, s. 221; Tabakat, vr. 24b ; Tayyip Gökbilgin, "Süleyman I", s. 100; Anonim *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 140 burada giden habecinin sipahi oğlanları kethüdası olduğu kaydedilip kimliğinden bahsedilmez.

107 Feridun Bey, *Nüzhetu'l-esrari'l-ahbâr der Sefer-i Sigetvar*, TSK H 1339, vr. 55b, 56a, 56b.

108 Selânikî Mustafa Efendi, Tarih-i Selânikî I, Haz. Mehmed İpşirli, İstanbul 1989, s. 40.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Resim 8

Cülûs habercisi II. Selim'in otağı önünde, Şehnâme-i Selim Han, 24b.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

diğer ulaklarla kıyaslanarak İstanbul'dan İzmit'e geçtikten sonra oradan da bir günde yani İstanbul'dan sonra iki gün içinde Şehzadeye ulaşacağı tahmin edilmektedir[109]. Kuşluk vaktinde Sıçanlı ovasındaki Şehzadeye ulaşan Hasan Çavuş mektubu kapı ağasına teslim edip, tenbih edilen haberleri verip hemen gitmek istemişse de biraz bekletilip durum anlaşıldıktan sonra bahşiş verilip gönderilmiştir. Sadrazamın el yazısıyla yazılan mektubu okuyan Şehzade ise maiyyetindekileri toplayarak yol hazırlığına başlamıştır. Hasan Çavuş'u Sıçanlı sahrasında Şehzadenin otağı önünde tasvir eden minyatür belki de bir cülûs habercisine ait tek tasvirdir[110]. (Bkz. resim 8) Şehzadenin otağı önünde duran iki kişiden lacivert kısa kaftanlı olanın Hasan Çavuş olduğu söylenebilir. Şayet eserleri aynı nakkaş yaptı ise Şehinşahnâme I'de III. Murad'ın saraya girişinin tasvir edildiği minyatürde Şehzadenin önündeki çantalı figür ile buradaki Hasan Çavuş olarak tahmin edilen kişinin aynı olması gerekmektedir[111].

4- III. Murad'ın Tahta Davet Edilmesi

II. Selim İstanbul'da 1 Ramazan 982/ 15 Aralık 1574'de öldüğü zaman en büyük Şehzade Murad, Manisa sancağında idi. Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa ve annesi Nurbanu Sultan, Şehzadeye gönderdikleri haberci ile Selim Han'ın ölümünü haber vererek onu tahta davet ettiler. Giden haberci daha önce de Kanunî Sultan Süleyman'ın ölüm haberiyle II. Selim'e cülûs müjdesi götüren Hasan Çavuş idi. Hasan Çavuş'a bu hizmetlerinden dolayı III. Murad'ın cülûsundan sonra çavuşbaşılık verilmiştir[112]. Hasan Çavuş'dan başka Hüsrev adlı bir çavuşun da haberci olarak gittiğine dair bir kayıt varsa da bu durum diğer kaynaklarda belirtilmemiştir[113].

---

109 TSA E. 11680/3.

110 Seyyid Lokman, *Şehnâme-i Selim Han*, TSK A. 3595, vr. 24b.

111 Karşılaştırınız resim 27.

112 Selânikî I, s. 105.

113 Feridun Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989, s. 36.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

II- Cülûs ve Cülûs Törenleri

"Cülûs" Arapça kökenli bir kelime olup oturmak anlamına gelir. Osmanlı tarihi içinde kelime padişahların tahta çıkmasını ifade etmek için kullanılmıştır. Genellikle "tahta cülûs etti", "cülûs-ı hü-

Resim 9

Osman Bey'in cülûsu,
Hünernâme I, 49a.

Resim 10

Orhan Bey'in cülûsu,
Hünernâme I, 62a.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Resim 11

I. Murad'ın cülûsu,
Hünernâme I, 75b.

mayûn oldu", "cülûs oldu", şeklinde söylenmiştir.

Bütün Türk Tarihi boyunca hükümdarların tahta çıkması halk ve devlet ileri gelenleri tarafından değişik şekillerde kutlanmıştır. İslamiyetten önceki Türk tarihinde bu, keçe üstüne oturtulan ha-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Resim 12

Yıldırım Bayezid'in cülûsu, Hünernâme I, 96b.

kanın dokuz kere indirilip kaldırılmasıyla ve hakanın beylerine kımız ikram etmesiyle kutlanırdı.

Anadolu Selçuklularında hükümdar vezir ve devlet ileri gelenleri tarafından koltuklarına girilerek tahta oturtulur daha sonra biat edilirdi. Biat etmek İslamiyetten önceki Türk âdetlerinden çok ilk

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Resim 13

Çelebi Mehmed'in cülûsu, Hünernâme I, 112b.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Resim 14

II. Murad'ın cülûsu,
Hünernâme I, 132b.

İslam devletlerinden kalan bir gelenek olmalıdır. Hz. Muhammed'in Müslümanlara reis olduğu zaman insanların ellerini peygamberin eli üzerine koyarak başkanlığını kabul ettiklerini ifade ettiklerini biliyoruz. İslamiyetten önceki Türk törelerine daha yakın olduğu bilinen Selçuklular'daki şekli tesbit et-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Resim 15

Fatih'in cülûsu, Hünernâme I, 153b.

mek için ayrı bir çalışma yapılması gerekmektedir. Anadolu Selçukluları'nda da Osmanlılar'da olduğu gibi yeni sultanın cülûsundan sonra atalarının mezarlarını ziyaret ve cülûs bahşişi vermeleri usûldendi[114].

---

114 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal*, İstanbul 1984, s. 64.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Resim 16

Törenlerin yapı
II. Avlu, Hünerı
I. 18b, 19a.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

A- Sultan I. Selim'in Cülûsu ve Cülûs Töreni

Taht mücadeleleri kısmında anlatıldığı gibi II. Bayezid'in son yıllarında hayattaki üç şehzadesi babalarının yaşlı ve hasta olmasından dolayı zayıflayan idareyi ele geçirmek için birbirlerine ve babalarına muhalefet etmişlerdi. Bu mücadele yoğun bir şekilde bir sene kadar sürmüştü. Bu mücadeleler sonucunda ordunun iktidara açıkça muhalefet ederek ısrarla Şehzade Selim'i istemesi üzerine Sultan II. Bayezid'in askerlerine dileklerini kabul ettiğini ve Şehzadeye haber göndermelerini söylediğini daha önce görmüştük[115]. Burada yanlış anlaşılmaması gereken bir nokta II. Bayezid oğlunu hükümdar yapmak için değil ordunun başına geçirmek için davet ediyordu. Şehzade Selim'in taraftarları ona Padişahın söylediklerini ve İstanbul'daki durumu anlatıp herkesin kendisini beklediğini anlatan mektuplar gönderdiler[116].

Sultan Bayezid daha sonra kendisi de Muharrem ayının ortalarında gönderdiği bir hükümle Şehzadeyi bizzat davet ediyordu. Şehzade Ahmed'in üzerine gönderilmek üzere ordunun başına geçirileceğini söyleyip bu sırada izinsiz olarak İstanbul'a gelen Korkud'dan bahsederek onun durumunu izah edip kaygılanmamasını da ayrıca belirtiyordu[117].

Şehzade Selim, babasının daveti üzerine Kefe'den yola çıkmış 2 Safer 918 /19 Nisan 1512 de Topkapı'dan Başkent'e girip, İstanbul Yenibahçe'de otağını kurdurmuştu[118]. Veya onu hararetle bekleyen yeniçeriler o gelmeden otağını hazırlamışlardı. Şehzade Selim şehre girerken bütün yeniçeriler tarafından ve bazı devlet ileri gelenleri tarafından karşılanmıştı. Mevsim kış sonuydu ve Şehzade uzun bir yoldan aceleyle gelmişti, birkaç gün burada dinlendi devlet ileri gelenleri onu ziyaret ettiler[119]. Bunun üzerine Şehzade Selim yapacağı işleri garanti altına almak için bütün askeri ve beyleri toplayıp Arap ve Acem diyarlarına seferler yapmak istediğini ve belki de seferden sefere koşarken dinlenmeye bile vakit bulamayacaklarını hak ve adalete aykırı davrananları asla affetmeyeceğini belirten bir konuşma yaptı. Beyler ve askerler sertliğine rağmen bu kararlı tavrına karşılık I. Selim'in bütün şartlarını kabul edip aslında kendilerinin isteğinin de bu olduğunu belirttiler [120]. Yeni sultan adayı cülûs etmeden bütün şartlarını söylemiş askerle tamamen anlaşmışlardı geriye sadece II. Bayezid'in onaylaması kalmıştı Şehzade Selim'i istemeyen bazı devlet erkânı ise bütün orduyu arkasına almış olan şehzadeyi kabullenmekten başka yapacakları bir şeylerinin olmadığını artık anlamış bulunuyorlardı.

Yavuz Sultan Selim 7 Safer 918/ 24 Nisan 1512 Cumartesi günü[121] Padişahın davetiyle[122] yanında beyler ve yeniçerilerin ileri gelenleri olduğu halde atına bindi, Topkapı Sarayı'na doğru babasının

---

115 TSA E. 7072 Yusuf imzalı mektupta;...."Bu bende-i zaîfi Hünkar hazretleri çağırıp; "Oğlumu askerime baş diktim. Vallah billah tallah hiç bir veçhile hayal etmeyip bu cânibe müteveccih olsun".

116 TSA E. 7072 ve E. 8312.

117 TSA E. 5814.

118 *Tâcü't-tevârih* II, s. 199.

119 Şükrî, *Selimnâme*, vr. 58a, 58b.

120 Keşfî, *Selimnâme*, Süleymaniye ktb. Esad Efendi nr. 2147; Müneccimbaşı, a.g.e., II. s. 438, 439.

121 *Tâcü't-tevârih* II, s. 201; Müneccimbaşı, II, s. 439.

122 Sultan Bayezid Han, Veziriâzam Kara Mustafa Paşa'yı *"Var oğlum Selim'e selam eyle, eğer bizi görmek isterse gelsün, niçeye değin oturur, muradı nedir"* deyü gönderdi. Veziriâzam gelip bu haberi verdi. Bkz. *Tenkihü't-tevârih*, vr. 175a.

elini öpmek üzere yola çıktı bütün kapısı halkı (maiyyeti) her an hizmete hazır yaya ve atlı olarak önünde yürüyorlardı. Bâb-ı hümâyûna yaklaşınca merasim âdâbına uyarak bütün yeniçeriler saraya giren yol boyunca iki sıra halinde saf oldular. I. Selim aralarından geçerek saraya girdi[123], dîvân-ı hümâyûn kurulmuştu[124] babasıyla görüşüp uzun uzun konuştular Anadolu'daki karışıklıkları düzeltmek için askerin başına serasker olarak tayin edilmişti. Padişahın yanından çıktığı zaman yeniçerilere hitaben yaptığı konuşmada memleketin kendilerine ihtiyacı olduğunu Anadolu'daki karışıklıkları birlikte halledeceklerini bunun için Padişahın kendisini orduya başkomutan olarak tayin ettiğini söyledi. Fakat yeniçeriler buna itiraz ettiler ancak hükümdar olursa bütün emirlerini eksiksiz yerine getireceklerini vaâdettiler[125].

Bundan sonra yeniçeriler kendi aralarında toplanıp on nefer yayabaşını paşalara gönderip "Kendisi hastadır. Sefere varmağa kudreti yoktur. Arz idek padişahlığını Sultan Selim'e versin" dediler. Paşaların "olur" demesine karşılık işi sağlama bağlamak için "Ana arz itmezseniz taşra çıkıcak işinüz tamam iderüz. Sultan Selim'i tahta geçirürüz" dediler. Paşalar on yayabaşı ile beraber Bayezid'in yanına çıkıp yeniçerilerin dileklerini ilettiler[126]. Sultan Bayezid Han, "Mademki ben sağım kimseye saltanat vermem" deyince vezirler bu cevabı yeniçerilere söyleyemiyeceklerini aksi takdirde katledileceklerini ifade ettiler. Bayezid durumun ciddiyetini anlamıştı, "Şimdi ben padişahlığımı vermezsem beni de mi katl ederler" diye sorunca vezirler "Yok katl etmezler amma harbe ucuyla kaftanınızdan çekip tahttan aşağı indirirler " diye cevap verdiler. Başından beri nedense Şehzade Selim'i istemediği her fırsatta belli olan Sultan Bayezid'in artık söyleyeceği bir şey kalmamıştı. Nihayet saltanattan çekilip yerini oğlu Selim'e bıraktığını söyledi[127]. Vezirler

Resim 17

II. Bayezid'in cülûsu, Hünernâme I, 178a.

123 *Tâcü't-tevârih* II, s. 201.

124 Celâlzâde, *Selimnâme*, s. 97; Uzunçarşılı (Müverrih Alî'den naklen) Selim'in İstanbul'a ilk girdiği gün bir suikastten çekindiği için babasıyla at üzerinde görüştüğünü kaydeder ki ayak divanı kurulduysa bu ilk gün olmalı. Yine Uzunçarşılı'nın kayıtları dikkate alınacak olursa Selim Han, şehre girdikten sonra babasıyla üç defa görüşmüş olmalı birincisi; at üzerinde görüştüğü ilk gün, ikincisi; seraskerlik verildiği, üçüncüsü; ise tahıt verilen ertesi gün olmalı. *Osmanlı Tarihi* II, s. 244.

125 Celâlzâde, *Selimnâme*, s. 97.

126 Anonim, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 134.

127 Şükrî; Selim'in babasını ziyaret ettiği gün saraya girdiği zaman hâcib ve bevvablar tarafından karşılandığını sonra padişahın yanına çıktığı zaman tahtın ayağını öpüp el kavuşturup saygı gösterdiğini Bayezid'in ise tac ve tahtını ona teslim eyleyip nasihatler ettiğini daha sonra Selim'in yeniden bağa (Yenibahçe) döndüğünü kaydeder. *Selimnâme*, s. 59a.

dışarı çıktıklarında bütün asker bâb-ı hümâyûnda bekliyorlardı haberi duyunca Saraydan Yenibahçe'deki Sultan Selim'in otağına kadar gülbank çekerek gittiler[128]. Yenibahçe bayram yerine dönmüştü otağlar ve sâyebanlar kurulup çetr-i hümâyûn-ı Osmanî tutulup eskiden âdet olduğu gibi bütün yeniçeriler toplandı, kösler, nekkareler çalındı[129].

Yeniçeriler Yenibahçe'ye gidip orada şenlik yaptıklarına göre Şehzade Selim mülâkatın sonucunu burada bekliyor olmalıydı. Müneccimbaşı ise biraz daha farklı bir bilgi verir. Selim babasıyla görüşmeye girdiği gün Bayezid'in ona tahtı verdiğini hatta sultanlara mahsus imame[130] denilen kavuğu kendi eliyle Selim'in başına koyduğunu yazar fakat hadiselerin akışı göz önüne alınırsa bu pek mümkün değil gibi görünmektedir[131]. Tâcü't-tevârih'de de Şehzade Selim'in II. Bayezid'i ziyaret ettiği gün kendi rızasıyla tahtı verdiğini ifade eder. Sultan Selim devri olaylarını Padişahın nedimi olan babası Hasancan'dan naklen anlatan Sadeddin Efendi babasından intikal eden bir muhabbetle çoğunlukla I. Selimden yana olup bir çok hadisede hissî bir yaklaşımla onun haklı olduğunu ifade etmektedir[132]. Celâlzâde'nin ise bizzat Sultan Selim'in maiyyetinde görev yaptığı göz önüne alınırsa bu konudaki tesbitlerine öncelik tanımak daha makûl görünmektedir.

Fakat bütün bu kaynaklara rağmen cülûs töreninin nasıl yapıldığına dair açık veya konu hakkında teferruatlı bir ifadeye tesadüf edilememektedir. Sadeddin Efendi, II. Bayezid'in tahtı devrettiği gün Topkapı Sarayı'nda bir el öpme töreni yapıldığını söylerse de yeterli derecede bilgi vermez. Herhalde cülûs töreni Bayezid'in yanında yapılmış olamaz burada bir el öpme töreni yapılmış olsa bile Selim Han'ın babasına teşekkürü yanısıra orada bulunanların yeni sultanı tebriklerinden öteye gitmemiştir.

Cülûs töreninin, aynı gün yeniçerilerin gülbank çekerek Selim'in otağına gittikleri göz önüne alınırsa Yenibahçe'de yapılmış olması ihtimali çok daha kuvvetlidir. Nitekim devrin önemli kaynaklarından Gelibolulu Âli, "Evvela İstanbul içinde Yenibahçe'de otağ-ı hümâyûn ile konup babası Sultan Bayezid Han Dimetoka'ya buyurup inde'l bağz yirmi akçe salyâne tayin ettiler. Saniyen kendiler otağ önüne taht kurdurup saâdetle cülûs buyurdular" demektedir[133].

Bu görüşü destekleyen bir başka önemli kaynak Sultan Selim'in cülûsunu tasvir eden minyatürdür[134]. Devrin kaynaklarından Hünernâme I'deki I. Selim'in cülûsuna ait tek minyatürde Padişah diğer cülûs törenleriyle ilgili minyatürlerin çoğunda olduğu gibi bâbüsaâde önünde gösterilmez. Kompozisyonun sol üst köşesinde lacivert kuşaklı, çin bulutu desenli, kırmızı bir otağ olup, önüne kurulmuş olan altın veya yaldızlı tahtın üstünde Sultan I. Selim Han oturmaktadır. Yeni padişah sorguçlu beyaz sarığı, desenli beyaz iç kaftanı ve desenli kırmızı dış kaftanıyla sağ eli göğsünde biatleri kabul

---

128 Gülbank: Yüksek sesle söylenen dua mahiyetinde dilek temenni ve kutlamadır.

129 Anonim, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 134, 135; Celalzâde, *Selimnâme*, s. 98.

130 Bahsi geçen başlık Yusufî olmalıdır.

131 Müneccimbaşı II, s. 439.

132 *Tâcü't-tevârih* II, s. 203.

133 Gelibolulu Mustafa Âli, *Künhü'l-ahbar*, Üniv. Ktb., TY. 5959, vr. 177a

134 *Hünernâme* I, vr. 201a.

Resim 18

I. Selim'in cülûsu, Hünernâme I, 201a.

etmektedir. Kırmızı kaftanlı üsküflü bir yayabaşı veya kaftan giymiş bir solak[135] tahta yüz sürerken tasvir edilmekle cülûs töreni yapıldığı vurgulanmaktadır. Sağ tarafta yeşil iç serpuş veya külah üzerine sarılmış beyaz sarıklarıyla hep iki kişi olarak tasvir edilen ve büyük bir ihtimalle Rumeli ve Anadolu kazaskerleri olan şahıslar ile diğer devlet erkânı görülmektedir. XVI. yüzyıla ait bir teşrifat defterine henüz tesadüf edilemediği içindir ki kimlerin hangi sırayla durdukları parça parça bilgilerin de-

135 Kaftan giymiş bir solak gibi görünen figürün başka bir ihtimalle Yavuz'un cülûsunda büyük rolleri olan yayabaşılardan biri olduğu da söylenebilir. Yayabaşıların üsküfleri de solaklar gibi süpürge sorguçlarla süslenirdi. Bkz. Kapıkulu ocakları, s. 264, 265, 266.

Resim 19

I. Selim devlet erkânı ile birlikte, Şükrî, Selimnâme, 156a.

ğerlendirilmesiyle mümkün olabilmektedir. Tahtın arkasında sol yan tarafında ise hasodalılar bulunmaktadır. Kompozisyonun ön tarafında Padişahın karşısında yeniçerilerin ileri gelenleri, ve yayabaşıları durmaktadırlar. Bu minyatürden de anlaşılacağı gibi tören Yenibahçe'de Selim Han'ın otağı önünde yapılmıştır (Bkz. resim 18)

7 Safer 918/ 24 Nisan 1512 tarihinde tahta çıkıp cülûs töreni yapılan I. Selim gönderdiği hükümlerle önce oğlu Şehzade Süleyman'ı sonra o sırada İstanbul'da olmayan bütün beyleri cülûs tebriği için İstanbul'a davet etmiştir[136]. Bir süre sonra Şehzade Süleyman'ın Kefe'den gemiyle gelişi toplar atılmak suretiyle halka müjdelendi. Padişahın emri üzerine Şehzadeyi, vüzera ve devlet erkânı henüz karaya ayak basmadan törenle karşıladılar. Bütün görevliler yaya ve atlı olarak Şehzadenin önüne düşerek onu saraya getirdiler. Kanun üzere dîvân-ı hümâyûn toplanıp el öpme töreni yapıldı. Daha sonra Rebiülahir ayının ilk günlerinde cülûsdan yaklaşık iki ay sonra gelen Rumeli beyleriyle de üçüncü defa cülûs tebrik töreni yapılmıştır[137].

Devrin bütün kaynakları Selim'in tahta çıkması ile ilgili siyasi olayları hayli geniş anlatmalarına rağmen cülûs töreni ile ilgili bilgi vermezler. Bunun içindir ki o gün Selim Han'ın ne giydiği, kimlerin hangi sırayla biat etmeğe geldiğini, Yeni Padişahın bunların hangisine ayağa kalktığını, kimlerin el öptüğünü veya tahta yüz sürdüğünü bilmek mümkün olamamıştır. Bu durum XVI. yüzyılın bütün cülûslarında karşılaşılan bir problemdir. Sosyal ve kültürel dokuya işaret edecek olan bu bilgiler belli ki zamanın tarihçileri tarafından belki de herkesin bildiği şeyler olarak kabul edildiğinden fazla önemsenmemiştir. Her bir padişahın cülûs merasiminde davetlilerin hangi sırayla biat etmeye geldiklerini XVI. yüzyılda isim isim takip etmek oldukça güç olmakla beraber, Fatih'in Teşkilat Kanunnâmesinde padişahın kimlere ayağa kalktığı, bellidir. Bu kaidelere bire bir olmasada büyük ölçüde riayet edildiği anlaşılmaktadır.

B- Kanunî Süleyman'ın Cülûsu ve Cülûs Töreni

Yavuz Sultan Selim'in tek erkek evladı olan Şehzade Süleyman, babasının şehzadeliği sırasında dünyaya gelmişti, cülûsu esnasında ise Kefe sancağında bulunuyordu. Sultan I. Selim'in cülûsundan sonra İstanbul'a davet edilmiş daha sonra da Manisa sancağına tayin olunmuştu. Babası öldüğü zaman yirmialtı yaşındaydı ve Manisa valisi olarak görev yapmaktaydı.

Yavuz Sultan Selim'in ölümü üzerine daha önce de bahsedildiği gibi Pîrî Paşa, Sultan Selim'in öldüğü yer olan Sırt köyü civarında Süleyman isimli bir ulağı aynı gün yola çıkarmıştı. Haber aldığının ertesi gün hemen yola çıkan Şehzade Süleyman, 17 Şevval'de Üsküdara ulaşıp 18 inde cülûs etti. Kaynaklar cülûs tarihi konusunda farklı tarihler verirler. Bostan Çelebi'de 18 Şevval Yekşenbih günü[138] ve Matrakçı'nın Süleymannâmesi'nde [139]18 Şevval olarak kaydilmişken, Münşeatü's-selâtin'de Kırım Hanı'na, Mekke Emiri'ne ve Mısır Valisi Hayır Bey'e yazılan mektuplarda 17 Şevval Ahad gü-

---

136 İshak Çelebi, vr. 83b.

137 a. g. e., vr. 87b, 88a, 88b, 89a.

138 Bostan Çelebi, *Cülûsnâme-i Sultan Süleyman Han*, TSK R. 1283. vr. 3b.

139 "Üsküdar'a gelip 926 Şevvali'nin 18 inde nüzûl eyledi", Matrakçı Nasuh, *Süleymannâme*, TSK R. 1286, vr. 8b.

nü[140], yine Anonim, Tevârih-i Âl-i Osman'da 17 Şevval olarak yazılmıştır[141]. Bu bir günlük fark şehre girdiği gün ve cülûs ettiği ertesi günle karışmış olabileceğinden hepsini doğru kabul etmek mümkün görünmektedir. Fakat cülûs biçimi konusunda en güzel bilgileri aldığımız Celâlzâde'nin Tabakat'ında[142] Şevval'in 11'inci günü demesi gariptir. I. Selim'in ölümünü 9 Şevval olarak kaydetmiştir ki, Çorlu civarından bir habercinin o günün şartları içinde Manisa'ya gitmesi Şehzade Süleyman'ın da hemen iki gün içinde tahta çıkması mümkün değildir. Ancak eski yazıdaki yedi ile birin yazılış benzerliği göz önüne alınırsa eser ilk istinsah edildiğinde müstensih tarafından yanlış yazılmış olabileceği düşünüle bilir. Fakat bu gerek bir hatadan kaynaklanmış olsun, gerekse bilinçli bir şekilde yazılmış olsun fakat daha sonra başka tarihçiler tarafından da tekrar edilmiştir[143]. Keşfî ise bir başka şekilde 12 Şevval Yekşenbih idi derken hem tarihi hem günü farklı vermektedir[144].

Şehzade Süleyman Üsküdar iskelesine geldiğinde kayıklar ve minare gibi direkleri olduğu söylenen kadırgalar onu karşılamaya gelmişlerdi[145]. Haberin gizli tutulduğu hatırlanırsa kayıtlardaki bu karşılama töreni tuhaf gelebilir. Fakat bu gizliliğe Şehzade İstanbul'a girinceye kadar dikkat edilmiştir. Ayrıca Yeni Padişah gelişini Sadrazama haber verdiği gibi İstanbul'da bulunan yetkililere de bildirmiş olmalıdır. Nitekim İstanbul'a vardığını yahut varmak üzere bulunduğunu önden gönderdiği ulaklarla cenazenin yanında ve ordunun başında bulunan Veziriazam Pîrî Paşa'ya da haber verdiği daha önce söz konusu edilmişti.

Böylece birçok kayık ve kadırga Yeni Padişah için Üsküdar'a doğru açılmışlardı. Üsküdar iskelesine gelen Şehzade Süleyman burada kendisini bekleyen kadırgaya binerek İstanbul'a geçti[146]. Saraya gitmek üzere atına binince haberi duyan bütün yeniçeriler, saray görevlileri, rikâbdarlar ve silahdarlar karşılamaya geldiler. İstanbul'da bulunan bütün asker ve resmî görevliler Süleyman Han'ın yanında alaya katılmışlardı. Beyaz etekleriyle solaklar ve şeşperleriyle çavuşlar ise önünde yürüyorlardı. Herhalde bu esnada törenlerde alkış tutup dualar eden çavuşlar burada da aynı görevi yapıyorlardı. Bu şekilde alay halinde Yeni Padişahı bâbüssaâde'ye kadar büyük bir törenle getirerek dualar ettiler[147].

---

140 Feridun Bey, *Münşeatü's-selâtin* I, İstanbul 1274-1275, s. 500, 502, 504.

141 Anonim, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 140.

142 "Üsküdar'a vüsûl bulup mâh-ı Şevval'in 11. günü yevmü'l-ahad idi" a.g.e., s. 25a.

143 Bkz. Meselâ, Karaçelebizâde, *Süleymannâme*, s. 11.

144 Bu konuda başka görüşler için bkz. Hüseyin Gazi Yurdaydın, *Kanuni'nin Cülûsu ve İlk Seferleri*, Ankara 1961.

145 Bostan Çelebi, *Cülûsnâme*, vr. 4a; Matrakçı, *Süleymannâme*, vr. 7b, 8a, 8b.

146 Oldukça sağlıklı ve tamamlayıcı, bazen de enteresan bilgiler veren Anonim, *Tevârih-i Âl-i Osman*'da bu olay "Yeniçeri ağası Üsküdar'a karşu varup Üsküdar'dan kayığa binüp İstanbul'a geçüp yeniçeri iskelede karşuladılar. Yeniçeri ağası "İşte padişahınız" didi. Önüne düşüp saraya ilettiler" şeklinde diğer bilgileri tamamlıyacak şekilde anlatılır. Yalnızca yeniçeri ağasının o sırada İstanbul'da olmadığı hatırlanırsa bahsedilen kişi muhtemelen askerin ileri gelenlerinden biriydi. s. 140.

147 Matrakçı, *Süleymannâme*, vr. 9a.

Bâbüssaâde'ye gelen Süleyman Han'ı burada büyük bir kalabalık halinde saflar bağlayan devlet erkânı ve saray halkı bekliyorlardı. Muntazam sıralar halinde bağlılıklarını bildirmek veya padişahlığını kabul ettiklerini belirtmek için dua ediyorlardı[148]. Böylece kendiliğinden oluşan ilk cülûs töreni sonucunda Sultan Süleyman tahtına geçip oturmuştu[149]. Aynı gün akşamüstü Pîrî Paşa da İstanbul'a gelmiş hemen Yeni Padişahın yanına çıkıp görüşmüş vakit geç olduğundan fazla kalmayıp kendi evine gitmek üzere çıktığında ise ertesi gün sabah erkenden cülûs töreni veya biat merasimi için devlet ileri gelenlerinin sarayda toplanmasını tenbih etmişti[150].

Ertesi gün seher vaktinde herkes sarayda toplanmıştı. Cülûs töreni için gelenler bâbüssaâdeden bâb-ı hümâyûna kadar iki avluyu da doldurmuşlardı. Bâbüssaâde önüne serilen zerrinkâr (altın işlemeli) bir kaliçe üzerine yine altın bir taht kurulmuştu[151]. Sultan Süleyman üzerinde matem elbiseleri olduğu halde içeriden çıkıp, tahta oturmuştu. Vezirler henüz gelmemiş olup yanında sadece Sadrazam Pîrî Mehmed Paşa ve Lokman Hekim vardı[152]. Padişah dışarı çıkınca çavuşlar yüksek sesle dua edip alkış tutmuşlardır.

Ağa ve kethüdalarıyla birlikte yeniçeriler, solaklar, peykler, şatırlar başlarında çeşitli sorguçları, süslü elbiseleri ile gruplar halinde avluyu doldurmuşlardı. Ayrıca sekbanbaşı ve yayabaşıları kethüdaları ile durup biat töreni için hazırlanmışlardı. Bunlardan başka altı bölüğün hepsi hazır olup önce sipahi oğlanları sonra silahdarlar, sağ ulûfeciler, sol ulûfeciler, sağ garipler, sol garipler ağaları ve kethüdaları ile birlikte ellerinde silahları olduğu halde tören için giyinmiş olarak destar ve kaftanları ile kol kol saflar oluşturmuşlardı. Kaptan-ı derya ve diğer denizciler mağribî şeb külahları, sultanî tolga ve davudî zırhlarla alay halinde dururken diğer taraftan da Rumeli Beylerbeyi'nin mülazımları adamları ile beraber pelenkî libasları, Rüstemî külahları ile etrafa hayranlık ve korku veriyorlardı. Serraclar ve at oğlanları donatılmış olan filler ve zürafalarla gösteri yaparken bir iki çift nekkare ve tabl, nay ve nefir ve surnayla çeşitli güzel ezgiler çalınıyordu. Çavuşlar ve kapıcılar başlarında çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası olduğu halde iki taraflı olarak karşılıklı sıralanmışlardı. Dergâh-ı âli müteferrikaları, beylerbeyiler, defterdarlar, timar ve zeamet sahipleri ise el öpmeye hazırlanıyorlardı. Bâbüssaâdeden birinci kapıya kadar iki avlu da tamamen dolmuştu[153].

Önce Şeyhülislam ve ilim adamları fatiha ile el öpmüş sonra, Pîrî Paşa, müşîran, kazaskerler, defterdarlar, reisülküttab ve defter emini biat etmişlerdir. Daha sonra cülûs töreninde bulunan herkes

---

148 Buradaki dua etmek tabiri saltanat ve ömrünün uzun olması gibi dileklerin yüksek sesle söylenmesidir.

149 Matrakçı, *Süleymannâme*, vr., 9b.

150 Celâlzâde, *Tabakat*, vr. 25a, 25b.

151 *Hünernâme* II, vr. 23a

152 Matem elbisesi olarak tarif edilen elbisenin biçimi ve rengi hakkında herhangi bir bilgiye tesadüf etmek mümkün olmamıştır. Kanuni'nin cülûsunu tasvir eden minyatürün ise bu konuya açıklık getirmediği aşağıda görülecektir. Matrakçı, *Süleymannâme*, vr. 10a, 10b siyahlar giyildiğinden bahseder. Bu konu cenaze törenleri içinde değerlendirilecektir.

153 *Hünernâme* II, vr. 24a, 24b, 25a, 26b.

چو اصحاب فتحی مراد باب شرع
قضا عسکر با جمل و بغی

Resim 20
Kanuni Sultan Süleyman'ın Cülûsu, Ârifi, Süleymannâme, 17b, 18a.

sırayla biat etmişlerdir[154]. Önce şeyhülislam ve ilim adamlarının, sonra devlet erkânının biat etdiklerini başka kaynaklar da kaydetmektedirler[155]. Daha sonra cülûs münasebetiyle hilatler giydirildiği zaman matem elbiselerini çıkardıklarına göre o gün devlet erkânı da matem elbiseleriyle gelmiş olmalıdırlar. Bu esnada öğle olmuştu ve Sultan Selim'in cenazesinin şehre yaklaştığı haberi gelince biten cülûs töreninin arkasından atlara binilip karşılamaya gidildi[156].

Kanunî Süleyman'ın cülûs törenini daha da aydınlatacağı ümit edilen ve çift sayfaya yerleştirilen minyatür hem biatlerin yapıldığı II. avluyu hem de bâb-ı hümâyûn ve ikinci kapıyı göstermesi bakımından diğer cülûs tasvirlerinden farklıdır[157]. Bütün ayrıntılara dikkat edilerek yapılan minyatür klasik üslûbun en güzel eserlerinden biri olduğu gibi bir cülûs töreninin nasıl olması gerektiği konusunda da yeterli bilgi vermektedir.

Taht, ikinci avluda bâbüssaâde'nin önünde veya tasvirde görünmeyen kapı dikkate alınacak olursa yan tarafında kurulmuştur. Revakların altındaki tahtda oturan Kanunî Sultan Süleyman kırmızı iç gömlek, sarı veya altın sırmalı kaftan üzerine lacivert desenli dış kaftan, giyinmiş olarak tasvir edilmiştir. Biat sahnesi olduğunu vurgulayan kırmızı kaftanlı mücevvezeli birisi tahtın ayağına eğilmiş görünmektedir. Sahnenin sağında rengarenk elbise ve kaftanlarıyla hasodalılardan bir grup ellerini kavuşturmuş olarak durmaktadırlar. Padişahın hemen sağında sahnenin solunda kırmızı elbiseli sadrazam olması gereken bir kişi ve hemen onun, ön sağ tarafında yine rengarenk elbiseleriyle devlet erkânı ve önlerindeki üç kişi ise ikisi mavi birisi beyaz elbise, uzun sakalı ile daha yaşlı ve ağırbaşlı görüntüleriyle şeyhülislam ve kazaskerler temsil edilmişdir. Orta yerde eli asalı kişi ise o dönemde henüz bir kalem olarak teşkilatlanmış olup olmadığı bilinmeyen Teşrifati Efendi'nin[158] emrindeki teşrifatçılardan birinin vazifesini yapan görevli olup muhtemelen çavuşbaşı veya dergâh-ı âli çavuşla-

154 a. g. e., vr. 26b.

155 Önce ulemadan olan Şehülislam ve müderrisler "erbab-ı yakîn el urup mübarek bâd ettiler" sonra diğer nakibler ve görevliler biat ettiler. Celâlzâde, *Tabakat*, vr. 25b.

156 gös. yer.

157 Ârifi, *Süleymannâme*, vr. 17b, 18a.

158 Filiz Çalışkan, *Osmanlı Devletinde Teşrifatçılık ve Teşrifat Kalemi*, İstanbul 1989,(İÜEF Tarih Bölümü yüksek lisans tezi) s. 8.

rından birisidir[159]. Sahnenin sağında yine enderuna mensup iki kişi olup bütün ön tarafta ise rengarenk kaftanları, beyaz sarıkları, üsküfleri ve yatırtma başlıklarıyla ordunun ve sarayın ileri gelenleri bulunmaktadır. Karşı sayfada görülen I. avluda ise yukarıda belirtildiği gibi cülûs için toplanmış olan çeşitli gruplar ile bâb-ı hümâyûnun dışında halktan oldukları anlaşılan kişiler görülürler. Tören için her iki avlunun da kullanıldığı bu minyatürde de açıkça anlaşılmaktadır (Bkz. resim 20).

Aynı konudaki ikinci minyatür Hünernâme II'de[160] bulunmaktadır. Bâbüssaâde önüne kurulan arkası yüksekçe daha farklı bir tahtda oturan Kanunî'nin üzerinde beyaz bir kaftan olup sarığında siyah püskül biçiminde bir sorguç vardır. Yeni Padişahın babasının ölümünden dolayı cülûs törenine yas kıyafetiyle çıktığı belirtilmiştir. Üzerindeki elbisede herhangi bir matem işareti olmadığına göre kavuğundaki bu işaretin matem alameti olduğu düşünülebilir. Ayrıca bu tür işaretleri Kanunî'nin[161] cenaze törenlerinindeki kavuklarda görmek mümkündür. İkinci avlunun sağ tarafındaki revakların görüldüğü sahnede Padişahın sol arka tarafında hasodalılar sağında ise başta tek bir kişi olarak sadrazam onun sağında da beş kişilik bir grup olarak devlet erkânı görülür. Mor kaftanlı üsküflü bir yayabaşı biat ederken, törene katıldıkları bilinen diğer saray ve ordu mensupları sağ ön tarafta dağınık olarak görülürler. Sağ tarafda Kubbealtının önüne kadar uzayan kısımda ise tören düzeni içinde duran diğer devlet memurları ve askerler tasvir edilmişlerdir. Bu dönemde törenlerin nasıl idare edildiği yazılı kaynaklarla henüz açıklanmamış olmakla beraber bu minyatürde sahnenin sağında elinde açık bir defter tutan figür dikkati çekmekte ve törenin bu deftere bakılarak idare edilmiş olabileceğini düşündürmektedir[162]. (Bkz. resim 21)

Kanunî'nin cülûsu ile ilgili olarak Hünernâme II'den sonra en net ayrıntıları veren Tabakat'da müellif, Sultan Süleyman'ın cülûs töreni için içeriden çıktığı zaman üzerinde matem elbiseleri olduğunu söylemektedir fakat Hünernâme II minyatüründe kavuktaki işarete karşılık Süleymannâme minyatüründe Padişahın kıyafetinde matem alameti olarak hiçbir şey göze çarpmaz. Bu da daha çok yeni bir padişahın tahta çıkmasının sevindirici cephesinin ele alınarak tasvir edildiğini gösterir. Yine Tabakat'da gerek Kanunî'nin saraya geldiği ilk gün gerekse resmî cülûs töreninin yapıldığı ertesi gün dîvân üyelerinden Veziriazam Pîrî Paşa ve Lokman Hekim'den başkasının cülûs törenine katılmadığı bilhassa belirtilmiştir. Her iki minyatürde de genellikle vezirler olarak tasvir edilen grubun aslında yüksek dereceli diğer devlet görevlileri olması gerekmektedir.

---

159 Dergâh-ı âli çavuşları ve saray içindeki kapıcıların bir kısmı özellikle dîvan günlerinde ve elçi kabullerinde teşrifatçılık hizmeti yaparlardı. Ayrıca çavuşların saray içinde bu gibi hizmetleri esnasında ellerindeki gümüş asaları yere vurarak yürüdükleri bilinmektedir. Meselâ, Sadrazam ve vezirler dîvân-ı hümâyûn toplantılarına geldiğinde bâbüsselâmda karşılayıp elindeki gümüş asayı yere vurarak önüne düşüp dîvana götürdükleri, dîvan üyelerine öğle yemeği verildiği zaman sofra hızmetinde bulunan çaşnıgirlere aynı şekilde refakat ettikleri bilinmektedir.

160 a. g. e., vr. 25b, 26a.

161 Seyyid Lokman, *Tarih-i Sultan Süleyman*, Dublin, Chester Beatty Library, 413, vr. 115b den naklen; Suphi Saatçi-Metin Sözen, Mimar Sinan ve Tezkiret-ül Bünyan, İstanbul 1989, s. 112 Resim 45.

162 Teşrifatî efendi merasimin usûlune uygun yapılması için elinde bulunan teşrifat defterine göre gerektiğinde merasime müdahele eder ve meratipde bir hata olmamasına dikkat ederdi. XVII. y.y.dan sonra ki teşrifat defterleri ve diğer yazılı kaynaklar bundan bahsetmektedirler. Fakat XVI. y.y.da teşrifati efendinin elindeki defterle bu şekilde bir vazife yaptığına dair şimdilik bir kayda tesadüf edilememiştir. Ancak minyatürdeki görüntü daha sonraki yüzyıla ait bilgilerle pareleldir.

مطلب
جهانگیر ملک گیری عالمی طوطی
شهنشه سلیمان فرخنده فر • براورنگ زرکشت تاجور
زبیمش رمیده مذ دیوان قاف • اطاعت نمودش عدو ولی حلاف
سران سرنهاد مذ درپای او • فلک شد چوکیتی مذیرای او
وملایکه زمین و آسمانذن

Resim 21 *Kanuni Sultan Süleyman'ın Cülûsu, Hünernâme II, 25b, 26a.*

Bu eserlerin Kanunî Sultan Süleyman'ın tahta çıkışından sonra meydana getirilmiş olması özellikle Süleymannâme'deki cülûs sahnesinin kitaba sekiz sene sonra ilave edilmiş olması[163] göz önüne alınmalıdır. Sonuç olarak her iki minyatürdeki cülûs sahneleri tarihî bilgileri desteklemekle beraber daha çok XVI. yüzyılda bir cülûs töreninin nasıl olması gerektiğini veya anlatılanlara dayanarak nasıl olduğunu ifade etmektedir.

C- II. Selim'in Cülûsu ve Cülûs Töreni

Şehzade Selim hayatta artık hiçbir kardeşi olmadığından saltanatın rakipsiz tek varisi idi. Babası Macaristan seferine gittiği zaman kardeşi Şehzade Bayezid'in katline neden olan Kütahya sancağında valilik yapıyordu.

21 Safer'de Padişahın öldüğü gün, Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa tarafından gönderilen Hasan Çavuş isimli haberci on iki gün sonra Rebiülevvel ayının başında Kütahya'ya ulaşmıştı[164]. Sadrazamın davet mektubunu alan Şehzade Selim, hemen hocası Ataullah efendi ve lalası Hüseyin Paşa'ya durumu haber vererek, Mirahur Hüsrev Ağa'ya da en iyi atların hazırlanmasını tenbih etmişti.

7 Rebiülevvel'de bulunduğu Sıçanlı sahrasından yola çıkmış ve ikinci konakta Cuma namazı vaktine doğru Kütahya'ya girmişti. Şehzade ilk hükümranlığını burada ilan etmişti. Hisarbey camii hatibi Feyzullah Efendi'ye babasının öldüğünü ve hutbeyi kendi adına okuyup halka açıklama yapmasını söylemişti[165]. Kütahya'da fazla kalmayıp burada ailesi ile beraber kalacak ve kendisi ile beraber gelecek olanlar tesbit edilip, aynı günün gecesinde İstanbul'a doğru yola çıkmıştı[166].

II. Selim Kütahya'dan İstanbul'a giderken yanında Hoca Ataullah Efendi, Lala Hüseyin Paşa, Mirahur Hüsrev Ağa, Musahip Celâl Bey, sipahi oğlanları ağası Ferhad Ağa, Ulûfecibaşı Ömer Ağa ve eskiden beri hizmetinde olanlar hatta Konya savaşı sırasında yevmli yazılan askerlerden bile maiyyetine katılanlar vardı[167]. 974- 975 Tarihli Bütçe Kanunnâmesi'nde II. Selim'le birlikte Kütahya'dan gelenlerin mevcudu 4.956 kişi olarak verilmiştir[168].

---

163 Zeren Akalay, Tarihi Konularda Türk Minyatürleri, *STY*, III, (1969-70), s. 163.

164 Hasan Çavuş sekiz günde İstanbul'a dört günde de Kütahya'ya gelmişti. Selânikî I, s. 40; Feridun Bey *Nüzhetü'l-esrar*'da bu ulağın Kütahya'ya on üç günde vr. 70b; Peçevî I, sekiz günde s. 421; Âlî, Sekiz günde ulaştığını yazarlar. Heft Meclis, s. 43.

165 Selânikî I, s. 40.

166 *Nüzhetü'l-esrar*, vr. 71a; Selânikî I, s. 40.

167 Belgrad'da II. Selim'e kızan yeniçeriler "Bire ur yevmliye" diye bunları hırpalamışlardı. Selânikî I, s. 51.

168 Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, VII, İstanbul 1994, s. 390.

II. Selim'in cülûsunda ortaya çıkıp daha sonra da devam edecek olan ilk tatsızlıklar bu yolculuk esnasında başlamıştı. "Cülûs bahşişi" kısmında yazıldığı gibi, yanında bulunanlardan bir grup, bahşiş ve terakkilerini söz konusu eden dileklerini bir deftere yazıp verdiklerinde, Şehzade bunu, henüz cülûs etmediğini söyleyerek reddetmiş ve edepsizlik telakki ederek canı sıkılmıştı. Maiyyetiyle arasında başlayan bu para meselesinin Belgrad'da da ordu tarafından gündeme getirileceği daha sonra görülecektir.

Bir haftalık yolculuktan sonra 14 Rebiülevvel'de seher vakti İstanbul Kadıköyü'ne ulaşan Şehzade, burada kendisini hiç kimsenin karşılamadığını görünce İstanbul'un muhafazası ile görevli olan İskender Paşa'ya, "Bu ne acip şeydir buraya geldiğimizden beri kendilerinden bir haber çıkmamıştır bunun sebebi nedir ?" diye haber göndermişti. İskender Paşa hiçbir şeyden haberi olmadığı için durumu yanlış anlamış ve haberi getiren II. Selim'in adamı Ali Çavuş'a, "Böyle etmekten kim hayır gördü ki kendisi görsün demiştir". Bu haber üzerine Şehzade, İskender Paşa'nın bir şeyden haberi olmadığını anlayıp, böyle haberlerin açıkça duyurulmayacağını kendisine gelen mektuba dikkat etmesini ayrıca, Bostancıbaşı Davut Ağa'ya gelen kağıda bakmalarını ve ona göre hareket etmelerini söyler. Araştırıldığında gerçekten Bostancıbaşı Davut Ağa'ya altı gün önce gelen mektupta, "Saray-ı âmire ağası ile birlikte öte canibe göz kulak tutasın. Sarayı temizletip o gün bostancıları imece için taşra bahçelere çıkarıp sarayı boşaltasın. Hizmetinde kusur etmeyip sahibi geldiğinde teslim edesiniz" denildiği anlaşılmıştı[169]. Herşeyi düşünen Sadrazam, Şehzadeye haber verdiği gibi saraya gönderdiği bir mektupla cülûs için hazırlık yapılması gerektiğine de işaret etmişti. Ayrıca Sigetvar'da okutulan bir mevlid için şeker tedarikinden bahsedip II. Selim'e haber gönderildiğinden söz eden bir vesika ile[170] yine aynı yazıyla yazıldığı anlaşılan ve haberci giden Hasan Çavuş'un ne kadar sürede Şehzadeye ulaşabileceği konusunda tahmin yürüten[171] başka bir vesikanın da İstanbul'da bir yetkiliye gönderildiği anlaşılmaktadır. Böylece II. Selim'in İstanbul'a geleceğine dair çeşitli şekillerde haberler verildiği görülmektedir.

İskender Paşa, Kanunî'nin öldüğünü ve Şehzade Selim'in cülûs etmek üzere İstanbul'a geldiğini anlayınca hemen hazırlıkları başlattırmıştı. Bostancıbaşı, padişah kayıklarından birini örtüsüyle donatıp hazırlattırdıktan sonra Şehzade Selim'i karşılamak üzere Üsküdar'a geçmişti. Bu esnada gelen talimata göre sarayı temizlettirmiş olan saray ağasının, saray içinde o gün başka ne gibi hazırlıklarda bulunduğunu bilmiyoruz. Herhalde özellikle tahtın hazırlanmasıyla ilgili bir takım çalışmalar yapılmış olmalıdır. Diğer taraftan Mirahur Hüsrev Ağa, II. Selim'in atını alıp, İstanbul tarafına geçirmişti. İlk saltanat vasıtası olacak bu at için Şehzade bizzat talimat vermiş; "Sen benim kula atımı murassaat rah-

---

169 Selânikî I, s. 41, 42.

170 TSA E. 11680/1 "....ve taşrada 'Hünkar Selim Han'a çavuş gönderilmiştir' deyü söylenirmiş denilmiş, erâzil nas söyledikleri mukarrerdir amma, anların sözlerine amel yoktur, heman biz kendimizi aldırmayalım...Allah teala sabırlar vire Rebiülahirin on beşine dek gayret itmek gerektir.....Hünkar için kışa müteallik bir kaç libas getirirsiniz ve yol (için) çizme ve kalçınlar..."

171 TSA E. 11680/3.

tım ile gerektiği gibi donatıp mücevherli yapuk[172] örtüp güzel bir kayıkla karşı köşke geçirip bekleyesin" demişti[173].

Kadıköyü'ndeki Şehzade burada daha fazla beklemeyip yanında tuğları, alay bayrağı, solakları, yedekleri, askerleriyle birlikte yola çıkmıştı. Kuşluk vakti Üsküdar'a ulaştığında Bostancıbaşı tarafından karşılandı. Eteğine yüz süren Davut Ağa koluna girip Şehzadeyi kayığa bindirmişti. II. Selim saraya doğru giderken yeni bir cülûsu ilan için denizde ve Tophane-i âmire'de ilk toplar atılmış, şehrin içine çıkan münâdiler "Devr-i Sultan Selim Han'dır" diye duyurular yapmışlardı[174].

Hüsrev Ağa tarafından önden götürülen, tamamen süslenmiş donatılmış olan at iskelede hazır bekletiliyordu. Yine bostancıbaşı tarafından koluna girilerek kayıktan indirilen Şehzade, saraya doğru gitmek üzere atına binmişti. İskelede Mirahur Hüsrev Ağa'dan başka durumu son anda anlayan bostancılar vardı. Bunların yol göstermesiyle at ile gidilecek yere kadar geldiklerinde, Saray ağası tarafından karşılandılar. Burada at, Mirahur Hüsrev Ağa'ya teslim edilerek Istabl-ı âmireye götürülmesi ve oraya girinceye kadar geçtikleri yerlerde bahşişler dağıtması söylenmişti[175].

II. Selim'in İstanbul'daki cülûs töreni 14 Rebiülevvel 974/ 29 Eylül 1566'da şehre girdiği ilk gün yapıldı[176]. Törenle ilgili o günü anlatan açık bir bilgi olmamakla beraber törene katılanları tesbit etmek mümkündür. Seher vaktinde Kadıköyü'nde olan Şehzade kuşluk vakti Üsküdar'da olduğuna göre saraya geçmesi öğle vaktini bulmuş olmalıdır. Cülûs törenlerinin sabahın erken saatlerinde yapılması âdetmiş gibi görünse de aslında mümkün olan en kısa zamanda yapıldığı dikkati çekmektedir. Böylece Selim'in cülûsu için de ertesi gün beklenmeyip aynı gün, büyük ihtimalle öğle saatlerinde yapılmışdır. Esasen henüz sabahın erken saatlerinde Kadıköyü'nde iken, tahta çıkmak üzere geldiğini duyurduğu biliniyor. Bu da hazırlıklar için yeterli bir zaman demektir.

Yeni Padişahı ilk tebrik eden saraya girer girmez kendisini karşılayan kız kardeşi Mihrimah Sultan olmuştur. Daha sonra yapılan cülûs törenine ise Şeyhülislam Ebussuud Efendi, İstanbul Muhafızı İskender Paşa, Anadolu Defterdarı Küçük Hasan Çelebi, Balıkzâde Ali Çelebi, Ataullah Efendi, Lala Hüseyin Paşa, Musahip Celâl Bey, padişah müderrisleri, Sahn-ı seman medresesi hocaları, emekli ilim adamları katılmışlardır.

Üç gün İstanbul'da kalan Padişah eski bir âdet olduğu için türbeler ziyaretine çıkmıştı. Önce Eyüp Sultan'dan başlamış sonra atalarının türbelerini ziyaret etmiş ve her türbede otuzar bin akçe sa-

---

172 Eyerde üzerine oturulacak yer, Yeni Tarama Sözlüğü, TDK, Ankara 1983.

173 Selânikî I, s. 42.

174 gös. yer.

175 Şehzade Selim'in İstanbul'da cülûsu ile ilgili bilgilerin büyük bir kısmı olayın en yakın şahidi olan Mirahur Hüsrev Ağa tarafından kendisine anlatıldığı için Selânikî'den alınmıştır. Bkz. a. g. e., I, s. 43.

176 Selânikî I, s. 40. Bu konuda şu eserler farklı tarihler verirler; Peçevî I, s. 421; Ş. Turan, " Selim II", *İA*, X, 435'de Rebiülevvel'in 9. günü demektedirler. ; *Nüzhetü'l-esrar*, Rebiülevvel'in 8. günü... s. 71a, 79a; Hasan Beyzâde, *Tarih*, Rebiülevvelin 10. günü.

daka dağıtıp, kurbanlar kestirmişti. Kaynaklarda Padişahın türbeler ziyaretine çıkmasından bahsedilirken bunun eski bir âdet olduğuna özellikle işaret edilmiştir[177].

İstanbul'da fazla oyalanmak istemeyen Padişahı üç gün sonra Şeyhülislam Ebussuud Efendi, İstanbul kadısı Ahmed Efendi, İskender Paşa, âlimler ve İstanbul'un ileri gelenleri merasimle yolcu etmişlerdi. Bu esnada ordunun başında olan vezirler askeri daha fazla bekletemeyeceklerinden kaygılanıp sabırsızlanıyorlardı. Nitekim Sadrazamın gönderdiği ilk iki mektuptan sonra hepsinin imzaladıkları ve acele etmesini rica etdikleri üçüncü bir mektup gönderdiler. Haberleşmenin günlerce sürdüğü bir devir bile olsa Sigetvar'daki orduya II. Selim'in İstanbul'da cülûs ettiğine dair bazı haberler geliyordu. II. Selim, Filibe'ye geldiği gün Sokollu Mehmed Paşa, Ferhad Paşa, Mustafa Paşa, Ahmed Paşa'lar tarafından gönderilen mektubu aldı[178]. Daha hızlı yol almaya başlayan Selim'in yanında gelen dört bin kişi süratle gittikleri bu uzun yola dayanamayıp bir kısmı yollarda kalmaya başladı.

Nüzhetü'l-esrar'da II. Selim'in bu yolculuk esnasındaki durumunu hatta adamlarının yorgunluğunu gösteren minyatür herşeyi daha açık ifade etmektedir[179]. II. Selim her zaman, belirgin bir şekilde sarışın olarak tasvir edildiğinden hemen tanımak mümkündür. Kırmızı çakşır, kısa lacivert sefer kaftanı giyinmiş olup, etrafında solaklar ve peykler yürüyüş düzeni içindeler. Arkasında kalan adamları ise yorgun atlarını çekiştiriyorlar (Bkz. resim 22)

Aynı eserde bir sonraki minyatür yine II. Selim'i İstanbul Belgrad arasındaki yolculukta tasvir eder[180]. Padişah kırda yere serilmiş bir halının üstünde oturmuş vezirlerden gelen mektuba cevap yazmaktadır. Bir elinin üzerine koyduğu kağıda diğer elindeki kalemle özetle "Filibe'de mektubunuzu aldım ben dahi geliyorum" dediği[181] mektubu yazarken görünür. Sağında biri çukadar diğeri silahdar iki hasodalı durmaktadır. Solunda iki devlet adamı arka planda ise iki seyis ellerinde atların dizginleri olduğu halde beklemektedirler (Bkz. resim 23). Yeni Padişah kendi eliyle yazdığı mektubu sonradan aynı ulakla geriye göndermiştir.

Yorgun bir şekilde Belgrad'a giren II. Selim önce Bayram Bey'in evine inmişti. Yeni Padişah, Belgrad'a girdiğini Sadrazama haber verdiğinden hemen cevap gönderildi. Sadrazam, Belgrad'da beklemelerini arz ediyor ve orduya gelirse askerin hemen bahşiş isteyeceğini halbuki, İstanbul'dan buna yetecek kadar hazine getirmediklerini zaten o tarafta da hiçbir işin kalmadığını kış yaklaştığından bir an önce dönmeleri gerektiğini bildirip, "Rebiülevvel'in başında askerin ulûfesini verip, üç gün içinde göçülür bu esnada cülûs töreni de yapılır" diyordu[182].

Bu esnada Kanunî'nin ölümü de orduya duyurulmuş, cenaze alayı şehre yaklaşmıştı. Âdetlere göre cenaze namazından önce padişahın cülûsu gerekiyordu. Kanunî'nin otağı cülûs için önden gönderilmiş ve hünkâr tepesi denilen yere kurulmuştu. Sadrazam Belgrad'a girmeden II. Selim'e gönder-

---

177 Selânikî I, 43; *Nüzhetü'l-esrar*, vr. 74a.

178 *Nüzhetü'l-esrar*, vr. 82a, 83a.

180 a. g. e., 84b.

181 a. g. e., 85a.Bu kısımda minyatürle metin bir bütün halinde tamamen biribirini tamamlar şekilde hazırlanmıştır.

182 Selânikî I, s. 44.

Resim 22

II. Selim Belgrad'a giderken, Nüzhetü'l-esrâr, 83b, 84a.

diği tezkirede cülûsun nasıl olması gerektiğini anlatıyordu. Kısa da olsa bu satırlar XVI. yüzyıldaki bir cülûs töreni için oldukça önemli bilgiler vermektedir. Otağ-ı hümâyûn önüne kurulacak olan çardak ve sâyebanları gönderdiğini söyleyen Sokollu Mehmed Paşa, "İstanbul'dan gelen yeni taht, tuğlar arasına kurulsun. Siz cülûs-ı hümâyûn buyurduktan sonra devlet erkânı sırayla saltanat tahtına yüz sürerler. Sonra askerler bahşiş ve terakkilerinin verileceğini sizden duymak isterler 'Bahşiş ve terakkilerin cümlesi verilsin, makbûlümdür' dediğinizde âdet olduğu gibi yeniçerilerin çavuşları ellerini kaldırıp ocaktan ölmüş yoldaşlarına ve bütün Osmanlı padişahlarına dua edip âmin derler. Sonra cenaze namazı kılınır taziyeler kabul edilir. Ertesi gün dîvan içeride olur ve cülûs tebriği için gelen devlet erkânına hilatler giydirilir"[183]. Konu edilen yeni taht aslında daha önceden Kanunî Sultan Süleyman için gelmişti ancak cülûs gibi önemli bir tören için doğal olarak bu yeni tahtın tercih edilmesi tavsiye ediliyordu.

II. Selim, Sadrazamdan gelen tezkireyi hocası Ataullah Efendi'ye lalası Hüseyin Paşa'ya ve müsahibi Celâl Bey'e gösterip fikirlerini sormuştu. Protokol bilmedikleri anlaşılan bu adamlar uzak görüşlü de değillerdi. İstanbul'da cülûsun yapıldığını ve buna gerek olmadığını söyleyip, hatta, "İstanbul'da kalıp gelmeseydiniz ne olurdu" gibi şeyler diyorlardı. Celâl Bey "Osmanlı padişahı kul kılıcı altından geçmeden tahta çıkamaz" diye bir söz olduğunu hatırlatarak Sadrazamı suçlayıcı bir üslûp kullanmıştı. Bunun üzerine Padişahın gerçekten de Sadrazamın arzını dikkate almadığı görülür. Karargâhından çıkıp tam karşıdaki otağ-ı hümâyûnu bir süre seyrettikten sonra atına binmiş ve Hünkâr tepesinde kapıcıbaşı tarafından henüz kurdurulan otağa girip oturmuştu.

Resim 23

II.Selim Belgrad'a giderken yolda Sadrazam'a mektup yazıyor, Nüzhetü'l-esrâr, 84b

Padişahın hiçbir kurala uymadan böyle otağa girip oturduğunu gören otakçı başı bile çok şaşırmış olmalı ki koşarak Sadrazama haber vermiştir. Sadrazamın yanındaki katibi Feridun Bey, "Otağa girdikleri mübarek ola, tezkire yazalım ki, saltanat tahtı meydana kurulsun

183 a. g. e., I, s. 48.

محمیهٔ صوفیه یرکیپدرکن مکتوبله وارن چاوشه
جواب نامهٔ همایونلری کندوایادی شریفلریله تحریر
ایلمك ارزانی بیوردیلر ومزبور چاوشینه اولاغله عساکر
مسلمیدن یکا استعجال

asker dileyeceğini dilesin Padişah da bizzat cevabını versin. Sonra pişman olunmasın" diyerek durumu kurtarmak istemişse de Mehmed Paşa her cülûsta bütün görevlerin yenilendiğini hatırlatıp, Padişahın tutumuna incinerek, buna gerek olmadığını çünkü henüz görevde kalıp kalmadığının belli olmadığını söylemiştir[184]. Padişahın devlet protokolunu ciddiye almayan bu hareketi herkesi şaşırtmış özellikle askerin dikkatini çekmişti. Yukarıdaki ifadeden Padişahın cülûs töreni yapılmadan otağ-ı hümâyûna girmemesi gerektiği açıkça anlaşılıyor. Feridun Bey'in telaşı, "Mademki otağa girip oturdu hiç olmazsa taht meydana kurulsun da törenin askere ait kısmı gerçekleşsin" anlamındaki sözleri doğrudan cülûsun dolaylı olarak iktidarın bir başka cephesi olan ordu-hükümdar ilişkisine dikkati çeker.

Feridun Bey, kendi eserinde de taht önüne otağ kurulup cülûs töreni yapıldığını yazmaz. Sadece Padişahın cenaze namazından sonra otağ-ı hümâyûna giderken halkın "Saltanat tahtı mübarek olsun" dediğini, daha sonra da üstünde matem kıyafetiyle otağ içinde tebrikleri kabul ettiğini anlatır[185]. Bazı Tarih'ler Padişahın cenaze namazının kılındığı gün seher vaktinde tahtın kurulup cülûs töreninin yapıldığını söylerlerse de[186] II. Selim'in Belgrad'da bir cülûs töreni yapmadığı açıkça anlaşılmaktadır. Şayet âdet olduğu gibi bir cülûs töreni yapılmış olsaydı Padişah yeniçerilere dileklerinin kabul edildiğini de söylemiş olurdu. Halbuki daha sonra askerin isyan eder bir tutumla sırf bu yüzden İstanbul'a girerken olay çıkardıkları görülecektir.

Düşünülüp planlanmış fakat, yapılmamış olan bu tören yine de yapılmış gibi kabul edilip, Nüzhetü'l-esrar'ın minyatürleri içinde yerini almıştır[187].

II. Selim'in Belgrad'daki cülûsunu tasvir edip, çift sayfaya yerleştirilen minyatür, herşey hazır olduğu halde yapılamayan cülûs için gerçekçi bir anlatım olarak kabul edilebilir. Kırmızının hakim olduğu otağ ve devlet adamlarının altında durdukları sâyebanlar törenin ihtişamını belirterek sahnenin zengin dekorunu oluştururlar. Yeni olduğu söylenip İstanbul'dan getirilen mücevherli taht otağın tam önüne gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Kırmızı iç gömlek üzerinde beyaz iç kaftan onun da üzerinde lacivert dış kaftanıyla tahtda oturan II. Selim bu kıyafeti ile oldukça göz alıcı görünmektedir. Beyaz kavuğun üstünde siyah püskül biçimindeki sorguçdan başka kıyafetinde matem alameti olabilecek herhangi bir unsur göze çarpmamaktadır. Cenaze namazından sonra üzerinde matem kıyafetleri olduğu halde otağda tebrikleri kabul ettiği hatırlanırsa minyatürün anlattığı sahnenin bu saatlere ait olmadığı anlaşılır. Tahtın sol tarafında çuhadar ve silahdar her zamanki kıyafetleriyle onların önünde ve yanında ise diğer hasodalılar töreni seyretmektedirler. Tahtın önünde eğilmiş bir solak biat etmekte arkasından bir diğeri gelmektedir. Padişahın sağında Sadrazamla birlikte dört vezir vardır İkinci vezir Pertev Paşa daha önceden Göle Kalesi fethi için gönderildiğinden o gün Belgrad'da olmadığı biliniyor. Onların sağında Anadolu ve Rumeli kazaskeriyle yine ulemadan bir kişi ve diğer devlet erkânı ellerini kavuşturmuş olarak durmaktalar. Sahnenin önünde padişahın hem tören bölüğü, hem muhafızları olan solakların ileri gelenleri görülür. Bunların hemen arkasındaki üç yaşlı asker ve elinde

184 a. g. e., 49.

185 *Nüzhetü'l-esrar*, vr. 109b, 110a.

186 Peçevî I, s. 423.

187 *Nüzhetü'l-esrar*, vr. 110b, 111a.

bir torba taşıyan[188] yeniçeri dikkati çekmektedir. Minyatür kuvvetli renkleri ve açık ifadesiyle tam bir tören sahnesidir. Özellikle otağ ve sâyebanların net ve canlı çizgilerle zenginleştirdikleri meclisde II. Selim'in duruşu, elbisesi, vezirlerin ifadeleri, kavukları, kaftanları oldukça kişilikli bir şekilde tasvir edilmiştir (Bkz. resim 24)

Kanunî Sultan Süleyman'la birlikte Sigetvar'da bulunanlar ve II. Selim'le birlikte İstanbul'dan gelenler belli olduğuna göre Belgrad'da o gün bulunan devlet erkânı bellidir. Şayet minyatürde daha şahsi ip uçları olsaydı bunların tek tek kimlikleri bile söylenebilirdi. Fakat böyle bir kimliklemede her zaman hata yapılabilir. Sadece o gün için cülûs töreninde olması gerekenler veya gerçekte olduğu gibi, tebriğe gelenlerin, Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa, Üçüncü Vezir Ferhad Paşa (damat), Dördüncü Vezir Ahmed Paşa (damat), Beşinci Vezir Kızılahmedli Mustafa Paşa, Selim'in hocası Birgili Ataullah Efendi, lalası Hüseyin Paşa, musahibi Celal Bey, Rumeli Kazaskeri Hâmid Efendi, Anadolu Kazaskeri Perviz Efendi, Rumeli Beylerbeyi Kızılahmedli Şemsi Ahmed Paşa, Anadolu Beylerbeyi Zal Mahmut Paşa, Yeniçeri Ağası Ali Ağa, Baş defterdar Murad Çelebi oldukları söylenebilir.

Aynı konudaki ikinci minyatürün[189]. Nüzhetü'l-esrar'daki ilk minyatürden esinlenerek yapıldığı açıkça anlaşılmaktadır. Üslûpları tamamen farklı olmasına rağmen anlatılmak istenen olayın ögeleri aynıdır. Sağ başta kurulan otağın önündeki taht belirgin bir şekilde farklı olup arkası yüksekçe ve işlemelidir. Tahtdaki Padişahın üzerinde aynı lacivert kaftan olup önünde biat etmekte olan bir solak vardır. Törene katılanlar daha geniş bir perspektiften alındıkları için sahne daha kalabalıktır. Diğerinden farklı olarak vezirler beş kişi olarak tasvir edilmiş, kendisine uzun boylu olduğu için Tavil Mehmed Paşa da denilen Sokollu Mehmed Paşa beyaz kaftanı, uzun boyuyla biraz daha önde tasvir edildiğinden kimliklenebilir. Diğer dört vezirin kıyafetleri bir önceki minyatürdekine göre daha sıradan olup herhangi bir özellik göstermez. Bunların sağında ulema sınıfından oldukları açıkça belli olan ve iki minyatürde de üç kişi olarak gösterilen kişiler uzun kollu kaftan üzerine hilatler giymişlerdir. Bunlardan ikisi Anadolu ve Rumeli Kazaskerleri olduğuna göre diğeri padişah hocası olabilir. Minyatür çift sayfa üzerine yerleştirilen başarılı sahne kompozisyonu ile bir cülûs töreninin bütün özelliklerini göstermekte olup esere sadece Şehnâmedeki sayfası alınmıştır. (Bkz. resim 25).

Şehnâme-i Selim Han, Nüzhetü'l-esrar'dan esinlenerek hazırlanmış olduğundan minyatürdeki konuların işlenişinde de aynı etki görülür. Şehnâme'nin üslûp olarak statikleşmiş daha klasik figürlerine karşılık; Nüzhetü'l-esrar'ın belge niteliği daha fazla olup anlatımı daha gerçekçidir.

Cenaze gönderildikten sonra otağ-ı hümâyûn içinde cülûs tebrikleri kabul edilmiş ve bir hafta içinde İstanbul'a gidilmek üzere yola çıkılmıştı. Sigetvar seferi esnasında tutulan bir defterde Belgrad'da tutulan ilk irad ve masraf kaydı 10 Rebiülahir'e aittir. 12 Rebiülahir'de Merhum Sultan Süleyman ifadesi kullanılmış olup Belgrad'daki son kayıt ise 14 Rebiülahire aittir. Ordu 14 veya 15 Rebi-

---

188 *Hünernâme, Şehnâme-i Selim Han* ve *Şehinşahnâme*'deki cülûs tasvirlerinde de aynı figürün varlığı cülûs sahnesinde tesadüfen bulunmadığını göstermektedir. Resim 21, 25 ve 28; Ayrıca *Talikizâde Şehnâmesi*'nde İbrahim Paşa'nın maiyyeti arasında da elinde aynı biçimde bir torba taşıyan bir figür bulunmakta olup giydirilecek hilatlerin taşınıyor olması ihtimal dahilindedir. TSK A 3592, vr. 41b.

189 Lokman, *Şehnâme-i Selim Han*, 26b. Bu minyatürün karşı sayfası Boston, Museum of Fine Arts, 14. 694 numarada bulunmaktadır. Minyetürün tamamı için bkz. N. Atasoy-F. Çağman, Türkish Miniature Painting, Plate 14, vr. 27b.

Resim 24

II. Selim'in cülûsu, Nüzhetü'l- esrâr, s. 110b, 111a

ülahir'de Belgrad'dan çıkmış olmalı ki ayın 16 sındaki kayıt Semendire'de tutulmuştur[190].

II. Selim'in Belgrad'da cülûs törenini yaptırmamış olmasını askerler kabullenememişlerdi. Daha İstanbul'a girerken ilk olaylar ortaya çıkmaya başlamış, buraya kadar gelen ordu, bahşiş ve terakkiler için artık Padişahdan resmî bir açıklama bekliyordu. Hatta yolda iken arada bir "Padişahın cülûsu şimdidir" diyerek âdet olduğu gibi bir cülûs merasimi yapılıp kendilerine bahşişler verilmesini istiyorlardı[191]. Alay İstanbul'a ulaşmış fakat hala askeri tatmin edecek bir açıklama yapılmamıştı. Bir yürüyüş düzeni içinde askerler önde yürüdüklerinden dar sokaklar ve yokuşlara geldikçe yürümeyip duruyor ve Padişahın da yol almasına engel oluyorlardı. Bayezid hamamı önüne gelindiğinde tamamen durdular. Bu esnada kendilerine nasihat etmek isteyen ağaları Ali Ağa'yı ve diğer vezirleri atlarından düşürüp hırpaladılar. Sadrazam ve Vezir Ahmed Paşa ceplerinden avuç avuç paralar çıkarıp saçarak konuşabildiler. Saraya doğru giden yeniçeriler bâb-ı hümâyûndan içeri girip kapıyı kapatmış padişahı saraya sokmak istemiyorlardı. Dışarıda kalanlar ise vezirleri atlarından indirip Padişahın önüne getirdiklerinde "Eski kanunu vere vere" diye bağırıyorlardı. Nihayet II. Selim'in, vezirlerin de ısrarıyla "Verilsin cümle bahşiş ve terakkileriniz makbulümdür" demesiyle olaylar duruldu[192].

Bu olay, cülûs töreninin geleneklere uygun bir şekilde yapılmasının, idare edenlerle, edilenler arasındaki anlam ve önemini çok net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bilindiği gibi II. Selim aslında İstanbul'da tahta çıkmıştı fakat, vezirlerin ve ordunun hazır olmadığı bu tören resmî bir tören olarak kabul edilmemiş olmalı ki Belgrad'da meydana taht kurulup merasim yapılması düşünülmüştü. Dikkati çeken önemli noktalardan biri de minyatürlerdeki sahnelerin Belgrad'da

Resim 25

II. Selim'in cülûsu, Şehnâme-i Selim Han, 26b

190 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Maliyeden Müdevver Defterler (MAD) nr. 2356.

191 *Nüzhetü'l-esrar*, vr. 116b.

192 Hasan Beyzâde; *Tarih*, Haz. Nezihi Aykut, İÜ EF Tarih Bölümü doktora tezi, İstanbul 1980, s. 75, 76

شهنشه سلیم سلیمان مقام
بپوشید تاج خلافت بکام
بدولت برآمد براوج سریر
چو خورشید رخشان شد آفاق گیر
ملوک جهان در خضوعش شدند
پی بندگی با خسوعش شدند
وزیر معظم چو شد پیشتر
ببوسید پای شه نامور
چنین پرتوانگاه فرمادیل
اما مصطفی احمد بی بدل

otağ önünde tasvir edilmiş olmasıdır. Nüzhetü'l-esrar müellifinin orduda bulunup, ayrıca Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa'nın yakını olmasından dolayı Sadrazamın görüşüne öncelik tanıyıp kendisinin de şahsen tanık olduğu veya olacağı günü tasvir ettirmiş olması tabii karşılanabilir. Fakat on dört sene sonra hazırlanıp tamamlanan Şehnâme-i Selim Han'da da bu sahne yine aynı yerde tasvir edilmiştir. Halbuki Padişahın emriyle hazırlanan ikinci eserde İstanbul'daki tören konu edilebilirdi. Daha sonraki uygulamalarında işlerini baştan muhalefet ettiği Sadrazama bırakan II. Selim bu konuda da Mehmed Paşa'nın haklı olduğunu kabul etmiş olmalıdır.

D- III. Murad Cülûsu ve Cülûs Töreni

Babası II. Selim'in 1 Ramazan 982/ 15 Aralık 1574 de[193] ölmesi üzerine Manisa valisi olan en büyük Şehzade Murad'a haber gönderildi. Sadrazam Sokolu Mehmed Paşa ve annesi Nurbanu Sultan tarafından gönderilen Hasan Çavuş yola çıktıktan sonra, Şehzadeyi karşılamak üzere Kılıç Ali Paşa da yedeği ve baştardasıyla donanıp denize açılmıştı.

Ailesini Manisa'da bırakarak yanında silahdarı, çukadarı, rikâbdarı, hoca efendi, haber için giden Hasan çavuş olduğu halde yakın adamlarıyla yola çıkan Şehzade Murad, Mudanya iskelesine geldiğinde gönderilen kadırgayı göremeyince tesadüfen orada bulunan Nişancı Feridun Bey'e ait zahire götürüp getirmeye yarayan "On sekiz oturak forsa kaleyte" denilen buz kayığına binip yola çıkmıştı. Şehzade Murad'ın Mudanya'dan gemiye binişini konu alan minyatürde[194] Şehzade, yanında hocası, arkasında rikâbdarı, çukadarı ve silahdarı önünde üç tane peyk ve maiyyeti ile beraber gemiye binmek üzere sahilde görülürler. Şehzadenin üstünde yolculuklarda giyildiği anlaşılan kısa bir kaftan olup, başında cenaze törenlerinde görülen türden aşağıya doğru sarkan siyah bir sorguç dikkati çekmektedir (Bkz. resim 26).

O gece lodosun fazlaca esmesiyle çıkan fırtına yüzünden midesi bozulan Şehzade ve maiyyeti hayli sıkıntılı saatler geçirirler[195]. Peçevî, Bu yolculuğu o zamanlar rikâbdar olarak orada bulunan Tiryaki Hasan Paşa'dan naklen şöyle anlatır, "Cülûs-ı hümayûn için Mudanya iskelesine geldiğimiz zaman padişah için gönderilen kadırgaya rast gelmedik, başka yerde imiş. Ancak Feridun beyin buz kayığını bulup bindik" O sıralar İbrahim Paşa silahdar, Cerrah Mehmed Paşa da çukadar imiş "Cümlesini deniz tuttu yalnızca ben yalı oğlanı olduğum için sâlim kaldım. Padişah dizime yatdı muttasıl başını ovup yüzünü silerdim fırtına dindikten sonra gece yarısından önce kadırga ile Ahır kapısına geldik kapı açılsın diye âvâz itdik. Cevap verdiler ki; "Bize ferman olunmuştur, kadırga gelirse bahçe kapısına gönderirsiniz" bunun üzerine bahçe kapısına yöneldik"[196].

Şehzadenin gelişi beklendiği için Sadrazam tarafından iskeleye adam konulmuştu. Ayrıca içeriye haberci giden Hasan Çavuş'dan başka geminin dümencisi Ahmed ile de haber gönderilmişti. Sokollu Mehmed Paşa Yeni Padişahı karşılamaya yakın adamlarıyla birlikte gelmişti hatta o gece yanın-

---

193 II. Selim'in ölümü olarak kabul edilen bu tarihle ilgili farklı görüşler cenaze konusu içinde belirtilmiştir.

194 Seyyid Lokman, Şehinşahnâme I, Üniv ktb., FY 1404, vr. 7a.

195 Selânikî I, s. 99; Peçevî I, s. 26.

196 Peçevî I, s. 27.

Resim 26

III. Murad'ın Mudanya'dan gemiye binmesi, Şehinşahnâme, I, 7a.

da ser katip sıfatıyla Şehnâmeci Lokman da bulunuyordu[197], hemen seccade yaydırıp Şehzade'yi dışarıya davet etmişti. III. Murad kendisinden önce kardeşlerinden birinin talıta çıkarılmış olması ihtimaline karşılık tedirgin idi, kayıktan çıktıktan sonra bu endişenin şaşkınlığı veya minnet ifadesi olarak eğilmiş ve Sokollu Mehmed Paşa'nın elini öpmek istemiş ancak, Sadrazam izin vermeyerek kendisi yeni Padişahın elini öpmüştür. III. Murad'ın daha sonra bu hareketinden pişman olduğu ve onun için Sokollu'ya içinden düşman olduğu söylenir[198].

Daha sonra içeriden atlar gelinceye kadar Bayezid Köşkü civarında III. Murad yere yayılan seccade üzerine, Sadrazam da diz çökerek karşısında oturdu. Hazırlanan şerbetler getirilince silahdarın soğuttuğu şerbeti güven telkin etmek için Sadrazam alıp bir yudum içerek Padişaha takdim etmiştir. O sırada gelen atlara binilip hep birlikte önce bâb-ı hümâyûnu açtırıp sonra bâbüssaâdeden geçip ha-

---

197 Bekir Kütükoğlu, "Şehnâmeci Lokman", *Bekir Kütükoğluna Armağan*, İÜ EF Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul 1991.

198 Peçevî I, s. 27.

Resim 27

III. Murad'ın cülûs için geldiği İstanbul'da saraya girişi, Şehinşahnâme I, 8a

sodaya girip cülûs etmiştir[199]. Şehzade'yi orta kapı önünde at üstünde tasvir eden minyatürde[200] kapıcıların ellerindeki meşalelerle gece vakti olduğu vurgulanarak saraya girişi konu edilmiştir. III. Murad, yanında Sadrazam olduğu halde at üzerindedir. Sol tarafında yine at üzerinde olan Sokollu Mehmed Paşa'nın yüzü Şehzade'ye dönük olup bir şeyler anlatmaktadır. III. Murad'ın sağ arka tarafında adı geçen üç hasodalı ve sol arkasında bulunan iki kişi yine at üzerindedirler. Şehzade'nin önünde fanus içinde mum taşıyan bir iç oğlanı, başlığı sorguçsuz bir peyk[201], kısa kaftanlı çanta taşıyan başka birisi yürümektedir. Tahmini de olsa elinde çanta taşıyan ve kıyafetinden yoldan geldiği anlaşılan bu figürün Şehzade ile birlikte İstanbul'a döndüğü bilinen Hasan Çavuş'u temsilen yapıldığı söylenebilir. Kapıcılar ve saray halkından birkaç kişi, bazıları ellerinde meşalelerle bazıları ellerini kavuşturmuş olarak beklemektedirler. (Bkz. resim 27).

O sıralar rikâbdar olduğu bilinen Hasan Paşa, III. Murad'ın saraydaki ilk saatlerini de şöyle anlatır "Veziriazam Padişahı hasodadaki tahta oturtdu kendisi yanında diz çöküp konuşmağa başladılar. Bize daha önceden tenbih ettiği için eski ağaları hizmetine karışdırmadık. Biraz sohbetden sonra Sultan Murad, Valde Sultan hazretleriyle görüşmek üzere içeriye geçtiler biz de arkasından gitmek isteyince, ağalar mani olmak istediler. Padişah, "Gelsinler" dedi. Valde Sultan'ın sesini duyuncaya kadar oradan ayrılmadık"[202].

Gece yarısından sonra sabaha üç saat kala saraydaki bu küçük tören ve görüşmelerden sonra II. Selim'in beş şehzadesi de katledilir[203]. 8 Ramazan 982/ 22 Aralık 1574 günü sabahın erken saatlerinde cülûs ve cenaze törenine katılacak olan bütün devlet erkânı matem elbiseleri giyinmiş olarak Ayasofya'da sabah namazı kılıp dîvânhânede toplanırlar. Matem elbiseleri özel bir kıyafet olmayıp koyu renk elbiseler, şemle denilen koyu renk sarıklar, atkılardı. Bunlardan sadece birisi bile yas kıyafeti olmaya kâfi geliyordu.

Aynı gün üçüncü saatde taht bâbüssaâde önüne kurulup hazırlanmıştı. Cülûs töreni için içeriden çıkan Padişahın üzerinde uzun yenli siyah çaprastlu nimtene ve mor dolama[204] olup şemleli idi. III.

---

199 Selânikî I, s. 100, "Harem-i hassa ki taht-ı saadet bahtdır bilece varup taht-ı izzete cülûs eylediler" Söz konusu edilen ilk cülûsun has odada yapılması daha sonraki dönemlerde de görülmektedir. Ancak belki de şartlar uygun olmadığından daha önceki padişahlarda cülûsun bu kısmı ile ilgili malûmata tesadüf edilememiştir. Veya bütün devlet adamlarının katıldığı resmi cülûs töreninin yanında tarihçilerin dikkatini çekmemiş olabilir.

200 Şehinşahnâme I, vr. 8a

201 Peykler başlarındaki altın gümüş gibbi kıymetli madenlerden yapılan uzunca tas biçimli başlıklarının tüylük denilen kısımlarına çeşitli tüylerden sorguçlar takarlardı. Başlıkları mensup oldukları kişiye göre daha süslü veya sade olabilirdi.

202 Peçevî I, s. 27, 28.

203 III. Murad'ın saraya girdiği zaman sadrazamın elini öpmek istemesi, rikâbdarının cülûsdan önceki geceye dair anlattıkları ve burada valide sultana gidinceye kadar kendi adamlarını yanından ayırmaması, şehzadenin oldukça gergin ve endişeli olduğunu açıkça göstermektedir. Nitekim bu gerginlik ve kuşku beş kardeşinin katli ile sonuçlanmıştır.

204 Bir çeşit düz kaftan.

دو قاضی عسکر بارکان دین
شده نذار رهبتیش کامبین
موالی بترتیب بوسید دست
بوتکویی جهان انعم و غصه رست
زبا بوسیش تا شرف یافته
هزار کان برون و دو شصت و هفت
بفرخ یمین و بدار کان بپای
بهینکیچری و سپه رهنمای

شش آغا باغای ینکچری
مطیعش شدند از سر چاکری
بدین کو نه ارکان دولت پناه
نمودند اطاعت بآیین وراه

Resim 28

III. Murad'ın cülûsu, Şehinşahnâme, I, 11b, 12a

Murad, sağında ve solunda ağalar[205] ve çaşnıgirler[206] olduğu halde vezirlere selam verip tahta oturdu.

Önce Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa selam yerine[207] durup, selamlayıp padişahın eteğine yüz sürerek biat etmiştir. Sonra sırayla İkinci Vezir Piyale Paşa, Üçüncü Vezir Ahmed Paşa, Dördüncü Vezir Zal Mahmut Paşa, Beşinci Vezir Lala Mustafa Paşa, Altıncı Vezir Sinan Paşa, Rumeli Beylerbeyi Siyavuş Paşa, Kaptan Kılıç Ali Paşa, Rumeli Kazaskeri Abdurrahman Efendi, Anadolu Kazaskeri Mehmed Efendi, Lala Cafer Bey, Baş Defterdar Laleizar Efendi, Anadolu Defterdarı Mehmed Çelebi, Nişancı Feridun Bey, Şıkk-ı sani Defterdarı Sünbül Efendi, şehremini ve reis ve cebecibaşı biat etmişlerdir. Daha sonra Şeyhülislam Hâmid Efendi, İstanbul Efendisi, rikâb-ı hümâyûn ağaları, bölük ağaları, müteferrikalar, çaşnıgirler, çavuşlar, bölük kethüdaları, bölük halkı ile, yeniçeri ağası, sekbanbaşı, kethüda bey, katip efendi erkânı ile, hasekiler, yayabaşılar, solaklar, yeniçeriler ve kapıcılar da usulüne göre sırayla biat etmişlerdir.

Kanunî'nin cülûsunda önce şeyhülislam ve ulemanın biat ettikleri görülmüştü III. Murad'ın cülûsunda ise sadrazam ve vezirlere öncelik tanınması dikkati çekmektedir. Bu sıralama ile ilgili olarak kaynakların çok az bilgi vermiş olması XVI. yüzyılla ilgili bir değerlendirme yapabilmeyi zorlaştırmaktadır.

III. Murad'ın cülûsunun tasvir edildiği minyatür[208] çift sayfaya yerleştirilmiş olup kompozisyon olarak Şehnâme-i Selim Han'da bulunan II. Selim'in cülûs töreni tasvirine benzemektedir. Çift sorguçlu kavuğu ile genç Padişah klasik formlara uygun arkası yüksek bir tahtta hükümdarlara yakışır bir eda ile oturmaktadır. Sol arka tarafında artık kimlikleri bilinen rikâbdarı, çukadarı ve silahdarı ayakta durmakta olup, bunların önünde bir grup olarak enderuna mensup olan ve Padişahla birlikte içeriden çıkan ağalar, çaşnıgirler veya diğer hasodalılar bulunmaktadır. Tahtın sağından itibaren sadrazam vezirler, ulema ve diğer devlet erkânı ellerini önlerinde kavuşturmuş, yüzleri Padişaha dönük olarak tasvir edilmişlerdir. Biat etmekte olan bir solak tahtın önüde eğilmiş olarak, biraz gerisinde ise selam verirken görülen başka bir solak biat etmeye ha-

---

205 Saray içindeki görevlilerin amirlerine ağa denilip buradaki ağalar kelimesinden kasıt bütün törenlerde padişahın arkasında bulunan hasodalı ağalar olmalıdır.

206 Çaşnıgirlerin asıl görevleri herhangi bir zehirlenmeye meydan vermemek için padişahın önüne konulan yemeğin tadına bakmaktı. Onun için çok güvenilir insanlardan seçilip padişahın yakınında bulunurlardı. Gerek Selçuklularda gerekse Osmanlılarda çaşnıgirlik önemli bir görev olup, zaman zaman itimat gerektiren işlerde vazife almışlardır. Çok özel durumlarda habercilik de yapmışlardır. Törenlerdeki rolü ise Selçuklularda daha önemli idi.

207 Burada söz konusu edilen yer herhalde biat etmeden önce, padişaha bir kaç metre mesafede durarak selam verilen yerdir.

208 Şehinşahnâme, I; vr. 11b, 12a.

zırlanmaktadır. Sahnede devlet adamları ilim adamları ve ordunun ileri gelenleri dışında orta kısımda solaklar sol tarafda ise kapıcılar ve çavuşlar görülürler (Bkz. resim 28).

Ertesi gün 9 Ramazan'da toplanan dîvâna bütün devlet erkânı gelmişti. 11 Ramazan'da cülûs inam ve terakkileri verilmiş 12 Ramazan'daki toplantıda ise Sadrazam bütün devlet adamlarını tek tek kimlikleriyle Padişaha takdim etmiştir. Bir çeşit tanışma toplantısı olan bu dîvândan sonra cenaze töreninin üzerinden üç gün geçtiği için matem elbiseleri çıkarılıp hilatler giydirilmişti. Aslında mevsim de gerektirdiği için o gün kışlıkların giyilmesi de kararlaştırılmıştı[209]. Devlet erkânının mevsimine göre kıyafet değiştirmesi önceden kararlaştırılan bir günde hep birlikte ve padişahın emri ile olurdu[210].

Daha sonra her cülûs sonrasında olduğu gibi yeni tayinler yapıldı. 17 Ramazan'da ise Padişah ilk Cuma namazını halk içinde kılmak üzere Ayasofya Camiine gitmişti[211]. Halk Yeni Padişahı görmek üzere toplanmıştı. Törenle saraydan çıkan III. Murad halkı selamlayarak gidip gelmiş, camide ise mahfilden bizzat görünüp halkı selamlamıştı. Saraydan çıkan beş çocuk şehzadenin cenazesi ilk gün olumsuz bir etki yapmışsa da Padişahın bu tavırları II. Selim'in dışarıya fazla çıkmadığı hatırlandığı için genel bir memnuniyet havası yaratmıştı.

Tahta çıkan her padişah takriben bir hafta sonra, Eyüp Sultan ve önceki padişahların mezarlarını ziyarete gidiyorlardı. Türbeler ziyareti denilen bu gelenekle ilgili olarak XVI. yüzyıldan önceki dönemin kaynakları fazla açıklama yapmazlar. Daha sonraki devirlerde ise Kılıç alayı denilen bu ziyaretler başlı başına birer törendirler. III. Murad'ın türbeler ziyareti hakkında da fazla bilgiye ulaşmak mümkün olmamakla birlikte gidiş geliş güzergâhı ve ziyaret ettiği türbeler bellidir. Fakat gerek III. Murad gerekse çalışma konusu içine giren diğer üç padişahın cülûslarından sonra gidilen türbeler ziyaretinde herhangi bir şekilde kılıç kuşanıldığından bahsedilmez.

Cülûs töreninden on dört gün sonra 22 Ramazan'da III. Murad deniz yoluyla devlet erkânı ise kara yoluyla Eyüp'e gidip ziyarette bulunmuşlardır[212]. Dönüşte Edirnekapı'sından şehre giren Padişah ve devlet erkânı sırayla önce I. Selim'in sonra Fatih Sultan Mehmed'in, sonra Şehzadebaşı'nda Kanunî'nin oğlu Sultan Mehmed'in, Kanunî Sultan Süleyman'ın, II. Bayezid'in oradan da Ayasofya'da babası II. Selim'in kabirlerini ziyaret etmişlerdir. Her türbeye inildiğinde Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa önden girip Padişaha rehberlik ediyordu[213]. Bu şekilde cülûs törenin bir uzantısı olan türbeler ziyareti de tamamlanmış olmuştu.

---

209 Selânikî I, s. 102, 103.

210 Konu ile ilgili BOA inde pek çok örnek mevcuttur.

211 a. g. e., s. 104.

212 Burada herhangi bir şekilde kılıç kuşanıldığından bahsedilmez.

213 Selânikî I, s. 105, 106.

III- Cülûs Sonrası

Her cülûs töreni sonrasında askere, devlet erkânına, ulemeya, devletin çeşitli kademelerindeki memurlara verilecek olan bahşiş ve terakkiler tesbit edilip en kısa zamanda dağıtılıyordu. Bu esnada cülûs töreninin yapıldığı ilk gün yeni bir padişahın tahta geçtiği ilan edildiği gibi daha sonra da ülke içinde ve dışında her yere cülûsun ilan edilmesi anlamına gelen hükümler gönderiliyordu.

Her cülûs sonrası dikkati çeken önemli işlemlerden biri mansıb ve beratların yenilenmesidir. Cülûsla birlikte üst düzeydeki bütün görevler iptal edilmiş olarak kabul ediliyor, yeni padişahın onaylaması ile görevlerinde kalanların görevleri ise "ibka edilmiş" sayılıyordu. Fakat bu kural yeni padişaha verilmiş olan bir hak olmakla beraber doğal olarak bütün görevler için uygulanmıyordu. Çoğunlukla, padişah ilk anda uygun gördüğü bütün resmî görevleri onaylıyor fakat zaman içinde tercih ettiği atamaları yapıyordu. Mesela Yavuz Sultan Selim hükümdar olduğu zaman veziriazam olan Hersekzâde Ahmed Paşa'yı, Kanunî tahta çıktığı zaman babasının veziriazamı olan Pîrî Mehmed Paşa'yı görevlerinde bırakmışlar ancak daha sonra kendileri için daha uygun buldukları veziriazamlar ve vezirler tayin etmişlerdir. II. Selim ise bütün hükümdarlığı süresince devleti, babasının tayin ettiği Sokollu Mehmed Paşa ile birlikte idare etmiştir. Hiç bir zaman bürokratik akışı engelleyecek biçimde bütün kadro bir anda bütünü ile değişmiyordu. Hatta III. Murad'ın 8 Ramazan 982/ 22 Aralık 1574 tarihinde cülûs ettiği bilinmesine rağmen II. Selim adına hazırlanan bir hükümün 10 Ramazan'da yine II. Selim'in adıyla gönderilmiş olması çok ilginçtir[214]. Daha önceden yazılmış olması muhtemel olan ve Meşhed Kadısına gönderilen hükümün iptal edilip gönderilmesi veya değiştirilmesi mümkün iken cülûsun idarî işleri aksatması istenmemiştir. Bunun en açık örneği III. Murad tarafından cülûstan hemen sonra 13 Ramazan'da Mısır Beylerbeyi'ne gönderilen hükümdür. Buna göre daha önceden gönderilen emirlerin yenilenmesi gerekir bahanesi ile işlerin yavaştılmaması belirtilip, II. Selim zamanında gönderilen bütün hükümlerin geçerli olduğu, sadece dirlik ve terakkî için verilen hüküm ve beratların yenilenmesi için daha sonra İstanbul'a getirilmesi gerektiği tenbih edilmiş olup, gönderilen hüküm suretinin ismi belirtilerek onbeş beylerbeyine daha gönderilmesi ilave edilmiştir[215].

Padişahın çok yakınında bulunan saray görevlileri, özellikle çok yakınında bulunan hasodalılar mutlaka değiştiriliyordu. Çünkü her yeni padişah sancağından maiyyeti ile bereber geliyordu. XVI. yüzyılda şehzadeler sancağa çıktıkları için padişahlarınki kadar olmasa da onun küçük bir örneği denilebilecek bir saray teşkilatı ile maiyyete sahip bulunuyorlardı dolayısıyle tahta geldikleri zaman hocası, lalası, defterdarı gibi resmî görevliler, çukadarı, silahdarı, rikâbdarı gibi yakın hizmetindeki görevliler beraberinde bulunuyordu ve yıllardır birlikte olduğu kendi adamlarının görevlerini değiştirmeyip bir önceki padişahın adamları olan eski görevlileri çeşitli vazifelerle saraydan çıkarıyordu. III. Murad'ın sancağa çıkmasından itibaren bütün maiyyetinin görev ve ücretlerinin kaydedildiği defter XVI. yüzyılda sancaktan gelen bir şehzadenin maiyyetinin ne kadar zengin olduğunu göstermekte-

214 BOA, Mühimme Zeyli II., s. 35, hüküm 85.

215 BOA, Mühimme Zeyli II., s. 41, hüküm 115.

dir[216]. III. Murad'ın iktidarına kadar pek kalabalık olmadığı bilinen harem halkının her cülûs sonrası eski saraya gönderildiği daha sonra yazılan tarihlerde kaydedilmişse de XVI. yüzyılda yazılan eserlerde bu konuya açıklık getirecek bir bilgiye şimdilik tesadüf edilememiştir.

Cülûs sonrası, vezirlik dışında üst düzey görevlerine, timar, zeâmet ve bunlara benzer çeşitli hakların kullanılmasına ait olan beratlar ise mutlaka yenileniyordu. Berat sahipleri beratlarını İstanbul'a getiriyor şayet uygun görülürse yenileniyor veya alınıp başkasına veriliyordu. Yenilendiği görülen beratların karşılığında hazineye harç adı altında bir çeşit vergi alınıyordu. "Tecdid-i berat" denilen bu işlemle ilgili olarak arşivlerde birçok örnek bulmak mümkündür[217].

Cülûs sonrası yapılan işlerden birisi de yeni padişah adına sikke bastırılmasıdır. Tahta yeni geçen her padişahın parayı kendi adına bastırması çok önemli olup hükümdarlık alametlerinden birisi olarak kabul edilmekteydi.

A- Cülûsun İlanı

Her padişahın tahta çıkması, iktidarı ele alması halka ve komşu devletlere mutlaka duyurulurdu. İkdidarın ilanı XX. yüzyıldan önceki hemen hemen bütün dünya devletlerinin yapıları itibarı ile çok önemsenmiştir. İslamiyetten önceki ve sonraki bütün Türk devletlerinde de böyle olmuştur. Cülûs töreninin nasıl her devlette yapıldığı görülürse cülûs ilanı da aynı şekilde bir önceki olayın devamı olarak hatta cülûs töreninden daha önemli görülerek mutlaka yerine getirilmiştir. Çünki zaman zaman savaşlar ve bir takım iç karışıklıklar yüzünden padişah veya hakan tahta geçtiğinde resmî devlet töreni yapılamamış ancak iktidara geçtiğini dosta düşmana ilan ederek duyurmuşlardır. Fakat bu, her çağda biçim olarak farklı bir şekilde olmuştur. Meselâ; ilk Türk devletlerinde tahta çıkan hakanın bütün halka yağmaya açık şölenler vermesi cülûsun hem kutlanması hem duyurulmasıdır.

Osmanlılarda ise okunan ilk hutbe aynı zamanda cülûsun resmen ilan edilmesi demek olduğu kadar iktidarın ilahî güç nezdinde meşrulaştırılmasıdır. Ayrıca sokaklara çıkarılan münâdilerle ve atılan toplarla da duyurular yapıldığı bilinmektedir. İlk gün şehir içinde yapılan bu ilanlardan sonra yeni padişah ülke içindeki bütün eyaletlere cülûsun ilanı ile birlikte hutbelerde kendi adının okunmasını isteyen hükümler gönderdiği gibi ilişkide olduğu bütün devletlere de tahta geçtiğini bildiren haberciler gönderiyordu. Biat edilmesinden başlayarak adına sikke basılması, hutbe okunması hepsi farklı cephelerden iktidarın tescillenmesidir.

1- I. Selim'in Cülûsunun İlan Edilmesi

I. Selim, tahta çıktıktan sonra vezirlerine, bütün Rumeli beylerini başkente çağırmalarını tenbih etmiştir, bunun üzerine bütün beylere hükümler gönderilerek hem cülûs ilan edilmiş hem cülûs tebriği için İstanbul'a davet edilmişlerdi. Böylece her cülûs sonrası görevlerin yenilenmesi veya yeni görevler verilmesi meselesi de gündeme gelmişti. Ayrıca o sıralar Kefe sancağında görev yapan Şehza-

---

216 Maiyyet-i Şâhane Defteri, BOA, MAD, nr. 1324.

217 BOA, MAD, nr.15620 (983), 17329 (982-985); TSA E. 3163/1 (974)

de Süleyman da gönderilen bir hükümle İstanbul'a davet edilmiştir[218]. Şehzade Süleyman şehre girdiği zaman toplar atılarak kutlanmış ve duyurulmuştu[219]. Şehzade ve beyler geldiği zaman onlar için de ayrıca cülûs töreninin bir devamı olarak "Merasim-i dest-i pus" denilen el öpme töreninin yapıldığı cülûs bahsinde görülmüştü.

2- Kanunî Süleyman'ın Cülûsunun İlan Edilmesi

Kanunî Sultan Süleyman, cülûsundan sonra bunun duyurulması için her yere ulaklarla haber göndermişlerdir. Cülûsun ilan emri üzerine camilerde Sultan Süleyman'ın tahta geçtiği duyurulup adına hutbe okunmuş ve sikkeler basılmıştır[220]. Ayrıca Anadolu'daki ve Rumili'ndeki bütün vilayetlere, İran'a, Arap ülkelerine, Mısır'a, Şam'a, Habeşistan'a, Yunan ülkesine, Hristiyan memleketlere, Rus'a, Deşt-i Kıpçak'a kadar bütün ülkelere cülûs haberi gönderilmişti[221]. Münşeatü's-selâtin'de; Kanunî Süleyman'ın cülûsunda Mekke Emiri'ne, Kırım Hanı'na, Mısır Valisi Hayır Bey'e gönderilen mektupların suretleri kaydedilmiş olup babasının nerede ve ne zaman öldüğü kendisinin ne zaman tahta çıktığı açıkça yazılmıştır[222].

3- II. Selim'in Cülûsunun İlan Edilmesi

II. Selim 14 Rebiülevvel 974/ 29 Eylül1566 tarihinde İstanbul'a geldiği gün Üsküdar'da Bostancıbaşı Davud Ağa tarafından karşılanıp karşı yakaya geçmek için saltanat kayığına binip denize açıldığı zaman yeni bir cülûsu ilan için denizde toplar atılmıştı. Denizciler tarafından atıldığı anlaşılan bu toplardan sonra Tophane-i âmireden de toplar atılmış, şehir içine çıkarılan münâdiler "Devr-i Sultan Selim Han'dır" diyerek cülûs haberini ilan etmişlerdir[223].

4- III. Murad'ın Cülûsunun İlan Edilmesi

Babası II. Selim'in ölümü üzerine 8 Ramazan 982/ 22 Aralık 1574 gecesi saraya giren III. Murad'ın cülûsu aynı gün sokaklarda münâdiler tarafından halka duyurulmuştu. Ölüm ve cülûsun törenden ne kadar önce ilan edildiği kesin olarak anlaşılamamakla beraber o tarihde İstanbul'da bulunan Stephan Gerlach 22 Aralık 1574 günü sokaktaki münâdi ve dellalların duyurularından II. Selim'in ölmüş ve III. Murad'ın tahta çıkmış olduğunun anlaşıldığını söylemektedir[224]. Ayrıca cülûs töreninin yapıldığı gün Şehzade Murad'ın geceden saraya gelmiş olduğunu duyup cülûs ve cenaze töreni için hazırlanmış olan devlet erkânı üstlerinde matem elbiseleri olduğu halde Ayasofya Camiîne sabah nama-

---

218 *Tâcü't-tevârih*, II, s. 204 ; İshak Çelebi, vr. 83b.

219 İshak Çelebi, s. 87b.

220 Celâlzâde,*Tabakat*, vr. 26b.

221 Bostan Çelebi, *Cülûsnâme*, vr. 4b.

222 Feridun Bey, *Münşeâtü's-selâtin* II, İstanbul 1274, s. 500, 502, 503.

223 Selânikî I, s. 42.

224 Kemal Beydilli, "Stephan Gerlach'ın Rûznâmesinde İstanbul", *Tarih Boyunca İstanbul Semineri Bildiriler*, İÜ EF Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul 1989, s. 90.

zına gitmişlerdir ki bu da bir çeşit ilan sayılabilir[225]. Cülûsun İstanbul'da bu şekilde ilan edilmesinden başka 14 Ramazan'da Mekke Şerifi'ne, Kırım Hanı'na, Eflak ve Boğdan Voyvodaları'na, Avusturya İmparatoru'na, Venedik Doju'na, Fransız, Leh ve Çek Hükümdarlarına da cülûs haberleri gönderilmiştir[226].

B- Cülûs Bahşiş ve Terakkileri

Cülûs ikramı iki şekilde olurdu. Bunlardan birincisi yeniçeri ve devlet görevlilerinin ulûfelerine yani mevcut maaşlarına zam yapılmasıdır ki buna cülûs terakkisi denilirdi. İkincisi ise yine askere ve devlet erkânına yeni padişahın hediyesi olarak bir defaya mahsus olarak verilen paradır buna da cülûs inamı veya cülûs bahşişi denilirdi. Bahşiş eski bir gelenek olup sadece para olarak verilmez hilat giydirmek veya çeşitli hediyeler vermek de bu gruba girerdi.

Osmanlı Devleti'ndeki ilk cülûs bahşişi olarak Osman Gazi'nin bey olacağını duyduğu zaman verdiği hediyeyi kabul etmek yerinde olur. Osmanlı Beyliği'nin kuruluşu ile ilgili bütün menkıbelerde anlatılan rüya meselesine bağlanan olay yarı rivayet yarı hikaye gibi şöyle anlatılır. Bir gece Osman Bey, Şeyh Edebali isimli aziz bir kişinin tekkesinde (veya evinde) misafir olur o gece gördüğü rüyasını Şeyh Edebali'ye anlatınca rüya; kendisine ve evladına uzun yıllar saltanat verildiği şeklinde yorumlanır. Bunun üzerine o esnada yanlarında bulunan ve Şeyhin müridlerinden birisi olan Derviş Turvud (Turgut) şöyle söyler; "Osman, sana padişahlık verildi. Bize şükrane ne virürsin". Eytdi; "Sana bir şehir vireyin". Derviş eytdi; "Şu köyceğize dahi razıyam kim bana bir mektup vir" didi. Osman Gazi eytdi; "Ben yazı yazmak bilmezem işte bir maşraba ve bir kılıcım sana vireyüm ta ki nişan olup anları benüm evladım senin oğlanların elinde görüp ibka ideler". Ol maşraba ve kılıç anlarun elinde kaldı"[227]. Buradaki dervişin "Bize şükrane ne verirsin" sorusu saltanat sahibi olandan bir hediye ümit edildiğini açıkça göstermektedir. Bu beklentiler sonra âdet olmuş, yıllar geçtikçe her padişah zamanında miktarı artırılmış ve artık hediye olmaktan çıkıp mecburi ödemelere dönüşmüştür. Nihayet zaman zaman askerle idareciler arasında devleti sarsacak düzeyde tatsızlıklara sebep olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun sonuna kadar devam etmiştir.

1- I. Selim'in Cülûsunda Verilenler

Yavuz Sultan Selim'in cülûsundan sonra da âdet olduğu gibi cülûs bahşişi çıkarılıp, terakkiler verilmişti. Ulemaya, seyyitlere ve şeyhlere bahşişler dağıtılmıştı. Özellikle tahta çıkmasını destekleyen askere öyle bahşişler olmuş ki bu, devlet kademesindeki bazı kimselerin kıskançlıklarını üzerine çekmiş, hatta orta derecedeki beylerden biri "Bize de terakki gerektir" diye fazlaca ısrar edince başından olmuştur[228]. Yeniçerilerin her birisine ikişer bin, süvarilere beşer ve piyadesine ikişer akça cülûs bah-

---

225 Selânikî I, s. 100.

226 Bekir Kütükoğlu, "Şah Tahmasb'ın III. Murad'a Cülus Tebriki", *TD*, XI/15 (1960) s. 1.

227 Neşrî, I, s. 82, 83.

228 *Tâcü't-tevârih*, II, s. 204.

şişi olarak dağıtılmıştır[229]. İstanbul dışında bulunup cülûs dolayısıyla kendilerine gönderilen hükümlerle davet edilen beyler ise Rebiülahir'in başlarında İstanbul'a geldikleri zaman yapılan tebrik merasiminden sonra bunların sahip oldukları sancaklar arttırılıp her birisine bahşişler ve inamlar verilmiştir[230].

2- Kanunî Süleyman'ın Cülûsunda Verilenler

Kanunî Sultan Süleyman, babası öldükten sonra Manisa'dan gelip tahta çıktığı zaman cülûsundan sonra bahşiş ve terakkiler vermiştir. Genel olarak yeniçerilere üçer bin akçe bahşiş verilmiştir. Sipahi ve silahdarlar bölüklerinin her bir neferine yevmî beşer akçe terakki ile bin akçe ihsan (bahşiş) ve garipler zümresine dörder akça ve ulûfecilere üçer akça zam ile biner akçe inam verilmiştir. Bunların dışında Saruhan (Manisa) da iken Padişahın hizmetinde bulunan büyük, küçük tüm görevlilerin ulûfelerine ve dirliklerine zamlar yapılmıştır[231].

3- II. Selim'in Cülûsunda Verilenler

II. Selim babasının ölümü üzerine Kütahya'dan çıktığı zaman henüz İstanbul'a gelip tahta çıkmadan yanındakilerin terakki istekleriyle karşılaşmıştır. Şehzadeliğinde yanında çalışan bu ağalar yolda toplanıp yazdıkları tezkireyi "Yolumuz ile mertebelerimiz tayin buyurulmak babında" diyerek vermişlerdi. Dileklerini okuyan Şehzade Selim, henüz tahta çıkıp cülûs etmediğini, durumunun kesinleşmediğini ayrıca şimdiye kadar Osmanlı padişahlarının kimsenin hakkını yemediğini söyliyerek kızmış ve takdim edilen defteri yırtmıştır[232]. Fakat yine de İstanbul'a girer girmez Kadıköy'den Üsküdar'a oradan saraya girinceye kadar daha cülûs töreni yapılmadan bahşişler dağıtmıştır. Verilen bu ilk bahşişler cülûs bahşişi olmayıp iktidar sahibi herhangi bir insanın ziyaretlerinde dağıttığı bahşişlerdendir. İskeleden atıyla sarayın bahçesine gelen Şehzade burada cebinden avuç avuç altın çıkarıp dağıttığı gibi bunların yetmiyeceğini söyliyerek Mirahur Hüsrev Ağa'ya kendisine altın bulmasını ve atının geçeceği yolda bahçeden iskele kapısına ve şehir kapısından bâb-ı hümâyûna oradan Istabl-ı âmireye kadar halka beşer onar dağıtılmasını tenbih etmiş ve saray ağasına serasere hilat giydirmiştir[233].

II. Selim'in İstanbul'daki bu cülûsunda ordu Sigetvar'da olduğundan resmî olarak bir cülûs bahşişi çıkarılmamıştı fakat herhalde yine de saray halkına ve gereken yerlerde verilen bahşişler önemli bir miktar olmalı ki kendisindeki para yetmeyip kız kardeşi Mihrimah Sultan'dan elli bin altın borç almıştır[234]. Hazine-i âmireyi açtırmayıp borç alması aslında kendisinin de hükümdarlık yetkilerini kullanmak istemediğini göstermekte olup, İstanbul'da yapılmış olan vezirler ve askerlerin olmadığı cülûs töreninin resmiyetinden duyulan şüpheyi haklı çıkarmaktadır.

---

229 Kemal Paşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osman*, IX. Defter, vr. 25a.

230 İshak Çelebi, vr. 89a

231 Celâlzâde, *Tabakat*, vr. 26b, 27a.

232 Selânikî I, s. 41.

233 a. g. e., s. 43.

234 gös. yer.

Daha sonra çıkılan türbeler ziyareti sırasında ise her türbede otuzar akçe sadaka dağıtmıştır.

II. Selim'in Belgrad'da orduya vermesi beklenen cülûs bahşişi ise bir takım problemlere neden olmuştur. Âdetlere göre Padişahın cülûsundan hemen sonra askerlere hitaben Bahşiş ve terakkilerinin kendisi tarafından kabul edildiğini söylemesi gerekmekteydi[235]. Fakat Belgrad'da önce uzun süredir bekleyen cenaze için namaz kılınması sonra da II. Selim'in etrafındakilerin telkinleri üzerine âdet olduğu gibi bir cülûs töreninin yapılmasına fırsat vermeden dolayısıyla beklenen bu açıklamayı yapmadan çadırına girmesi zaten uzun süredir seferde olan askeri üzmüş ve şüpheye düşürmüştür.

Toplanan dîvânda verilecek bahşişin ne kadar olması gerektiği konuşulduğunda Kanunî'nin cülûsunda ne kadar verildiği araştırılmış fakat kayıt defterlerinin İstanbul'da olmasından dolayı tesbit edilemeyince ilk anda bölük halkına biner akçe verilmişti[236]. Yeniçeriye ise ikişer bin verilince duruma itiraz ederek haklarının üçer bin olduğunu ayrıca biner akçe de sefer bahşişi almaları gerektiğini söylemişler bu defa da hazinenin tamamının getirilmediği söylenerek herkesin alacağının İstanbul'da verileceği bildirilmişti. On iki bin üç kişi olarak tesbit edilen yeniçerilerin terakkileri de hemen kararlaştırılmış dereceleri yükseltilmişti. Sipahi ve silahdar çocuklarına beşer akça, sağ ve sol ulûfecilere üçer akça terakki, sağ ve sol gariplere dörder akça, Istabl-ı âmire ve Matbah-ı âmire halkına, topçulara, cebecilere birer akçe terakki, sanatkarlar cemaatine birer akçe terakki beşer yüz inam verilmişti[237].

Cülûs bahşiş ve terakkilerinin hepsinin tamamen verilmediği bahanesiyle çıkan olaylardan cülûs ve cülûs törenlerinin II. Selim'e aid kısmında söz konusu edildiğinden yeniden tekrarlanmamıştır. Nitekim bu olaylardan hemen sonra eksik verilen bahşişlerin tamamı verilmiştir.

4- III. Murad'ın Cülûsunda Verilenler

III. Murad'ın geleneklere daha uygun yapılan cülûs töreninin arkasından aynı olayların yeniden tekrarlanmaması için bütün bahşiş ve terakkilerin hemen verildiği görülür. Cülûs töreninden üç gün sonra 11 Ramazan'da önce dîvân kurulmuş arkasından bahşişler çıkarılmıştı. İç hazineden her kesede onar bin olmak üzere yüz on kese olarak çıkarılan bahşişin yetmiş beş kesesi ellişer filori üzere yeniçeriye dağıtılmıştı[238]. Bunların dışında 13 Ramazan'da matem elbiselerinin çıkarılması ve kazaskerlerle, paşaların cülûs tebriği için padişahın yanına çıkmaları dolayısı ile herkese hilatler giydirilmiş, sadrazama bin altın ve beyaz atlas kaplı âlâ siyah semmur, âdet olduğu için iki âlâ serasere hilat ve bir murassaa kılıç, vezirlere dörder bin altın ve hilatler, defterdarlar ve nişancıya beşyüzer altın verilmiştir[239]. Daha ayrıntılı bir kayıt ise askere cülûs bahşişi olarak bir milyon yüz bin düka, sadrazama üç kıymetli kürk ve bir murassa kılıç dışında altı bin düka altını, vezirlere ikişer hilat ve dörder bin yetmişer düka altını verildiğini söylemektedir[240].

---

235 Selânikî I, s. 48; M. Z. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* I, 312.

236 *Nüzhetü'l-esrar*, vr. 116a.

237 Selânikî I, s. 51.

238 a. g. e., s. 102.

239 a. g. e., s. 104.

240 Ziya Karamursal, *Osmanlı Malî Tarihi Hakkında Tetkikler*, Ankara 1989, s. 23, 24.

بیابوس قاصد دران بزمگاه
سوی پای تختش گشادند راه
گرفتندش از هر طرف حاجیان
قرابانش را زده و جانب کشان
دو سر خیل حاجب یکی زان گروه
بیارودش سر پنجه زد با شکوه
برسم خدیوانه بر پای تخت
ببردند و کشتند با غو و بخت

چه تخت از جواسر فلک پایه
ز عرش خدا بر زمین سایه
زمین آسمان سا بر افراشته
پی سایه حق بپا داشته

Resim 29

III. Murad'ın cülûs tebriki için gelen Safevi Elçisini Kabulü, Şehinşahnâme I, 41b, 42a.

Cülûs töreninde söz verilen bahşiş ve terakkilerden yeniçerilere ait olanların üç gün sonra toplanan dîvânın arkasından hemen verildiği görülmektedir. Devlet erkânına ise kararlaştırılan bahşişler dışında ayrıca çeşitli hediyeler de verildiği anlaşılmaktadır.

C- Cülûs Tebrikleri

Başlı başına geniş bir araştırmayı gerektiren cülûs tebriklerinin ilk günden başlayıp uzun bir süre devam ettiği görülmektedir. Cülûs töreninden hemen sonraki günler içinde devlet adamları ve ulema ayrıca tebriğe geliyorlar ve bunlara derecelerine göre hilat ve kaftanlar giydiriliyordu. İstanbul dışında bulunan beylerbeyileri ve beyler ise çeşitli vesilelerle sonradan cülûs tebriğine geliyorlar veya davet ediliyorlardı. I. Selim tahta çıktıktan sonra gönderdiği hükümlerle önce Kefe'de bulunan Şehzade Süleyman'ı sonra İstanbul dışındaki bütün beyleri cülûs tebriği için davet etmiştir. İki ay kadar sonra gelen beylerin cülûs tebriklerinin kabulü için ise dîvân toplanıp el öpme töreni yapılmıştır[241]. Tebriğe gelenlerin cülûs pişkeşi denilen hediyeler takdim etmeleri usûlden olup karşılığında cülûs bahşişi olarak para ve çeşitli hediyeler aldıkları görülmektedir. Bu arada Padişahın ailesinden olanlar da cülûs tebrikleri göndermektedirler. Şehzade Korkud[242], kızkardeşi İlaldı Sultan[243], kızkardeşi Aynişah Sultan[244], yeğeni Şehzade Orhan[245] Yavuz Sultan Selim tahta çıktığı zaman cülûs tebrikleri göndermişlerdir.

Gönderilen cülûs haberlerinden sonra ülke dışından da elçilerle tebrikler ve hediyeler gönderiliyordu ki cülûsdan çok sonra gerçekleşebilen bu törenler başka bir konu içinde incelenebilir zenginlik ve niteliktedir. I. Selim'in cülûsunda Zülkadir Bey'i Alaüddevle[246], Kanunî'nin cülûsunda Şirvanşah tarafından taziye ve cülûs tebriği gönderilmiştir[247].

Gönderilen cülûs tebrikleri içinde en çok dikkati çeken Şah Tahmasb tarafından önce II. Selim'e sonra III. Murad'a gönderilen elçi ve hediyelerdir[248]. III. Murad tahta çıktığı zaman cülûs haberi gönderilmemesine rağmen iyi ilişkiler kurmak isteyen İran şahı I. Tahmasb'ın cülûs tebriği ve taziye için gönderdiği elçi Tokmak Han, mesafenin uzaklığı ve iklim şartlarının uygun olmasını beklemesinden dolayı cülûsdan iki sene sonra 5 Safer 984/ 4 Mayıs1576 tarihinde İstanbul'a gelmiştir[249].

241 İshak Çelebi, vr. 83b, 84a.

242 TSA E. 5882/3.

243 TSA E. 8117.

244 TSA E. 5793/1-2.

245 TSA E. 6951.

246 TSA E. 10707.

247 Münşeât, I, s. 527.

248 Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyasî Münâsebetleri* (1578-1612), İstanbul 1993, s. 5-7.

249 B. Kütükoğlu, Şah Tahmasb'ın III. Murad'a Cülus Tebriki, s. 5.

Rumeli Beylerbeyi Siyavuş Paşa, yanında çavuşbaşı, dergâh-ı muallâ çavuşları, bölük ve özengi ağaları, sipahilerle birlikte elçiyi karşılamak üzere Üsküdara geçmişti. Kaptan-ı derya Kılıç Ali Paşa ise otuz kadırga ile iskelede bekliyordu. Üsküdar'dan alınan elçi ve maiyyeti gemilerden ve kız kulesinden atılan toplarla karşıya geçirilmiş burada Yeniçeri ağası ve yeniçeriler tarafından karşılanmış, iskeleden at meydanına kadar yolun iki tarafına dizilen yeniçeri ve sipahiler arasından geçerek kalacakları yere kadar götürülmüştü. Bu sırada III. Murad av için Halkalı'da bulunup ancak beş gün sonra şehre dönmüştü. Padişah İstanbul'a girerken elçilerin de seyrettiği muhteşem bir tören yapılmıştı[250]. III. Murad'ın saraya dönüşünün konu edildiği minyatürde[251] Padişah arkasında iki hasodalı önünde ve yan tarafında beyaz etekleri ve ellerinde silahları ile solaklar onların önünde peykler önlerinde av köpekleri ve tazıları tutan bir grup daha önde ise sorguçlu üsküfleri ve kıyafetleriyle göz dolduran çeşitli askerî gruplar muntazam bir yürüyüş düzeni içinde görülmektedir. Tören ve alaylarda padişahın ordunun önünde değil arkasında yürüdüğü daha önce söz konusu edilmişti bu sahnede de bir yürüyüş düzeninin bütün özelliklerini bulmak mümkündür. Padişah ve önündeki tören bölüğünün her iki tarafında görülen donatılmış atlar, yüksek rütbeli devlet ve ordu ileri gelenleri ile silahlı asker grupları tasviri zenginleştirirler. Soldaki sayfanın sol üst kısmında ise cülûs tebriği için gelmiş olan İran elçi heyeti daha önceden kendilerine ayırılan aşçı evleri denilen yerin[252] penceresinden töreni seyretmektedirler.

Daha sonra cülûs tebriği için getirdiği hediyeler ve maiyyetinden otuz kişi ile birlikte saraya giren Tokmak Han dîvân-ı hümâyûna girmiş önce Şahın mektubunu ve hediyelerini daha sonra kendi hediyelerini takdim edip, cülûs tebriği için vezirlerle birlikte Padişahın yanına çıkıp el öpmüştür[253]. Tokmak Han'ın, I. Tahmasb'ı temsilen III. Murad'a tebrik ve taziyelerini sunduğu bu sahne çift sayfa üzerine minyatürlenmiş olup, getirilen hediyeleri de göstermektedir[254]. İki kişi tarafından koluna girilmiş olan Tokmak Han sayfanın sağında tahtında oturan Padişahın önünde eğilmiş olarak görülür. Hemen arkasında elçilik heyetinden iki kişi aynı şekilde kollarına girilmiş olarak Padişahı selamlamaya hazırlanıyorlar, Safevilerin kıyafetleri Osmanlılarla aynı tarzda olduğundan ancak başlıklarındaki çoğunlukla kırmızı (bazen mavi) ince boru şeklindeki sorguçlarından ayırd edilmektedir. Sahnenin ön tarafında getirilen hediyeler kapıcılar tarafından Padişahın huzurundan geçirilmektedir. Sağ taraftan itibaren hediye olarak takdim edildiği bilinen mushaf-ı şerifler, balıkçıl tüyleri, içinde kıymetli taşların olduğu çekmeceler, kıymetli kumaşlar, ve emsalsiz olduğu söylenen kırk hazinelik çadırın bazı parçaları görülmektedir[255]. (Bkz. resim 29) Elçi kabul törenleri içinde de değerlendirilebilecek olan bu minyatür çalışma alanı içine giren bir cülûs tebriği örneği olduğundan buraya alınmıştır.

---

250 gös. yer

251 *Şehinşahnâme*, vr. 38b, 39a.

252 Selânikî I, s. 113.

253 B. Kütükoğlu, a.g. m., s. 6, 7; Selânikî I, s. 114.

254 *Şehinşahnâme* I, vr. 41b, 42a.

255 Bu hediyeler arasında 1 muhteşem çadır, çeşitli halılar, Horasan keçeleri 18 musanna' ve müzehheb mushaf-ı şerif, İran şairlerine aid 60 cildden fazla divan, Firdevsi'nin Şehnâmesi birkaç parça musavver murakka'at, 10000 tane balıkçıl teli, üç hokka mumiya-i ma'denî ve panzehr-i hayvanî, kıymetli taşlarla dolu çekmeceler oklar yaylar kılıçlar olduğu kaydedilmiştir ki bir çoğu minyatürde de görülmektedir. B. Kütükoğlu, "III. Murad'a Cülûs Tebriki", s. 6, 7.

İKİNCİ BÖLÜM

ÖLÜM VE CENAZE TÖRENLERİ

I- Padişahların Hastalıkları, Ölümleri ve Cenaze Törenleri

A- II. Bayezid'in Hastalığı, Ölümü ve Cenaze Töreni

7 Safer 918/ 24 Nisan 1512 tarihinde tahtı Sultan Selim'e bıraktığını açıklayan Sultan II. Bayezid kalan ömrünü daha önceden imar ettirdiği havası güzel olan Dimetoka'da geçirmek istiyordu. Yol hazırlığı için oğlu Sultan Selim'den birkaç gün izin istemişti Anonim Tevârih-i Âl-i Osman'da I. Selim'in hükümdarlığı kesinleşince Bayezid'in ertesi gün hazine sandıklarını ve paşalarını Sultan Selim'e gönderip "Bana yirmi gün mühlet versin. Yenibahçe'de otursun. Ben bu esnada çıkıp Dimetoka'ya varıp orda oturayım" dediğini kaydeder. Yine aynı tarihe göre babasının teklifini kabul eden I. Selim ertesi gün babasının elini öpmeğe gelir[256]. Anlaşılan o ki; Sultan Bayezid saraydan çıkıp gidinceye kadar Sultan Selim, Yenibahçe'deki otağında padişahlık etmiştir. Bunun ne dereceye kadar mümkün olabileceği şüphelidir. Çünkü her an yeni bir komplo olabilir. Saray ağaları ve saray halkının askerin desteklediği I. Selim'e pek gönüllü olmadıkları daha önce görülmüştü. Ayrıca, bu kadar sert mizaclı bir padişahtan çekiniyor olmaları da mümkündür.

İşte bütün bunlar göz önüne alınırsa Sultan II. Bayezid'in başkenti terketmeden önce yirmi gün Topkapı Sarayı'nda kalmış olması pek mümkün değildir. Hammer ise Bayezid'in hemen Eski saraya geçtiğini ve yirmi gün kadar burada kaldığını yazarsa da[257] devrin yazarları böyle bir durumdan söz etmezler. Sadece Hezarfen Hüseyin Efendi, Tarihinde I. Selim'in babasına; Eski sarayda oturmasını teklif ettiğini fakat Bayezid'in iki kılıç bir kında olmaz diyerek Dimetoka'ya gitmek istediğini ve Safer ayının 18 inde birkaç hazine sandığı ve adamlarıyla yola çıktığını nakleder ki bu da Eski sarayın yalnızca söz konusu edildiğini gösterir[258]. Tâcü't-tevârih'de Bayezid'in başkentten ayrılışından bahsedilirken; "Kâşane-i saltanattan gün gibi tulu' edip, tahtırevanlarına girip.." gözü yaşlı, gönlü yorgun yola çıktığı anlatılırken kullanılan "Kâşane-i saltanat " tabiri Bayezid'in Dimetoka'ya gitmek üzere Topkapı Sarayı'ndan yola çıktığını açıkça gösteriyor[259]. Celâlzâde; Dimetoka'ya gitmek isteyen Bayezid'in

---

256 Anonim, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 135.

257 Hammer, *Osmanlı Tarihi*, Müt. Mehmet Atâ, IV, İstanbul1330, s. 86.

258 *Tenkihü't-tevârih*, vr. 175b.

259 *Tâcü't-tevârih* II, s. 206.

senelik 800.000 akça ile gitmesine karar verilip hemen o gece hazırlıklar tamamlanıp seherle yola çıkdığını yazar[260]. Herhangi önemli bir tören hazırlığı için bile birkaç saatten fazla zaman ayırmayan Osmanlılara göre Eski Padişahın da bir gecede hazırlanmış olması olmayacak şey değildi. Özellikle cülûs, hall, ölüm gibi durumlarda çok aceleci davranıldığını bir padişahın ölümü üzerine hiç beklenmeden diğer padişahın cülûs töreninin yapıldığını biliyoruz. II. Bayezid'in da hemen yola çıkmış olması olmayacak şey değildi.

Böylece iki padişahın aynı kentte bulunamayacaklarından bahisle Dimetoka'ya gitmek isteyen Bayezid'e istediği şehir mülk olarak verilmiş yine kendi isteği üzerine Rumeli Beylerbeyi Yunus Paşa, yoldaki ihtiyaçlarında yardım etmek üzere Defterdar Kasım Çelebi ve her bölükten işini bilen bir kişi Eski Padişahla birlikte yola çıkmak üzere görevlendirilmişlerdi[261].

Tahtırevanla yola çıkan Bayezid'i Yeni Padişah Yavuz Sultan Selim ve askerler tahtırevanın yanında yaya yürüyerek Edirnekapısı dışına kadar geçirmişlerdi. I. Selim burada babasıyla vedalaşıp İstanbul'a dönmüştü. Bundan sonra yanında Rumeli Beylerbeyi Yunus Paşa ve Defterdar Kasım Çelebi olduğu halde maiyyetiyle beraber yola devam eden Sultan Bayezid yol boyunca oldukça üzgün ve hasta idi, hatta gittikçe zayıflıyordu[262]. Yaşlı Padişahın ayaklarından rahatsız olduğu biliniyordu. Bunun dışında son zamanlarında bir çok üzücü olaylarla karşılaştığı göz önüne alınırsa sıhhatinin iyice bozulmuş olduğunu tahmin etmek zor değildir. Sultan II. Bayezid'in oğlu Sultan Selim tarafından zehirlenerek öldürüldüğüne dair kayıtlar ise henüz açıklığa kavuşmuş değildir.

Keşfî, II. Bayezid'in nasıl hastalandığını anlatırken önce sararıp solduğunu sonra başına titremeler geldiğini, yüksek ateşten dudağında uçuklar belirdiğini ve şuurunu kaybettiğini söyleyip hekimlerin önce nabzını kontrol ettiklerini sonra yapılan muayeneleri anlatır[263]. Hastalığın ne olduğu anlaşılmamış olmalı ki; önce idrar tahlili yapmışlar sonra gücünü kontrol etmek için uyku ve uyanıklık durumlarını takip edip bir tarafdan tedavi edici ilaçlar hazırlayıp bir tarafdan tahlilere devam etmişlerse de kanından kaynaklanan problemi ve ağzından gelen salyayı azaltmaya çare bulamamışlardır[264].

Hezarfen Hüseyin Efendi, herhangi bir tafsilat vermeden "Şehâdet şerbetini içti" ve "Şehid-i merhum" ifadelerini kullanır[265]. II. Bayezid'in yumuşak, hoşgörülü ve dindar olması dolayısı ile de böyle bir ifade kullanılmış olabilir. Nitekim, Kanunî için de ölümünden sonra şehit sıfatının kullanıldığı görülmüştür.

Sonuçta, tedavi edilemeyen II. Bayezid henüz Dimetoka'ya ulaşmadan Edirne yakınlarında 25

---

260 Celâlzâde, *Selimnâme*, s. 99.

261 *Tâcü't-tevârih* II. s. 205.

262 a. g. e., s. 207.

263 Keşfî, *Selimnâme*, vr. 20a.

264 gös. yer.

265 *Tenkihü't-tevârih*, vr. 175b.

عورت وار نالہ پسندن دہر دون
رقت ایتی وگوزندن دوکدی خون

Resim 33
II. Bayezid'in Cenaze Alayı, Şükrî, Selimnâme, 62a.

Rebiülevvel 918/ 10 Haziran 1512'de[266] Hafsa köyü yakınındaki Abalar mevkiinde ölmüştür[267]. Aynı yerde kefenlenen cenazenin İstanbul'a doğru yola çıkarıldığına dair yazılan Yunus imzalı mektupda "Cemi' umuru tertib üzere görülüp fevt oldukları Abalar nam mahalden Cuma günü seher vakti yola çıkılıp gece gündüz yol alarak o tarafa" yani İstanbul'a gelindiği ifade edilmiştir [268].

Haber İstanbul'da duyulunca cenazeyi karşılamak üzere karalar giyip, şemleler sarınan devlet büyükleri ve Padişah yola çıktılar. Cenaze karşılanıp eller üzerinde taşınırken beylerin cenazenin önünde karalar giymiş ve şemleler sarınmış olarak yürüdüklerini biliyoruz. Ancak diğerleri gibi karalar giydiğinden bahsedilen Selim Han'ın cenaze töreni esnasında nerede yürüdüğüne dair bir kayıt yoktur[269]. II. Bayezid defnedildikten sonra türbesi etrafında hergün enam okumak ve tesbih çekmek üzere görevliler bırakılıp yine bir hafta boyunca hergün beşyüzle bin kişi arasında halka yemek verilip, sadakalar dağıtılmıştır[270].

Cenaze töreninin görüntüsü ile ilgili en önemli kaynak Şükrî-i Bitlisi'nin Selimnâmesi'nde bulunan ve Bayezid'in cenazesini gösteren minyatürdür[271]. Tabutla birlikte yürüyen beş kişiden ikisi elleri üzerinde cenazeyi taşımakta diğer üç kişi birlikte dualar ederek yürümekteler. Çoğunlukla beyaz olması gereken sarıklar cenaze alayının başındakilerde koyu renkte yeşil ve mordur ki, bunlara da şemle denilmektedir. Yeri geldikçe belirtileceği gibi yazılı kaynaklardaki ifadeler ve minyatürler de şemle konusunda bu görüşü desteklemektedir[272].

Bayezid'in cenaze alayı ile ilgili en iyi belgelerden biri olan minyatürde dış kaftanlardaki renkler de aynı şekilde koyu mavi, yeşil ve mordur. Bütün kaynaklarda geçen "karalar giymek" tabiri yalnızca siyah anlamında değil koyu renkler giyinmek anlamında kullanılmaktadır. Bayezid'in ölümü anlatılırken ölümle ilgili mısralarda gökyüzünün laciverdler giyinmiş olmasından söz edilmesi ise gündüz gökyüzü siyah olamayacağına göre gökyüzünün olabileceği en

266 Ş. Tekindağ, "Bayezid'in Ölümü Meselesi", s. 10. Ölüm tarihi ile ilgili çelişkili kayıtlar vardır. Keşfî, *Selimnâme*, vr. 20b; Celâlzâde, *Selimnâme*, s. 100, 17 Rebiülevvel; *Tâcü't-tevârih* II, s. 207 ; Müneccimbaşı II, s. 440; Hammer, s. 353 de 10 Rebiülevvel olarak yazılmıştır. Ş. Tekindağ a. g. m. de yukarıdaki yer ve tarihi verirken Bayezid'in ölümü ile ilgili olarak Osmanlı Tarih'lerindeki tarih ve yer isimlerinin yanlış olduğunu söyler.

267 Ş. Tekindağ, "Bayezid'in Ölümü Meselesi", s. 10; Lütfi Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osman*, İstanbul 1341, s. 203. Bu konuda da değişik görüşler vardır; Celâlzâde, *Selimnâme*, s. 100, Söğütlüdere'de; *Tâcü't-tevârih* II, s. 207, Söğütlüdere'de; Hadîdî, s. 374 Dimetoka'ya iki menzil kala; Anonim *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 135 Hafsa köyü yöresi Sazlu Dere'de.

268 TSA E. 12216.

269 Şükrî, *Selimnâme*, vr. 62a ; *Tâcü't-tevârih* II. s. 208, 209.

270 Hadîdî, s. 373.

271 Şükrî, *Selimnâme*, s. 62a.

272 Aynı çağda yaşayan Âşık Paşazâde, *Tezkire*'sinde, Şair Mümin'i anlatırken "herzaman sarığı kir pas içinde,..... Ve sarığı sarıdan farkolunmazdı; meğer gören biri yastadır diye şemle ihtimalin versin" demektedir. Orhan Şaik Gökyay, *TD*, sayı 30, (1976), s. 44.

koyu rengin laciverd olduğu belirtilip, bir bakıma aynı matem renklerini vurgulamaktadır[273]. İki kişinin elleri üzerinde taşınmakta olan tabutun üzerindeki örtü koyu neftî renktedir, ortası şemseli olup kenarlarında "El-Hükmü lillâh vâhidü'l-kahhar. Küllü nefsin zâikatü'l-mevt" âyetleri yazılmıştır. Tabutun üzerinde görülen Bayezid'e ait kırmızı iç serpuşlu beyaz bir sarık baş tarafına yerleştirilmiştir. Cenaze alayının arkasından mavi örtüsüyle kırmızı, yeşil örtüsüyle beyaz iki at yürümektedir. Bu minyatürde ilginç olan başka bir şey arka plandaki beş figürdür. Sağ üst tarafta enderuna mensup oldukları tahmin edilen iki figür biri mavi diğeri kırmızı elbiseleriyle yine kırmızı iç serpuş beyaz sarıklarıyla cenaze alayına bakmaktalar. Sol üst tarafta ikisi bir arada birisi ayrı rengarenk giyinmiş birisi ağlayan üç kadın cenaze alayını seyrediyorlar. Saray mensubu oldukları tahmin edilen bu kişilerin kırmızı dahil her renkte giyinmiş olmaları dikkat çekicidir (Bkz. resim 33).

B- I. Selim'in Hastalığı, Ölümü ve Cenaze Töreni

926/1520 yılı Şaban ayında İstanbul'da bulunan Sultan Selim Edirne'ye gitmek istiyordu. Yola çıkmadan bir kaç gün önce sırtında daha önceden kan aldırdığı[274] yerin yanıbaşında yanıkara veya şirpençe denilen bir çıban çıkıp onu hayli rahatsız etmişse de sıradan bir yaradır diye önem vermeyip yol hazırlığından vazgeçmemişti. Pîrî Paşa ve diğer vezirleri önden gönderen Padişah yanında Anadolu'dan yeni gelen Ferhad Paşa olduğu halde yola çıkmak istiyordu.

Hoca Saadeddin Efendi'nin babası Hasancan, Padişahın musahibi olduğundan hastalığın bütün seyrini ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Bu olayı anlatan bütün eserlerde aynı kaynak kullanılmıştır.

Hasancan, hastalığın nasıl başladığını ilk günden itibaren şöyle anlatır, "Yola çıkmadan bir kaç gün önce Sultan Selim ile birlikte sarayın bahçesinde dolaşırken, sırtında kendisini rahatsız eden birşey olduğundan şikayet etmesi üzerine "İzin verirseniz bakayım" dedim. Müsaade etti. Hemen iskemleci götürdüğü kürsi-i zerrini (altın iskemle) getirdi, Padişah kürsü üzerine oturdu[275]. Elimi yakasından içeri sokunca önce birşeye rastlamadım. Biraz sonra tekrar şikayet etti. Bu defa düğmelerini açıp bakınca etrafı kızarmış henüz olmamış bir çıban gördüm "Bir parça sık" buyurdular. "Doğru değildir, uygun bir merhem koymak lazımdır" deyince bu kadar küçük birşey için cerrahlara müraacat edecek kadar çelebi olmadığını söyledi. O geceyi ıztırap içinde ve uykusuz geçirdi. Nitekim ertesi gün hamamda benim olmadığımı fırsat bilerek çıbanı sıktırıp hayli zedeletmiş idi. Hamamdan çıkınca yanına gittim. Bana; "Seni dinlemedik ama kendimizi helâk ettik" dedi. Ertesi gün daha önceden karar verildiği için ertelemeyip Edirne'ye gitmek üzere o halde atına binip yola çıktı. Şaban'ın ikisinde yeşil bir çimenlikte kurulan otağa inildi. Gün geçtikçe hastalık arttı, ilaçla iyileşecek bir dert olmaktan çıktı"[276].

---

273 Şükrî, *Selimnâme*, vr. 61b ; *Tâcü't-tevârih* II. s. 209.

274 *Tenkihü't-tevârih*, vr. 182a.

275 Böyle bir iskemleyi Sultan Süleyman'ın Eski Sarayda bir geyiği vurmasının tasvir edildiği minyatürde görmek mümkündür. Sarayın bahçesinde Padişah'ın sol arka tarafında keçe külahlı bir figür elinde iskemle taşımaktadır. Bkz. *Hünernâme* II, vr. 87b.

276 *Tâcü't-tevârih* II, s. 392, 393.

İstanbul'dan çıktıktan sonra konakladıkları Harami Deresi'nde hastalığı şiddetlendiği halde yola devam etmek istemiş Ferhad Paşa'ya gönderdiği haberciyle ileri konağa hareket etmelerini söylemişti. Bu şekilde yine bir kaç menzil gidildikten sonra Çorlu civarında daha evvel babası Bayezid Han'la karşılaştıkları yere yakın olan Sırt köyü yakınlarında konaklamak mecburiyetinde kalmışlardı[277].

Celâlzâde Mustafa Çelebi, Selimnâme'sinde[278] İstanbul'dan Şaban'ın 22 isinde çıkıldığını ve Tabakat'da[279] ise Selim'in ölümüne kadar 40 gün kadar Sırt köyünde kalındığını söyler. Âli, babasıyla çarpıştıkları bu yerde 40 günden ziyade kaldıklarını belki de Celâlzâde'ye dayanarak yazar[280]. Verdiği orjinal bilgilerle dikkati çeken Keşfî, Celâlzâdeye yakın bir tarihle İstanbul'dan Şaban'ın 24 ünde çıkıldığını söylerken[281], Hezarfen Hüseyin Efendi de İstanbul'dan çıkıldığı günü belirtmese de Sultan Selim'in vefatına kadar Uğraş'da 40 gün konaklandığını kaydeder[282]. Yine Lütfi Paşa ayrıntısız fakat net bilgiler verirken, Celâlzâde'ye yakın bir bilgiyle 47 gün miktarı demektedir[283]. Biribirini teyid eden bu bilgilerin dışında babasından naklen olayı bütün teferruatı ile anlatan Hoca Saadeddin Efendi, yukarıda anlatıldığı gibi Yavuz Sultan Selim'in Şaban'ın 2'sinde İstanbul'dan çıkıp otağa indiğini daha sonra gidilen Sırt köyünde ise ölümüne kadar iki ay kalındığını kaydederken neye dayanarak bilinmez, fakat farklı tarihler verir[284].

Celâlzâde'nin kaynağı olan Pîrî Paşa veziriazam olarak ve Sadeddin Efendi'nin kaynağı olan babası Hasancan Padişahın nedimi olarak olayın yakın şahitleri idi. Olayın seyri açısından değil fakat verilen tarihler açısından daha resmî bir ağız olan Celâlzâde'yi tercih etmek daha doğru olur kanaatindeyim.

Sultan Selim'in sırtındaki çıban iyice büyümüş artık tehlikeli bir hal almış, Padişahın hiçbir şekilde yola devam edecek gücü kalmamıştı. Tedaviler için kullanılan ilaçlar cevap vermiyordu. Durumunun kötüye gittiğini fark edince daha önceden bayram hazırlığı yapmak üzere[285] orduyla birlikte Edirne'ye gönderilen Pîrî Paşa, Ahmed Paşa ve Mustafa Paşa geriye çağırıldılar. Paşaların böyle alelacele otağ-ı hümâyûna davet edilmeleri ordu ve halk arasında Padişahın sağlığına dair bir şüphe uyandırmaması için hemen dîvân toplantısı yapıldı[286]. Dîvândan çıkan vezirler durumun anlaşılmaması için güler yüzle yeni tayinler yapıyorlardı. Buna rağmen ordu hala şüpheliydi. Nihayet Selim Han güçlük-

277 Celâlzâde, *Selimnâme*, s. 220.

278 gös. yer.

279 Celâlzâde, Tabakat, vr. 23b.

280 *Künhü'l-ahbar*, vr. 198b.

281 *Selimnâme*, vr. 126a.

282 *Tenkihü't-tevârih*, vr. 182a.

283 *Tevârih-i Âli Osman*, s. 284.

284 *Tâcü't-tevârih* II, s. 393.

285 Anonim, *Tevârih-i Âli Osman*, s. 140.

286 Celâlzâde, *Selimnâme*, s. 220.

le de olsa otağ-ı hümâyûnun önüne çıkıp bir süre iskemlede oturarak herkese sağ ve sıhhatte olduğunu göstermişti[287].

Fatih'in ölümünün duyulması üzerine çıkan olaylar hatırlanırsa tedbirli devlet adamlarının da bu konuda neden bu kadar titiz davrandıkları anlaşılmış olur. Çünkü Padişahın ölmek üzere olduğu veya öldüğü duyulursa bazı gruplar tarafından büyük karışıklık çıkarılacak ve devletin bütünlüğü tehlikeye sokulacaktır. Birinci grup Padişahı çok sevenler fazla üzülüp feryad edecekler karışıklık çıkacak, bundan istifade eden ikinci grup ki fırsatçılar olup, otorite boşluğunu kötüye kullanacaklardır. Bir de daha önce ve sonra görüldüğü gibi şayet saltanat varisi birden fazla ise herkes tercih ettiği şehzade adına mücadeleye girişecektir.

Böylece Padişahın sıhhatte olduğu duyurulduktan sonra gereken kişilere hilatler giydirilip, İstanbul'a dönme hazırlığı için yeniçeri ağasına emir gönderildi. Kendisine güvenilmediğinden sadece Rumeli Beylerbeyi Ahmed Paşa Edirne'nin muhafazası için yeniden Edirne'ye gönderilmişti. Şevval ayının 9'unda paşaları yeniden yanına çağıran Sultan Selim helalleşip Pîrî Paşa'ya memleket için yaptıklarını anlatıp her şeyin daha iyi olmasını temenni ettikten sonra oğluna yardımcı olmasını vasiyet etmiş, nihayet aynı günün gecesi de vefat etmiştir[288].

Sultan Selim'in son günleri hatta son saatleri hakkında en geniş bilgiyi yine babasından naklen Saadeddin Efendi anlatır; "Hastalığı süresince merhum babam hizmetinden hiç ayrılmamıştır geceleri sabahlara kadar mum gibi karşılarında durup bazen yatağının ucunda otururdu gah elleri elinde gah ayakları dizinde idi. Cerrahlar tedaviye başladıklarında göğsüne dayanır veya yapılan ilaçlara baktırırdı sadece ona güvenirdi. Tilavet ve telkin gereklerini yalnızca o yapmıştır. Son nefesine kadar bir an bile yanından ayrılmamıştır. Hatta şöyle anlatırdı; "Bu hakîre hitap edip sordular "Hasancan ne haldir" ben dahi ayıttım ki "Sultanım Cenab-ı hakka teveccüh edip Allah'la olunacak zamandır". Buyurdular ki; "Bizi bunca zamandır kimin ile bilirdin Tanrı'ya yönelişimizde kusur mu gördün ?" Ben de dedim ki; "Asla, fakat bu zaman başka zamanlara benzemez onun için ihtiyaten söylemek cesaretinde bulundum". Bir süre sonra Yasin okumamı istedi. Bir defa okuyup bitirdim, o da benimle birlikte okudu ikinci defa (Selamün kavlen min rabbin rahim) âyetine gelince gördüm ki dudakları bana eşlik ederek hareket etmekte o anda şehâdet parmağını kaldırıp diğerlerini sıktı. -Gözün yumdu temaşa-yı cihandan- elleri elimde idi. Nabzını kontrol ettim durduğunu anlayınca son hizmetlerini yapmaya çalıştım. Hekimbaşı Ahi Çelebi davranışımı görünce "Ne yapıyorsunuz henüz hayat vardır" dedi. "Bu anda yapılacak şey budur, hekimin yapacağı birşey kalmamıştır dedim"[289]. Son dakikalarını böyle anlatan Hasancan'ın son hizmet dediği şey de her halde gözlerini, çenesini kapamak ve üstünü örtmek olmalıdır.

Padişahın öldüğünü gören yakın hizmetindekiler yani odada bulunanların bağırıp ağlamağa başlamaları üzerine onları susturmaya çalıştığını söyleyen Hasancan anlatmaya devam eder; "Sesli ağlamak ölümü ilan etmekti, bu da bir karışıklığa neden olacağından onları susturmaya çalıştım. Bir ka-

287 *Tâcü't-tevârih*, II, s. 393.

288 Celâlzâde, *Selimnâme*, s. 220.

289 *Tâcü't-tevârih*, II, s. 394, 395.

çını susturunca diğerleri başlıyorlardı baktım ki bu hamlar susmazlar. Odabaşı Süleyman Ağa'yı bunları susturması için aradım, o sıralar hazinedarbaşı olan Ağa, olayı farkedince yeniçerilerin hazineye el uzatmalarından korkmuş, vezirleri haberdar etmek için bâb-ı hümâyûna çıkmıştı, hemen arkasından koştum kapıda durmuş birkaç kişi ellerinde fanusla koşturuyorlardı. "Bunda neylersiz ve yoldaşlar zaptında niçin ihmal gösterirsiniz" deyince dedi ki; "Senin ne banın var bunca hazine benim sorumluluğum altındadır. Kapıcılar kethüdasını vezirlere gönderdim ki, gelip görevlerini yapsınlar". Panik içindeki hazinedar başına bunun ne kadar tehlikeli olduğunu anlatmanın imkanı kalmadığını gören Hasancan, bu defa Fil Yakup ismindeki kapıcılar kethüdasının arkasından giderek onu gecenin bu vaktinde kapıcılar kethüdasının veziriazamın çadırına gitmesinin ne kadar tehlikeli olduğunu, zaten tedirgin olan askerin kuşkuya düşeceğini söyleyerek ikna etmiştir.

Böylece ortalığı yatıştıran Hasancan ve Padişahın yakınındakiler sabah dîvân olup da vezirler arza girinceye kadar hiç kimseye bir şey söylememişlerdir. Dîvâna girince vezirler durumu öğrenmişler çok üzülen Pîrî Paşa müverrihin tabiriyle gözünden seller gibi yaşlar dökmüş, fakat dîvân dağılıp dışarı çıkılınca herkes hiçbirşey olmamış gibi davranarak her zaman olduğu gibi hilatler giydirip yeni tayinler yapmışlardır[290].

Hemen aynı gün Pîrî Paşa, Manisa'daki Şehzade'ye "Sultan Selim ahirete intikal etdiler hiçbirşey için beklemeyip acele ulak tavrında tahta erişmeğe inayet oluna" diye bir mektup yazdı ayrıca Şehzade'nin lalasına da Sultan I. Selim'in ağzından "Oğlumu İstanbul'a getiresin" diye bir emir hazırlanıp o günlerde Silahdarlar kethüdası olan Süleyman Ağa aceleyle ve gizlice Manisa'ya gönderildi[291].

I. Selim Han öldüğü günün sabahı techiz ve tekfin edildi. Tıp ilminde ünlü bilginlerden olan Hekim Şah Kazvini, Hekim İsa, Hekim Osman otağın içinde yıkayıp kefenlediler, daha sonra ölüm gizli tutulduğundan yine muhtemelen aynı yerde namazını kıldılar ve ölüm döşeğinin serili olduğu yere defn ettiler[292].

Otağında ölen Padişahın öldüğü yere hemen defnedilmiş olması doğaldı. Çünkü cülûsun ne zaman yapılacağı ve yeni padişahın emriyle cenazenin ne vakit yola çıkacağı bilinmiyordu. Nitekim daha sonra Kanunî öldüğü zaman da aynı şeyin yapıldığı görülecektir.

Resim 34

I. Selim Son Günlerinde Hasta Yatağında, Şükrî, Selimnâme, 267a

Her şeye rağmen yine de sadece hastalığının bütün seyrini ölümüne kadar takip edebildiğimiz Padişahın ölümünden hemen sonra yapılan herşeyi bilemi-

290 a. g. e., s. 395, 396.

291 Celâlzâde, *Selimnâme*, s. 221.

292 *Tâcü't-tevârih*, s. 397.

دار دنیا دن کوچوب اولدی روان
برسفر اندی نیه اول پهلوان
چون بو ملکی کورمدیسی اول پایدار
جاودانی ملک دار دی شهریار

yoruz. Şaban ayının sonuna doğru İstanbul'dan çıkan Padişahın bütün Ramazan ayını otağ-ı hümâyûnda geçirdiği anlaşılmaktadır. Özel günler olması nedeniyle gerek Ramazan ayında gerekse hemen arkasından gelen Ramazan bayramında acaba hiç mi bir şey yapılmadı ? Bayram, muhakkak ki Sultanın en çok hasta olduğu son günlerine tesadüf etmişti. Fakat yine de dışarıya birşey belli etmemek için bir şeyler yapılmış olmalıydı. İşte bütün bunlar gibi cenazenin nasıl kefenlendiği ve yola çıktığı konusunda da beklenen bilgilere tesadüf etmek her zaman mümkün olamamaktadır.

Selim Han'ı hasta yatağında tasvir eden minyatür bu olayla ilgili önemli kaynaklardan biridir[293]. Dîvân veya taht gibi tasvir edilen bir yatakta uzanmış yatan Sultan Selim'in başında beyaz bir sarık başının altında ise siyah bir yasdık görünür. Üstünde lacivert sırma desenli bir yorgan örtülmüştür. Sol kolu yorganın dışında olup, üzerinde ince bürüncük bir içlik vardır. Gözleri kapalı olup dermansızlığı vurgulanmıştır (Bkz. resim 34).

Padişahın baş ucunda biri kırmızı diğeri yeşil elbiseli iki kişi, sahnenin solunda hastanın ayak ucunda ise yeşil elbise siyah kaftanlı, yanında sarı elbiseli onun yanında da yine yeşil elbiseli üç kişi ayakta durmaktadır. Figürlerin hepsi şemleli olup çeşitli koyu renkler ve sarığın kullanılış şekli daha önce şemle konusunda yapılan tahmini doğrulayacak biçimde ve renktedir. Padişahın yakın hizmetlerine bakıp her zaman yanında bulunan hasodalılardan oldukları anlaşılan kişilerin yüz ifadeleri üzgün ve kaşları çatıktır. Bu minyatürde dikkati çeken önemli noktalardan biri de Padişahın hastalığına üzüldüklerinden dolayı şemleler giyerek matem kıyafetine giren bu kişilerin üzerindeki elbiselerin rengidir. Hiçbir matem rengiyle bağdaşmayan renkler herhangi özel bir matem rengi olmadığını, yalnızca kıyafetin bir parçasında kullanılan koyu renkli bir kısımla matemin ifade edilebileceğini göstermektedir. Bu minyatürde ikisi duman rengi, birisi siyah ve diğer ikisi de çividi mavi renkte olan sarıklardaki (şemle) renkler kadar mumların da aynı renkte oluşu matem işareti olarak görünürler. Bu durum daha önce söz edilen II. Bayezid'in cenaze alayında görüldüğü gibi daha sonraki minyatürlerde de görülecektir. Matem alametinin genellikle sarıklarda kullanılması, çoğunlukla cülûs ve ölüm gibi biri sevinçli diğeri üzücü iki olayı bir arada yaşayan Osmanlı toplumu için pratik bir yol olmalıdır.

Bu esnada orduya, Padişahın İstanbul'a dönmek istediği bildirildiği için yol hazırlığına başlanmış, ayrıca sarayın temizlenip hazırlanması için İstanbul'a haberci de gönderilmişti. Sekizinci gün ikindi vakti Şehzade Süleyman tarafından gelen haberciler Şehzade'nin İstanbul'a girmek üzere olduğunu bildirdiler. Bunun üzerine Veziriazam Pîrî Paşa hemen dîvânı toplayıp, asker içinde önemli bir yerleri olan solakların ileri gelenlerini de çağırdı. Sultan I. Selim'in öldüğünü ve Şehzade Süleyman'ın gelip İstanbul'da tahta çıktığını duyurup, "Varın orda bulunun" dedi. Bunu duyan bütün solaklar üsküflerini yere yurarak feryad ederek bir anda bütün çadırların iplerini keserek yıktılar. Bütün ordu matem içindeydi.

Pîrî Paşa has arabaları mühürleyip, Mustafa Paşa'yı Hazine-i âmireyi ve Ferhad Paşa'yı cenazeyi korumakla görevlendirip kendisi aynı gün akşam üstü aceleyle İstanbul'a doğru yola çıktı[294]. Ertesi sabah İstanbul'a ulaşan Veziriazam ikindi vakti Yeni Padişahın dîvânında bulundu. Hiç bir idarî ak-

---

293 Şükrî, *Selimnâme*, vr. 267a.

294 Celâlzâde, *Tabakat*, vr. 24b; Celâlzâde, *Selimnâme*, s. 221.

sama olmadan her şey yoluna girmişti. Ertesi gün sabah namazından sonra cülûs töreni yapıldı. Bu esnade cenazenin şehre girmek üzere olduğu haberi geldi.

Sultan Süleyman'dan bir gün sonra İstanbul'a gelen cenazenin sekiz gün de Çorlu civarında beklediği düşünülüp, Sadeddin Efendi ve Celâlzâde'nin verdiği ölüm tarihi olan 9 Şevval kabul edilirse demekki on gün sonra yani 18 Şevval'de yerine defnedilmiş olması gerekir. Tabakatü'l-memâlik'de Şehzade Süleyman'ın cülûsu 11 Şevval olarak kaydedilmişkir ki bu, imkansız görünmektedir. Bu konuda kendi içinde çok tutarlı bir başka bilgi kaynağı Anonim Tevârih-i Âl-i Osman'dır. Sultan Selim'in Şevval'in 7'sinde öldüğünü cenazenin on gün gizlendiğini ve cülûsdan bir gün sonra şehre getirildiğini haber verir. Ayrıca Sultan Süleyman'ın Şevval'in 17'sinde tahta çıktığı kaydedilmiştir ki bilgiler kendi içinde birbirini tamamlamaktadır[295]. Vefat tarihi daha resmî bir kaynak olan Münşeatü's-selâtin'de Mekke Emiri'ne, Tatar Hanı'na ve Mısır Valisi Hayır Bey'e cülûs münasebetiyle yazılan mektuplarda 8 Şevval Cuma gününün akşamı olarak haber verilmiştir[296].

Yeni Padişah cenazeyi, ata binip Edirnekapısı karşısında bulunan tepecik üzerinde karşıladı. Orada cenaze arabadan çıkarılıp tabut tahtına konuldu.

Şehirde salâlar okunurken okuyabilen herkes (tevhid ve temcid ehli) dualar okuyarak cenazeyi Fatih camiine götürdüler. Burada namazı kılındıktan sonra o gün için Mirza tepesi denilen ve muhtemelen henüz yerleşim yeri olmayan, bugünkü Fatih semtinde Sultan Selim Camii'nin bahçesi olan mevkiye götürülüp defnedildi. Sultan Süleyman, babasının cenazesinin önünde defnedileceği yere kadar yaya yürümüştür[297]. Aynı şekilde cenaze Çorlu'dan getirilirken de devlet adamlarının ağlayarak cenazenin arkasından değil de önünde yürüdükleri görülüyor[298]. Cenaze bilâhire türbesinin yapılacağı yere defnedildikten sonra üzerine çadır kurulup Kuran okumak üzere hafızlar ve nöbetçiler tayin edildi[299].

Cenaze merasimi bittikten sonra saraya dönen devlet ileri gelenlerinin matem elbiselerini çıkarıp kendilerine ihsan olunan hilatleri giydiklerini[300] biliyoruz. Giyilen matem elbisesinin siyah olduğu belirtilmiştir[301] Aynı kaynak, Yeni Padişahın da cenaze töreninde matem alameti olarak siyah giydiğinden bahseder. Böylece Yavuz'un cenaze töreninde şemlenin dışında siyah elbiseler giyilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Sultan I. Selim'in cenaze töreninde karanlık kalan kısımlar, belki de ancak XVI. yüzyıla ait bulunacak yeni vesikalar ve teşrifat defterleriyle aydınlanacaktır. Veya daha sonraki yıllara ait törenler-

---

295 Anonim, *Tevârih-i Âli Osman*, s. 140.

296 Feridun Bey, *Münşeât*, s. 500, 502, 504.

297 Anonim, *Tevârih-i Âli Osman*, s. 140.

298 Keşfî, *Selimnâme*, vr. 128b.

299 Celâlzâde, *Selimnâme*, s. 222.

300 Celâlzâde, *Tabakat*, vr. 26a.

301 "*Öte canibden şâh-ı cihanın tabutu meyyitle İstanbul'a irişüp, önünce âyân-ı sipah cümle siyah giyüp.....*" Matrakçı, *Süleymannâme*, vr. 10a.

le karşılaştırılarak tahminler yapılacaktır. XVI. yüzyıl Osmanlı kültür tarihinin önemli kısımlarını oluşturan bu tür merasimlerin çok net olarak görülebilmesi için mümkün olduğunca tahminlerden kaçınılacağı ve olaylara devrin kaynaklarındaki bilgiler ışığında bakılmaya çalışılacağı daha önce söz konusu edilmişti.

C- Kanunî Süleyman'ın Hastalığı, Ölümü ve Cenaze Töreni

XVI. yüzyılın en uzun saltanatına sahip olan Kanunî Sultan Süleyman, kırk yedi senelik hükümdarlığı sonunda yetmiş üç yaşına gelmiş, son yıllarındaki şehzadeler meselesi ise onu hayli yormuş ve yıpratmıştı. Diğer taraftan sağlığı da bozulduğundan on seneden fazla bir zamandır sefere çıkmıyordu. Sokollu Mehmed Paşa'nın sadrazamlığa gelmesinden sonra yeni bir gayretle Macaristan seferine çıkmaya karar vermişti.

Hazırlıklar tamamlanıp, 15 Ramazan 973/ 5 Nisan 1566 Cuma günü yola çıkılması kararlaştırılmış hatta Padişah, Eyüp Sultan ve atalarının kabirlerini ziyaret etmiş, sadakalar dağıtmıştı. Kanunî'nin yola çıkmadan yaptığı bu ziyaret minyatürlenmiş olup Padişahı Eyüp sultan türbesi önünde dua ederken göstermektedir[302]. (Bkz. resim 35) Fakat yola çıkmadan hemen önce Sultan Süleyman'ın aniden rahatsızlanmasıyla bir süre beklemek zorunda kalmışlardı. Nihayet Padişahın kendini iyi hissetmesiyle Ramazan bayramından sonra 9 Şevval'de sefere gitmek üzere yola çıkıldı[303]. O gün Kanunî Sultan Süleyman bir daha sağ dönmeyeceği İstanbul'dan muhteşem bir merasimle çıkıyordu. Törenlerde, göz alıcı kıyafetleriyle her zaman dikkati çeken solaklar, başlarında altınlı üsküfleri ellerinde ve bellerinde tîr ve kemanları peykler güzel elbiseleriyle rikâb-ı hümâyûnda yürüyorlardı. Halk seyre çıkmıştı. At üstündeki Padişah silahlarla donatılmış kahramanların arasından geçiyordu[304]. Selâniki ise o günü anlatırken at üstündeki Padişahın beyazlar giymiş olduğunu ve nurdan bir minare gibi dimdik duran Sultan Süleyman'ın bu haliyle askerlerden daha genç göründüğünü söylüyor[305].

Resim 35

Kanunî son seferine çıkmadan Eyüp Sultan ziyaretinde, Tarih-i Sultan Süleyman, 38a.

Padişahla beraber o gün İstanbul'dan ayrılanlar Sokollu Mehmed Paşa, Üçüncü Vezir Ferhad Paşa, Dördüncü Vezir Ahmed Paşa, Beşinci Vezir Kızılahmedli Mustafa Paşa, Rumeli Kazaskeri Hâmid Efendi, Anadolu Kazaskeri Perviz Efendi, başdeftardar, Yeniçeri Ağası Ali Ağa, Nişancı Abdizâde Mehmed

---

302 *Tarih-i Sultan Süleyman*, C B L, 413, s. 38a'dan naklen; Esin Atıl, *The Age of Sultan Süleyman The Magnificent*, Washington-New York 1987, s. 94.

303 *Nüzhetü'l-esrar*, vr. 9b, 10a; Selânikî, İstanbul'dan Şevval'in 11 inde çıkıldığını kaydeder, I, s. 14.

304 *Nüzhetü'l-esrar*, vr. 11a, 11b.

305 Selânikî I; s. 14.

چو پیچید مژده بدو پادشاه
که عالم ازو عدل او شاد گشت
گشاده ز غیب اندرش گشت باب
ز سر و قدش پست دشمن خمید
عدو از قدوشش بر افتاد گشت
در آمد بیرج اسد آفتاب
برو شد روان عمر دشمن ضعیف
چو زد تیک شد بر در قبه اش
دعا کرده بر در گهش سر نهاد
قوی آن دل و پشت دشمن ضعیف
درش بوسه زد و آن حریم آستش
دعایش بنیفت رب العباد

Resim 36

Kanuni'nin son seferinde yolda hastalanması ve Sokollu'ya dayanarak arabaya geçmesi, Hünernâme II, 276a

Çelebi, Baş Müteferrika Celâlzâde Mustafa Çelebi, Karaman Beylerbeyi Çerkes Süleyman Paşa, Köstendil Mirlivası Osman-Şah Bey, Kocaeli Mirlivası Ali Pörtük Bey idi[306].

Böylece Kanunî Sultan Süleyman son seferine büyük bir merasimle çıkıp hemen İstanbul'un dışında bağlar ucu denilen yerde kurulan otağ-ı hümâyûna inmişti. Buradan kalkıldıktan sonra Davut Paşa'da konaklanmaya karar verildi. O gün yine Padişah iyice rahatsızlanmıştı[307].

İkinci konaktan sonra bir süre Sokollu Mehmed Paşa'nın koluna girerek atından inip arabaya geçen Kanunî[308], bu sahnenin tasvir edildiği minyatürde[309] oldukça yorgun görünmektedir. Arka planda mehter takımı ve sancaklarla birlikte görülen orduya karşılık Padişah kompozisyonun ortasına alınmış olup önünde ve yanında solaklar arkasında silahdarı, rikâbdarı ve çukadarı vardır. Padişah elinin birini atının yanında ayakta duran Sadrazamın omuzuna koymuş hafifçe yaslanarak gitmektedir. muhtemelen ön planda görülen kırmızı örtülü arabaya geçmeden önceki hali tasvir edilmiştir (Bkz. resim 36)

Bundan sonra Kanunî artık sadece arabayla yola devam edebilmiş ancak Şehir merkezlerinden geçerken at üstüne görünmüştü. Uzun ve yorucu yolculuğun zaten nikris hastalığından dolayı hayli ıztırabı olan Padişahı sarsmaması için Sadrazam Mehmed Paşa bir konak önden gidip arabanın geçeceği yolları düzelttiriyordu. Kırk dokuz günde Belgrad'a ulaşmışlar, buradan öncelikle Eğri'nin fethine niyet edilmişken yolda bazı olaylar yüzünden Sigetvar'ın fethine karar verilmiş ve o tarafa yönelmişlerdi[310].

Sigetvar'a gelindiğinde Kanunî son defa olarak at üstünde görülmüş hatta, sağlıklı olduğunu göstermek için atından inip daha önceden kurulan otağa yürüyerek girmişti. Gerçekten de Sultan Süleyman'ın Sigetvar'a girişini gösteren minyatürde[311] yanında ve önünde solaklar ve peykler hemen arkasındaki hasoda oğlanlarının arasında Padişah çift sorguçlu kavuğu ve sırmalı beyaz kaftanıyla dimdik görülmektedir. İçinde vefat edip ölümünden önce ve sonra iki buçuk ay kalacağı otağ-ı hümâyûn, sahnenin sağ alt tarafında olup etrafı sur şeklinde çevrilmiş dört tuğ dikilmiş olarak bütün müştemilatı

306 M. Tayyip Gökbilgin, " Kanuni Süleyman'ın 1566 Szigetvar Seferi Sebepleri ve Hazırlıkları" *TD*, XVI/21, (1966), s. 8.

307 *Nüzhetü'l-esrar*, vr. 12a, 12b.

308 *Hünernâme* II, vr. 275b.

309 a. g. e., II, vr. 276a.

310 Selânikî I, s. 18, 19.

311 *Hünernâme* II, vr., 277b, 278a.

Resim 37

Kanunî Sigetvar'a Girerken, Hünernâme II, 277b, 278a.

ve iri sarı veya sırma deseniyle muhteşem görünmektedir (Bkz. resim 37).

Böylece Sigetvar'a varılıp, 20 Muharrem 974/ 7 Ağustos 1566 tarihinde kalenin muhasarasına başlandı. İç içe dört kaleden oluşan Sigetvar bir aydır Osmanlı askerine direniyordu. Kalenin fethi uzadıkça Padişahın sabrı azalıyor hastalığı artıyordu. Gerçi ordu için yıllarca birlikte seferlere çıktıkları padişahlarının yanlarında olması büyük bir moral kaynağıydı fakat, yaşlı ve hasta Padişah kuşatmayı ancak otağından takip edebiliyordu.

Nitekim Padişah kesin fetih haberini alamadan 21 Safer 974/ 7 Eylül 1566 gecesi seher vaktinden önce sekizinci saatde ölmüştür[312]. Sadrazamın sır katibi Feridun Bey'in hadiseden Sadrazamla birlikte ilk günden itibaren haberdar olduğu düşünülürse en sağlıklı bilgileri de onun vereceği kabul edilebilir. Feridun Bey Padişahın o gece uyanık olduğunu ve seccadesinde oturup ibâdetle meşgul olduğunu fakat yedinci saat geçip henüz sekizinci saat girdiğinde Padişahın çok yakın adamlarından birinin sadrazama getirdiği tezkireyle durumun anlaşıldığını kaydeder[313]. O sırada orduda bulunan Selâniki, gece gelen habercinin Kapıcılar Kethüdası Gülâbi Ağa olduğunu belirtir. Ölüm tarihini ise 22 Safer Cumartesi günün gecesi sabaha dört saat kala olarak, birkaç hafta sonra duyduğu haberin resmî ağızlardaki açıklaması olarak nakleder[314]. Daha sonraki tarihçiler 22. gün haberini Selâniki'ye istinaden vermiş olmalıdırlar[315]. Herhalde Safer'in 21 veya 22 si olarak iki tarih verilmesi günü, gecesi kavramlarının farklı algılanmasından kaynaklanmış olmalıdır. En doğrusu 21'i 22'ye bağlayan gecedir.

Resim 38

Sokollu Mehmed Paşa Kanuni'nin ölümüne ağlıyor, Nüzhetü'l-esrâr, 41a.

312 *Nüzhetü'l-esrar*, vr. 45b.

313 gös. yer.

314 Selânikî I, s. 39.

315 Peçevî, 22 gününün gecesi pençşenbih gecesi 9. saatte demektedir. *Tarih*, I, s. 421. Selânikî'nin verdiği tarihi doğru kabul ettiğini söyleyen Uzunçarşılı, Selânikî'de 22 Safer olduğu halde 20 Safer demektedir. *Osmanlı Tarihi*, II, s. 413; Gelibolulu Mustafa Âli, yine Selânikî'deki tarihi tekrarlayarak 22. günün gecesi 9. saatte olduğunu söyler. *Heft Meclis*, Dersaadet 1316, s. 30; *Hünernâme* II ise 21 Safer gecesi sabaha karşı diyerek doğru kabul edilen tarihi teyid eder. vr. 292a.

İçeriden gelen tezkire ile ölüm haberini alan Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa, hemen cevap yazmış bunun bir sır olarak saklanması gerektiğini, büyük küçük kim olursa olsun herhangi bir şekilde duyulmasına neden olursa cezalandırılacağını belirterek gerekli tedbirleri almıştı. Ayrıca Hekimbaşı'ya hemen lüzumlu şeylerin yapılıp yattığı yere defnedilmesini tenbih etmişti. Padişah yıkanıp kefenlenip tahtın altına defnedildikten sonra bir kişi taht yakınına yapılmış bir yatağa hasta gibi yatırılmıştı[316].

Kuşatmanın artık bu son saatlerinde herhangi bir bozguna neden olmamak hatta askerleri teşvik edip her ihtimale karşı sonucu çabuklaştırmak için güya Padişahın yakın adamlarından Silahdar Cafer Ağa'ya gizlice gönderdiği tezkireyle kapıcılar kethüdasının otağ-ı hümâyûna davet edilmesini ve ona "Padişahın sıhhati çok şükür düzelmek üzeredir, ancak kalenin fethinin gecikmesinden dolayı huzursuzdur, emr-i şerifleri kalenin hemen bugün fethedilmesidir" denilip bu haberin muhasaradaki kumandanlara iletilmesini tenbih etmişti[317]. Gerçekten de Sadrazamın akıllıca tedbiri sayesinde kale aynı gün yani Padişahın öldüğü geceyi takip eden gün fethedilmişti.

Babasının öldüğünü Şehzade Selim'e haber vermek ve cülûs için tahta davet etmek lazımdı. Bunun için fetih haberini bahane ederek hemen aynı gün dîvân-ı âli katibine bir fetihnâme hazırlatılarak Şehzade'ye vefat haberi ile birlikte gönderilerek orduya davet edilmişti[318]. Bu arada bir fetihnâme de Bağdad Beylerbeyi'ne yazıp giden ulağa Kütahya'dan sonra hiç durmayıp bu ikinci mektubu yetiştirmesi tenbih edilmişti [319]. Hasan Çavuş, 21 Safer günü, öğle vaktinde keseye konup mühürlenen bu mektupları alıp yola çıktı[320].

Kanunî Sultan Süleyman'ın cesedi padişahlara mahsus bir şekilde yıkanmış iç azaları çıkarılıp misk, abir ve anber kokuları sürülerek tahtın altına geçici olarak defnedilmişti[321]. Misk ve anberin güzel kokulu maddeler olduğu biliniyor. Abir ise güzel kokulu bitkilerin misk içinde ezilerek elde edildiği bir karışımdır. Bu maddelerin hepsi birden kullanıldığı zaman herhalde bir müddet için bile olsa cesedi koruduğu muhakkaktır. Bunun en iyi ispatı aşağıda görüleceği gibi Kanunî'nin cesedinin bir ay sonra açılıp yeniden kefenlenmesidir.

Resim 39

Sokollu'nun Sigetvar seferinden sonra kahramanlık gösterenleri deftere yazdırması, Nüzhetü'l-esrâr, 41b.

316 *Hünernâme* II, vr.. 292b.

317 *Nüzhetü'l-esrar*, s. 53b; Tayyip Gökbilgin, "Süleyman I", s. 148.

318 Giden haberci ve mektupla ilgili ayrıntı "II. Selim'in Tahta Davet Edilmesi" ile ilgili kısımda verilmiştir.

319 *Nüzhetü'l-esrar*, vr. 56b, 57b, 58a.; Sözkonusu fetihnameden bahsederken Selânikî Halep Beylerbeyine gönderildiğini yazmaktadır. s. 40.

320 Selânikî I, s. 40; *Nüzhetü'l-esrar*, vr. 58a.

321 *Nüzhetü'l-esrar*, vr. 96b.

وزیر اصابت تدبیر لباس فاخر ایله استمالت ایچوزد یوات
قوم رب باش کسوز نلری تذکره ایتدوکیدر ٠

Bir nevi tahnit etme yani koruyucu maddeler kullanılmasına başka padişahlarda da tesadüf edilmektedir[322]. Bu maddelerin miktar olarak ne kadar kulanıldığını bilemiyoruz fakat, Feridun Bey, Kanunî'nin cesedinin misk ve anber kokusunun çok kuvvetli olduğunu anlatmak için otağın içine girdikçe onun "her saat attar tablası" gibi koktuğunu söylemektedir[323].

Ölüm haberinin duyulmasının başkentten oldukça uzakta seferlerle meşgul ordunun üzerinde çok olumsuz bir etki yapacağı muhakkaktı. Onun için Mehmed Paşa, Kanunî'nin ölümünü mümkün olduğu kadar vezirlerden bile gizli tutmaya çalışıyordu. Bu esnada durumu idare etmek için Yavuz Sultan Selim'in ölümünde olduğu gibi tayinler yapılıp hilatler giydiriliyor, her şey her zamanki gibi devam ediyor hatta arada bir padişahın iyileşmekte olduğu haberleri veriliyordu.

Padişahın sağlığı ile ilgili askerin nabzını kontrol için Sadrazam tarafından ordu içine casuslar yerleştirilmişti[324]. Bunlar vasıtasıyla alınan haberlere göre hareket ediliyor bunun için her türlü şüphenin derhal önüne geçilebiliyordu. Ordu, Yaşlı Padişahın hasta olduğunu biliyordu. Hiç görünmemesi yanında, yine de bazı belirtiler görmüş olmalılar ki ara ara padişahın sağlığına dair bazı dedikodular çıkıyordu. Bütün tedbirlere rağmen bu neviden şüphelerin hasıl olması sefer dolayısı ile askerin padişahın çok yakınında yaşamasından kaynaklanmaktadır. Fakat Sadrazam tarafından hemen alınan tedbirlerle bunların önüne geçiliyordu. Mesela; kalenin fethinden sonra Padişahın sağlığı ile ilgili söylentiler başlayınca hemen münâdiler çıkarılıp, cuma namazını kalede kılacağı ilan edilerek şüpheler dağıtılıyordu. Daha sonra Padişahın ayağı incindi namaza gelemiyecek diye ikinci bir açıklama yapılıyordu[325].

Ordu cuma namazını kale içinde kıldıktan bir süre sonra askerler arasında yeniden ileri geri söylenmeler başlamıştı. Padişah da gelmeliydi ve bahşişler verilmeliydi deniliyordu. Bunlar duyulunca yeniden münâdiler çıkarılıp ertesi gün Padişah dîvân toplantısı yapacak diye duyurulmuş, böylelikle şüpheler yok edilmişti. Bu zamana kadar yirmi iki gün geçmiş, devlet erkânına henüz Padişahın ölümü haber verilmemişti.

Sadrazam ertesi günkü dîvânda bir problem çıkmaması için geceden sır katibi Feridun Bey'i dîvân üyelerinin çadırlarını tek tek dolaşıp ağız birliği edilmesini tenbih etmek üzere göndermişti. Feridun Bey'le birlikte gece gizlice çadırları dolaşan tarihçi Mustafa Selâniki Efendi, bu konuda oldukça ayrıntılı bilgi verir. Resmen haber verilmemiş olmasına rağmen vezirlerin konuşmalarından durumdan haberdar oldukları anlaşılıyor. O gece ziyaret edilenlerden Mihrimah Sultan'ın damadı Vezir Ahmed Paşa, "Yüreğiniz taştan demirden midir? Dîvân edecek halimiz mi kaldı? Neden böyle iş yaparsınız, hazine-i âmire'yi defterdar ile gemilere koyup göndermezsiniz" dediğinde daha önce de böyle olaylarla karşılaşıldığını anlatmışlar ayrıca, Kanunî'nin cülûsunda da aynı olayların yaşandığını hatırlatıp, üstelik bu sefer düşman içinde olunduğundan söz ederek "Padişah hayattadır" denmesi gerektiğini söyleyip Paşa'yı ikna etmişlerdir[326].

---

322 Bkz. Halil Sahillioğlu, "II. Süleyman'ın Techiz ve Tekfini", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, sayı 6, (1968) s. 66-74.

323 *Nüzhetü'l-esrar*, vr. 97a.

324 a. g. e., vr. 78a.

325 Selânikî I, s. 36.

Ertesi gün 14 Rebiülevvel'de büyük dîvân kurulmuştu, bu Sigetvar'ın fethinden ve Padişahın ölümünden 22 gün sonra kurulan ilk büyük dîvân idi. Büyük dîvânhâne ve on iki direkli sâyeban kuruldu. Bütün asker saflar halinde yerli yerinde durmuş, âdet olduğu üzere yeniçerilere yemek çıkarılmıştı. Yeniçeri Ağası Ali Ağa, daha önceden sadrazamla konuştukları gibi içeri girip çıktıktan sonra yeniçerilere hitaben yaptığı konuşmada Padişahın, "Berhüdar olup yüzleri ak olsun gazaları kutlu ve mübarek olsun, yoldaşlığı tamam edip kaleyi tekmil ediversinler. Bütün bahşiş ve terakkileri verilsin, kabul edilmiştir." dediğini naklettikten sonra, sanki çok acele bir emir almış gibi atların hazırlanması emrini verip atına binmişti. Bahşişlerini soran yeniçeriye tamamına kefil olduğunu ama önce Padişahın emrinin yerine getirilmesinin uygun olduğunu söyleyerek ve hakikaten acele ederek çadırının önünde attan inmeden sarık ve kaftanını değiştirip hemen kaleye doğru yönelmişti[327]. Böylece dengenin her an altüst olabileceği durumlarda en büyük tehlike olarak görülen yeniçeri, padişah çadırından uzaklaştırılmıştı. Daha sonra Rumeli Beylerbeyi Bobofça Kalesi'ni fethetmekle görevlendirilip O da bir kısım askerle Bobofça'ya doğru yola çıkmıştı.

Vezirler, beğlerbeğiler, kazaskerler, defterdarlar yeniden nişancı tayin edilen Celâlzâde'nin bulunduğu toplantıda dîvân üyeleri dîvân bittiğinde arza girmek istemişlerdir. Bunun üzerine gerekli açıklama Padişahın doktoru olan Tabib İbn Kaysun tarafından yapılıp; "Artık ilaçların faydası yoktur" diyerek ölüm haberi verilmiştir. Durumu gözleriyle görmek isteyen devlet erkânı oba kapısından girip yatak haymesine doğrulduklarında içeriyi boş görmüşler onları içeride karşılayan Silahdar Cafer Ağa, Çukadar Mustafa Ağa ve iç ağalar Padişahın Safer'in 22. Cumartesi gecesi sabaha dört saat kala öldüğünü söylemişlerdir[328].

Bu konudaki açıklamayı da hekim sıfatıyla yine İbn Kaysun yaparak "İmam Derviş Efendi, Rikâbdar Mustafa Ağa ve Musa Ağa, Hasan Ağa cümlemiz on iki nefer kimse mübarek cesedin gasl edip tekfin eyleyip namazın kıldık. Ve yapıp gönderdiğiniz tabut ile taht altına emanet konuldu. Yirmi iki gündür dua idip hatimler indirmekle meşgulüz" demiştir[329]. Bir başka rivayet cesed yağlandıkdan sonra iç ahşasının çıkarılıp bir sandığa konulmuş olmasıdır[330].

Devlet erkânı toplantı bitip dışarı çıktıklarında hiçbirşey olmamış gibi işlerinin başına dönmüşlerdir. Sokollu Mehmed Paşa aldığı tedbirlerle devletin üst kademesindekilerden başka olayı herkesden gizlemeyi başarmıştı. Fetihten sonra yapılması gereken bütün işleri yapmış kalede gerekli tamiratlar yapılıp muhafızlar tayin edilmiş Bobofça Kalesi ve yakın kaleler teslim alınmıştı. Kanunî'nin ölümünün hemen arkasından Şehzade Selim'e gönderilen habercinin yerine ulaştığından ve Şehzade'nin yola çıktığından da haber alınmıştı. Aslında Sigetvar'da bu kadar uzun süre beklemenin en önemli nedeni Yeni Padişahın gelip ordunun başına geçmesiydi. Şehzade Selim'in gecikmesi üzerine vezirler

---

326 a. g. e., s. 36, 37.

327 a. g. e., s. 38.

328 a. g. e., s. 38, 39; Hayrullah Efendi Tarihi, XI, İstanbul 1273, s. 194.

329 Selânikî I, s. 39.

330 *Hayrullah Efendi Tarihi* XI, s. 195.

orduya yetişmek için acele etmesini rica eden bir mektup gönderdiler[331]. Daha önce Sadrazam tarafından gönderilen iki mektupdan sonra bu Şehzade'ye giden üçüncü mektup idi.

Şehzade Selim, İstanbul'da cülûs edip yola çıktıktan sonra Filibe'den gönderdiği mektupla yolda olup gelişini haber vermişti. Bunun üzerine Padişahın gömüldüğü yerden çıkarılıp yine hiç kimseye durumu farkettirmeden Belgrad'a kadar götürülmesi gerekiyordu. Hazırlıklar başlamıştı. Öncelikle bir tabut temin etmek gerekiyordu. Padişah için hazırlanan bu tabutla ilgili olarak Feridun Bey oldukça ilginç bilgiler verir. Tabutun ceviz ağacından yapılmış olması gerekiyor fakat, ceviz ağacının nasıl temin edileceği bilinmiyordu. Bu esnada Ösek Kalesi'nde eskiden kalma ceviz ağacından yapılmış bir taht olduğu haber alındı[332].

Ölüm haberinin duyulmaması için çok titiz davranan Sadrazam ve devlet erkânı bütün bunları yürütebilmek için yapılacak her şeye bir bahane buluyorlardı. Daha önce Sigetvar'a fethin nişanesi olarak Kanunî adına bir cami yapılması kararlaştırılmıştı. Bu biraz da Yeni Padişah gelinceye kadar orduyu burada tutabilmek ve kalenin tamiratını uzatmak için bahaneydi. Caminin yapılması işinden sorumlu olan Yeniçeri Ağası Ali Ağa davet edilip, caminin minberinin ceviz ağacından olması teklif edilip, kararlaştırılmış ve Ösek kadısına ve dizdarına haber gönderilip yeni yapılan caminin minberi için taht istenmişti.

Kalenin hazinesinden çıkarılan ve daha önceleri Ösek Kalesi'nde yeni kral olanların oturduğu merasim tahtı, koçi[333] arabalarına konulup aceleyle Sigetvara gönderilip, doğrudan Sadrazamın çadırına getirilmişti. "Kündekâri ile süslenmiş ve zîbâ yapraklarla resm olunup nakış ve tasvirle münakkaş" ifadesiyle anlatılan tahtın kıymetli bir eser olduğu anlaşılıyor. Olayı yakından takip edebilmek için minber işini Sadrazam üstlenmiş ve çağırdığı ustaya yapılmasını istediği minberin şeklini çizerek buna göre yapmasını söylemiş, böylece taht parçalanarak minberin yapımına başlanmıştır[334].

14 Rebiülevvel'de büyük dîvânın kurulduğu gün hasta olduğu bilinen[335] Yakup Ağa, enteresan bir tesadüfle tam bu sırada ölür. Sadrazam bunun üzerine içeriye gönderdiği tezkireyle minberden artan tahta varsa Yakup Ağa'ya bir tabut yapılmasını ister. Usta çok tahta arttığını hatta bu tahtaların minber için çok ideal olmayıp tabut için daha uygun olduğunu söyler. Böylece Kanunî'nin konulacağı tabut hazırlanmış olur[336].

Tabutun içine konulacağı tahtırevan ise Padişahın yolda düşman üstüne varmak gibi bir niyeti olduğundan lazım olacağı söylenerek güya Padişah tarafından yapılması istenir. Hatta Mirahur Ferhad Ağa bu konuda kendisine gönderilen ve Sultan Süleyman'ın yazısının iyi bir taklidi olan tezkireyi Pa-

---

331 Feridun Bey, *Münşeât* II, s. 95.

332 *Nüzhetü 'l-esrar*, s. 97a.

Koçi: oda gibi her tarafı pencereli eski bir nevi araba. Kâmûs-ı Türkî, s. 1091.

334 *Nüzhetü 'l-esrar*, vr. 97a-98b.

335 Selânikî I, s. 38.

336 *Nüzhetü 'l-esrar*, vr. 99a.

dişahın sağlığından şüphesi olanları ikna niyetiyle etrafındakilere göstererek, tezkireyi bizzat yazmış olmasının iyileştiğine delâlet ettiğini belirtmiştir[337].Tahtırevan daha sonra uygun olup olmadığı anlaşılmak için Sadrazamın otağına getirilir. O da işi olduğunu, daha sonra bakacağını, bırakmalarını söyler böylece gece olur asıl maksat tabutun Padişahın otağına geçirilmesidir.

Kanunî Sultan Süleyman'ın öldüğü zaman kokular sürünüp kefenlendiğini ve tahtın altına emaneten defnedildiğini biliyoruz. Hatta Hekimbaşı İbn Kaysun'un ifadesindeki "tekfin eyleyip yapup gönderdiğiniz tabuta koyduk"[338] sözünden kefenlenip tabuta konulduğu[339], hatta misk, abir ve anberle terbiye edildiği de görülmüştü. Fakat bu alelacele alınan ilk tedbirler yeterli görülmemiş olmalı ki her şeyi yenilemek ihtiyacı duyulmuştu. Mehmed Paşa kendisinde bulunan zemzemle yıkanmış bir kefenliği çıkarmış fakat bunun yetişip yetişmemesinden tereddüde düşüp, ayrıca bir de Kâbe örtüsü gerektiğini söyleyince sır katibi Feridun Bey kendisinde de bir aded zemzemlenmiş kefen ve Kâbe örtüsü olduğunu söyleyerek bunları getirmişti[340]. Sırma altınla işlenmiş hassa Kâbe örtüsü [341]daha sonra cenazeyi tasvir eden Hünernâme II'nin cenaze minyatüründe de görülecektir.

Tedarik edilen Kâbe örtüsu ve müzemzem kefen bolca misk abir ve anberle birlikte Sadrazam tarafından tabutun içine, tabut da tahtırevan içine konulup yatsı namazı vaktinden sonra Padişahın otağına nakledilmiştir. Ertesi gün herhangi bir şüpheye meydan vermemek için Padişahın gece kaleye gidip geldiği söylentileri yayılır. Sadrazam Mehmed Paşa, Padişahın yakın hizmetinde bulunanlara bir tezkire göndererek Merhum Padişahın topraktan çıkarılarak gönderilen zemzemli kefenlere tekrar sarılıp ve yeni muşammalara konulup cesedin yeniden tamamen misk ve abirle halledilip tabuta konulması, tabutun da arabaya konulması tenbih etmişti. Ayrıca silahdarın tabutun baş ucunda oturup Padişahın sarığını eliyle tutup, gerektiğinde halkı selamlıyor gibi hareket ettirmesi tavsiye edilmişti[342].

Macaristan'a doğru uzun bir sefere hem de hasta olduğunu bilerek çıkan Padişahın yanında öldüğü zaman kullanılmak üzere elbette kefen ve gerekli diğer şeyler vardı. Fakat bunlar vefatının ilk gününde kullanılmış olmalıdır. Kırk iki gün sonra yerinden çıkarılan Sultan Süleyman'ın ikinci bir defa neden yeniden kefenlendiğine dair herhangi bir bilgiye tesadüf edilememiştir. Ancak yolun uzunluğu göz önüne alınırsa muhtemelen sürülen maddelerin etkilerini muhafaza için olmalıdır. Veya çok zayıf bir ihtimalle ilk kefenlemenin aceleye getirilerek istenildiği gibi olmamasıdır.

Nihayet Yeni Padişahın yaklaştığı duyulunca 3 Rebiülahir'de askere ulûfe verilip, 5. gün otağ-ı hümâyûn çıkarılıp[343], göç zamanının geldiği ilan edilmişti. Padişahın otağ-ı hümâyûna geçici olarak

---

337 *a. g. e.*, vr. 99b, 100a.

338 Bahsi geçen tabut Ösek Kalesinden getirilen tahttan bozma tabut olmayıp padişahın öldüğü zaman konulduğu tabuttur. Bu ilk tabutun otağ içine nasıl sokulduğu hakkında herhangi bir malumata tesadüf edilmemiştir. Muhtemelen bu ilk tabut daha basit bir şekilde geçici olarak hazırlanmış olmalıdır. Zira mükemmel olsaydı ikincisine ihtiyac duyulmazdı.

339 Selânikî I, s. 39.

340 *Nüzhetü'l-esrar*, s. 100b, 101a.

341 *Hünernâme* II, s. 293b, 294a.

342 *Nüzhetü'l-esrar*, vr. 101b, 102a.

343 Bir sonraki konağa kurulmak üzere önden giden ikinci otağ-ı hümâyûndan bahsediliyor.

gömülen cesedi yukarıda anlatıldığı gibi hazırlanıp, arabaya konuldukdan[344] sonra, 6 Rebiülahir'de yola çıkıldı[345].

Resim 40

Kanuni'nin açıklanmamış olan cenazesi yolda, Nüzhetü'l-esrâr, 103b 104a.

Merasim âdâbına göre devlet erkânı otağ-ı hümâyûn yakınına gelmiş, asker ise büyük gruplar halinde yol üzerinde selama durmuşlardı. Padişahın otağdan çıkacağı zaman rıhlet (göç) nefiri çalınıp arabaya atlar koşulup, araba otağ-ı hümâyûndan dışarı çıktığında[346] Devlet erkânı otağ-ı hümâyûn önünde durmuşlardı. Araba çıkarken dergah-ı âli çavuşları alkış[347] tutup gülbank getirmişlerdi[348]. Yine gelenek olduğu gibi ve saltanat kaidelerine göre tuğlar ve şâbiteler ile devlet erkânı, vezirler, peykler, yedekler ve solaklar mükemmel surette giyinmiş (süslenmiş) olarak Padişahın arabasının önünde yürüyor, çavuşlar alkış tutuyorlardı. Tabl, nakkare ve nefirlerin[349] sesleri ayyuka yükseliyordu. Açılan zafer bayraklarıyla ordu geri dönmek üzere yola çıkmıştı.

Bu sahneyi bütün açıklığı ile gösteren minyatürü Nüzhetü'l-esrar'da[350] görmek mümkündür. Ancak dikkat edilmesi gerekli olan nokta, minyatürdeki anlatım, içinde bulunduğu eserin bilgilerine dayanıp bu konuda çokça istifade edilen Selânikî ile her noktada çakışmamasıdır. Otağ-ı hümâyûndan çıkan bir atın çektiği yeşil örtülü arabanın perdesi aralanmış olup içeriden sadece beyaz bir sarık görünmektedir. Aynı eserin içinde, silahdarın Padişahın kavuğunu pencereden görünecek şekilde taşımasının tenbih edildiği hatırlanırsa Selânikî'nin bahsettiği gibi Padişaha benzeyen birini görmeyi de ümit etmemek lazım gelir. Arabanın önünde peykler ve solaklar yürümekte arkasında birisinin matara taşıdığı iki hasoda ağası atlı olarak gelmekte sağında süslü atları sorguçlu sarıklariyle devlet erkânı dört kişilik bir grup halinde yer almaktadır. Önlerinde ise muhtemelen Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa olan bir kişi

---

344 Peçevî I, s. 422, Peçevî ısrarla tahtırevan, Selânikî ise araba demektedir, I, s. 46; *Nüzhetü'l-esrar*'da ise bir tahtırevan yapıldığından bahsedilmekle beraber arabaya konulduğu yazılmıştır. vr. 103a.

345 Selânikî I, s. 46; Feridun Bey, vr. 102b ve Peçevî I, s. 422 de 3 Rebiülahir'de yola çıkıldığını kaydederler. Peçevî olayı görmediğine göre naklen yazmıştır. Feridun Bey ise göç ilanı için de aynı tarihi verir halbuki bir iki gün önce ilan edilmiş olması gerekirdi. Göçün ilanı otağın çıkarılmasına dair verdiği tarih ve bilgilerle Selânikî'nin kayıtları doğrudur.

346 Seferde ve göçde padişahın içinde yaşadığı otağ-ı hümayun hayli büyük olup Topkapı sarayında olduğu gibi bâbüssaâdesi bâb-ı hümâyûnu, arz odası gibi teşrifat için önemli bazı kısımları muhtevidir. Etrafı ise zukak adı verilen perdelerle çevrilip bir nevi sur oluşturulmaktadır. Ön kısımlarında zaman zaman sâyeban adı verilen dört veya daha çok direk üzerine gerilen gölgelikler kurulabilirdi. Bu genişlikteki bir otağın içine çok da büyük olmayan arabanın girmesi mümkündür. Bahsi geçen otağ-ı hümayun için bkz. Resim 37

347 Alkış tutmak: Yüksek sesle ve kısa cümlelerle dua ve iyi dileklerde bulunmak olup el çırpmak anlamında değildir.

348 *Nüzhetü'l-esrar*, s. 103a.

349 Tabl: davul; Nakkare: küçük davul bir nevi kudüm; Nefir: büyük boru, M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü.*

350 *Nüzhetü'l-esrar*, vr. 103b, 104a.

vardır. Kaynaklarda da ifade edildiği gibi önde giden tuğlara arka plandaki tabl nefir ve nekkare çalan mehter takımı eşlik etmektedir (Bkz. resim 40).

Bu minyatürde tasvir edilmemiş olsa da Padişahın arabasının içine cenaze ile birlikte hasoda oğlanlarından Hasan Ağa oturtulmuştu. Aslen Bosnalı olan ağa beyaz yüzlü, doğan burunlu, köse sakallı, hasta görünüşlü, boynu sargılı olup uzaktan bakıldığında Sultan Süleyman'a benziyordu. Arabada giderken gerektikçe sağa ve sola selamlar veriyordu. Padişahı arabada otururken görenlerin şüpheleri dağılmıştı[351]. Peçevî, Tarih'inde Padişahın yerine oturtulan kişinin Silahdar Cafer Ağa olduğunu Padişahın yazısına benzeyen hattıyla gerektikçe birşeyler yazdığını söyler ki[352] aslında, bu Cafer Ağa Padişahın yerine oturan kişi olmayıp, el yazısı çok benzediğinden sadece yazısını taklit etmiştir.

Zafer kazanmış bir ordunun bütün gösterişiyle Belgrad'a doğru yola çıkılmıştı. Orduyu ve Kanunî'nin cenazesini taşıyan arabayı Sigetvar'dan çıktıktan sonra gösteren başka bir minyatür de Tarih-i Sultan Süleyman'da olup bir önceki minyatürü tamamlamaktadır[353]. Ancak, sahne daha geniş bir görüş alanını kapsamaktadır. Sağdaki sahifenin ortasındaki araba bir önceki minyatürdekinin aynı olup sadece örtüsü kırmızıdır. İki tarafa açılan perdeden hemen göze çarpan kavuk ise burada çok net bir şekilde görünmektedir. Arka planda gruplar halinde tasvir edilen ordu tuğlar ve sancaklarla yürürken düzenli bir görünüm arzetmektedir. Sağ üst tarafda, sancaktarların yanındaki mehter takımı ise henüz Padişahın ölümü ilan edilmediğinden ellerindeki aletleri çalmaya devam etmektedirler. Arabanın, sağ tarafında Sadrazam, önünde solaklar, onların önünde peykler, Sadrazamın arkasında ise dört kişi olarak vezirler tasvir edilmiştir. Minyatür, Nüzhetü'l-esrar'daki Sigetvar'dan çıkışı gösteren minyatürle bir çok noktada benzerlik göstermektedir öyle ki, Sadrazamın atının örtüsü bile aynıdır (Bkz. resim 41). Yalnız dikkat çeken nokta arabanın açılan perdesinin tam ortasına yerleştirilen kavuktur[354].

Birkaç menzil sonra Sadrazam "Bundan sonrası iç ildir Padişah, av zamanında olduğu gibi rikâb ağalarıyla yalnız kalmak ister üç yüz nefer yetişir" deyip askerleri, tuğları, tabl ve nekkare çalanları önden göndermiştir.

Bu esnada Yeni Padişahın Belgrad'a geldiği de haber alınmıştı. Cenaze ile Sultan Selim arasında dört menzil kalmıştı[355], Sokollu Mehmed Paşa hafızları çağırıp "İşte sancaklar gitti arabanın yanında hepiniz gâh sure-i yasin, gâh sure-i feth ve sure-i kehf Kuran'dan neresi olursa okusanız, zikirler edip ilahi sözler söyleseniz Padişah daha fazla memnun olurdu" dedi.

Tarihçi Selânikînin de orada bulunduğu gece Sadrazam hafızların cenazenin içinde bulunduğu araba yakınına gidip Kuran okumalarını söyler bunun üzerine Selânikî, "Araba civarı aziz mahaldir bu fukarayı yanaştırırlar mı dediğimde, ben kapıcıbaşı Sinan Ağa'ya tenbih ederim sizi gözetir, dedi. Sa-

---

351 Selânikî I, 46, 47.

352 *a. g. e.*, I, 39; Âli, Heft Meclis, s. 33.

353 *Tarih-i Sultan Süleyman*, C B L, 413, s. 113b, 114 a'dan naklen; Atasoy-Çağman, Türkish Miniature Painting, Plate 12.

354 Bu noktada nakkaş gerçekçicilik kaygılarından çok görsel anlatıma önem vererek muzaffer bir orduyu tasvir ederken bir taraftan da Kanunî'nin öldüğünü haber vermektedir.

355 *Nüzhetü'l-esrar*'da, Sote denilen yerde yeni padişahın Belgrad'a ulaştığı haber alınıp, sancakların tabl ve nekkarelerle gönderilip yas ilan edildiği söylenir. s. 105b.

نواب بیشین گشته شاه جهان
بخدمت گرای کهان و مهان

ع ا به وزیر مهین
بریمی که سرکاه کشتی قوین
بکف دسته کاغذ عرضه داشت
چو در زندگی قصه ما عرضه داشت

Resim 41
Kanuni'nin açıklanmamış olan cenazesi yolda, Tarih-i Sultan Süleyman, 113b, 114a.

baha dört saat kala göçüldü. Biz hafızlar olarak altı kişi idik. Arabanın yanına gidince solaklar, Burası sizin yürüyeceğiniz yer değildir, diye söylendiler. Biz zikrullaha başladık gece vakti bir orman kenarında idik çok etkileyici oldu. Artık merhumun intikalini bilmeyen kimse kalmamıştı". Bu güne kadar cenaze tam kırk sekiz gün gizlenmişti"[356]. Hafızların Kuran okumaya başlamasıyla durumu anlayan arabanın etrafındaki solaklar başlarına toprak saçıp, üsküflerini çıkarıp siyah futalar sarmışlardı[357]. Bu siyah futalar sarık gibi kullanılan şemlelerden farklıydı. 1583'de ölen III. Muradın annesi Nurbanu Sultan'ın cenazesinin saraydan çıkarılışını gösteren minyatürün sol üst tarafında görülen beş kişinin başlarındaki örtüler de futaya benzemektedir[358] (Bkz. resim 47). Ondokuzuncu yüzyılda bir iş yapılırken bele bağlanan örtü ve peştemal anlamına gelen futa[359] XVI. yüzyılda da aynı işi görüyor olmalı ki pratik olarak her zaman herkesin yanında bulunuyordu. Şemle gibi siyah veya koyu renkte olduğu görülüyor. Şemlenin daha muntazam sarık gibi sarılmasına karşılık futa, muhtemelen gelişi güzel başa sarılmakta veya bağlanmaktadır.

Sultan Süleyman'ın ölümü asker üzerinde çok üzücü bir etki bırakmış herkes ağlıyor ve feryad ediyordu. Selânikî o geceyi anlatmaya şöyle devam eder; "Öyle oldu ki artık yürüyemeyip durdular "Hay Sultan Süleyman Han" deyip feryada başladılar. Vezirler, ölümün duyurulmasından pişman olmuşlardı. Veziriazam gelip, "Kardaşlar, yoldaşlar niçin yürümezsiniz yürüyelim. Bunca yıllık İslam padişahını niçe bir tevhid ve Kuran ile tazim eylemeyelim. Bu denli gazalar edip Üngürüsü İslam vilayeti eyledi cümlemizi ihsan ve nimetiyle besledi ivazı bu mudur ki cesedi başımız üzere götürmeyelim. İşte oğlu Sultan Selim Han padişahımız on yedi gündür Belgrad'da sizi bekler. Merhum

Resim 47
Nurbanu Sultan'ın cenazesi, Şehinşahnâme II, 146a

356 Selânikî I, s. 47.

357 *Nüzhetü'l-esrar*, vr. 105b, 106a.

358 Lokman, *Şehinşahnâme* II, TSK B. 200, vr. 146a.

359 Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, s. 1009.

Resim 42

Kanuni'nin cenazesinin Belgrad'da II. Selim tarafından karşılanması, Nüzhetü'l-esrâr, s. 107b, 108a.

bütün bahşiş ve terakkilerinizi vasiyet etmiştir. Hafızlar durmayın derdimize derman Kuran'dır" dedi. Sabah yaklaşmıştı Sahra-i sirem kenarına gelindi"[360]. Görüldüğü gibi başından beri büyük bir dirayetle durumu idare eden Sokollu Mehmed Paşa cenazenin Belgrad'a kadar getirilmesinde de fevkâlâde bir gayret göstermişti. Zafer kazanmış bir ordunun sevinçli yürüyüşü Belgrad'a dört menzil kala cenaze alayına dönüşmüş böylece ilerleyerek şehrin hemen dışında konaklanmıştı.

Kanunî'nin otağı önden gitmiş ve Yeni Padişahın cülûsu için kurulmuştu. Ertesi gün cenaze alayı şehre girmek için hareket etmişti. Bütün devlet erkânı matem elbiseleri giymiş ve şemleler sarınmışlardı. Solaklar ve peykler sorguçlarını çıkarıp börklerinin üstüne peştemallar (futalar) sarmışlar, çavuşlar ve çaşnıgirler ve diğer ağalar karalar sarınmışlar dilsizler çullar giyinmişler herkes ağlayıp, feryad ediyordu. Belgrad halkı da aynı şekilde üstlerine matem elbisesi olarak çullar giyinmiş olarak köprüyü geçip cenazeyi karşılamışlardı. Arabanın örtüsü açılmış içeride tabut ile üzerindeki sorguçlu mücevveze görünüyordu. Aşağıda minyatürünü de göreceğimiz bu sahne oldukça etkileyici olup artık asker, sivil bütün insanlar üstlerine mutlaka matem alameti olabilecek birşeyler geçirerek ve cenaze alayına katıldıkları anlaşılmaktadır. Cenaze alayı, önüne yüksek sâyebanlar kurulmuş olan otağ-ı hümâyûna yaklaşmışdı[361].

Bu sırada "libas-ı matem pûşîde, miskî atlas câme ve siyah çuka Selimî nimtene" giyinmiş olarak tarif edilen Padişahın siyah çukadan elbise ve siyaha yakın koyulukta atlas kaftan giydiği anlaşılıyor. Yeni Padişah Sultan II. Selim Han, bu kıyafetiyle yas elbiselerine bürünmüş olarak babasının cenazesini karşılamaya gelmişti[362]. Önce orada bulunanlara selam vermiş sonra arabanın örtüsünü eliyle açmış, karşısına geçip ellerini

Resim 43

Kanuni'nin cenazesinin Belgrad'da II. Selim tarafından karşılanması, Hünernâme, II, 294a.

360 Selânikî I, s. 49.

361 *a. g. e.*, s. 50.

362 gös. yer.

kaldırarak dua etmiş ve gözleri yaşlarla dolmuştu. Vezirler ve diğer devlet erkânı da matem elbiselerini giyip şemleler sarınmışlardı[363].

Nüzhetü'l-esrar'da cenaze tasviri çok gerçekçi bir dille tam olarak bu sahneyi canlandırmaktadır[364]. Padişah II. Selim üzerinde siyah kaftanla yeşil örtülü cenaze arabasının önünde üzgün bir ifadeyle ellerini kaldırmış dua etmektedir. Arkasında duran vezirler ve diğer devlet erkânı yan tarafda üç kişi olarak tasvir edilen Anadolu ve Rumeli Kazeskeri (üçüncü kişi Şeyhülislam İstanbul'da olduğuna göre Padişahın hocası olabilir), arka plandaki solaklar ve rikâb ağaları, otağ-ı hümâyûn önündeki kapı ağaları, arabanın arkasındaki hasoda mensupları hepsi padişah gibi üzgün görünüp ellerini dua eder vaziyette kaldırmışlardır. Sahnede, matem alameti olarak özel bir renk olmayıp ancak siyah ve siyaha yakın koyulukta kaftanlar giyildiği dikkati çeker. Hatta zafer ve ihtişam rengi olarak kullanılan kırmızı bile koyu renk olarak giyilmiştir. Minyatürde şemleler sarılmış olarak görülmesi ümid edilen başlıkların dışında her şey yazılı kaynaklardaki bilgilerle çakışmaktadır (Bkz. resim 42).

Aynı sahnenin ikinci örneği Hünernâme II'dedir. Tek sahifede tasvir edilen minyatürde[365] II. Selim Han matem belirtisi olarak üstünde çok koyu renk bir kaftan yine arabanın önünde dua ederken görülmektedir (Bkz. resim 43). Tarih-i Sultan Sülayman minyatüründe olduğu gibi arabanın örtüsü kırmızıdır. Matem alameti olarak en son düşünülecek renk olarak kırmızının tercih edilmesi dikkati çekmektedir. Bilindiği gibi ordu Sigetvar'dan çıktığı zaman ölüm olayı açıklanmamıştı ve kazanılan zaferi vurgulamak için normal savaş sonrası durumlarında olduğu gibi tabl ve nekkareler çalınarak törensel bir yürüyüş düzeni tertip edilmişti. Büyük ihtimalle Padişahın arabasının örtüsü de o zaman zafer ve ihtişam rengi olarak tercih edilen kırmızı örtü ile örtülmüş sonra da değiştirilmemiş olmalıdır.

Yine de özellikle tören tasvirlerinde, yapılan işlemlerden çok yapılması gerekenlerin gösterilmeğe dikkat edildiği ayrıca, minyatürlerde bu örtünün kırmızı olarak gösterilmesi matem renkleri konusunda da çok kesin kurallar olmadığını göstermektedir. Örtü aslında kırmızı bile olsa, şayet durum gerektirseydi nakkaşın bunu mutlaka değiştireceği kanaatindeyim. Nüzhetü'l-esrar minyatürlerinde buna daha çok dikkat edildiği görülmektedir. Nitekim burada arabanın örtüsü yeşil olarak tasvir edilmiştir.

Hünernâme II'nin cenaze minyatüründe dikkati çeken başka birşey de cenazenin bulunduğu arabanın üst tarafındaki küçük örtüdür. Sigetvar'da cenaze ikinci defa kefenlenirken Sadrazamın ısrarla lazım olduğunu söylediği ve Nişancı Feridun Bey'in getirdiği bir Kâbe örtüsü vardır. Bu örtünün tabutla birlikte arabaya konulduğu biliniyor[366]. Ayrıca sırmalı bir Kâbe örtüsünün arabanın üstüne konulduğundan Hünernâme II metninde de söz edilmektedir. Arabanın üstünde görülen bu örtünün adı geçen Kâbe örtüsü olduğu anlaşılıyor.

Padişahın sağ tarafındaki devlet erkânı, onların arkasındaki hasodalılar ve ön tarafda küçük gruplar halinde duran bütün figürler dua eder durumda ellerini kaldırmış olup, çoğunlukla koyu renk

363 *Nüzhetü'l-esrar*, vr. 107a.

364 *a. g. e.*, vr. 107b, 108a.

365 *Hünernâme* II, vr. 294a.

366 *Nüzhetü'l-esrar*, vr. 101a, 101b.

kaftanlar giyinmiş olarak görünürler. Şemleli dört kişiden başka başlıkların hiçbirinde matem belirtisi görülmez. Özellikle başlarına futalar sardıkları söylenen solaklar her zaman olduğu gibi süpürge sorguçlu başlıklarıyla görülürler. Bu durum orada bulunanların kimliklerinin belirtilmesinden kaynaklanmış olabileceği gibi tören bölüğü olan solakların şehir içine girince üsküflerini takmış olmalarından da kaynaklanmış olabilir.

Aynı konunun üçüncü tasviri ise ilk iki minyatürdeki bilgileri tamamlayacak niteliktedir[367]. Çift sayfaya yerleştirilen minyatür gerek kompozisyon gerekse renkler açısından Nüzhetü'l-esrar minyatürü ile daha çok benzerlik göstermektedir. Aynı şekilde sol sayfaya yerleştirilen arabanın örtüsü yeşil olup üzerine Kâbe örtüsü konulmuştur daha sonra Kanunî'nin tabutu üzerinde görülen bu örtü biraz daha farklı olarak Hünernâme II minyatüründe de görülmüştü. II. Selim bir elinde mendil bir eli dua eder durumda olup, üstünde matem alameti olarak siyah kaftan olup sarığı sorguçsuzdur. Sahnede gruplar halinde tasvir edilen devlet erkânı ve askerler üstlerinde koyu renk elbiselerle dua etmektedirler. Şemleli bir figürden başka başlıklarda matem alameti görülmemektedir (Bkz. resim 44).

II. Selim'in minyatürlerde de görüldüğü gibi arabanın önünde dua etmesinden sonra devlet erkânı arabanın önünden yürüyerek cenazeyi daha önceden hazırlanan ve minyatürde de görülen musallaya götürdüler[368]. Sadrazam, hoca efendiyi aradığında onun hala şemle sarınmakta olduğunu söylemişler. Hoca efendi hemen getirilip cenazenin önüne geçirilmiş II. Selim Han, hocası Ataullah Efendi'nin sağına, sadrazam ve diğer vezirler sol tarafa geçmişler ve cenaze namazını kılmışlardır[369]. Bu sıralamaya göre Padişah sağ başta durmuş yanında Ataullah Efendi onun yanında Sokollu Mehmed Paşa ve diğer vezirler durmuşlardır. Feridun Bey ise, Padişahın sağında Sadrazamın solunda ise diğer vezirlerin durduğunu söylemektedir[370]. Gerek cülûsda gerekse cenaze töreninde XVI. yüzyılda bu sıralamayı tam olarak tesbit etmek henüz mümkün olmamıştır. Bilindiği gibi Kanunî'nin cenaze namazı daha önce de Sigetvarda otağ-ı hümâyûn içinde kılınmıştı. Fakat resmî olarak ilk cenaze namazı herkesin katıldığı Belgrad'da kılınan bu namazdır.

Namazdan sonra II. Selim her iki tarafdaki halka selam vererek otağ-ı hümâyûna dönmüştür. Halk ise ellerini kaldırıp önce Sultan Süleyman'a rahmet duaları edip, sonra Selim Han'a "Padişahımıza taht ve hilafet mübarek olsun" diyerek dua etmişlerdir. Daha sonra cenaze Vezir Ahmed Paşa, Ali Paşa, Kanunî'nin çok sevdiği Ferhad Ağa ve Şeyh Nureddinzâde Efendi ile birlikte dört yüz kişiyle Belgrad'dan İstanbul'a gönderilmek üzere yola çıkarıldı. Araba yola çıkınca vezirler ve devlet adamları araba ile birlikte bir iki fersah yürüyüp teşyi' etmişlerdir[371]. Cenaze giderken geçtikleri şehirlerde kasabalarda halk ağlayarak karşı çıkıyor, âlimler dualar ediyordu, Bu şekilde başkente gelinmişti. İstanbul'da da aynı karşılama yapılmış ve devrin en büyük âlimlerinden ve şeyhülislam olan Ebussuud

---

367 *Tarih-i Sultan Süleyman*, 116b, 117a 'dan naklen E. Atıl, *The Age of Sultan Süleyman The Magnificent*, s. 95.

368 *Nüzhetü'l-esrar*, vr. 107a, bkz. resim 44.

369 Selânikî I, s. 50, 51.

370 *Nüzhetü'l-esrar*, vr. 108b.

371 Peçevî I, s. 423; Selânikî I, s. 51; *Nüzhetü'l-esrar*, s. 109a; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, s. 418.

چو سلطان دین در نعش پیچید
پاسبانان تمام شد رخیمه در
پیاده تابوت خود در کند
پسکی

Resim 44
Kanuni'nin cenazesinin Belgrad'da II. Selim tarafından karşılanması, Târih-i Sultan Süleyman, 116b, 117a.

Efendi tarafından üçüncü defa cenaze namazı kılınıp, Süleymaniye'deki türbesine defnedilmişti[372].

Kanunî'nin cenazesini İstanbul Süleymaniye'de toprağa verilmeden tasvir eden son minyatür Tarih-i Sultan Süleyman isimli eserdedir[373]. II. Bayezid'in tabutunun tasvir edildiği minyatürden sonra ikinci padişah tabutu tasviridir (Bkz. resim 45). Tabutun üzerinde Belgrad'daki cenaze sahnesinde arabanın üstünde görülen kenarları kırmızı çizgili deseni olan Kâbe örtüsü vardır. Baş tarafa yerleştirilmiş yine oldukça büyük bir kavuk üç sorguçlu olup bunlardan aşağıya doğru inen siyah püskül biçimli sorguç dikkati çekmektedir. Tabutu taşımakta olan yedi kişi ve arkalarındaki grup, koyu renk elbiseler giyinmiş olup hepsinin başlıklarında siyah bir şerit (veya püskül) biçiminde şemle alameti olması gereken sorguçlar bulunmaktadır. Ayrıca cenaze alayının önünde üç kişinin başında şemle görülmektedir bunlardan birisi yeşil renkte olup kullanana ait bir özelliği belki de bir tarikat rengini düşündürmektedir. Kanunî'nin cenazesinin götürülmesinde adından çokça sözedilen Şeyh Nureddinzâde veya nakibü'l-eşraf olabilir. Sahnenin sağında ellerini başlarının iki tarafına koyarak ağlamakta olan grubun elbiseleri siyah ve siyaha yakın renktedir, fakat kavuklarında herhangi bir özellik göze çarpmaz. Alayın önünde başında çekmece taşıyan bir figür görülür. Cenazeyle alakası tesbit edilemeyen çekmecede manevi değeri yüksek birşeyler taşınıyor olması gerekmektedir. Süheyl Ünver bu çekmece ile ilgili olarak kendisinin de doğruluğundan emin olamadığı bir rivayeti nakletmektedir[374]. Başka bir görüş ise Hırka-i şerif, Sancağ-ı şerif gibi mukaddes emanetlere ait bir parçanın taşınıyor olması kanaatindedir[375]. Padişahların cenazeleri defnedildiği zaman türbeleri hazırlanıncaya

Resim 45
Kanuni'nin cenazesi Süleymaniye'de gömülmeden önce, Târih-i Sultan Süleyman, 115b.

372 Selânikî I, s. 53.

373 *Tarih-i Sultan Süleyman*, vr. 115b, C.B.L. 413 den naklen, Suphi Saatçi, Tezkiret-ül Bünyan, s. 112 ; Esin Atıl, *The Age of Sultan Süleyman the Magnificent*, Washington-New York 1987, s. 96.

374 Süheyl Ünver, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Son Avusturya Seferinde Hastalığı, Ölümü, Cenazesi ve Defni", *Kanuni Armağanı*, Ankara 1970.

375 Nurhan Atasoy,"Khırka-yı Sherif", The Encyclopedia of Islam, V, Leiden 1979, s. 18, 19.

چو نزدیک محراب جامع رساند
داغ

kadar mezarlarının üstüne çadır kuruluyordu. Minyatürde bu durum açıkça görülür. Süleymaniye camiinin bahçesinde kurulan otağın altında dört kişi mezar hazırlarken Mimar Sinan olduğu düşünülen figür de onlara nezaret ederken görülürler.

Kanunî Sultan Süleyman'ın cenazesi en çok minyatürlenen konulardan birisi olduğu gibi ayrıca olayın görgü şahitleri tarafından kaleme alındığından şanslı dönemlerden birisidir.

D- II. Selim'in Hastalığı, Ölümü ve Cenaze Töreni

Tahta geçtiği ilk yıllarda hatta ilk günlerde yeniçerilerle arasında çıkan problemler üzerine işleri babasından kalan tecrübeli devlet adamlarına bırakan Sultan Selim'in 974/1566 tarihindeki cülûsunun üzerinden sekiz sene geçmişti. Şehzade Bayezid ve dört oğlunun ölümlerine dolaylı olarak sebep olan Osmanlı tahtının tek varisi olarak iktidar sahibi olan Sultan II. Selim'in padişahlığı uzun sürmemiştir.

Keyif verici maddelerden, şarapdan, eğlenceden hoşlandığı söylenen II. Selim, 982 yılı Recep ayında bütün bu zararlı alışkanlıklardan vazgeçmeye karar verip, eskiden beri tanıdığı Gedüslü Şeyh Süleyman Efendi'yi davet ederek görüşmüş daha sonra da vasiyetini söylemişti. Gittikçe zayıflayan Padişah kendisinde ciddi bir rahatsızlık farketmiş olmalı ki böyle bir karar almaya gerek görmüştür. Veya hasta olmadığı halde hayatına çeki düzen vermek istemiş de olabilir. Nitekim, bu karara bağlı olarak veya sonucunda hastalık ortaya çıkmıştı. Hatta bu yüzden bir krize yakalandığı zaman hekimler uzun süredir alışkanlığı olduğu için aynı maddeleri ilaç olarak kullanıp onu rahatlatmak istemişlerse de kararından dönmeyip reddetmiştir. Bu sırada Hekimbaşı olan Garsüddinzâde'nin tedavisinden memnun olmayıp eski Hekimbaşı Mustafa Çelebi'yi çağırtmıştı. Padişahı muayene eden Mustafa Çelebi ağlayınca, Sultan Selim durumunun farkında olduğunu ifade ederek, ömrünün az kaldığını kendisinin de hissettiğini söylemişti[376].

Şaban ayında ordu, başlarında Serdar Sinan Paşa ve Kaptan Ali Paşa olduğu halde seferden dönmüş ve İstanbul limanına girmişti. Aynı gün Serdar Sinan Paşa arza girmiş, gerekli bilgileri verip, getirdiği hediyeleri dîvâna takdim etmişti. Ertesi gün Padişah kendisini iyi hissetmiş olmalı ki, kayığa binerek tersane bahçesine gidip Şemsi Paşa'yı davet ederek uzun uzun görüşmüştü.

18 Şaban 982/ 3 Aralık 1574 de[377] Topkapı Sarayı'nda tamir edilip süslemeleri yenilenen hamama girmek isteyen Padişah burada ayağı mermere takılarak düşmüş, bu darbe, ciddi bir şekilde hastalanmasına sebep olmuştu[378]. Bir tarafının tamamen morardığı söylenen bu düşme esnasında bahsedilmemiş olmasına rağmen muhtemelen başını çarpmış olmalıdır[379].

---

376 Selânikî I, s. 98.

377 Peçevî I, s. 504 de verilen bu tarih, hamamın yenilenmesinin bittiği tarih olmalıdır. 1 Ramazanda öldüğü bilinen padişahın geçirdiği kazadan bir kaç gün sonra öldüğü anlaşılmaktadır. Bu durumda kaza en erken ihtimalle Şaban ayının son günlerinde olmuştur.

378 Peçevî I, s. 504; Mehmed b. Mehmed Edirnevî, *Nuhbetü't-tevârih ve'l-ahbâr*, İstanbul 1276, s. 128.

379 Keyif verici maddelere düşkünlüğü, bunları bıraktığı zaman krize girmiş olması alışkanlığının ciddiyetini göstermektedir. Hamamdaki kaza da buna bağlı olabilir. Tıpta bu durumlarda düşme çarpma gibi olaylara çok sık rastlandığı söylenmektedir. II. Selim'in hastalanıp ölmesi konusundaki farklı bilgiler böylece birbirini tamamlamış olmaktadır.

II. Selim'in zaten zayıf düşmüş olan bünyesi bu kazayı kaldıramamıştı. Sonradan hummaya tutulup, midesi bozulduğuna göre (ayrıca ilaçlar kâr etmedi deniliyor) kazadan sonra fazla yaşamamış olması gerekmektedir. Nuhbetü't-tevârih'de; bu düşmeden sonra Padişahın iki ay hasta yattığı, hatta vezirlerin arza girmeleri gerektiği zaman, dîvânhaneye girip bir parça oyalanıp "Padişahla görüştük" diye çıktıklarının bu vesile ile kimseyle görüşemeyecek kadar hasta olduğunun belirtilmiş olmasına rağmen [380] kazadan sonra iki ay yaşamadığı gerek ölüm tarihinden gerekse, oğlu III. Murad'ın cülûs tarihinden açıkça anlaşılmaktadır.

II. Selim gerek hamamda bir kaza geçirmiş gerekse alışkanlıkları yüzünden hastalanmış olsun, burada kesinlikle anlaşılan Padişahın bir süre ciddi bir şekilde hasta yattığı ve Hekimbaşı Garsüddinzâde ile eski Hekimbaşı Mustafa Çelebiler tarafından tedavi edilmeye çalışıldığıdır. Bahsedilen kazaya göre bir iç kanama geçiren Sultan Selim, 1 Ramazan 982/ 15 Aralık 1574 günü sabahın erken saatlerinde elli iki yaşında vefat etmiştir[381].

Ceset, hekimbaşı olan Molla Mehmed bin Garsüddinzâde ve saraydaki bazı ağalar tarafından yıkanıp kefenlendikten sonra[382] Şehzade Murad'ın İstanbul'a gelmesine kadar muhafaza edilmek üzere II. Selim'in tek eşi olarak bilinen ve III. Murad'ın da annesi olan Nurbanu Sultan'ın izniyle darüssâde'ye konmuştu[383]. Techiz ve tekfininde kullanılan malzeme ile ilgili bilgiye ise şimdilik tesadüf edilememiştir. Fakat ilk defa olarak cenazenin buzlukta veya buzlar arasında korunmaya alındığı görülmektedir.

Kanunî ve I. Selim'in hastalıkları ve ölümleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler hatırlanırsa, kaynaklarda II. Selim'in ölümü ile ilgili bilgilerin yetersiz kaldığı görülür. Öleceğini kendisi bile hissetmiş olan Padişahın etrafındakiler de tedavilerin cevap vermemesi sonucunda bunu anlamış olmalıdırlar. II. Selim, Topkapı sarayında ölen ilk padişah olduğu için bu gibi durumlarda sarayın içinde hangi kısımların kullanıldığı ve saray hizmetlilerinden kimlerin ne yapması gerekeceğinin ilk örneği olduğundan çok önemlidir. II. Selim'in araştırmacılar açısından en büyük şansızlığı etrafında kendisini bu güne kadar taşıyacak olan bilgileri yazacak birisinin olmamasıdır. Aynı çağda yaşamış olmasına rağmen Selânikî ve Peçevî, Padişahın yakınında olmadıkları gibi saray halkından da değillerdi. Olayı yetkili bir ağızdan öğrenemedikleri bilgilerin kopukluğundan anlaşılmaktadır.

Aynı gün gönderilen haber üzerine büyük şehzade Murad, artık bir şehzade sancağı olarak kabul edilen Manisa'dan çıkıp, sekiz gün sonra cülûs etmek üzere İstanbul'a geldi. Geceden saraya giren Şehzade Murad aynı gece tahtı için rakip bile olamıyacak kadar küçük olan, beş kardeşini katlettirdi. III. Murad'ın gelmesiyle artık durumu saklamaya gerek kalmamıştı. Nitekim 8 Ramazan sabahı

---

380 *Nuhbetü't-tevârih*, s. 128.

381 Selânikî I, s. 98, Ramazan'ın ilk günü güneş doğarken ; Peçevî I, s. 504, zemherinin ikinci günü öğle vaktinde ; *Nuhbetü't-tevârih*, s. 128, 28 Şaban zemherinin ikinci günü öğle vakti ; *Hasan Beyzâde*, s. 95, 18 Şaban zemherinin ikinci günü yevmü'l-isneyn öğle vakti, ; *Solakzâde Tarihi*, s. 596, 18 Şaban yevmü'l-isneyn ; Hayrullah Efendi XII, s. 52 Ramazan başı; Şerafettin Turan," Selim II", İA, X, s. 439, 28 Şaban.

382 *Nuhbetü't-tevârih*, s. 128.

383 Selânikî I, s. 98.

bütün dîvân üyeleri şemleler sarınıp, karalar giyinerek sabah namazını Ayasofya'da kılıp divânhanede toplandılar[384].

Aynı gün güneş doğduktan sonra üçüncü saatte yapılan cülûs töreninden sonra II. Selim'in cenazesi hazırlanıp müezzinlere haber verildi. Bütün vezirler bâbüssaâde önünde ağaların oturduğu yerde oturmuş bekliyorlardı. İçeriden önce üzerinde matem kıyafeti olarak; mor butrakî kadife nimtene olduğu halde yeni Padişah III. Murad, arkasından da tabut çıkmıştı.

Bâbüssaâde önünde serviler arasında önceden tahtadan bir taht musalla olarak hazırlanmıştı[385]. Padişahın tabutu kıbleye gelecek şekilde bunun üzerine yerleştirildi. Şeyhülislam Hâmid Efendi, cenaze namazını kıldırmak için başa geçmiş sağ tarafına III. Murad onun yanına Veziriazam Sokollu Mehmed Paşa durmuştu. Diğer bütün vezir ve devlet erkânı Şeyhülislamın sol tarafına geçmişlerdi. Cenaze namazı kılındıktan sonra yeni Padişah buradan ayrılıp Harem-i şerife gitmiş, cenazeyi vezirler kaldırarak saraydan çıkarıp, Ayasofya Camii'nde önceden belirlenen yere götürmüşlerdi. Kabir hazır olmadığından cenaze, buraya kurulan bir otağın içine konulmuştu[386].

Yeniden saraya dönen vezirler bâb-ı hümâyûndan içeri girip, katledilen beş şehzadenin cenaze namazlarını aynı yerde kılarak tabutları alıp, babalarının yanına defnetmek üzere saraydan çıkarmışlardı[387]. Böyle sahnelere alışık olmayan İstanbul halkı tabutları görünce ağlayıp feryad ederek çok üzülmüşlerdir. Fatih'in tahta geçtiği zaman kardeşi küçük Ahmed'i katlettirmesi dışında, hiçbir günahları olmadığı halde saray içinde ilk defa böyle bir olay yaşanıyordu. Gerçi daha önce Yavuz'un kardeşlerini ve onların çocuklarını; Kanunî'nin kendi çocuklarını öldürttükleri görülmüştü. Ancak bu şehzadeler yetişkin olup isyan etmekle suçlanmışlardı. Babalarının ölümünden sonra bazılarının küçük çocukları da öldürülmüşse de eyaletlerde olan olaylar daha gizli tutulmuş bu kadar açıkça halkın gözü önünde yapılmamıştı.

Böylece en büyükleri sekiz yaşında olan beş şehzade İstanbul halkının feryatları arasında Ayasofya Camiîne götürülerek ikisi bir tarafa üçü bir tarafa olarak II. Selim'in yanına konulmuş ve üzerlerine çadır kurulmuştu. Bir gün sonra ise mezarlar hazırlanmış ve beş şehzadenin hepsi II. Selim'in ayak ucuna gelecek şekilde defnedilmişlerdir[388]. Kısa bir süre sonra Ayasofya önüne giden Stephan Gerlach, kabirlerin bir çadır altında olup üstlerinde kıymetli şallar olduğunu etraflarında vazolar dolusu çiçeklerle mumlar ve rahleler olduğunu söylemektedir[389].

Gerlach'ın anlattığı bu sahne bir resme konu olarak II. Selim'in ölümü ile ilgili ulaşılan tek gör-

---

384 a. g. e.,I, s. 100.

385 III. Murad'ın ölümünde cenazenin içeriden iç ağalar, kapı ağaları hazinedar başı, kilarbaşı ve saray ağası tarafından çıkarılıp helvahâne önüne konulduğu söylenmektedir., Selânikî II, s. 435.

386 *a. g. e.*, I, 101.

387 Daha sonra III. Murad'ın on dokuz şehzadesi de oğlu III. Mehmed tarafından öldürüldüğü zaman servi ağacından hazırlanan tabutlara konulmuş ve içeriden her tabutu dörder baltacı ve kapıcı taşıyarak çıkarmıştı. a.g.e., II, s. 436.

388 *a. g. e.*, I, 102.

389 Stephan Gerlach Ruznâmesi'nde İstanbul, s. 90.

Resim 46

II. Selim ve beş şehzadesinin sandukaları , Istanbul in the 16th Century, s. 43.

sel kaynak olmuştur[390]. Ayasofya'nın bahçesinde, türbe vazifesini gören büyükçe bir çadırın altında görülen II. Selim'in sandukasının üzerinde III. Murad ve Şehzade Mustafa'nın oğlunun tabutları[391] üzerinde olduğu gibi Kâbe örtüsü üzerine bir kaftan yerleştirilmiştir. Ayak ucuna yerleştirilen beş şehzadenin sandukaları üzerindeki örtü açıkça anlaşılamamakla beraber Gerlach'ın söz ettiği kıymetli şallar olabilir. Sandukanın etrafında ise mumlar yerlerde halılar bulunmaktadır (Bkz. resim 46). Yavaş yavaş bazı âdetlerin değiştiği II. Selim'in ölümünde açık bir şekilde görülmektedir. Bunların saray ge-

---

390 Cambridge, Tirinity College Library Ms. 0.17.2, fol. 21 den ; *Türkische Kunst und Kultur aus osmanischer Zeit*, s. 226; Ayrıca , Metin And, Istanbul in the 16th Century s. 43 den

391 Bkz. resim 46, resim 6.

leneğinin oturuşmasından kaynaklandığı da söylenebilir. Mesela, daha önce görüldüğü gibi padişahlar cülûslarından sonra bir önceki padişahın kılınan cenaze namazının arkasından defnedileceği yere kadar cenaze alayı ile birlikte gidiyorlardı. III. Murad ise sarayın çok yakınında olmasına rağmen Ayasofya Camii'ne defnedilen babasının cenaze alayına katılmamıştır. Bunda katlettirdiği şehzadelerin de payı olmalıdır.

Şehnâme-i Selim Han'da Ayasofya tasvirinin kayıp olan karşı sayfası olarak II. Selim'in cenaze alayı olduğu düşünülen[392] ve bugün Boston Fine Art Müzesi'nde bulunan bir minyatür II. avluda bir padişah tabutunu taşınırken göstermektedir[393]. Ancak gerek minyatürün içinde bulunduğu eser, gerekse üst tarafındaki yazı tabutun III. Murad'a ait olduğunu ifade etmektedir. II. Selim, Topkapı Sarayı'nda ölen ilk Padişah olduğundan cenazesinin tasvir edildiği minyatürün de konu içinde ayrı bir önemi vardır. Fakat söz konusu edilen bu minyatür III. Murad'ın cenazesine ait bile olsa bu çalışmaya ışık tutabilecek özelliktedir. Arkada adalet kulesi ve kubbealtının göründüğü sahnede kalabalık bir grup tarafından taşınan tabutun üzerinde Kâbe örtüsü onun üzerinde bir kaftan ve iki kemer bulunmaktadır. Bir Türk geleneğini belirten tabut üzerine kaftan ve kemer konulduğu daha önce de Şehzade Mustafa'nın oğlunun cenaze tasvirinde görülmüştür[394]. Tabutun baş tarafına yerleştirilmiş olan kavuk daha önceki minyatürlerde de görüldüğü gibi üç sorguçludur. Bu minyatürde dikkati çeken gerek ellerini başlarına doğru kaldırmış ağlamakta olan figürler gerekse cenaze alayına katılanların kaftanlarındaki koyu renklere karşılık, başlarında matem alameti olarak hiçbir işaretin olmamasıdır. II. Bayezid'den itibaren cenaze tasvirlerine bakılacak olursa II. Bayezid'in cenazesinde ve I. Selim'in hastalığında mateme katılan herkesin kullandığı şemlenin yavaş yavaş daha az kullanılıp sarıktaki siyah bir şeritin belki de bunun için tercih edildiği daha sonra da hiç kullanılmadığı görülmektedir. Yazılı kaynaklar bu görüşü desteklemese de minyatürler belki de tesadüfi olarak şimdilik böyle bir sonuç vermektedir.

---

392 Filiz Çağman, "Şehnâme-i Selim Han ve Minyatürleri", *STY*, V, (1972-1973) s. 426.

393 Coomaraswamy, Ananda K., *Ars Asiatica XIII Les Miniatures de la Collection Goloubew au Museum of Fine Arts de Boston*, Paris 1929, s. 63, 64, Planches LX.

394 Bkz. resim 6.

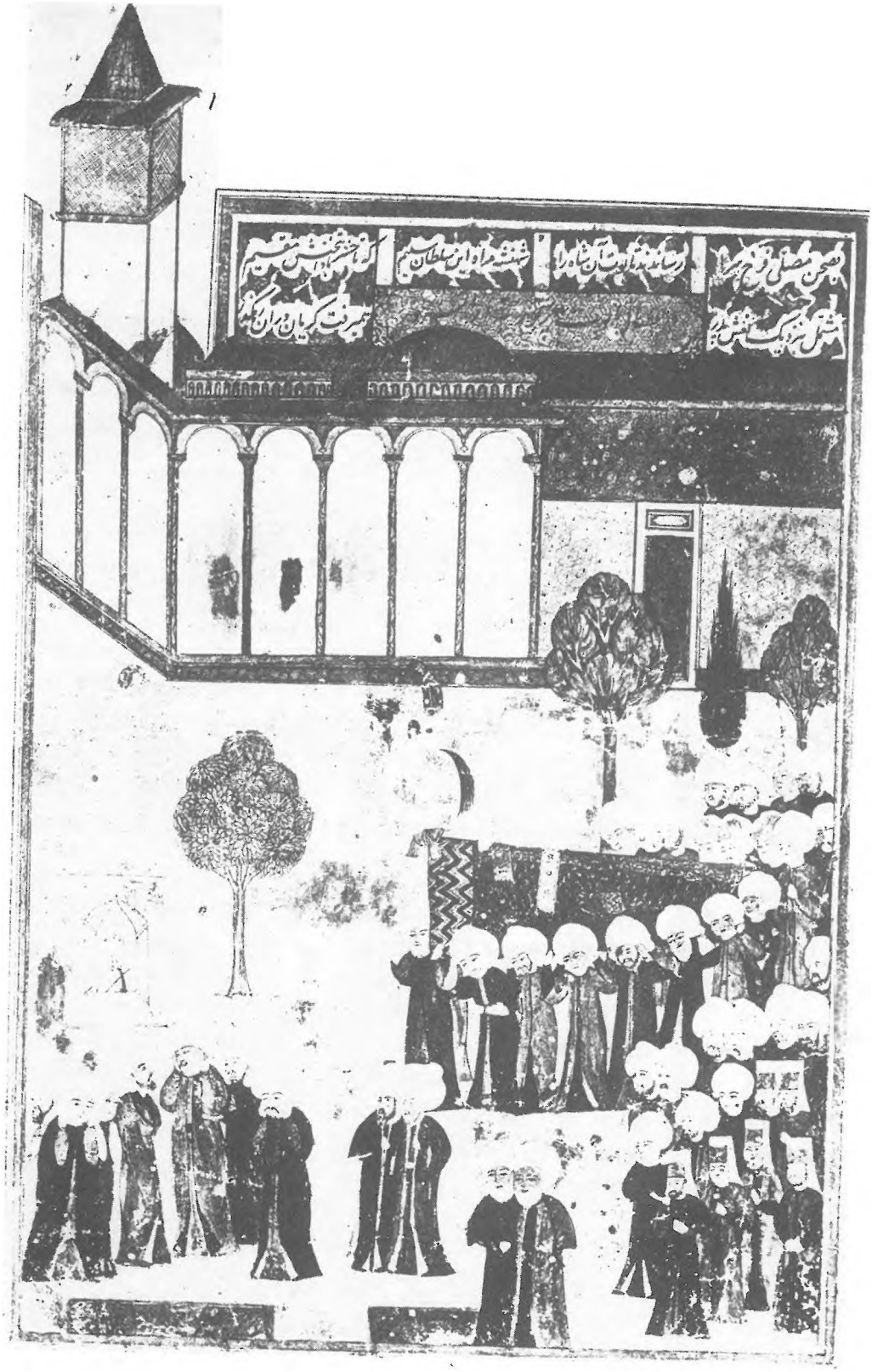

Resim 48

III. Murad'ın cenazesi, Boston Museum of Fine Arts, 14. 693.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

A-XVI. Yüzyıl Cülûs Törenlerine Genel bir Bakış

1- Cülûs Törenlerinde Bulunması Gereken Kişiler

Resmî bir cülûs töreninin en önemli kısımlarından biri cülûs törenine katılanlardır. Kurallara uygun bir cülûs töreninde sadrazam, vezirler, şeyhülislam, beylerbeyileri, kazaskerler, defterdarlar, nişancı, yeniçeri ağası, kısaca devlet erkânı denilen bütün üst düzey devlet görevlileri ve ilim adamları, medrese hocaları ayrıca yeniçeri bölüklerinin kıdemli ve itibarlı olanları bulunurlardı. Sefer veya özel durumlar sebebiyle bunlardan bazılarının olmadığı durumlarda padişahdan sonraki en yetkili kişi olarak sadrazamın varlığı törenin gerçekleşmesi için yeterli olabiliyordu.

Törene katılanların içinde önce devlet erkânına bakılacak olursa bunun en güzel ifadesini minyatürlerde bulmak mümkündür. Devlet erkânı, cülûs törenlerinin konu edildiği bütün minyatürlerde padişahın yan tarafında tasvir edilmiş olarak görülürler. Osman Bey'den başlayarak Yavuz Sultan Selim'e kadar bütün padişahların cülûs törenlerinin tasvir edildiği Hünernâme I'de nakkaş tarafından şahit olunmamış fakat yazılı ve sözlü kaynaklara dayanılarak yapılan minyatürlerin hepsinde vezirler, beyler ve devletin ileri gelenleri padişahın bazen sağ, bazen sol tarafında olarak mutlaka tasvir edilmişlerdir[395].

I. Selim'in cülûs törenine ait minyatürde[396] Padişahın sol tarafında beş kişi olarak tasvir edilen gruptan üç kişi muhtemelen I. Selim'in hükümdar olmasına destek veren bazı vezirler ve onların sağında ki iki figür de Rumeli ve Anadolu kazaskerleri olup devlet erkânı olarak gösterilmişlerdir. Kanunî Sultan Süleyman'ın cülûsunda[397] ise Padişahın sağ tarafında, bütün vezirler törene katılamadığı için tek bir kişi olarak gösterilen Veziriazam Pîrî Mehmed Paşa ve sağındaki üç kişi devlet erkânı olarak, onların önündeki üç kişi ise yine bu grup içinde düşünülen Şeyhülislam ve ilim adamları olarak cülûs töreni sahnesi içinde yerlerini almışlardır[398]. Bu törenlerin bizzat şahit olunmadan tasvir edildiği düşünülse bile, konunun bu şekilde ifade edilmesi cülûs törenin olması gereken biçimine işaret eden kuvvetli delillerdir. II. Selim'in cülûs töreninin tasvir edildiği her iki minyatürde de[399] devlet er-

395 Bkz. resim 9,10, 11, 12, 13, 14, 15, 17.

396 Resim 18.

397 Resim 20.

398 Şeyhülislam olarak düşünülen birinci figürün yanındaki iki kişi Rumeli ve Anadolu kazaskerleri de olablirler.

399 Resim 24, 25.

kânı en başta uzun boyu ile özellikle belirtilen Sokollu Mehmed Paşa olduğu halde Padişahın sağ tarafında görülürler. III. Murad'ın cülûs töreninin konu edildiği minyatür[400] ise farklı olmayıp aynı düzen içinde devlet erkânını Padişahın sağında olarak gösterir.

Yazılı kaynaklar minyatürlerdeki bu tasvirleri doğrulayarak, devlet erkânının cülûs törenleri içindeki önemini belirtecek bilgiler verirler. Kanunî Sultan Süleyman'ın cülûsunda bütün devlet erkânı ve ordu, Çorlu civarında ölen Sultan I. Selim'in yanında bulunuyordu. Şehzade Süleyman'ın cülûs için İstanbul'a girmek üzere olduğu duyulunca Sadrazam Pîrî Mehmed Paşa Çorlu'dan akşam üstü yola çıkmış cülûsdan önce İstanbul'a yetişebilmek için hiç durmadan yol alarak Topkapı Sarayı'na ulaşmıştı[401]. Ertesi sabah yapılan cülûs töreninde bulunan Pîrî Paşa'nın varlığı bütün devlet erkânını temsil etmiş ve cülûsun kurallara uygun olarak yapılmasını sağlamıştı.

II. Selim'in sonradan "Cülûs olmamıştır" söylentilerine neden olan İstanbul'daki İlk cülûsunun, Belgrad'da ve dönüşte, birtakım tatsızlıklara neden olması yeniçerilerin ihmal edilmesi yanında, törene katılanların eksikliğinden kaynaklanmıştır. II. Selim'in cülûsunda ordu ve devlet erkânının tamamı ölen padişahla birlikte Sigetvarda bulunuyordu. Ne devlet erkânını ne de orduyu temsil edecek kimselerin İstanbul'a bu kadar kısa bir süre içinde yetişmesi mümkün değildi. İstanbul'da yapılan cülûs törenine en yüksek makam sahibi olarak Şeyhülislam katılmıştı. Burada çok dikkati çeken bir nokta üstelik Kemal Paşazâde ve Ebussuud Efendi gibi güçlü kişilerin şeyhülislamlık yaptığı dönemde şeyhülislamların varlığının geleneksel resmî törenlerde yeterli olmadığıdır. Kanunî Sultan Süleyman'ın cülûsunda Pîrî Mehmed Paşa'nın olması törenin tam olarak yapılmış olmasına yeterken II. Selim'in cülûsunda Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin varlığı aynı şekilde kabul edilmemiştir. Bu dikkat çekici nokta eski Türk Devletlerinde vezirlere verilen önemi hatırlatıp, eski Türk âdetlerinin devamına işaret etmektedir. Bu durum ayrıca XVI. yüzyıla mahsus olup biraz da kendini saydırmış güçlü sadrazamların varlığından kaynaklanmıştır ki, kuruluştan itibaren zaman zaman böyle dönemler olduğu bilinmektedir.

XVI. yüzyıl kaynaklarında cülûs törenleri anlatılırken belki de varlıkları çok tabii karşılandığı için kendilerinden söz edilmeyen, fakat bütün cülûs minyatürlerinde daimi şahitler olarak tasvir edilen hasodalılar denilen saray mensuplarıdır. Tahtın sağında veya solunda, biraz arkasında göz alıcı kıyafetleriyle iki veya üç kişi olarak tasvir edilen hasodalılar bütün padişah tasvirlerinde özellikle alaylarda, törenlerde padişahın hemen arkasında görünürler. Sırma bandlı kırmızı kadifeden yatırtma başlıkları rengarenk elbiseleri ile elinde matara taşıyan çukadar[402], kılıç taşıyan ise silahdar olarak I. Selim'in cülûsu minyatüründe padişahın sağında, II. Selim'in cülûsu minyatüründe ise solunda tasvir edilmişlerdir. Kanunî'nin cülûsu minyatüründe sol arka tarafda dört kişi olarak görülenler ise saray ağaları olmalıdır. Bunların başlıkları mücevvezeye benzemektedir. III. Murad'ın cülûs töreninde tahtın sol arkasında duran silahdar, çukadar ve rikâbdar III. Murad'la birlikte Manisa'dan geldikleri bilinen hasoda mensupları olup bunların önünde yine enderuna mensup oldukları anlaşılan bir grup töreni seyretmektedirler. III. Murad'ın cülûsundaki hasodalıların daha sonraki ünvanları ile Tiryaki Ha-

400 Resim 28.

401 *Tabakat*, 24b.

402 Çukadarın matara taşıması ile ilgili olarak bkz. Filiz Çağman, "Altın Hazine Matarası" *TSM Yıllık-2*,(1987), s. 93.

san Paşa'nın rikâbdar, İbrahim Paşa'nın silahdar, Cerrah Mehmed Paşa'nın çukadar oldukları biliniyor[403].

Osmanlı tarihinde ordu mensupları ve bunların en önemli birliği olarak yeniçerilerin cülûslarda önemli rolleri olduğu görülmüştü. Yeniçeri ağası ve ocağın ileri gelenlerinin cülûs törenlerine de katıldıkları biliniyor. Cülûs tasvirlerinin hemen hepsinde yeniçerilerin ileri gelenlerini görmek mümkündür. Yavuz Sultan Selim'in cülûsunda büyük rolleri olan bütün yeniçeriler, aynı Padişahın Yenibahçe'de otağ-ı hümâyûnda yapılan cülûs törenine katılmışlardır. Kanunî'nin cülûsunda ordunun bir kısmı Yavuz Sultan Selim ile birlikte yola çıkmış olmasına rağmen bir kısmının İstanbul'da kaldığı ve Şehzade şehre girdiği zaman onu karşılayanlar içinde yeniçerilerin de olduğu biliniyor. Nitekim bütün devlet erkânının katılamadığı cülûs törenine ordu mensuplarının katıldıkları Kanunî'nin cülûsu ile ilgili kısımda belirtilmişti.

II. Selim'in Belgrad'da beklenen cülûs törenini yaptırmayıp otağ-ı hümâyûna girip oturması çok yadırganmış hatta cülûs töreninde Padişahın yeniçerilere, onların önemini ifade eden bahşiş sözünü söylemesi o kadar önemsenmiş ki Feridun Bey "Olan oldu hiç olmazsa taht meydana kurulsun da yeniçeriler dileyeceklerini dileyip cevabını alsınlar" diyerek bunun terkedilmemesi gereken eski bir âdet olduğunu söylemiştir[404]. Aslında burada önemli olan verilen bahşişten çok padişahın askere karşı olan tavrıdır. Hükümdarlığın en resmî düzeyde onaylandığı cülûs töreninde ordu aynı zamanda baş komutanları olan yeni padişahın kendilerine karşı olan tutumunu görmek istiyordu. "Kul kılıcı altından geçmeden padişah olunmaz" sözü hükümranlığın en önemli şartı olarak ordunun devlet içindeki önemine dikkat çeker. Nitekim II. Selim'in devlet erkânına önem vermemesi yanında yeniçerileri de hiç dikkate almayıp, yapılması istenen cülûs törenini ciddiye almaması "II. Selim'in cülûsu" kısmında ayrıntılı olarak anlatıldığı gibi İstanbul'a girişte birtakım olaylara sebep olmuştu. Bütün bu olaylar kurallara uygun olarak yapılmayan İstanbul'daki cülûs töreninin resmî tören olarak kabul edilmediğini göstermeye yetmektedir.

Ayrıca II. Selim'in cülûsuna ait her iki minyatürün de cülûs törenini Belgrad'da otağ-ı hümâyûnda yapılmış olarak tasvir etmeleri dikkati çeker. Nüzhetü'l-esrar'daki ilk minyatürün Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa'nın sır katibi olan Feridun Bey'in eserine ait olması taraflı bir ifade olarak düşünülse bile, daha sonra Seyyid Lokman'ın II. Selim'in isteği üzerine hazırladığı Şehnâme-i Selim Han isimli eserdeki minyatürde de cülûsun aynı şekilde Belgrad'da tasvir edilmiş olması konuya açıklık getirmesi bakımından önemlidir.

Minyatürlerde biat eden kişi birkaç istisna dışında hep aynı süpürge sorguçlu uzun dört yenli kaftanıyla[405] bir askerdir. XVI. yüzyıla ait olarak söz edilen bütün minyatürlerde ve tören alaylarında

---

403 Peçevî I, s. 27.

404 Selânikî I, s. 49.

405 Arza girdikten ve dîvân-ı hümâyûndan sonra devlet erkânına, elçi kabüllerinde elçilere, veya mansıb tevcihinde, cülûs tebriklerinde ve çeşitli vesilelerle ikram olarak sarayda hilat giydirildiği bilinmektedir. Cülûs merasimlerinde merasim esnasında hilat giydirildiğine dair bir kayıt yoktur. Fakat bilhassa ayrıntıların önemsenmediği XVI. y.y. da sarayda solaklara hilat tevcih edilmiş olabileceği gibi merasim münasebetiyle kendileri de kaftan giymiş olabilirler.

بیگ لردخلیل ابن
وایس خا

görülen solakların Osmanlı devletinin son yıllarına kadar saray dışındaki bütün padişah alaylarında yaklaşık olarak on iki kişi ile kırk kişi arasında kalabalık bir grup halinde padişahın önünde ve yan tarafında yer aldıkları bilinmektedir. Yeniçeri ortalarına mensup olan solaklar ocağın iyi silah kullanan nitelikli, yakışıklı ve gösterişlilerinden seçilmiş olup sapürge sorguçlu görkemli başlıkları, etekleri bellerine sokulmuş kaftanlarının altında dizlerinin altına kadar inen şeffaf beyaz iç etekleriyle hemen göze çarparlar. Yeniçeri ocağına mensup olan yayabaşıların başlıkları da solaklar gibi olup bunların eskileri de bazen solak olurlardı. Solaklar saray içinde yapılan bazı merasimlerde kaftan giyerlerdi işte bu şekilde giyindikleri zaman onları yayabaşılardan ayırdetmek oldukça güçdür. Solakların ve yayabaşıların cülûs töreni esnasındaki konumlarını tam olarak tesbit etmek şimdilik mümkün olmadı. Mesela, III. Murad'ın cülûsunda kimlerin hangi sırayla biat ettiklerinden söz edilirken devlet erkânından sonra biat eden askerler arasında solakların adı geçer ancak özellikle onların biat etmelerinin önemi belirtilmez. Onyedinci yüzyılın sonunda yazılan II. Mustafa'nın cülûsunu anlatan Teşrifat defteri[406] cülûs töreni ile ilgili bütün ayrıntıyı verdiği halde, biat edenlerin içinde solaklardan bahseder fakat özel bir yeri olduğunu belirtmez. Minyatürlerde biat ederken görülen figür muhtemelen bir solaktır veya en zayıf ihtimalle yine kaftan giymiş bir yayabaşıdır ki bunların başlıklarının solaklara çok benzediği zikredilmişti[407]. Her iki durumda da nakkaş bu tasvirleri gördüklerinin yanısıra saraydan bazen doğrudan padişahdan aldığı tavsiyelerle tasvir etmektedir. Merasimin olduğu gün başta devlet erkânı ve ulema olduğu halde birçok kişinin biat ettiği hatırlanmaktadır. Fakat minyatürlerde bilhassa bir askerin biat etmesi gösterilmiştir. Bu, iktidarın orduyla birlikte meşrulaşması kadar, devrin değer yargılarına en uygun biçimde hükümranlığın güç, kuvvet en önemlisi de zafer demek olan orduyla birlikte idrak edilmesinin resmidir.

Yavuz Sultan Selim'in cülûsunun anlatıldığı minyatürde[408] cülûsun gerçekleşmesinde büyük rolleri olan yeniçeriler ön tarafda iki grup halinde görülürler. Biat eden bir solağın dışında önde yaşlı bir solağın karşısında tasvir edilen figürün yeniçeri ağası olma ihtimali yüksektir. Kanunî'nin cülûsu minyatüründe bâbüssaâde önündeki tahtda otururken tasvir edilen Padişahın olduğu sayfanın ön kısmında saray mensupları, kapı ağaları arasında dört üsküflü solak veya yeniçeri görülür. Sadece bu minyatürde biat eden kişi kimliği tesbit edilemeyen birisidir. Asıl asker ve halk ise çok çeşitli başlıkları ve rengarenk elbiseleri ile karşı sayfada gösterilen I. avludadır. II. Selim ve III. Murad'ın cü-

Resim 31
Tören kıyafeti ile bir peyk, Levni, Albüm.

406 Mehmed bin Ahmed, *Defter-i Teşrifat*, Üniv. Ktb., TY 9810.

407 İ. H. Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları I*, s. 265, 266.

408 *Hünernâme* I, vr. 201 a.

lûs tasvirlerinde padişahın sağ tarafında devlet erkânından sonra ve orta kısımda yatırtma keçe başlıklarıyla yeniçeriler görülürler. Kaynaklar ise cülûs kısmında söz edildiği gibi özellikle Yavuz Sultan Selim'in ve II. Selim'in cülûsunda yeniçerilerin rollerinden söz ederler.

Gerek cülûs törenini konu alan minyatürlerde gerekse cülûsdan söz eden yazılı kaynaklara göre devlet erkânından olan vezirler ve bütün yüksek dereceli memurlar, yeniçeri ocaklarının ileri gelenleri, rikâb ağaları, saray mensupları cülûs törenine katılıyorlardı. Çalışma konusu içine giren cülûslardan sadece III. Murad'ın cülûsu herkes bulunduğu halde kurallara uygun olarak Topkapı Sarayı'nda yapıldığından törene katılanlar bilinmektedir[409].

2-Cülûs Törenlerinin Yapıldığı Yer

Hükümdarlar tahta çıkmaları gerektiği zaman saltanatı kimden devr alacaklarsa oraya gidiyorlardı. Yani cülûs ya ölen padişahın olduğu yerde veya mutlaka başkentte yapılıyordu. En son sancaktan gelen şehzade olarak III. Mehmed'in cülûsuna kadar bu böyle devam etmiştir. Tahtın boşaldığından haberdar oldukları zaman tahta çıkacak olan şehzadeler bulundukları vilayette cülûs töreni yapmayıp en hızlı şekilde saltanat merkezine veya tahtın boşaldığı yere gidiyorlardı. Bu usûl sayesinde o devirde oldukça zor olan birlik uzun süre korunmuştu. Şayet her şehzade bulunduğu vilayette cülûs töreni yapsaydı çıkacak karışıklık ve isyanların önlenemeyeceği kaçınılmazdı. Mesela, Fatih Sultan Mehmed öldüğü zaman her ikisinin de devlet erkânından taraftarları olduğu bilinen Bayezid ve Cem bulundukları vilayette tahta çıktıklarını ilan etseydiler ülkenin ikiye bölünmesine neden olabilirlerdi. Daha sonra Bursa'ya giren Şehzade Cem burada adına hutbe okutmak istemişse de cülûs merasimi yapılmadığından yani devlet erkanı ve asker tarafından resmen onaylanmadığından bir sonuç vermemiştir[410]. İstanbul'da cülûsu yapılan II. Bayezid hükümdar olmuştur. Daha sonra II. Bayezid'in oğlu Şehzade Ahmed, Konya'da cülûsunu ilan etmek istemişse de ciddiye alınmamıştır. Nitekim bunun başka bir örneği Fetret devri de denilen Yıldırım Bayezid'le Çelebi Mehmed arasındaki süre içinde görülür. Ankara savaşı yenilgisinden sonra Yıldırım'ın esir olması sonucunda her şehzade farklı yerlerde tahta çıktığını ilan etmiş ve yıllarca süren çatışmalara neden olmuştu.

Bu usûl kuruluştan itibaren hep böyle olmuş şayet ölen padişah bütün ordu ve devlet erkânı ile birlikte seferde değilse cülûs törenleri saltanat merkezinde yapılmıştır. Kanun ve geleneklere öncelik taşıyan bu hal devlet hatta imporatorluk özelliklerinin ne kadar oturduğunu göstermektedir. Bütün ordu ve devlet erkânı ile beraber padişahın seferde olması ise bilindiği gibi Osmanlılarda nerdeyse bütün taht merkezinin taşınması şeklinde oluyordu. Bunun için Yıldırım Bayezid, babası I. Murad öldüğü zaman hemen bütün ordu ve devlet erkânın da olduğu ordugâhda tahta çıkmıştı. Bu olayın ikinci tekrarı Kanunî'nin ölümünde yaşanmış ve II. Selim'in ordunun bulunduğu yerde cülûs töreni yapması istenmişti. Fakat çoğunlukla şehzadeler taht kentine giderek bütün idarecilerin onayladığı şekilde cülûs töreni yaparak tahta çıkmışlardır. Esasında cülûsun bu şekilde olmasının en önemli noktası da devlet erkânı ve ordunun onayının alınmasıdır ve mevcut sistemin biçimine işaret eder. Osmanlı padişahlarının devletin yönetiminde kayıtsız şartsız tek söz sahibi olmadığının da en önemli göstergelerinden birisidir.

---

409 Bkz. III. Murad'ın cülûsu kısmı.

410 *Tarih-i Sultan Bayezid,* TSK R. 1272, vr. 2b.

Başkentte yapılan cülûs törenleri sadece padişahın evi olmayıp aynı zamanda bütün idari işlerin görüldüğü sarayda yapılıyordu. Bursa ve Edirne saraylarında yapılan cülûs törenlerinden sonra İstanbul'un alınmasından sonra en fazla cülûs töreni Topkapı Sarayı'nda yapılmıştır. İstanbul'daki eski saray ise çok kısa bir süre idarî merkez olarak kullanıldığı için burada cülûs töreni yapılmamıştır. Topkapı Sarayı'ndaki ilk cülûs töreni II. Bayezid'in tahta çıktığı 22 Rebiülevvel 886/1481 tarihinde yapılmıştır. (Bkz. resim 17).

XVI. yüzyılda I. Selim'in cülûsu İstanbul'da saray dışında otağda, II. Selim'in İstanbul'da ve Belgrad'da olmuştur. I. Selim'in cülûsu özel bir durum olup bilinen kurallar için ölçü değildir. II. Selim'in cülûsu ise İstanbul'daki meşru sayılmamış Belgrad'dakini kendisi yapmamış olarak belki de cülûs töreni yapılmamış tek padişah olarak özel durum arzeder. Kanunî Sultan Süleyman ve III. Murad ise Topkapı sarayında cülûs etmişlerdir. Topkapı Sarayı'nda cülûs ve bayram gibi herkesin katıldığı törenlerde taht içeriden çıkarılıp bâbüssaâde önüne kuruluyor tören bâbüsselâm ve bâbüssaâde arsındaki Alay meydanı denilen II. avluda yapılıyordu. Bu esnada bâb-ı hümâyûn ile bâbüsselâm arasındaki I. avluda ise biat törenine katılmayan askerler toplanıyorlardı. Süleymannâme'nin cülûs minyatüründe; Kanunî'nin cülûsu için toplanmış olan asker ve halk çok çeşitli başlıkları ve rengarenk kıyafetleriyle I. avluda görülürler. Törenlerin yapıldığı II. avlu ve buraya sığmayan veya giremeyen (bunu ayırtetmek mümkün olmadı) kalabalığın toplandığı II. avlunun her türlü törene uygun az ağaçlı, boş hali devrin minyatürlerinde görülür[411] (Bkz. resim 16).

Daha önceden halılar serilerek yeri hazırlanan tahtın bâbüssaâde önünde sutunlar arasına kurulduğu bütün cülûs minyatürlerinde görülür. Yavuz'un cülûsunda otağ önüne kurulan taht için, Belgrad'da II Selim'in cülûsu söz konusu olduğu zaman, yine "otağ-ı hümâyûn önüne tuğlar arasına kurulsun"[412] denilmiştir. Tuğlar arasına kurulması ise görkem ve resmiyet ifadesinin dışında saraydaki törenlere bir benzetme yapılmak istenmesidir.

Törenlerde dışarıya çıkarılan mücevherli, işlemeli tahtların altlarına kıymetli halılarla üstlerine kumaşlar serilip makad adı verilen minderler ve yan makad denilen yasdıklar konulmakta olup, minyatürlerde de görülmektedir. Bunlardan sadece II. Selim'in Belgrad'daki cülûsu için hazırlanan tahtın yeni yapılmış kıymetli bir taht olduğu ve İstanbul'dan ölümünden önce Kanunî için getirildiği bilinmektedir[413].

3- Biat Töreni

Cülûs törenlerinin en önemli tarafı hükümdarlığın idare edilenler tarafından tek tek onaylanması demek olan biat etmektir. El öpmek, etek öpmek, tahta yüz sürmek şeklinde ifade edilen biatın ilk örneklerinden biri olarak Hz. Muhammed'in peygamberliği ve devlet başkanlığında insanların ellerini peygamberin eli üzerine koymaları olup, biatın farklı bir çeşididir. Osmanlıların ilk dönemlerine ait

411 *Hünernâme* I, I. avlu s. 15b, II. avlu 18b, 19a, resim 16; Ârifi, *Süleymannâme*, II. avlu 37b, 38a.

412 Selânikî I, s. 48.

413 gös. yer.

شادند و شد سوی دیوان عدل
صف آراستند از پی باج و نحت
بتوفیق تا کی که سر در نهد
شود پای بوس و نزدیک تخت
چو بگشود ملا طریق صواب
موالی شدش پیر و کامیاب

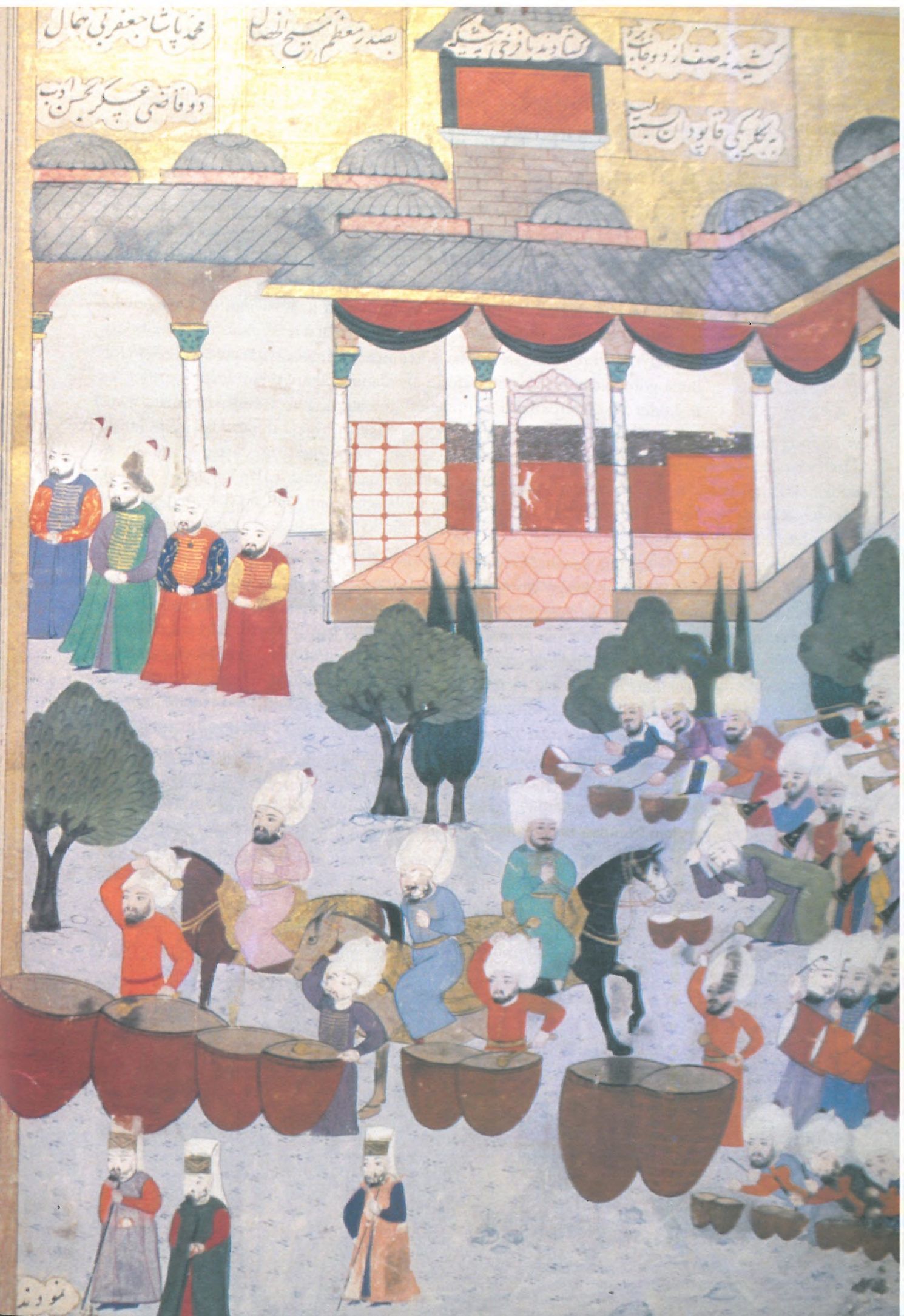
محمد پاشا جعفر بی همال
بصدر معظم مسیح الخصال
کشاده نه صف از دو جانب بر او
دو قاضی عسکر مجلس ادب

Resim 30

III. Murad'ın Özdemiroğlunun Bayram Tebriğini kabûlü, Şehinşahnâme II, 159b, 160a.

kayıtlar bu şeklin el öpmek biçiminde olduğunu göstermektedir. Ertuğrul Gazi bağlı olduğu Selçuklu Sultanı Alaüddin'i ziyaret ettiği zaman Sultanın elini öptüğü ve karşılığında hilat giydirildiği söylenmektedir[414]. Nitekim erken dönem tarihçileri buna benzer olayları anlattıkları zaman el öpüldüğünü yazmaktadırlar.

XVI. yüzyıla ait eserlerde çokça rastlanan etek öpmek, tahta yüz sürmek ifadeleri genel tabirlerdir. Tarihlerde yazılan cülûs törenlerinde sadrazam ve şeyhülislam dahil olmak üzere bütün devlet erkânı için bu tabir kullanılıyor olmasına rağmen Kanunnâmelerde üst düzey devlet erkânının el öpmesinin kanun olduğu yazılıp, hatta bir kısmına padişahın ayağa kalkmasının da bir tören kuralı olduğu belirtilir. Fatih'in Teşkilat Kanunnamesi'nde[415] cülûs törenine benzeyen bayram törenleri için konulan kanunlar konuyu aydınlatacak açıklıktadır. Buna göre; bayramlarda tahtın dîvân meydanına çıkarılıp kurulması, vezirler, kazaskerler ve defterdarların el öpmeleri gerektiği hatta padişahın bunlara ayağa kalkacağı daha sonra da padişahın yanı başında ayakta duracakları belirtilmiştir. Ayrıca çavuşların, alay beylerinin ulûfeli müteferrikaların, çaşnigirlerin yüz elli bin akçelik zaim müteferrikasının, altmış akçeden yukarı alan kadıların, yirmi akçe alan müderrislerin, mevki sahibi muhasebecinin, yeniçeri katibinin, sipahiler katibinin ve ruznâmecinin el öpmelerinin kanun olduğu da yazılmıştır.

Kanunî Sultan Süleyman'ın veziri Lütfi Paşa ise zafer kazanıldığı zaman bayramlarda olduğu gibi vezirlerin, kazaskerlerin, defterdarların, sancak beylerinin el öpüp karşılığında kaftan giydiklerini söylemektedir[416]. Bayram törenleri biçim itibariyle cülûs törenlerine benzedikleri için bu konuda örnek alınabilir. Bayram günlerinde de taht bâbüssaâde önüne kuruluyor, bütün devlet erkânı ve ordunun ileri gelenleri katılıyor, kutlamak ve bağlılıklarını belirtmek için el veya etek öpüyorlardı ki buna tecdid-i biat denilmektedir. II. Mustafa'nın cülûs törenini anlatan Teşrifat Defterinde vezirler alimler ve yeniçeri ocaklarının toplanıp bayram tertibi üzere durduklarını söylediği[417] gibi Özdemiroğlu Osman Paşa'nın padişaha bayram ziyaretinin tasvir edildiği minyatürde de sahne cülûs törenine benzemektedir[418] (Bkz. resim 30)[419]. Bu örneklere göre bayram törenleri için konulan bu kuralların cülûs törenleri içinde geçerli olması gerekir.

---

414 Neşrî I, s. 63.

415 Leysîzâde Mehmed Efendi, *Kanunnâme-i Âl-i Osman*, yay, Ahmet Akgündüz, Osmanlı Kanunnâmeleri, I, İstanbul 1990.

416 "Lütfi Paşa Âsafnâmesi", yay. Mübahat Kütükoğlu, *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İÜEF Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul 1991, s. 86.

417 Mehmed bin Ahmed, *Defter-i Teşrifat*, s. 7a.

418 *Şehinşahnâme* II, s. 159b, 160a.

419 Cülûs törenlerine örnek olarak kullanılan bu bayram merasimi minyatürü bu devre ait şimdilik bilinen tek örnek olup, Veziriazam tayin edilen Özdemiroğlu Osman Paşa'nın maiyyeti ile bereber Padişah III. Murad'a bayram tebriki için gelip el öpmesini tasvir etmektedir.

Bu durumda XVI. yüzyılda cülûslarda yapılan biat törenlerinde de devlet erkânının el öptükleri söylenebilir. Nitekim III. Murad'ın cülûsunda gece saraya geldiği zaman kendisini karşılayan Sadrazam Sokollu'nun el öptüğü bilinmektedir[420]. Minyatürlerde görülen biat sahnelerinde tahtın ayağına eğilmiş olarak görülen ordu mensubu ise sıralamaya göre el öpmesi kanun olmayanlardan biridir.

Cülûs törenlerine katılanlar derecelerine göre el öpmekte el öpmeyenler ise devlet ve saltanatın ifadesi olan tahtın önünde eğilerek saygı ve bağlılıklarını belirtmektedirler. Tarih'lerde görülüp herkes için kullanılan tahta yüz sürdü, ayak öptü gibi ifadeler çoğunlukla iltifat ve tevazu belirtisi olarak kullanılmış olmalıdır. Nitekim böyle mübalağalı ifadelerin devrin edebiyatı içinde pek çok örneklerini görmek mümkündür

B- XVI. Yüzyıl Cenaze Törenlerine Genel Bir Bakış

1- Cenazenin Hazırlanması

Geleneksel Türk âdetleri ile birlikte İslam geleneğine göre yapılan kefenleme ölü gömme ve cenaze törenleri içinde en açık bilgiler Kanunî'nin ölümü ile ilgilidir. II. Bayezid ve I. Selim'in hastalıklarındaki bütün ayrıntıya rağmen cenazelerine yapılan işlemlerden bahsedilmemiştir. Genellikle ölüm öncesi hastalıkları anlatılan padişahlar için "techiz ve tekfini yapıldı" denilerek konu kapatılmış, fakat ölümün halk üzerinde bıraktığı etkiden uzun uzun söz edilmiştir. Ölüm ile ilgili olarak Osmanlılarda yazılan bir çok mersiye de bu doğrultuda olup ölenin erdemlerinden, ne kadar büyük bir insan olduğundan, insanların ne kadar üzüldüklerinden hatta bütün tabiatın bu yasa katıldıklarından söz etmektedirler[421]. Osmanlı padişahlarında cenazeye yapılan işlemin fazla söz konusu edilmemesi insanların özel hayatlarının gizli tutulması gerektiğine inanan ve buna çok önem veren bir anlayışın göstergesidir. Bu anlayış bugün tarihi şahsiyetlerle ilgili olarak bilmek istediğimiz birçok ayrıntıyı kapalı tutmakta olup, Osmanlı Türklerinin kültürel kimliklerinin önemli bir parçasıdır. Ölünün yıkanıp kefenlenmesi de hayatın son özel parçası olarak kabul edildiğinden nasıl yapıldığı bilinçli olarak fazla açıklanmamış olmalıdır.

II. Murad'dan sonra sarayda ölen ilk padişah II. Selim olup bu aradaki bütün padişahlardan Fatih Sultan Mehmed, sefere giderken Gebze civarında II. Bayezid, Dimetokaya giderken Edirne civarında, Yavuz Sultan Selim, Edirneye giderken Çorlu civarında, Kanunî Sultan Süleyman, Sigetvar kalesinde otağ-ı hümâyûn içinde ölmüşlerdir. Hepsinin son saatlerinde yanlarında hekimlerinin oldukları biliniyor. İlk işlemler hekimbaşıların kontrolünde yapılmış belki de padişah olduğu için yıkanması da hekim tarafından veya nezaretinde yapılmıştır. Nitekim I. Selim için öldüğü günün sabahı yanında bulunan hekimleri Hekim Şah Kazvini, Hekim İsa, Hekim Osman tarafında otağın içinde yıkanıp kefenlendiği söylenmiştir[422]. Bu esnada belirtilmemiş olmasına rağmen iç ağaların yardım etmiş olmaları gerekir. Kanunî'nin ölümünde ise daha önce yazıldığı gibi devlet erkânına açıklama yapan

---

420 Peçevî I, s. 27.

421 Kemal Paşazâde'nin Yavuz Sultan Selim için, Yahya Bey'in Şehzade Mustafa için, Bâkî'nin Kanuni Sultan Süleyman için yazdıkları mersiyeler en meşhurlarıdır.

422 *Tâcü't-tevârih* II, s. 397.

Hekimbaşı İbn Kaysun'un "İmam Derviş Efendi, Rikâbdar Mustafa Ağa ve Hasan Ağa cümlemiz on iki kişi cesedi yıkayıp kefenleyerek namazını kıldık" demesi[423] bu işlemlerin hekimbaşı nezaretinde içlerinde imamın da bulunduğu iç ağalar tarafından yapıldığını göstermektedir.

Cenazenin yıkanmasından sonra misk abir ve anber sürüldüğü yine Kanunî'nin cenazesine yapılan işlemler içinde görülür. Bir buçuk ay kadar sonra yerinden çıkarılan cenaze yeniden kefenlenmesi gerektiği zaman zemzemlenmiş bir kefen, Kâbe örtüsü, misk, anber ve abir tabutla birlikte padişahın otağına gönderilmiştir[424]. Güzel kokuları yanında koruyucu özellikleri de olan bu maddeler, cenazenin İstanbul'a kadar bozulmadan götürülebilmesi için bolca kullanılmış olmalı ki, Feridun Bey cenazenin attar tablası gibi kokduğunu söylemektedir.[425]. Ayrıca söz edilen bu maddelerin dışında kafur, öd ağacı gibi başka kokulu ve temizleyici maddelerin yıkanma sırasında kullanıldıkları bilinmektedir[426]. Padişah cenazelerine yapılan başka bir işlem de iç azalarının çıkarılmasıdır. Çoğunlukla hemen toprağa verilmeleri mümkün olmayan cenazelerin bir süre dayanabilmesi için gerekli görülen işlemin Fatih[427] ve Kanunî'ye[428] uygulandığından söz edilmektedir.

Hazırlanan cenaze ceviz ağacından yapılmış bir tabuta konulup otağ içinde padişahın öldüğü yere geçici olarak defnediliyordu. Daha sonra III. Murad'ın şehzadeleri için serviden tabutlar hazırlandığı söylenmekte olup tabut için ikinci derecede servi ağacının da kullanıldığını göstermektedir[429]. Cenazenin geçici olarak gömülmesi değişik şekillerde ifade edilmektedir. Mesela; Kanunî için; taht altına konuldu, Sultan I. Selim'in cenazesi için yatağının serili olduğu yere defnedildi denilmektedir. Topkapı sarayında ölen II. Selim'in cenazesi ise daha farklı bir usûlle darüssaâde de buzlar arasında korumaya alınmıştır.

2- Ölümün Gizlenmesi

Osmanlı şehzadeleri XVI. yüzyılın sonuna kadar, belli bir yaşa gelince devlet idaresinde tecrübe edinmeleri için sancaklara vali olarak tayin ediliyor, babaları olan padişah öldüğü zaman şehzadelerden biri başkente gelip tahta çıkıyordu. Şehzadenin sancaktan gelip cülûs etmesine kadar geçen zaman içinde bir önceki padişahın ölümü halk ve askerden gizleniyordu. Çelebi Mehmed'den III. Murad'ın ölümüne kadar süren bu durum esnasında vezirler ve devlet erkânı idarî işleri hiç aksatmadan yürütüyorlardı. Ayrıca padişahın öldüğünün anlaşılmaması için çeşitli tedbirler alıyorlardı.

---

423 Selânikî I, s. 39.

424 *Nüzhetü'l-esrar*, vr. 96b, 97a, 101b, 102a.

425 *a. g. e.*, vr. 97a.

426 Kullanılan maddeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. H. Sahillioğlu, "II. Süleyman'ın Techiz ve Tekfini", s. 66-74.

427 İ. H. Uzunçarşılı, "Fatih Sultan Mehmed'in ölümü", Belleten, XXXIV/134 (1970) s. 231-234.

428 S. Ünver, a. g. m. s. 303 iç organlarının çıkarıldığını ve bu hizmeti yapanların öldürüldüklerini belirtiyor. Organlarının çıkarılmış olması mümkün fakat bu işlemi yapanların öldürülmüş olmamaları gerekir şayet öyle olsaydı Fatih'in cenazesine bu işlemi yaptığı bilinen ve bir süre sonra II. Bayezid'e bu konuda bir arîza sunan Baltacılar Kethüdası Kasım'ın öldürülmüş olması gerekirdi bkz. TSA E 735/21 den naklen Uzunçarşılı a. g. m. Ayrıca Kanuni'nin techiz ve tekfininde bulunan İbn Kaysun ve diğer ağaların da öldürülmedikleri bilinmektedir.

429 Selânikî II, s. 436.

Çelebi Mehmed Edirne'de öldüğü zaman oğlu II. Murad tahta çıkıncaya kadar ölümü kırk ik gün herkesden saklanmış hatta şüphelenen askerler padişahı görmek için ısrar ettikleri zaman ölü Pa dişah giydirilmiş az ışık alan bir köşeye oturtularak arkasına kollarını hareket ettirecek birisi yerleşti rilerek askerin ileri gelenleri içeriye davet edilmiş tam o sırada hekimbaşı içeriye girerek "Ne yapıyor sunuz Padişah tam iyi olacağı zaman onu yormayın" diye sahte bir telaş göstermişti[430]. Fatih, Gebz civarında öldüğü zaman olay önce gizli tutulmuş hatta padişah hamam için saraya gitmek istiyor ve ya tedavi edilecek diye İstanbul'a getirilmişse de bazı tedbirsizlikler dolayısıyla asker tarafından du yulmuştu[431]. Padişahın öldüğünü duyan yeniçeriler veziriazam Karamanî Mehmed Paşa ile hekim Ya kup Paşa'yı öldürmüşler birçok dükkanı basıp yağma etmişlerdir. Bunun üzerine II. Bayezid'in oğlu Korkud babasına vekaleten tahta çıkmıştı. Fatih'in ölümünde yaşanan bu kötü günler padişahların ölümlerinin gizlenmesinde devlet adamlarının daha dikkatli davranmalarını gerektirmiştir.

I. Selim öldüğü zaman cenaze otağ içinde muhafaza edilmiş bu esnada dîvân kurulup günlük işler yapılmış sadece sır saklamak konusunda kendisine güvenilmeyen Rumeli beylerbeyi Ahmed Pa şa, Edirne'nin muhafazası bahane edilerek Edirne'ye gönderilmişti. Dokuz gün sonra da Şehzade Sü leyman'ın İstanbul'a girdiği haberi gelince ölüm açıklanarak yas ilan edilmiş dolayısıyla I. Selim'in ce nazesi fazla bekletilmeyerek on veya on bir gün sonra da İstanbul'da toprağa verilmişti. Çelebi Meh med'den sonra ölümü en uzun süre gizlenen Padişah Kanunî Sultan Süleyman olmuştu.

Büyük bir başarıyla kırk günden fazla saklanan cenaze bu esnada Sigetvar'da otağ-ı hümâyûr içinde geçici olarak tahtın altına gömülmüş veya saklanmıştı. Yazısı padişahın yazısına çok benzedi ğinden hasoda mensuplarından Cafer Ağa'ya emirler yazdırılmış dîvânlar kurularak yeni tayinler ya pılıp hilatler giydirilmiş, savaşda kahramanlık gösterenlere mükafatlar verilmişti (Bkz. resim 39). Hat ta Kanunî'nin öldüğü günlere ait bir muhasebe defterinde 23 Safer ve daha sonraki günler veriler inam ve hilatler kaydedilmiştir[432]. Padişahın ölümünden sonra Sokollu Mehmed Paşa tarafından ku rulan dîvân, bir minyatüre de konu olmuştur[433]. Sokollu Mehmed Paşa'nın dîvânı olarak tasvir edilen sahnede Sadrazam, devlet erkânı ile birlikte otağ içinde görülür.

Şehzade II. Selim'in Belgrad'a yaklaştığı haberi üzerine cenaze yerinden çıkarılıp yeniden ke fenlenmiş, ceviz ağacından yapılmış olması gereken tabut için Ösek Kalesi'nden getirtilen kıymetli bir taht bozulup tabut yapılmış ve büyük bir törenle Padişah sağ imiş gibi yola çıkılmıştı. Orduyu ve Sul tan Süleyman'ın cenazesinin içinde bulunduğu arabayı tasvir eden her iki minyatürde de henüz ölü mün ilan edilmediği anlaşılmaktadır. Padişahın arabasının yanında görülen sadrazam, vezirler, arka plandaki tuğlar, sancaklar, tabl, nekkare ve nefir çalanlar, arabanın etrafındaki solaklar, ordunun nor mal bir yürüyüş düzeni içinde olduğunun ve henüz ölümün ilan edilmediğinin en belli başlı belirti leridir. Daha sonra yukarıda yazıldığı gibi ancak tuğlar, sancaklar, tabl ve nekkarelerle ordunun bü yük bir kısmının önden gönderilmesi ile ölüm ilan edilmiştir.

---

430 Âşık Paşazâde s. 156; *Heşt Bihişt Tercümesi*, Süleymaniye Ktb. Hamidiye nr. 928, vr. 364a.

431 *Nuhbetü't-tevârih*, s. 36.

432 BOA *MAD 2356*, s. 16, 17.

433 *Hünernâme* II, vr. 279b.

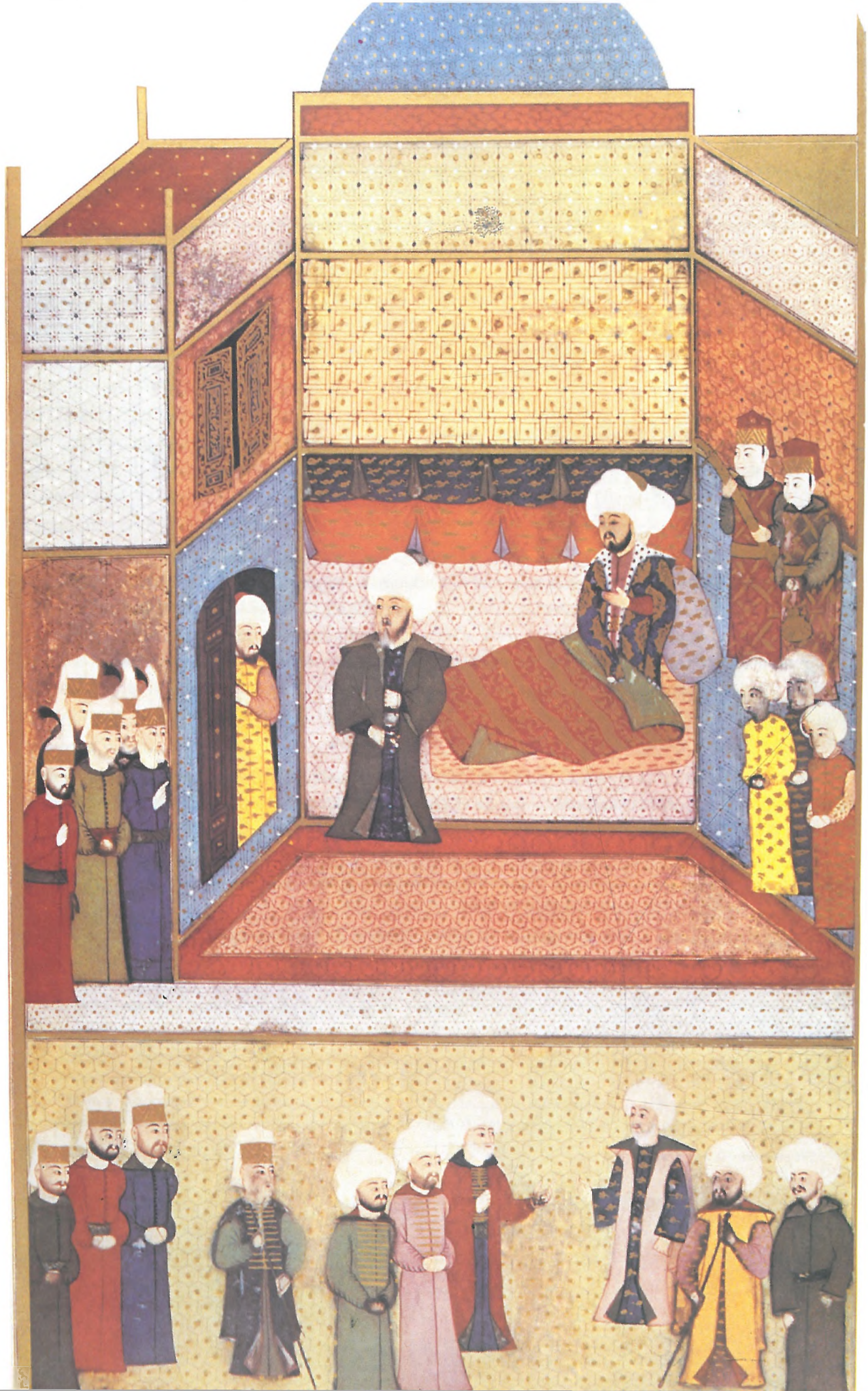

II. Selim, Topkapı sarayında öldüğü için bir haftadan fazla gizlenen ölümünün duyulmaması muhakkak daha kolay olmuştur. Duyulmuş olsa bile sarayda oldukları bilinen beş şehzadeden birisinin tahta çıkarılıp devlet adamları tarafından durumun kontrol edilmesi mümkündü. Ayrıca II. Selim, Yavuz Sultan Selim ve Kanunî Sultan Süleyman kadar asker ve halk tarafından tanınıp, sevilmiş bir padişah olmadığından durumu daha farklı idi.

Böylece herkesten saklanan ölüm, yeni padişahın cülûsundan hemen önce ilan ediliyor ve ancak bu açıklamadan sonra matem elbiseleri giyip üzüntülerini belirtiyorlardı. Cenaze töreni hazırlıkları için beklenmeyip İstanbul'da ise aynı gün, değilse en kısa zamanda İstanbul'a getiriliyor hemen namazının kılınacağı camiye götürülüp oradan da defnedileceği yere götürülüp toprağa veriliyordu. Bu arada cenaze alayı için özel bir hazırlık yapılmadığı dikkati çekmektedir. İslam geleneğine göre son derece sade olan cenaze işlemleri saray hayatı içinde de bu kurala bağlı olarak yapılıyordu. Zaten cülûs için toplanmış olan devlet erkânı ve ulema devrin önde gelen alimlerinden birisinin kıldırdığı cenaze namazına katılıyor sonra hep birlikte eller üzerinde taşınan cenazenin önünde yürünerek gömüleceği yere götürülüyordu. Önceleri yeni padişahın da katıldığı cenaze alaylarına III. Murad'dan itibaren padişahlar katılmamışlardır.

3- Matem renkleri ve alametleri

Matem alametleri kıyafetlerde özel bir biçim olmayıp renklerle ifade edilmiştir. Osmanlı Türklerinde bütün çok koyu renklerin yas belirtisi olarak kullanıldığı görülmektedir. Yazılı kaynaklarda renk belirtilmeyip "karalar giyildiği" ifadesinin karşılığı hastalık ve cenazelerin konu edildiği minyatürlerde çok çeşitli renklerin en koyusu olarak görülür. Eski Türk âdetlerinin daha çok belirtildiği Şükrî'nin Selimnâme'sindeki Yavuz'un hastalığını ve II. Bayezid'in cenaze alayını gösteren iki minyatür en güzel örneklerdendir. Her iki minyatürde de matem rengi olarak en son düşünülebilen sarı ve kırmızıya kadar bütün renkler en koyu tonlarıyla mevcuttur.

Resim 32
Çelebi Mehmed son günlerinde, Hünernâme I, 130a.

II. Selim'in Belgrad'da babasının cenazesini karşıladığı zaman "miskî atlas came ve siyah çukadan nimtene" giydiği belirtilmiştir[434]. Misk renginden dolayı siyah anlamına gelip[435] Padişahın siyah atlasdan bir kaftan giydiğini ifade etmektedir. Nitekim, bu sahneyi tasvir eden Nüzhetü'l-esrar ve Hünernâme II, minyatürlerinde II. Selim'in üzerinde siyah bir kaftan görülür. Nimtenenin sözlüklerdeki anlamı gömlek ise de burada söz edilen nimtenenin bir gömlek-

434 Selânikî I, s. 50.

435 Mehmet Çavuşoğlu, *Necati Bey Divanı'nın Tahlili*, İstanbul 1971, s. 119, 153.

ten çok uzun kollu bir kaftana benzediği anlaşılmaktadır. III. Murad'ın ise babasının cenazesinde "mor butrakî kadife" giymiş olması morun matem rengi olarak düşünülmesinden değil sadece koyu bir renk olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim daha sonra III. Mehmed babasının cenaze töreninde yas kıyafeti olarak siyaha yakın koyulukta mavi bir renk olduğu bilinen sürmâi[436] kadife giymiştir[437].

Nüzhetü'l-esrar minyatüründe (Bkz. resim 42) II. Selim'le birlikte dua edenlerden Padişahın solundaki ilk grup; siyah, kahverengi ve lacivert, ikinci üçlü grup; koyu kırmızı, kahverengi, mor kaftanlar giydikleri gibi sahnedeki diğer figürlerin de üzerlerinde sarı hariç bütün renkler mevcuttur. Konuya giren bu cenaze minyatürlerinden başka Nurbanu Sultan'ın cenaze tasvirinde de (Bkz. resim 47) başlarındaki futalarla mateme katıldıkları anlaşılan figürlerin üzerinde kırmızı yeşil ve mavi görülür. Bütün cenaze tasvirlerinde, Selimnâme minyatürleri hariç, sadece sarının kullanılmadığı dikkati çekmiştir. Bunun özel bir nedenden çok sarının koyusunun olmayışından kaynaklandığı söylenebilir. Beyaz ise Türklerde her durumda kullanılan bir renk olarak konumu çok açık olduğundan söz edilmemiştir.

Renklerin dışında çeşitli matem alametleri kullanılmış olup bunlardan en çok adı geçen şemledir. Koyu renkli bir sarık olarak başa sarıldığı tesbit edilen şemlenin asker arasında kullanıldığını belirten bir ifadeye tesadüf edilmeyip, daha çok padişah ve mevki sahibi kimseler tarafından tercih edildiği anlaşılmaktadır. Selimnâme minyatürlerinde Bayezid'in cenaze alayında (Bkz. resim 33) ve Hasta Sultan Selim'in yanındaki figürlerin başlarında görülen şemle (Bkz. resim 34) daha sonraki cenaze törenlerinde kullanılmış oldukları yazılı kaynaklarda belirtilmiş olmasına rağmen, minyatürlerin cenaze sahnelerinde yazılı kaynaklarda söz edildiği kadar çok görülmez[438].

Kavukların üstünde yukarıdan aşağıya doğru siyah püskül (bazen şerit) biçimli sorguçlara, Kanunî'nin tabutunu ve cenaze alayını gösteren minyatürde (Bkz. resim 45) tabutun üstündeki kavukta ve cenazeyi taşıyanların başlıklarında görülen bu işarete de şemle alameti demek mümkün olup kullanım kolaylığından tercih edilmiş olabilir. Fakat ölüm ve yasla ilgili olmayan bazı sahnelerde de böyle siyah bir püskülün kullanıldığının görülmesi dikkat çekerek şemle alameti konusunda şüphe arzeder[439]. Özellikle III. Murad'a ait tasvirlerde görülen şemle alameti kullanım kolaylığından dolayı tercih edilmiş olabilir. Kanunî'nin gömülmek üzere olduğu tasvirde şemle yerine bu tür bir şeritin kullanıldığı görülmektedir.

Padişah ve itibarlı kimselerin cenaze törenlerinde koyu renk kaftanlar giyip şemleler sarınmalarına karşılık; halk çullar veya karalar giyiyor, solaklar üsküflerini çıkarıp başlarına toprak saçıyor, futalar bağlıyor[440] veya sorguçlarını çıkarıp bu futaları üsküflerinin üzerine bağlıyor, çavuşlar çaşnıgir-

---

436 Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 tarihli Narh Defteri*, İstanbul 1983, s. 362.

437 Selânikî II, s. 435.

438 Şemlenin Osmanlılardan önce de kullanıldığı bilinmektedir. Nitekim, Mevlana Celâleddin-i Rûmî'nin Şems-i Tebrizî'yi kaybettiği zaman başına siyaha yakın koyulukta olan duhânî dülbend sarındığı rivayeti bilinmektedir.

439 Minyatürlerde birbiriyle çelişen bu durum ancak bu sorgucun matem belirtisi olarak kullanıldığını ifade eden yazılı bir kaynakla kesinleşebilir. Nakkaşların zaman zaman estetik bir kaygıyla ilaveler yaptıkları bilinmektedir. Bunun için bütün çalışma boyunca tasvirler yazılı kaynaklarla karşılaştırılarak değerlendirilmişlerdir.

440 *Nüzhetü l-esrar*, vr. 105b, 106a.

ler ve diğer ağalar karalar sarınıyorlardı[441]. Ayrıca I. Selim'in cenazesinde haberin duyulmasıyla asker lerin, iplerini kesip bütün çadırları bir anda yıkmaları da bir yas ifadesi olarak dikkati çekmektedir[442] Askerlerin I. Murad'ın ölümünü duydukları zaman elbiselerini yırtmaları da bir çeşit üzüntü belirtis olarak kaydedilmiştir[443].

Tabutun üzerinde baş tarafına konulan ve ölen kişiye ait olan kavuk ise cenaze törenlerind Türklere ait bir âdet olarak II. Bayezid'in (Resim 33), Kanunî'nin (Resim 45), III. Murad'ın (Resim 46 ve Bursa'da öldürülen Şehzade Mustafa'nın oğluna (Resim 6) ait tabutların baş tarafında görülür.

Fatih'in ölümünde atların kuyruklarının kesildiği ve yayların kırılıp[444] tabut üstüne konulduğ ayrıca eğerleri ters çevirilen atların cenazenin önünde yürüdükleri biliniyorsa da[445]. Adı geçen min yatülerde daha farklı olarak tabutun üzerine kaftan kemer ve hançer konulduğu görülmüştür.

Bir tabut tahtasına konularak eller üzerinde taşınan tabut üzerine konulan kavukla birlikte çe şitli matem alametlerine bürünmüş olarak törene katılan yeni padişah, devlet adamları, askerler v halk tarafından toprağa verileceği yere kadar cenazenin önününe geçerek götürmektedirler. Padişa hın veya cenazesinin önünde yürümek ise padişah veya herhangi büyük bir insan için, önüne katı yürüdü şeklinde tarif edilmektedir.

---

441 Selânikî I, s. 50.

442 *Tabakat*, vr. 24b.

443 Solakzâde, 50, 51.

444 Sarıca Kemal, *Selâtinnâme*, Üniv. Ktb. nr. 331, vr. 87a.

445 Şehabettin Tekindağ, "Fatih'in Ölümü Meselesi", *TD*, XVI/ 21, (1966) s. 106, 107.

BİBLİYOGRAFYA

ARŞİV VESİKALARI

Topkapı Sarayı Arşivi (TSA)

Evrak (E), Nr. 543, 2667, 3197, 3703/2, 5490, 5793/2, 5814, 5882/3, 5888, 5980, 6027, 6322, 6329, 6577, 6951, 7072, 8117, 8312, 10707, 11680/1, 11680/3, 12216, 12276.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Maliyeden *Müdevver* Defterler (MAD) nr. 2356 (974), nr. 1324 (982) Mühimme Zeyli II., hüküm 85, (982) 115-130 (982), 131-159 (982), 161 (982).

KAYNAK ESERLER

ABDURRAHMAN PAŞA (Tevkî'î), Kanunnâme-i Âl-i Osman, *Milli Tetebbular Mecmuası*, I/3, İstanbul 1331.

AHMEDî, Dâsitan-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman, Nihat Sami Banarlı neşri, *Türkiyat Mecmuası*, VI, İstanbul 1939. s. 49-176.

ÂLİ, Gelibolulu Mustafa, *Künhü'l-ahbâr*, Üniv. Ktb. TY. 5959.

_____, (Müverrih Âli), *Heft Meclis*, Dersaâdet 1316.

ANONİM, *Tevârih-i Âl-i Osman*, F. Giese neşri, Haz. Nihat Azamat, İstanbul 1992.

ANONİM, *16. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi Giriş ve Metin (1373-1512)*, Haz. Şerif Baştav, Ankara 1973.

ÂRİFİ, *Süleymannâme*, TSK H. 1517.

ÂŞIK PAŞAZÂDE (Âşıkpaşaoğlu Ahmed Âşıkî), *Tevârih-i Âl-i Osman*, neşr. Ç. Nihal Atsız, *Osmanlı Tarihleri*, I, İstanbul 1936.

BOSTAN ÇELEBİ, *Cülûsnâme-i Sultan Süleyman Han*, TSK R. 1283.

CELÂL-ZÂDE, Mustafa, *Selim-nâme*, Haz. Ahmed Uğur-Mustafa Çuhadar, Ankara 1990.

CELÂLZÂDE, Mustafa, *Selimnâme*, TSK R. 1274

CELÂLZÂDE Mustafa Koca Nişancı, *Geschichte Sultan Süleyman Kanunîs von 1520 bis 1557, oder Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l- Mesâlik*, Petra Kappert'in faxımile neşri, Wiesbaden 1981.

FERiDUN Ahmed Bey, *Nüzhetü'l-esrâri'l-ahbâr der Sefer-i Sigetvar*, TSK H. 1339.

FERİDUN Ahmed Bey, *Münşeatü's-selâtin*, II, İstanbul 1274-1275.

İDRİS-İ BİTLİSİ, *Tercüme-i Heşt Bihişt*, Süleymaniye ktb. Hâmidiye nr. 928.

İSHAK ÇELEBİ, *Selimnâme*, Üniv.Ktb., TY. 2587, TY. 2614.

HADÎDÎ, *Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523)*, Haz. Necdet Öztürk, İstanbul 1991.

HAMMER, *Devlet-i Osmaniye Tarihi,* Terc. Mehmed Atâ, IV, V, VI, İstanbul 1330.

HASAN BEYZÂDE Ahmed Efendi, *Tarih*, Haz. Nezihi Aykut, İstanbul 1980, İÜ EF. Tarih Bölümü Doktora Tezi.

HAYRULLAH Efendi, *Devlet-i Osmaniye Tarihi*, İstanbul 1273.

HEZÂRFEN Hüseyin Efendi, *Tenkihü't-tevârih (Tarih-i Hezârfen)*, Üniv.Ktb., TY. 2396.

HOCA SA'DEDDİN Efendi, *Tâcü't-tevârih,* I-II, İstanbul 1279-80.

_____, *Selim-nâme,* yayınlayan, Ahmed Uğur, İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi, IV/4, (1980), s. 225-241.

KARAÇELEBİZÂDE Abdülaziz Efendi, *Süleymannâme,* Bulak 1248.

KEMAL PAŞAZÂDE, *Tevârih-i Âl-i Osman, IX. Defter,* Millet Ktb. Ali Emiri Kısmı, nr. 29.

KEMAL PAŞAZÂDE, *Tevârih-i Âl-i Osman X. Defter*, Millet Ktb. Ali Emiri Kısmı nr. 28.

_____, *Selimnâme,* TSK H. 1424.

KEŞFÎ, *Selimnâme,* Süleymaniye ktb., Esad Efendi, nr. 2147.

LEVNİ, *Albüm,* TSK H. 2164.

LEYSİZÂDE Mehmed Efendi, *Kanunnâme-i Âl-i Osman*, yay. Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri, I,* s. 317-345.

LOKMAN, Seyyid, *Hünernâme*, TSK; c. I, H. 1523, c. II, H. 1524.

_____, *Şehinşahnâme*, I, Üniv. Ktb. FY. 1404.

_____, *Şehinşahnâme*, II, TSK B. 200.

_____, *Şehnâme-i Selim Han*, TSK A. 3595.

_____, *Târih-i Sultan Süleyman*, Dublin, Chester Beatty Library, 413.

LÜTFİ PAŞA, *Asafnâme*, yay. Mübahat Kütükoğlu, "Lütfi Paşa Asâfnamesi (Yeni Bir Metin Tesisi Denemesi)", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan,* İÜEF Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul 1991, s. 58-99.

_____, *Tevârih-i Âl-i Osman,* İstanbul 1341.

MATRAKÇI NASUH, *Süleymannâme*, TSK R. 1286.

MEHMED BİN AHMED, *Defter-i Teşrifat,* Üniv. Ktb.,TY. 9810.

MEHMED b. Mehmed Edirnevî, *Nuhbetü't-tevârih ve'l-ahbar,* İstanbul 1276.

MÜNECCİMBAŞI Ahmed Dede, *Müneccimbaşı Tarihi (Sahaif-ül-ahbar fî Vekayi-ül-a'sâr)* , Tercüme İsmail Erünsal, İstanbul.

NAİLİ ABDULLAH Paşa, *Defter-i Teşrifat,* TTK nr. 20.

NEŞRÎ, Mehmed, *Kitab-ı Cihannümâ*, Faik Reşit Unat-Mehmed Altay Köymen neşri, I-II, Ankara 1987.

PEÇEVÎ, İbrahim, *Tarih,* c. I-II, İstanbul 1283.

SAAD BİN ABDÜLMÜTE'AL, *Selimnâme*, TSK R. 1277.

SARICA KEMAL, *Selâtinnâme*, Üniv Ktb. 331.

SELÂNİKÎ Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî,* Haz. Mehmed İpşirli, I-II, İstanbul 1989.

SOLAKZÂDE Mehmed Hemdemî, *Solakzâde Tarihi,* İstanbul 1297.

SUCÛDÎ, *Selimnâme*, TSK R. 1284.

ŞÜKRULLAH, *Behcetü't-tevârih*, Neşr. Ç. Nihal Atsız, *Osmanlı Tarihleri I,* İstanbul 1947, s. 37- 76.

ŞÜKRÎ-İ BİTLİSİ, *Selimnâme,* TSK H. 1597-98.

TALİKİZÂDE, *Şemâilnâme-i Âl-i Osman*, TSK A. 3592.

Târih-i Sultan Bâyezıd, TSK, R. 1272.

TURSUN BEY, *Tarih-i Ebü'l-feth,* Haz. Mertol Tulum, İstanbul 1977.

ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

AĞIRAKÇA, Ahmet, "Osmanlılar'da İlk Cülûs Merasimi", *Türk Kültürü,* sayı 282, (1986), s. 635-641.

AKALAY, Zeren, "Tarihi Konularda Türk Minyatürleri", *STY,* III, (1969-70), 151-166.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri,* I, İstanbul 1990.

AKSU, Hüsamettin, "Sultan III. Murad Şehinşahnâmesi", *STY,* IX- X, (1979- 80), s. 1-22.

ANAFARTA, Nigar, *Hünernâme Minyatürleri ve Sanatçıları*, İstanbul 1969.

AND, Metin, *16. Yüzyılda İstanbul*, İstanbul 1993.

ANHEGGER, Robert, "Eyyubî'nin Menâkıb-ı Sultan Süleyman'ı" *TD*, I/1 (1949).

ATASOY, Nurhan, "1558 Tarihli "Süleymanname" ve Macar Nakkaş Pervane" *STY,* III, (1969-70), s. 167-196.

_____,"Khırka-yı Sherif", *The Encyclopedia of Islam*, V, Leiden 1979, s. 18, 19.

_____,Türk Minyatüründe Tarihi Gerçekçilik (1579 da Kars), *STY,* I, (1964-65), s. 103-109

_____,Minyatürlerde Türk Büyükleri ve Alpaslan", *TED*, sayı 2, (1971), s. 59-68.

_____,*Türk Minyatür Sanatı Bibliyografyası.* İstanbul 1972

ATASOY, Nurhan- ÇAĞMAN, Filiz, *Turkish Miniature Painting,* İstanbul 1974.

ATIL, Esin, *Süleymannâme, The Illustrated History of Süleyman the Magnificent,* Washington-New York 1986.

_____, *The Age of Sultan Süleyman the Magnificent,* Washington-New York 1987.

_____, *Turkish Art,* Washington-New York 1980.

BARTHOLD, W., "Türklerde ve Moğollarda Defin Merasimi Meselesine Dair", Çev. Abdülkadir İnan, *Belleten,* XI/ 43, Ankara 1947, s. 515-539.

BEYDİLLİ, Kemal, "Stephan Gerlach'ın Rûznâmesinde İstanbul", *Tarih Boyunca İstanbul Semineri Bildiriler,* İÜ EF. Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul 1989, s. 83-105.

BUSBECQ, *Türk Mektupları,* Terc. Hüseyin Cahit Yalçın, İstanbul.

COOMARASWAMY, Ananda K., *Ars Asıatıca XIII Les Miniatüres de la Collection Goloubew au Museum of Fine Arts de Boston,* Paris 1929.

ÇAĞMAN, Filiz, "Şehname-i Selim Han ve Minyatürleri", *STY,* V, (1972-73) s. 411-442.

_____, "Altın Hazine Matarası", *TSM Yıllık-2,* (1987) s. 85-122.

ÇALIŞKAN, Filiz, *Osmanlı Devleti'nde Teşrifatçılık ve Teşrifat Kalemi,* İstanbul 1989, İÜ EF. Tarih Bölümü, Yüksek Lisans Tezi.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmed, *Necâti Bey Dîvânı'nın Tahlili,* İstanbul 1971.

_____, *"Şehzade Mustafa Mersiyeleri" TED,* XII, (1982), s. 641- 686.

DİRİMTEKİN, Feridun, *Ecnebi Seyyahlara Nazaran Fetihten Sonraki İstanbul,* İstanbul 1953.

EMECEN, Feridun, *XVI. Asırda Manisa Kazası,* Ankara 1989.

EYİCE, Semavi, "Avrupalı Bir Ressam'ın Gözü ile Kanunî Sultan Süleyman", *Kanunî Armağanı,* TTK, Ankara 1970, s. 129-170.

FEHER, Geza, *Türkische Miniaturen,* Budapest 1976.

GÖKBİLGİN, M. Tayyip, *"Kanunî Süleyman'ın 1566 Szigetvar Seferi Sebepleri ve Hazırlıkları", TD,* XVI/ 21, (1966), s. 1-14.

_____, *"Süleyman I", İA,* XI, (1979), s. 99-155.

GÖKYAY, Orhan Şaik, *" Aşık Çelebi Tezkiresi", TD,* sayı 30, (1976).

İNALCIK, H. - ANHEGGER, R., *Kanunnâme-i Sultani Ber Mûceb-i Örf-i Osmani,* Ankara 1956.

KAMİL, Ekrem, "Hicri Onuncu Miladi XVI. Asırda Yurdumuzu Dolaşan Arap Seyyahlarından Gazzi-Mekkî Seyahatnamesi", *Tarih Semineri Dergisi,* III/$^{1}/_{2}$, (1937), s. 5-90.

KARAMURSAL, Ziya, *Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler,* Ankara 1989.

KÜTÜKOĞLU, Bekir, "Murad III", *İA,* VIII, (1979) s. 615-625.

_____, *Osmanlı-İran Siyasî Münasebetleri (1578-1612),* İstanbul 1993.

_____, "Şah Tahmasb'ın III. Murad'a Cülus Tebriki" *TD,* XI/15, (1960), s. 1-24

_____, "Şehnâmeci Lokman", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan,* İÜEF Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul 1991, s. 39- 48.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat, *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 tarihli Narh Defteri,* İstanbul 1983.

MEHMED ZEKİ, "Serpuş", Tarih-i Osmânî Encümeni Mecmuası, cüz 49-62, İstanbul 1335-1337. s. 103-121.

MINORSKY, Viladimir, *The Chester Beatty Library A Catalogue of the Turkish Manuscripts and Miniatures*, Dublin 1958.

NECİPOĞLU, Gülru, *Architecture, Ceremonial, and Power the Topkapı Palace in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, New York 1990.

ÖZCAN, Abdülkadir, yay. "Fatih'in Teşkilat Kanunnâmesi ve Nizam-ı Âlem için Kardeş Katli Meselesi" *TD*, sayı 33, (1982) s. 7-56.

PAKALIN, M. Zeki, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, III*, İstanbul 1983.

PARMAKSIZOĞLU, İsmet, "Üsküplü İshak Çelebi ve Selimnâmesi" *TD*, III/5-6, (1953), s. 123-134.

REYHANLI, Tülay, *İngiliz Gezginlerine Göre XVI. Yüzyılda İstanbul'da Hayat (1582-1599)*, Ankara 1983.

SAHİLLİOĞLU, Halil, "II. Süleyman'ın Techiz ve Tekfini", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, sayı 6, (1968) s. 66-74.

ŞEHSÜVAROĞLU, Bedi, "Osmanlı Padişahlarının Son Günleri ve Ölümleri", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi,* (1968), sayı 4, s. 63-65; sayı 5, s. 46-48; sayı 6, s. 79-81.

ŞENTÜRK, Ahmet Atilla, *Yahya Beğ'in Şehzâde Mustafa Mersiyesi yahut Kanunî Hicviyesi*, İstanbul 1998

TANINDI, Zeren, Türk Tasvir Sanatında Cülûs-u hümâyûn Törenleri, 27 -28 Mayıs 1991 de *Tarihi Kaynak Olarak Türk Minyatürleri Semineri*'ne sunulan tebliğ.

TANSEL, Selahattin, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 1969.

TANERİ, Aydın, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı Teşkilatı*, Ankara 1978.

TEKİNDAĞ, M. C. Şehabettin, "Selim-nâmeler", *TED,* sayı 1, (1970), s. 197-230.

_____,"Bayezid'in Ölümü Meselesi", *TD,* Sayı 24, (1970) s. 1-22.

_____,"Bayezid II.'in Tahta Çıkışı Sırasında İstanbul'da Vukua Gelen Hadiseler Üzerine Notlar", *TD*, X/ 14, (1959), s. 85-96.

_____,"Fâtih'in Ölümü Meselesi", *TD,* XVI/ 21, İstanbul (1966) s. 95-108.

_____, "Şah Kulu Baba Tekeli İsyanı", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi,* sayı 4, (1968), s. 54-59.

_____, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz'un İran Seferi" *TD,* sayı 22, (1955),s. 49-78.

TURAN, Şerafettin, *Kanunî'nin Oğlu Şehzade Bayezid Vak'ası*, Ankara 1961.

_____,"Selim II", *İA,* X, (1980) s. 434-441.

_____,"Şehzâde Bayezid'in Babası Kanunî Sultan Süleyman'a Gönderdiği Mektuplar", *Tarih Vesikaları*, I/16, (1955) s. 118-127.

Türkische Kunst und Kultur aus osmanischer Zeit, Frankfurt 1985.

UĞUR, Ahmet, *"Selimnameler", AÜ İFD,* c.XXII, Ankara 1978, s. 367-379.

_____, *The Reign of Sultan Selim I ın the light of the Selim-nâme litaratüre,* Berlin 1985.

ULUÇAY, Çağatay, "Bayazıd II. in Âilesi", *TD,* X/14, (1959), s. 105-124.

_____, "Kanunî Sultan Süleyman ve Ailesi ile İlgili Bazı Notlar ve Vesikalar " *Kanunî Armağanı,* TTK, Ankara 1970.

_____, "Selim-Bâyezid Mücadelesi", *Tarih Vesikaları,* I/18, (1961), s. 374-387.

_____, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?" *TD,* VI/9, (1953-54), s. 53-90 ; VII/10, (1954), s. 117-142 ; VIII/11-12 (1955), s. 185-200.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, "Babasından Sonra Saltanatı Elde Etmek İçin Kardeş'i Selimle Çatışan Şehzade Bayezid'in Amasya'dan Babası Kanunî Sultan Süleyman'a Göndermiş Olduğu Ariza", *Belleten,* XXIV/96, (1960) s. 597-600.

_____,"II. Bayezid'ın Oğullarından Sultan Korkud" *Belleten,* XXX/120, (1966), s. 539-601.

_____,"Fatih Sultan Mehmed'in Ölümü" *Belleten,* XXXIV/134, (1970), s. 231-234.

_____,"Fâtih Sultan Mehmed'in Vefatı Üzerine Vezir İshak Paşa'nın İkinci Bayezid'i Saltanata Dâveti Arizası" *Belleten,* XXV/97, (1961), s. 75-77.

_____,"İran Şahına İltica Etmiş Olan Şehzade Bayezid'in Teslimi İçin Sultan Süleyman ve Oğlu Selim Tarafından Şaha Gönderilen Altınlar ve Kıymetli Hediyeler", *Belleten,* XXIV/93, (1960), s. 103-110.

_____,"Şehzade Mustafa'nın Ölümünde Medhali Olan Vezir-i Âzam Rüstem Paşa'nın İkinci Sadaretinde Yeniçerilerin Ağalarından Şikâyeti Havi Kanunî Sultan Süleyman ile Rüstem Paşa'ya Pek Ağır Mektupları", *Belleten,* XXXI/ 122, (1967), s. 191-200.

_____,"Şehzâde Selim'in Babasına Muhalefet Ederek Muharebe Ettiği Esnada Amasya Valisi Şehzade Ahmed'in Vezir-i Âzama Mektubu", *Belleten,* XXIV/96, (1960), s. 595-596.

_____,*Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı,* Ankara 1984.

_____,*Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapukulu Ocakları,* II, Ankara 1984.

_____,*Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal,* Ankara 1984.

_____,*Osmanlı Tarihi,* c. II, III/I, Ankara 1983.

ÜNVER, Süheyl, "Kanunî Sultan Süleyman'ın Son Avusturya Seferinde Hastalığı, Ölümü, Cenazesi ve Defni" *Kanunî Armağanı,* TTK, (1970), s. 301-306.

YURDAYDIN, Hüseyin Gazi, *Kanunî'nin cülûsu ve İlk Seferleri,* Ankara 1961.

RESİM LİSTESİ VE BELGELER

1-II. Bayezid devlet erkânı ile birlikte, Şükrî, Selimnâme, 52b.

2-II. Bayezid-I. Selim karşılaşması, Şükrî, Selimnâme, 44a.

3- Şehzade Mustafa'nın Kanunî'yi ziyareti, Ârifi, Süleymannâme, 477b.

4-Şehzade Bayezid'ın Kanunî'yi ziyareti, Ârifi, 570a.

5-Şehzade Mustafa'nın öldürülmesi, Hünernâme II, 168b.

6-Şehzade Mustafa'nın öldürülen oğlunun tabutu, Hünernâme II, 171a.

7-Kanunî, Şehzade Selim ve Cihangir ile avda, Ârifi,Süleymannâme, 576a.

8-Cülûs habercisi II. Selim'in otağı önünde, Şehnâme-i Selim Han, 24b.

9-Osman Bey'in cülûsu, Hünernâme I, 49a.

10-Orhan Bey'in cülûsu Hünernâme I, 62a.

11-I. Murad'ın cülûsu, Hünernâme I, 75b.

12-Yıldırım Bayezid'in cülûsu, Hünernâme I, 96b.

13-Çelebi Mehmed'in cülûsu, Hünernâme I, 112b.

14-II. Murad'ın cülûsu, Hünernâme I, 132b.

15-Fatih'in cülûsu, Hünernâme I, 153b.

16-Törenlerin yapıldığı II. Avlu, Hünernâme I, 18b, 19a.

17-II. Bayezid'in cülûsu, Hünernâme I, 178a.

18-I. Selim'in cülûsu, Hünernâme I, 201a.

19-I. Selim devlet erkânı ile birlikte, Şükrî, Selimnâme, 156a.

20-Kanunî Süleyman'ın cülûsu, Ârifi, Süleymannâme, vr. 17b, 18a

21-Kanunî Süleyman'ın cülûsu, Hünernâme II, 25b, 26a.

22- II. Selim Belgrad'a giderken, Nüzhetü'l-esrar, 83b, 84a.

23- II.Selim Belgrad'a giderken yolda Sadrazama mektup yazıyor, Nüzhetü'l-esrar, 84b.

24- II. Selim'in cülûsu, Nüzhetü'l- esrar, 110b, 111a.

25- II. Selim'in cülûsu, Şehnâme-i Selim Han, 26b.

26-III. Murad'ın Mudanya'dan gemiye binmesi, Şehinşahnâme I, 7a.

27-III. Murad'ın cülûs için geldiği İstanbul'da saraya girişi, Şehinşahnâme I, 8a.

28-III. Murad'ın cülûsu, Şehinşahnâme I, 11b, 12a.

29- III. Murad'ın cülûs tebriki için gelen Safevi Elçisini Kabulü, Şehinşahnâme I, 41b, 42a.

30-Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Bayram tebriği için gelmesi, Şehinşahnâme II, 159b, 160a.

31-Tören kıyafeti ile bir peyk, Levnî, Albüm.

32-Çelebi Mehmed son günlerinde, Hünernâme I, 130a.

33-II. Bayezid'in cenaze alayı, Şükrî, 62a.

34-I. Selim son günlerinde hasta yatağında, Şükrî, 267a.

35-Kanunî, Eyüp Sultan ziyaretinde, Tarih-i Sultan Süleyman, 38a.

36-Kanunî'nin son seferinde yolda hastalanması ve Sokollu Mehmed Paşa'ya dayanarak arabaya geçmesi, Hünernâme II, 276a.

37-Kanunî Sigetvar'a girerken, Hünernâme II, 277b, 278a.

38-Sokollu Mehmed Paşa Kanunî'nin ölümüne ağlıyor, Nüzhetü'l-esrar, vr. 41a.

39-Sokollu'nun Sigetvar seferinden sonra kahramanlık gösterenleri deftere yazdırması, Nüzhetü'l-esrar, 41b.

40-Kanunî'nin açıklanmamış olan cenazesi yolda, Nüzhetü'l-esrar, 103b, 104a.

41-Kanunî'nin açıklanmamış olan cenazesi yolda, Târih-i Sultan Süleyman, 113b, 114a.

42-Kanunî'nin cenazesinin Belgrad'da II. Selim tarafından karşılanması, Nüzhetü'l-esrar, 107b, 108a.

43-Kanunî'nin cenazesinin Belgrad'da II. Selim tarafından karşılanması, Hünernâme II, 294a.

44-Kanunî'nin cenazesinin Belgrad'da II. Selim tarafından karşılanması, Târih-i Sultan Süleyman, vr. 116b, 117a

45-Kanunî'nin cenazesi Süleymaniye'de gömülmeden önce, Târih-i Sultan Süleyman, 115b.

46-II. Selim ve beş şehzadesinin sandukaları Istanbul in the 16th Century, s. 43.;

Cambridge, Tirinity College Library Ms. 0.17.2, Fol 21;

47-Nurbanu Sultan'ın cenazesi, Şehinşahnâme II, 146a.

48-III. Murad'ın cenazesi, Boston, Museum of Fine Arts, 14. 693.

BELGELER

BELGE 1- II. Bayezid'in oğlu Selim Han'ı İstanbul'a davet etmesi TSA E. 5814/2 II.

BELGE 2- II. Bayezid'in Abalar mevkiinde ölmesi ve İstanbul'a doğru yola çıkarılması, TSA E. 12216

BELGE 3- Kızkardeşi İlaldı Sultan'dan I. Selim'e cülûs tebriği TSA E. 8117

BELGE 4- Kanunî Süleyman'ın ölümünün gizli tutulması gerektiğine dair TSA E. 11680/1

Belge 1

II. Bayezid'in oğlu Selim Han'ı İstanbul'a davet etmesi, TSA E. 5814/2 II.

Belge 2

II. Bayezid'in Abalar mevkiinde ölmesi ve İstanbul'a doğru yola çıkarılması, TSA E. 12216

Belge 3

Kızkardeşi İlaldı Sultan'dan I. Selim'e cülûs tebriği TSA E. 8117

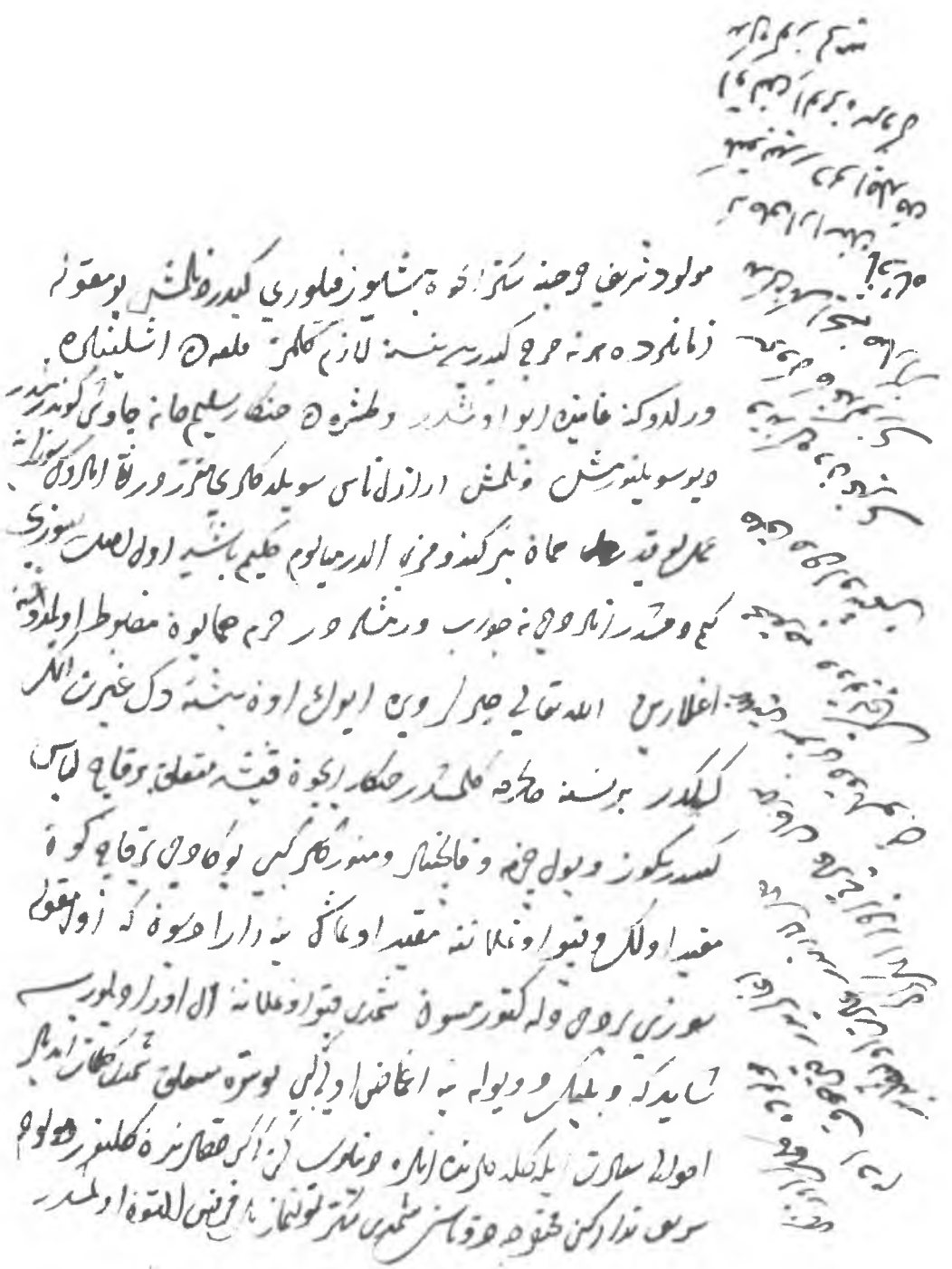

Belge 4

Kanunî Süleyman'ın ölümünün gizli tutulması gerektiğine dair TSA E. 11680/1

İNDEKS

Abalar, 92
Abdizâde Mehmed, Nişancı, 100
Abdullah, Şehzade (Kanuni'nin oğlu), 14
Abdurrahman Efendi, Rumeli Kazaskeri, 76
abir, 108, 113, 150
Acem, 42
adalet kulesi, 136
Ahır kapısı, 70
Ahi Çelebi, Hekimbaşı, 95
ahidnâme, 10
Ahmed (gemi dümencisi), 70
Ahmed Efendi, İstanbul Kadısı, 59
Ahmed Paşa (Kanuni'nin ölümünde dördüncü vezir), 59, 65, 68, 76, 100, 110, 127
Ahmed Paşa, Cenâbi, 27
Ahmed Paşa, Hersekzâde, 78
Ahmed Paşa, Kara, 22
Ahmed Paşa, Rumeli Beylerbeyi, 94, 95, 151
Ahmed, Şehzade (Fatih'in kardeşi), 4, 134
Ahmed, Şehzade (II. Bayezid'in oğlu), 5, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 29, 42, 144
Akkirman, 9
Aksaray, 16
Aktepe, 19
âlâ, 83
Alacahisar, 10
Alaüddevle, 86
Alaüddin, 3, 148
Alay, 68; ___ bayrağı 58; ___ beyleri 148;___ meydanı 145
Ali Ağa, 65, 68, 100, 111, 112
Ali Çavuş, 57
Ali Çelebi, Balıkzâde, 58
Ali Paşa, 9, 10, 127
Ali Paşa, Hadım, 9, 12
Ali Paşa, Kılıç, 70, 76, 87, 132
Ali Pörtük Bey (Kocaeli mirlivası), 103
Ali (Orhan Bey'in kardeşi), 3
Âli, Gelibolulu Mustafa, 24, 44, 94
altın, 44, 52, 82, 83; ___ işlemeli 49, ___la işlenmiş 113; ___ iskemle 93
Amasya, 5, 6, 10, 22, 24, 25, 26, 27, 28
Anadolu, 2, 6, 8, 9, 10, 12, 27, 43, 64, 80, 93, 126; ___ Beylerbeyi 9, 27, 65; ___ Defterdarı 58, 76; ___ Kazaskeri 45, 65, 76, 100, 139; ___ Selçukluları 36, 39
anber, 108, 110, 113, 150
Ankara, 26, 28; ___ savaşı 4, 144
Antalya, 5, 10; ___ sancağı 9
Antep, 26
Arap, 2, 42, 80
arznâme, 14
Asya, 2
aşçı evleri, 87
at meydanı, 87
at oğlanları, 49
Ataullah Efendi, Hoca, 56, 58, 62, 65, 127
atkılar, 73
atlas, ___ kaplı âlâ siyah semmur 83; ___ câme124; ___ kaftan 124; ___ câme 153; ___dan bir kaftan 153
av, ___ kuşu 24; ___ köpekleri 87
avadanlık, 14
Avusturya İmparatoru, 81
Ayas Paşa, Erzurum Beylerbeyi, 28
Ayasofya, 73, 77, 80, 134, 135, 136,
Aynişah Sultan, 86
Bâb-ı hümâyûn, 43, 44, 49, 52, 53, 68, 71, 82, 96, 134, 145
bâbüsaâde, 44, 48, 49, 52, 53, 71, 73, 134, 143, 145, 148
bâbüsselâm, 145
Bağdad, 31; ___ Beylerbeyi, 31, 108
balıkçıl tüy, 87
baştarda, 70
Bayezid hamamı, 68
Bayezid II, 1, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 16, 26, 29, 30, 42, 43, 44, 77, 89, 90, 92, 93, 94, 98, 130, 136, 145, 149, 151,153, 154, 155 Şehzade ____ 5, 144
Bayezid Köşkü, 71
Bayezid, Şehzade (Kanuni'nin oğlu), 14, 16, 18, 19, 24, 25, 26, 27, 28, 56, 132
Bayezid, Yıldırım, 3, 4, 144; Şehzade ___ 3
Bayram Bey, 59
Belgrad, 57, 59, 64, 65, 68, 83, 103, 112, 117, 124, 127, 140, 141, 145, 151, 153, 64, 120, 130, 145
berat, 78, 79

Beylerbeyi, 13, 27, 49, 78, 86, 139; Anadolu ___9, 27, 65; Bağdad ___ 31, 108; Erzurum ___28; Karaman ___27, 103; Mısır ___ 78; Rumeli ___ 28, 151, 49, 65, 76, 87, 90, 95, 111, 151
biat, 3, 9, 36, 44, 45, 47, 49, 52, 53, 64, 65, 76, 79, 141, 143, 145, 149; tecdid-i ___ 148
Bizanslılar, 2
Bobofça, 111
Boğdan, 81
Bolu, 6
Bolvadin, 19
Bosna, 10, 117
Bostan Çelebi, 47
Bostancı/lar, 57, 58; bostancıbaşı 57, 58
bölük/ler, 82, 90, 139; ___ ağaları 30, 76, 87; ___ halkı 76, 83; ___ kethüdaları 76
börk, 124
Bursa, 22, 26, 27, 144, 145, 155; ___ kumaşları 14
Busbecq, 22
butrakî, 134, 154
büründük, 98
Cafer Ağa, Silahdar, 108, 111, 117, 151
Cafer Bey, Lala, 76
câme, 124, bkz. atlas
cebeci/ler, 83___ başı 76
cebrail, 9
Celâl Bey (Musahip), 56, 58, 62, 65
Celâlzâde Mustafa Çelebi, 12, 18, 22, 29, 44, 48, 89, 94, 99, 103, 111,
cellat, 19, 22
Cem, Şehzade, 5, 144 ___ Sultan 4, 5, 28, 144
Cihangir, Şehzade, 14, 19, 24
çadır, 19, 31, 83, 87, 96, 98, 99, 110, 111, 112, 132, 134, 135, 155
çakşır, kırmızı, 59
çaprastlu, 73
çardak, 62
çaşnıgîr, 29, 76, 124, 148, 154
çavuş /lar, 31, 48, 49, 62, 76, 77, 62, ___başı 18, 33, 49, 52; dergah-ı âli ___ ları 52, 116; dîvân-ı hümâyûn ___ ları 29;
Çek Hükümdarları, 81
çetr, 44
çin bulutu, 44
Çinliler, 2
çividi mavi, 98
Çorlu, 12, 30, 48, 94, 99, 140, 149
Çubuk, 9
çuka, 124
çukadar, 59, 70, 76, 78, 103, 111, 140, 141
Çukur Çayır, 10
darüssaâde, 133, 150
Davud Ağa, Bostancıbaşı, 57, 58, 80
dâvudî, 49
Davut Paşa, (konak yeri), 103
defter emini, 49
defterdar, 27, 49, 78, 83, 90, 111, 139, 148; Baş___ 65, 76, 100; Şıkk-ı sani ___ı 76
Derviş Efendi, İmam, 111, 150
destar, 49
Deşt-i Kıpçak, 80
dîvân, 31, 77, 83, 86, 94, 96, 98, 110, 111, 112, 132, 151; ___ meydanı 148 ; ___ üyeleri 53, 110, 111, 134; ___-ı âli 108; ___-ı hümâyûn 29, 43, 47, 87
dîvânhane, 19, 73, 111, 133, 134; ___-i hümâyûn 19
Dimetoka, 89, 90, 149 ___ sarayları 18, 44
dirlik, 78
divan, 98 (bkz. sedir)
dolama, 73
Dündar Bey, 3
Ebussuud Efendi, 58, 59, 127, 140
Edirne, 4, 8, 9, 12, 14, 18, 30, 90, 93, 94, 95, 145, 149, 151
Edirnekapı, 77, 90, 99
Eflak, 81
Eğri, 103
elbise/ler, 53, 65, 77, 80, 100, 130, 155; beyaz ___19; desenli ___12; kırmızı ___52, 93; matem ___ 49, 52, 83, 99, 124, 126, 153; rengarenk ___ 140, 143; sarı ___ 98; Siyah ___ 99; siyah çukadan ___ 124; süslü ___ 49; yeşil ___ 98
Elçi, 10, 24, 87
enderun, 53, 76, 93, 140
Engüri, (Ankara) 26, 27
Ereğli, 19, 22
Ertuğrul Gazi, 148
Erzurum Beylerbeyi, 28
Eski saray, 89
Eyüp, 77 ___ Sultan 58, 77, 100
Fatih Camii, 99; ___ semti 99
Ferhad Ağa, Mirahur, 112, 127
Ferhad Ağa, Sipahi oğlanları ağası, 56
Ferhad Paşa , 12, 31, 93, 94, 98
Ferhad Paşa, 27, 56, 59, 65, 100
Feridun Bey, Nişancı, 62, 64, 70, 76, 106, 110, 112, 113, 126, 127, 141, 150
fetihnâme, 31, 108
Fetret devri, 144

fetva, 22
Feyzullah Efendi, 56
Filibe, 59, 112
Fransız, 81
futa, 120, 124, 127, 154; siyah ___ 120
Gebze, 149, 151
Göle kalesi, 64
gömlek, 153; iç ___ 52, 64
Gülâbi Ağa, Kapıcılar Kethüdası, 106
Gülbahar Hatun, 14
gülbank, 44, 116
Gürcüler, 6
Habeşistan, 80
Hadîdî, 3, 29
Hafsa, 92
Halep, 14, 24
Halil, Şehzade, (I. Murad'ın kardeşi), 3
Halkalı, 87
Hama, 24
Hâmid Efendi, 65, 76, 100, 134
Hammer, 89
hançer, 14, 155
Harami Deresi, 94
Harem-i şerif, 134
Hasan Ağa 111, 117, 150
Hasan Çavuş, 31, 33, 56, 57, 70, 73, 108
Hasan Çelebi, Küçük, 58
Hasan Paşa , Tiryaki, 70, 73, 140
Hasan Paşa, 10
Hasancan, 8, 44, 93, 94, 95, 96
haseki, 76, 73
hasoda, 103, ___ ağası 116; ___ mensupları 126, 140, 151; ___ oğlanları 117
hasodalı/lar, 18, 24, 47, 52, 53, 59, 64, 73, 76, 78, 87, 98, 126, 140
Hayır Bey, 47, 80, 99
hazine, 9, 79, 82, 87, 89, 98, 110, 112; ___-i âmire 83; iç ___ 83.
hazinedarbaşı, 96
hekim, 90, 95, 111, 149, 151 ___başı 95, 108, 113, 132, 133, 149, 150, 151
Hırka-i şerif, 130
hilat, 19, 52, 62, 65, 77, 81, 82, 83, 86, 96, 99, 110, 148, 151
Hisarbey camiî, 56
hutbe, 56, 79, 80, 144
hüküm, 12, 30, 31, 47, 78, 79, 82
Hünernâme I, 44, 139
Hünernâme II, 19, 53, 113, 126, 153
hünkâr tepesi, 59, 62
Hürrem Sultan, 16, 18, 22, 24, 26
Hüseyin Efendi, Hezarfen, 89, 90, 94
Hüseyin Paşa, Lala, 56, 58, 62, 65
Hüsrev Ağa, Mirahur, 56, 57, 58, 82
Hüsrev, Çavuş, 33
Istabl-ı âmire, 58, 82, 83
İbn Kaysun (Tabib), 111, 113, 150
İbrahim Paşa, 70, 141
İbrahim, Şehzade (I Murad'ın kardeşi), 3
iç ağalar 12, 149, 150; ___ 73
içlik, 98
İğneada, 12
İkinci avlu, 52, 53
İlaldı Sultan, 86
İlyas, Yeniçeriler Kethüdası, 30
imame, 44
İran, 28, 80, 87; ___ seferi 16, 18;___ sınırı 28; ___ şahı 28, 86; ___lılar 2, 6
İsa Çelebi, Şehzade (Yıldırım'ın oğlu), 4
İsa, Hekim, 96, 149
İskender Paşa, 57, 58, 59
İstanbul Efendisi, 76; ___ kadısı 8, 59; ___ Muhafızı 58
İstanbul, 5, 6, 8, 10, 12, 13, 14, 18, 19, 22, 29, 30, 31, 33, 42, 44, 47, 48, 49, 56, 57, 58, 59, 62, 64, 65, 68, 70, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 86, 87, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 103, 112, 126, 127, 130, 132, 133, 134, 140, 141, 144, 145, 150, 151, 153
İzmit, 33
Kâbe örtüsü, 113, 126, 127, 130, 135, 136, 150
Kadıköy, 57, 58, 82
kadırga, 48, 70, 87
kadife, butraki ___ nimtene 134, 154; sürmai ___ 154; kırmızı ___ yatırtma başlık 140
kaftan, 43, 45, 49, 52, 65, 86, 111, 135, 136, 143, 148, 155; atlas ___ 124, 153; beyaz iç ___ 64; beyaz ___ 19, 53, 65; desenli beyaz iç ___ 44; desenli; kırmızı dış ___ 44; dış ___ 92; kırmızı ___ 45, 52; kısa lacivert sefer ___ ı 59; kısa ___ 70, 73; koyu renk kaftan 126; lacivert desenli dış ___ 52; lacivert dış ___ 64; lacivert kısa ___ 33;; lacivert ___ 65; mor ___ 53, 154; rengarenk ___ 53; sırma ___ 52; sırmalı beyaz ___ 103; siyah ___ 98, 126, 127, 153; siyaha yakın koyulukta ___ 126; uzun kollu ___ 65; uzun kollu ___ 154; yenli ___ 141
kafur, 150
kahverengi, 154
kaleyte, 70

Kanunnâme, 56
kapı ağaları, 126
kapıcı/lar, 18, 19, 29, 49, 73, 76, 77, 87; ___başı 12, 62, 117;___ kethüdası 49, 96, 106, 108
Kaptan-ı derya, 49, 87
Karadeniz, 2, 6, 12
Karagöz Paşa, 9
Karaman, 5, 9, 12, 13, 24; ___ Beylerbeyi 27, 103
Karıştıran, 12
Kasım Çelebi, Defterdar, 90
katip efendi, 76
kavuk, 44, 53, 116, 117, 130, 136, 154, 155; beyaz ___ 64; çift sorguçlu ___ 76, 103 sorguçlu ___ 24
kayık, 48, 57, 58, 71, 132; buz ___ı 70; Saltanat ___ı 80
kazasker/ler, 22, 49, 52, 83, 111, 139, 148; Anadolu ___ 65, 76, 100; Rumeli ___ 65, 76, 100; Rumeli ve Anadolu ___ 45, 64, 65, 139
Kazvini, Şah, 96, 149
keçe, 35; ___ başlık 144
Kefe, 6, 8, 9, 12, 42, 47, 79, 86
Kemal Paşazâde, 140
kemer, 136, 155
Keşfî, 90, 94
kethüda, 49, 76
Kılıç Ali, Kaptan, 70, 76, 87
kılıç, 24, 62, 70, 76, 81, 83, 89, 140, 141; Kılıç alayı, 2, 77
kımız, 36
Kırım, 9; ___ Hanı 8, 47, 80, 81
kıyafet, 65, 73, 77, 87, 100, 124, 134, 145, 153; matem ___ 64, 98; yas ___ 53, 154
kız kulesi, 87
Kızılbaş, 6, 9
Kocaeli Mirlivası, 103
koçi, 112
Konya, 24, 26, 28, 144; ___ savaşı 56
Korkud, Şehzade, 5, 9, 10, 12, 13, 29, 42, 86, 151
Kosova, 3
kös, 44
Köstendil Mirlivası, 103
Kubbealtı, 53, 136
kuşaklı, 44
Kutbuddin Mekkî, 24
külah, 45, 49; Rüstemî ___ 49; şeb ___, 49
Kündekâri, 112
Kütahya, 9, 24, 25, 26, 27, 31, 56, 57, 82, 108
lala 13, 24, 27, 31, 56, 62, 65, 78, 96
Laleizar Efendi, 76
Leh, 81
Libas, 49, 124
Lokman Hekim, 49, 53
Lokman, Seyyid (Şehnâmeci), 71 141
Lütfi Paşa, 94, 148
Macaristan, 56, 100, 113
Mahmud, Şehzade, 14
Mahmut Paşa, Zal, 65, 76
makad, 145
Maltepe, 12
Manisa, 5, 24, 25, 48, 70, 82, 96, 133, 140; ___ sancağı 14, 30, 33, 47; ___ kalesi 9
Maraş, 26
maşraba, 81
matara, 116, 140
Matbah-ı âmire, 83; ___ emini 14
matem, 53, 64, 73
Matrakçı, Nasuh, 47
medrese, ___ hocaları 139; sahn-ı seman ___si 58, 139
Mehmed bin Garsüddinzâde, Molla, 132, 133
Mehmed Çelebi, Anadolu Defterdarı, 76
Mehmed Çelebi, Sultan, 4, 144, 150, 151
Mehmed Efendi, Anadolu Kazaskeri, 76
Mehmed I, Çelebi, 4, 144, 150, 151
Mehmed II, Fatih Sultan, 1, 4, 5, 47, 77, 95, 134, 144, 148, 149, 150, 151, 155
Mehmed III, 144, 154
Mehmed Paşa, Cerrah, 70, 141
Mehmed Paşa, Karamanî, 5, 151
Mehmed Paşa, Pîrî, 28, 31, 47, 48, 49, 53, 78, 93, 94, 95, 96, 98, 139, 140
Mehmed Paşa, Sokollu, 26, 28, 31, 33, 56, 59, 62, 64, 65, 70, 71, 73, 76, 77, 78, 100, 103, 108, 110, 111, 113, 116, 117, 124, 127, 134, 140, 141, 149, 151
Mehmed, Şehzade (Kanuni'nin oğlu), 14, 24
mehter takımı, 103, 117
Mekke, 24; ___ Emiri 47, 80, 99 ___ Şerifi 81
Memluklular, 2
Mengli Giray, 8
menkıbe, 81
Mersiye, 19, 22, 149
Meşhed Kadısı, 78
Mısır, 5, 80; ___ Beylerbeyi 78; ___ Sultanı 5; ___ Valisi 47, 80, 99
Mihrimah Sultan, 16, 18, 24, 58, 82, 110
Mirahur, 19, 58, 112
Mirza tepesi, 99
misk, 108, 110, 113, 150, 153
miskî, 124

Mora, 10
Mudanya, 70
Muhammed, Hz., 38, 145
muhasebe, ___ defteri, 151; ___ci, 148
Murad Çelebi (Baş defterdar), 65
Murad I, Bey, 3, 4, 144, 155
Murad II, Sultan, 4, 14, 149, 151
Murad III, Sultan, 1, 33, 70, 71, 73, 76, 77, 78, 79, 80, 83, 86, 87, 120, 133, 134, 135, 136, 140, 143, 144, 145, 149, 150, 153, 154, 155
Murad, Şehzade (Kanuni'nin oğlu), 14
murassaa kılıç, 83; ___ raht 57
Musa Ağa, 111
Musa, Şehzade (Yıldırım Bayezid'in oğlu), 4
musahib, 62, 65, 93
mushaf-ı şerif, 87
Mustafa Ağa, Çukadar, 111
Mustafa Ağa, Rikâbdar, 111, 150
Mustafa Çelebi, Hekimbaşı, 132, 133
Mustafa II, Sultan, 143, 148
Mustafa Paşa, 28, 59, 94, 98
Mustafa Paşa, Kızılahmedli, 65, 100
Mustafa Paşa, Lala, 24, 28, 76
Mustafa, Düzmece, 14
Mustafa, Şehzade (Kanuni'nin oğlu), 14, 16, 18, 19, 22, 24, 28, 135, 136, 155
mücevveze, 52, 140; sorguçlu ___ 124
müderris, 58, 148
Müneccimbaşı, 18, 44
Münşeatü's-selâtin, 47, 80, 99
müteferrika/lar, 76; Dergâh-ı âli ___ 49; Baş ___ 103 bkz Celâlzâde; ulûfeli ___ 148
Nahcıvan seferi, 24
nakibü'l-eşraf, 130
nakkaş, 19
nâme, 29
nay, 49
nefir, 49, 116, 117, 151
neftî, 93
nekkare, 44, 49, 116, 117, 126, 151
nikris, 103
nimtene, 73, Selimî ___ 124; kadife ___ 134; siyah çukadan 153
Nisayî, Şair, 22
nişancı, 5, 83, 111, 126, 139
Nizâm-ı Âlem, 4
Nuhbetü't-tevârih, 133
Nurbanu Sultan, 33, 70, 120, 133, 154
Nureddin Sarı Gürz, Molla, 8, 9, 10
Nureddinzâde, Şeyh, 130, 127
Nüzhetü'l-esrar, 59, 64, 65, 70, 116, 117, 126, 127, 141, 153, 154
Odabaşı, 96
Oğuz Han, Şehzade (Cem'in oğlu), 5
ok, 16
ordugâh, 19
Orhan Bey, 3
Orhan, Şehzade (I. Selim'in yeğeni), 86
Orta Asya, 2
orta kapı, 73, 12
Osman Paşa, Özdemiroğlu, 148
Osman, Gazi -Bey, 1, 3, 81, 139
Osman, Hekim, 96, 149
Osman-Şah Bey, Köstendil Mirlivası, 103
otağ, 1, 3, 18, 19, 31, 33, 42, 44, 47, 59, 64, 65, 70, 89, 93, 94, 95, 96, 98, 103, 106, 108, 110, 113, 116, 124, 126, 127, 132, 141, 143, 149, 150, 151
otakçı, 62
öd ağacı, 150
Ömer Ağa, Ulûfecibaşı, 56
Ösek, ___ kadısı 112; ___ Kalesi 112, 151
özengi ağaları, 87
Peçevî, 18, 22, 24, 70, 117, 133
pelenkî libas, 49
Pertev Paşa, 26, 64
Perviz Efendi, 65, 100
peygamber, 9, 38
peyk, 24, 28, 29, 49, 59, 70, 73, 87, 100, 103, 116, 117, 124
Pîrî Paşa (Adana Valisi), 27
pişkeş, 86
Piyale Paşa, 76
püskül, 53, 64
Ramazan, 18, ___ bayramı 98, 100
Ramazanoğulları, 27
reisülküttab, 49
rikâb, ___ ağaları, 117, 126, 144, ___-ı hümâyûn ağaları 76
rikâbdar, 48, 70, 73, 76, 78, 103, 140, 141, 150
Rumeli, 8, 9, 10, 18, 28, 45, 47, 79, 80; ___ Beylerbeyi 28, 49, 65, 76, 87, 90, 95, 111, 151; ___ Kazaskeri 64, 65, 76, 100, 126
Rus, 80
ruznâmeci, 148
Rüstem Paşa, 16, 18, 22, 24, 28
Saâdet Giray, 8, 9

Sadeddin Efendi, Hoca, 31, 44, 93, 94, 95, 99
Safevi, 87
sağ garipler, 49;___ ulûfeciler 49
sağ ve sol garipler, 83
Sahra-i sirem, 124
Sancağ-ı şerif, 130
sancak beyleri, 148
sancaktar, 117
Saray ağası, 58, 140; ___-ı âmire, 57
sarık, 98, 111, 113, 120, 127, 136, 154; beyaz ___ 12, 16, 44, 45, 53, 92, 93, 98, 116; sorguçlu ___ 116
Saruhan, 5, 9, 10, 82
Savcı Bey, 3
sâyeban, 44, 62, 64, 65
sâzende, 16
sekbanbaşı, 49, 76
Selânikî, Mustafa Efendi, 116, 117, 120, 133, 100, 106, 110
Selçuklu Sultanı, 148
Selçuklular, 38
Selim I, Yavuz Sultan, 1, 5, 14, 16, 24, 29, 30, 31, 42, 43, 44, 47, 48, 52, 77, 78, 79, 81, 86, 89, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 98, 99, 110, 133, 136, 139, 140, 141, 143, 144, 145, 149, 150, 151, 153, 154, 155; Şehzade ___ 6, 8, 9, 10, 12, 13, 14, 29, 30, 42, 44
Selim II Sultan, 1, 14, 22, 31, 33, 56, 57, 58, 59, 62, 64, 65, 68, 70, 73, 76, 77, 78, 80, 82, 83, 86, 108, 117, 120, 124, 126, 127, 132, 133, 134, 135, 136, 139, 140, 141, 143, 144, 145, 149, 150, 151, 153, 154; Şehzade ___ 16, 19, 24, 25, 26, 27, 28, 56, 57, 111, 112
Selimnâme (Celâlzâde'nin), 29, 94
Selimnâme (Şükrî'nin), 12, 92, 153, 154
Semendire, 10, 12, 29, 68
semmur, siyah, 83
serasere hilat, 82, 83
serasker, 14, 29, 43
serpuş, kırmızı iç ___ 16, 93; yeşil iç ___ 45
Serraclar, 49
Sıçanlı, 33, 56
sır katibi, 106, 110, 113, 141
sırma, 12, 98, 106, 140; ___ lı 52, 126
Sırp, 3
Sırt köyü, 30, 47, 94
Sigetvar, 31, 57, 59, 65, 82, 103, 106, 111, 112, 117, 126, 127, 140, 151; ___ fethi 103, 111; ___ kalesi 31, 149; ___ seferi 65
sikke, (para), 79, 80
sikke, kırmızı, 12
silahdar/lar, 48, 49, 59, 64, 70, 71, 76, 78, 82, 83, 103, 113, 116, 140, 141; ___ Kethüdası 31, 96
Silistre, 9
Sinan Ağa, Kapıcıbaşı, 117
Sinan Paşa , Yularkıstı, 5, 13
Sinan Paşa, Serdar , 76, 132
Sinan, Mimar, 132
Sipahi/ler, 82, 83, 87; ___ oğlanları 49; ___ oğlanları ağası 18, 56; ___ ağası 16; ___ katibi 148
Siyavuş Paşa, 76, 87
sol garipler, 49; ___ ulûfeciler 49, 83
solak, 24, 45, 48, 49, 58, 59, 64, 65, 76, 77, 87, 98, 100, 103, 116, 117, 120, 124, 126, 127, 143, 151, 154
sorguç, 24, 44, , 49, 53, 64, 70, 73, 87, 116, 124, 127, 130, 136, 141, 143, 154; çift ___lu 76; siyah ___ 70; ___lu üsküf 87, 103; süpürge ___ 127, 141, 143
Stephan Gerlach, 80, 134, 135
Sultan Selim Camii, 99
sultanî tolga, 49
surnay, 49
Süleyman (ulak), 47
Süleyman Ağa, (Odabaşı), 96
Süleyman Çelebi, Şehzade, 4
Süleyman Efendi, Gedüslü Şeyh, 132
Süleyman Paşa (I. Murad'ın ağabeyi), 3
Süleyman Paşa Çerkes (Karaman Beylerbeyi), 103
Süleyman, Kanunî Sultan, 14, 18, 19, 22, 24, 28, 30, 31, 33, 47, 48, 49, 52, 53, 56, 62, 65, 77, 80, 82, 99, 100, 103, 108, 112, 113, 117, 120, 127, 132, 139, 140, 145, 148, 149, 151, 153; Şehzade ___6, 8, 14, 30, 31, 47, 80, 86, 98, 99, 151
Süleymaniye, 130; ___ camiî 132
Süleymannâme, (Ârifi), 47
Süleymannâme, (Matrakçı Nasuh) 53, 56, 145
Sünbül Efendi, 76
sürmâi, 154
şâbite, 116
Şahkulu Baba Tekeli, 9, 10, 12
şair, 19, 22
şal, 134, 135
Şam, 80
şatır, 49
Şebinkarahisar, 6
Şehinşah, Şehzade, 5, 13
Şehinşahnâme I, 33
Şehnâme, 65; ___ci 71
Şehnâme-i Selim Han, 65, 70, 76, 136, 141
şehremini, 76
Şehzadebaşı, 14, 77

şemle, 73, 92, 98, 99, 120, 124, 126, 127, 130, 134, 136, 154
Şems Ağa, 16
Şems Paşa, 18
şemseli, 93
Şemsi Ahmed Paşa, Kızılahmedli, 65
Şemsi Paşa, 132
şeşper/ler, 48
Şeyh Edebali, 81
şeyhülislam, 52, 126, 127, 134, 139, 140, 148
şirpençe, 93
Şirvanşah, 86
Şükrî-i Bitlisi, 92, 153
Tabakatü'l-memâlik, 48, 53, 94, 99
Tabl, 49, 116, 117, 126, 151
Tâcü't-tevârih, 44, 89
Tahmasb, Şah, 28, 86, 87
tahnit, 110
Taht, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 22, 25, 24, 25, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 42, 43, 44, 47, 48, 49, 52, 53, 56, 57, 58, 62, 64, 65, 68, 71, 73, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 86, 87, 89, 90, 96, 98, 99, 108, 111, 112, 133, 134, 140, 141, 143, 144, 145, 148, 149, 150, 151, 153
tahtırevan, 12
Tarih-i Sultan Süleyman, 117, 126, 130
Tatar Hanı, 99
tazı, 87
techiz, 96, 133, 149
Teke İli (Antalya), 5, 9, 10
tekfin, 96, 111, 113, 133, 149
telhis, 18
Tenkihü't-tevârih, 30
terakkî, 78
tersane bahçesi, 132
Teşkilat Kanunnâmesi, 47, 148
Teşrifat, ___ defteri, 99, 143, 148,;___çı 52
Teşrifati Efendi, 52
Tevârih-i Âl-i Osman, 48, 89, 99
tımar, 49, 79
Tokat, 6
Tokmak Han, 86, 87
topçu/lar, 83
Tophane-i âmire, 58, 80
Topkapı Sarayı, 1, 12, 42, 44, 89, 132, 133, 136, 140, 144, 145, 150, 153
Trabzon, 6, 8, 9
tuğ/lar, 58, 62 103, 116, 117, 145, 151
Turvud, Derviş (Turgut), 81
Türbe/ler 58, 77, 83, 92, 99, 100, 130, 135; ___ ziyareti, 2, 58, 77, 83
Türk/ler , 2, 154, 155; ___ adetleri 1, 2, 36, 140, 149, 153; ___ beyleri 4; ___ tarihi 35; Osmanlı ___i 149, 153; ___ geleneği 136; ___ devletleri 79, 140; ___ töreleri 38
Uğraş, 94
ulak/lar, 18, 28, 31, 33, 47, 48, 59, 80, 96
Urus, 22
Uzunçarşılı, 29
Üngürüs, 120
Üsküdar, 13, 48, 47, 57. 58, 80, 82, 87; ___ iskelesi 48
üsküf, 45, 53, 98, 120, 127, 143, 154; sorguçlu ___ 87; altınlı ___ 100
Valde Sultan, 73
Venedik Doju, 81
Vidin, 10
Yahya Bey, 19
Yakub Bey, Şehzade (Yıldırım'ın kardeşi), 3, 4
Yakup Ağa, 112
Yakup Paşa, Hekim, 151
Yakup, Fil, Kapıcılar Kethüdası, 96
yanıkara, 93
yas, 149, 151, 153, 154, 155; ___ elbiseleri 124; ___ kıyafeti 53, 73, 154
yatırtma başlık, 53, 140, 144
yay, 16, 155
yayabaşı, 13, 29, 30, 43, 45, 47, 49, 53, 76, 143
Yazıcı Kemal, 12
yedekler, 58, 116
Yenibahçe, 1, 42, 44, 47, 89, 141
yeniçeri/ler, 10, 12, 28, 29, 30, 42, 43, 44, 47, 48, 49, 62, 64, 65, 68, 76, 81, 82, 83, 86, 87, 96, 132, 140, 141, 143, 144, 148, 151; ___ Ağası 65, 76, 87, 95, 100, 111, 112, 139, 141, 143 ___ katibi 148;___ Kethüdası 30
Yenişehir, 18
Yevmli, 27, 56
Yunan, 80
Yunus Paşa, 90, 92
Yusuf, kapıcıbaşı, 13, 29
Zağra, 12
zemberekçibaşı, 30
zemzem, 113
zerrinkâr, 49
zîbâ, 112
zukak, 19
Zülkadir, 86
zürafalar, 49

ZEYNEP TARIM ERTUĞ : İlk ve orta öğrenimini İskenderun'da tamamlayıp, lisans ve yüksek lisansını Marmara Üniversitesi Tarih Bölümü'nde, doktorasını İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi'nde bitirmiştir. İ. Ü. Güzel Sanatlar ve Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Araştırma Merkezi'nde görev yapan yazar daha sonra aynı fakültenin Tarih bölümüne geçmiştir. Şu anda İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümün'de öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Çalışma ve yayınları, Osmanlı Dönemi Kültür Tarihi, Osmanlı Devleti'nde Teşrifat ve Tarih Konulu Minyatürlü Yazmalar üzerinde yoğunlaşmıştır.

XVI. YÜZYIL OSMANLI DEVLETİ'NDE CÜLÛS VE CENAZE TÖRENLERİ : Sultan Bayezid durumun ciddiyetini anlamıştı, *" Şimdi ben padişahlığımı vermezsem beni de mi katl ederler"* diye sorunca vezirler *"Yok katl etmezler amma harbe ucuyla kaftanımızdan çekip tahttan indirirler"* diye cevap verdiler. Başından beri nedense Şehzade Selim'i istemediği her fırsatta belli olan Sultan Bayezid'in artık söyleyeceği bir şey kalmamıştı. Nihayet saltanattan çekilip yerini oğlu Selim'e bıraktığını söyledi. Vezirler dışarı çıktıklarında bütün asker bâb-ı hümâyûnda bekliyorlardı, haberi duyunca Saraydan Yenibahçe'deki Sultan Selim'in otağına kadar gülbank çekerek gittiler. Yenibahçe bayram yerine dönmüştü otağlar ve sâyebanlar kurulup çetr-i hümâyûn-ı Osmanî tutulup eskiden âdet olduğu gibi bütün yeniçeriler toplandı, kösler, nekkareler çalındı.

ISBN 975-17-2151-2
9 789751 721518
3.300.000- TL.